

UNIwersytet Papiński Jana Pawła II w Krakowie
Wydział Historii i Dziedzictwa Kulturowego

ANITA PYREK-NACKIEWICZ

REKONSTRUKCJA *OFFICIUM TENEBRARUM*
W KATEDRZE WAWELSKIEJ W XV WIEKU
NA PODSTAWIE RĘKOPISÓW ZACHOWANYCH
W ARCHIWUM KAPITULNYM

Praca doktorska
pisana na seminarium z Kultury Chrześcijańskiej
pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Roberta Tyrały
oraz: dr hab. Susi Ferfoglii, prof. UPJPII

KRAKÓW 2023

Autor: Anita Pyrek-Nąckiewicz

Tytuł pracy: Rekonstrukcja *Officium Tenebrarum* w katedrze wawelskiej w XV wieku na podstawie rękopisów zachowanych w Archiwum Kapitulnym

Typ pracy: doktorska

Promotor: ks. prof. dr hab. Robert Tyrała,

II promotor: dr hab. Susi Ferfoggia, prof. UPJPII

Kraków 2023

Liczba stron: 254

Tabele: 14, rysunki: 3, fotografie: 10, aneksy: 2.

ABSTRAKT

W pracy przedstawiono rekonstrukcję historyczno-muzyczną *Officium Tenebrarum* (Ciemnych Jutrzn) sprawowanych w katedrze wawelskiej przed Soborem Trydenckim, na podstawie źródeł zachowanych w Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu. Celem pracy było przedstawienie wawelskiego *Officium Tenebrarum* w kontekście codziennego oficjum Kościoła Zachodniego, odtworzenie jego przebiegu ze wskazaniem na elementy charakterystyczne dla katedry wawelskiej, a także rekonstrukcja wszystkich śpiewów wykonywanych podczas celebracji i przedstawienie ich w zapisie umożliwiającym współczesne wykonanie. Zastosowano metodę analizy źródeł i syntezy. Wykorzystano materiały źródłowe przechowywane w Archiwum Kapitulnym (6) oraz w innych archiwach (10) i pozycje bibliograficzne (76).

SŁOWA KLUCZOWE:

Officium Divinum, *Officium Tenebrarum*, Ciemne Jutrznie, lamentacje, księgi liturgiczno-muzyczne, śpiew gregoriański, średniowieczna notacja muzyczna, Kraków, katedra wawelska.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
ROZDZIAŁ I	
KONTEKST HISTORYCZNO-LITURGICZNY	13
1. <i>Officium Divinum</i> przed Soborem Trydenckim	13
2. Śpiew jako integralna część oficjum	25
3. Formy występujące w oficjum	29
4. Księgi liturgiczne	32
5. Sposób i miejsce wykonywania oficjum	33
6. Struktura <i>Matutinum</i> i <i>Laudes</i>	35
7. <i>Officium Tenebrarum</i> w liturgii Wielkiego Tygodnia	39
ROZDZIAŁ II	
<i>OFFICIUM TENEBRARUM</i> W KATEDRZE WAWELSKIEJ W XV WIEKU	48
1. Oficjum w katedrze przed Soborem Trydenckim	48
2. Katedralna notacja muzyczna	56
3. Kryterium wyboru źródeł	62
4. Źródła	65
4.1 AKKK MS 47 <i>Antiphonarium de Tempore</i> (1423–1449)	65
4.2 AKKK Ms 53 <i>Antiphonarium de Tempore et de Sanctis</i>	66
4.3 AKKK MS 58 <i>Passionale</i> (1489)	67
4.4 AKKK Ms 59 <i>Passionale et Lamentationes</i> (1430–1440)	69
4.5 AKKK MS 241 <i>Cantionale Cracoviense</i> (1447–1456)	70
4.6 AKKK RARA III 2657 (1507 i 1508) <i>Liber horarum Canoniarum secundum vera rubricam siue notulum ecclesiae Cracoviensis (Breviarium Cracoviense)</i>	71
5. Struktura <i>Officium Tenebrarum</i> w katedrze	71
ROZDZIAŁ III	
REKONSTRUKCJA <i>OFFICIUM TENEBRARUM</i> W KATEDRZE	85
1. Przebieg liturgii	85
1.1 Wielki Czwartek – <i>Feria Quinta: In Coena Domini</i>	86

1.2	Wielki Piątek – <i>Feria Sexta: In Parasceve</i>	94
1.3	Wielka Sobota – <i>Sabbato Sancto: In Vigilia Paschae</i>	95
2.	Transkrypcja	102
	ZAKOŃCZENIE	193
	WYKAZ SKRÓTÓW	198
	BIBLIOGRAFIA	199
	ANEKS	204
1.	Tłumaczenia tekstów	204
2.	Opis nagrania	253

WSTĘP

Praca ta ma za zadanie przygotowanie rekonstrukcji śpiewów *Officium Tenebrarum* sprawowanego w katedrze wawelskiej przed Soborem Trydenckim na podstawie źródeł zachowywanych w Archiwum Kapituły Katedralnej na Wawelu. Rezultatem tej rekonstrukcji ma być opis przebiegu Ciemnych Jutrznii celebrowanych w katedrze wawelskiej w XV wieku oraz sporządzenie swego rodzaju śpiewnika w notacji muzycznej czytelnej dla współczesnego wykonawcy¹ i zawierającego pełny repertuar wykonywany podczas liturgii.

Officium Tenebrarum, czyli Ciemne Jutrznie² to dwie Godziny Kanoniczne: *Matutinum* i *Laudes* sprawowane przez trzy noce *Triduum Sacrum* (Wielki Czwartek, Wielki Piątek i Wielką Sobotę). Tradycja ich celebrowania sięga wczesnego średniowiecza i była powszechna w Kościele Zachodnim. Przez kolejne stulecia w różnych regionach, także na ziemiach polskich, kształtowały się lokalne zwyczaje związane z ich sprawowaniem. Do uniwersalnego repertuaru gregoriańskiego zaczęto dodawać elementy będące przejawami rodzimej twórczości – szczególnie interesujące z punktu widzenia dzisiejszego badacza. Większość tych zwyczajów straciła swoje miejsce w liturgii wraz z nadejściem reform Soboru Trydenckiego.

Przedtrydencka muzyka liturgiczna zachowana na ziemiach polskich jest stosunkowo mało znana. Szczególnie rzuca się w oczy brak kompleksowych opracowań dotyczących średniowiecznych źródeł muzyczno-liturgicznych z ośrodka krakowskiego.

---

¹ Wzorowanej na *Editio Vaticana*.

² Podejmując próby opisywania *Officium Tenebrarum*, spotykamy dwa problemy związane z nazewnictwem w języku polskim. Pierwszym jest przypisanie polskiej nazwy Jutrznia do dwóch godzin kanonicznych, w zależności od tego, czy odnosi się do czasu sprzed Soboru Watykańskiego II, czy po nim. Przed reformą nazwa Jutrznia oznaczała *Matutinum* – czyli nabożeństwo nocne, wywodzące się ze starożytnych wigilii. Samo łacińskie słowo *Matutinum* oznacza poranek – jutrenkę, stąd polskie dosłowne określenie Jutrznia. Po nabożeństwie nocnym, a przed Prymą, następowała kolejna Godzina – *Laudes*. Po reformie soborowej nazwa *Matutinum* została zmieniona na *Officium Lectionis*, czyli Godzina Czytań, ponieważ Godzina straciła swój związek ze świtem i może być odmawiana o dowolnej porze. Polską nazwę Jutrznia przypisano natomiast do *Laudes*, które pozostały nabożeństwem odprawianym o poranku. Drugi problem stanowi tradycyjne polskie określenie Ciemna Jutrznia, ponieważ w tym szczególnym przypadku ma ono szersze znaczenie: obejmuje zarówno *Matutinum* jak i *Laudes*, a także mieści w sobie wszystkie charakterystyczne zwyczaje związane tylko z oficjum tych szczególnych dni. Chociaż dosłowny łaciński odpowiednik nazwy Ciemne Jutrznie to *Matutinum Tenebrarum*, to określenie *Officium Tenebrarum* wydaje być w tym przypadku bardziej zasadne, ponieważ obejmuje całość obrzędu. W niniejszej pracy nazwa Ciemne Jutrznie stosowana jest więc wymiennie z *Officium Tenebrarum*, a Jutrznia – jako określenie Godziny Kanonicznej (w znaczeniu sprzed Soboru Watykańskiego II) – z nazwą *Matutinum*.

Wybrane zagadnienia, opisywane przede wszystkim przez muzykologów, rzadko były zwieńczone wykonaniem opisywanych zagadnień, a muzyka jest przecież tą dziedziną sztuki, która musi zaistnieć poprzez wykonanie, a nie tylko opis. Wykonawstwo średniowiecznej muzyki liturgicznej jest natomiast w Polsce bardzo mało rozpowszechnione, ponieważ wymaga interdyscyplinarnych studiów łączących przygotowanie profesjonalnego aparatu wykonawczego (przede wszystkim wokalnego) z wiedzą teoretyczną na temat historii liturgii oraz średniowiecznej paleografii muzycznej. Nielicznych wykonań podejmowali się śpiewacy często bez wiedzy i świadomości na temat tego repertuaru, operujący techniką śpiewu zupełnie nieprzystającą do stylu muzyki liturgicznej (np. technika śpiewu operowego). Do wyjątków należą badacze śpiewacy, podejmujący się zarówno badań jak i wykonania śpiewów zawartych w polskich rękopisach. Zaliczyć do nich można działającą w Szwajcarii Agnieszkę Budzińską-Bennet z zespołem *Peregrina*³, Bartosza Izbeckiego i zespół *Jerycho*⁴, Michała Sławeckiego i prowadzone przez niego zespoły *Mulierum Schola Gregoriana Clamaverunt Iusti* oraz *Schola Gregoriana Stephani Wyszyński*, Sławomira Witkowskiego i zespół *Schola Cantorum Minorum Chosoviensis*, a także działającą w Krakowie Susi Ferfoglię z zespołem *Flores Rosarum*⁵, do którego należy również autorka niniejszej pracy. Osobiste doświadczenia autorki, wynikające z wykonywania repertuaru zawartego w różnych polskich średniowiecznych rękopisach liturgiczno-muzycznych przełożyły się na chęć zaprezentowania części tej zapomnianej tradycji i przygotowania edycji śpiewów umożliwiającej współczesnym śpiewakom wykonanie opisywanego w dysertacji repertuaru. Dążenie to udało się częściowo zrealizować – zespół *Flores Rosarum* zaprezentował fragmenty zrekonstruowanych Ciemnych Jutrzn na festiwalu *Cracovia Sacra* w opactwie oo. Benedyktynów w Tyńcu 14 sierpnia 2019 roku (nagranie fragmentów koncertu znajduje się w aneksie).

Officium Tenebrarum sprawowane w katedrze wawelskiej przed Soborem Trydenckim nie było do tej pory przedmiotem kompleksowych badań. Przedmiot zainteresowania stanowił do tej pory ich element – Lamentacje Jeremiasza,

---

³ Nagranie płyty *Filia praeclara* (Divox, 2008), z muzyką klarysek polskich XIII i XIV w. oraz płyty *Sacer Nidus* ze śpiewami średniowiecznymi (XI–XV wiek) związanymi ze św. Wojciechem.

⁴ Nagranie płyty *Oficjum i msza o Janie Jaluźniku Historia Iohannis Eleemosinarii*, w oparciu o transkrypcję J. Kubińca.

⁵ Nagranie płyty *Venite exultemus Domino*, ze śpiewami zawartymi w antyfonarzu ss. Benedyktyniek ze Staniątka, wykonanie śpiewów na podstawie polskich rękopisów, m.in. przechowywanych w AKKK (Ms 51–53, Ms 4).

wykonywane w ramach czytań lekcji pierwszych nokturnów *Matutinum*. Zostały one opisane przez Jakuba Kubieńca w pracy *Lamentacje chorałowe w krakowskich rękopisach liturgicznych XII–XVIII wieku* (1999). Kubieniec wspomina również o śpiewach parlamentacyjnych⁶, wykonywanych w katedrze zamiast niektórych lamentacji. O utworach tych wspominał wcześniej Wojciech Danielski w artykule *Agendy i Kancjonały Katedry Krakowskiej na Wawelu* (1977), nazywając je, niesłusznie, tropami do lamentacji. Nie tylko Ciemne Jutrznie nie zostały do tej pory opisane – brakuje wciąż kompleksowych opracowań na temat oficjum sprawowanego w katedrze wawelskiej przed Soborem Trydenckim. Stan ten ulega jednak systematycznej poprawie w ostatnich latach, głównie za sprawą prac wspomnianego już J. Kubieńca. W 2018 roku ukazała się jego publikacja w ramach serii *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae*. Praca zawiera spis śpiewów oficjum *Temporale* według tradycji krakowskiej opartej przede wszystkim na rękopisach średniowiecznych zachowanych w Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu. Śpiewom nadano numery w międzynarodowej bazie śpiewów CANTUS Database⁷. Kubieniec dowodzi, że repertuar krakowskiego oficjum przeszedł na przełomie XIII i XIV wieku istotne zmiany, co znajduje potwierdzenie w zachowanych księgach liturgicznych. Do jego badań odnosi się włoski muzykolog i kodykolog Gionata Brusa. W swoim artykule opublikowanym w 2022 roku w czasopiśmie *Pro Musica Sacra* przedstawia analizę *Liber Ordinarius* AKKK Ms 51 z przełomu XII i XIII wieku i potwierdza tezę Kubieńca o dwóch tradycjach krakowskiego oficjum. Brusa przedstawia również uwagi na temat obecności w manuskrypcie oficjum o św. Lambertcie⁸. Transkrypcję lamentacji i parlamentacji przedstawiała również autorka niniejszej pracy w trzech artykułach publikowanych w czasopiśmie *Pro Musica Sacra* (2016, 2017, 2018)⁹ oraz w monografii *Lamentacje*

---

⁶ Termin stosowany przez J. Kubieńca na utwory z tekstem niebiblijnym nawiązującym do lamentacji i wykonywane zamiast nich, zob. J. Kubieniec *Lamentacje chorałowe w krakowskich rękopisach liturgicznych XII–XVIII wieku*, [w:] „Muzyka 1999”, nr 1, Kraków 1999.

⁷ <http://cantus.ispan.pl/> (dostęp 23.10.2022).

⁸ Zob. G. Brusa. *Some remarks about the “Liber Ordinarius” ms. 51 in the Library of the Krakow Cathedral Chapter*, [w:] „Pro Musica Sacra” 20, Kraków 2022, s. 125–161.

⁹ *Lamentacje Jeremiasza z Passionale (AKKK 58,1489) z Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu*, [w:] „Pro Musica Sacra” 14, Kraków 2016, s. 213–240, *Dialog De misericordia z Cantionale Cracoviense (AKKK 241, 1447–1456) z Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu*, [w:] „Pro Musica Sacra” 15, Kraków 2017, s. 271–283, *Śpiew Vere, vere hodierna dies z rękopisu AKKK 241 (1447–1456) Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu*, [w:] „Pro Musica Sacra” 16, Kraków 2018, s. 217–227 oraz monografii *Lamentacje Jeremiaszowe w XV-wiecznych rękopisach Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej (AKKK 58, 59, 241) – rekonstrukcja*, Kraków 2019.

Jeremiaszowe w XV-wiecznych rękopisach Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej (AKKK 58, 59, 241) – rekonstrukcja (2019).

We wcześniejszych latach, z repertuaru związanego z Liturgią Godzin, opisywane były głównie oficja rymowane o świętych. Do istotnych publikacji zaliczyć należy pracę Kazimierza Szymonika: *Oficjum rymowane o św. Stanisławie: "Dies adest celebris" i hymn "Gaude Mater Polonia" w polskich antyfonarzach przedtrydenckich: studium muzykologiczne* (1996) oraz nową edycję tego oficjum wraz z transkrypcją (w notacji punktowej na pięciolinii), sporządzoną przez J. Kubieńca na podstawie antyfonarza AKKK Ms 52: *Wincenty z Kielczy, Oficjum o św. Stanisławie* (2015). Kubieniec przygotował również transkrypcje dwóch innych oficjów, również znajdujących się w tym samym antyfonarzu: *Oficjum i Msza o św. Janie Jalmużniku* (2015) oraz *Oficjum o św. Wacławie Glorioso Dei martyr* (2017)¹⁰.

Obszerne badania nad średniowiecznym repertuarem liturgicznym znajdującym się w polskich źródłach, w tym nad repertuarem zawartym w rękopisach z AKKK prowadził Jerzy Pikulik (1928–2015). Wśród jego licznych publikacji znalazły się: *Indeks sekwencji w polskich rękopisach muzycznych* (1974), *Śpiewy Alleluja o Najświętszej Maryi Pannie w polskich graduałach przedtrydenckich* (1984), *Śpiewy Alleluia De sanctis w polskich rękopisach przedtrydenckich: studium muzykologiczne* (1995), *Święty Wojciech w polskiej muzyce średniowiecznej* (1996), *Polskie graduały średniowieczne* (2001). Część publikacji zawiera transkrypcje śpiewów (w notacji punktowej na pięciolinii). Śpiewy *ordinarium missae* opisywali również Tadeusz Maciejewski w pracy *Kyrieale w Polsce do XVII wieku Katalog śpiewów mszalnych* (1976) oraz Alicja Jończyk: *Ordinarium missae najstarszych diecezjalnych graduałów krakowskich i jego znaczenie dla kultury muzycznej w Polsce* (2015). Niezwykle cenne są publikacje Barbary Miodońskiej: *Illuminacje krakowskich rękopisów z I połowy w. XV w Archiwum Kapituły metropolitalnej na Wawelu* (1967) oraz *Małopolskie malarstwo książkowe: 1320-1540* (1993). Choć autorka skupia się w nich przede wszystkim na malarstwie kodeksowym, dostarcza również niezwykle cennych informacji o samych rękopisach i działalności katedralnego skryptorium, uaktualniając część błędnych zapisów z katalogu Polkowskiego. Szymon Fedorowicz prowadził badania nad księgami nie muzycznymi, ale związanymi z liturgią katedry wawelskiej. Rezultatem badań są m.in. publikacje: *Kolektarz wawelski sprzed 1526 roku świadek liturgii Kościoła krakowskiego* (2007), *Średniowieczne lekcjonarze w zbiorach wawelskich* (2008), *Agendy*

---

¹⁰ Trzy wymienione oficja zostały nagrane przez zespół *Jerycho* i dołączone do wspomnianej publikacji.

Katedry Wawelskiej (2008), *Liturgia biskupia Wielkiego Czwartku w wawelskich ceremoniach z XVI w.* (2009), *Ołmuniecki pontyfikał na Wawelu* (2009). Na szczególną uwagę zasługuje również organizowana w Tyńcu cyklicznie od 2020 roku Międzynarodowa Konferencja *Ad Fontes*¹¹, której integralną częścią, oprócz wykładów, są koncerty prezentujące muzykę z omawianych źródeł. Edycja konferencji z 2022 roku poświęcona była w całości rękopisowi *Missale Plenarium AKKK Ms 3*¹². Część repertuaru (sekwencje) z tego manuskryptu została poddana transkrypcji (w notacji kwadratowej na czteroliniu) przez J. Kubieńca i wykonana na zakończenie konferencji przez zespół *Flores Rosarum*¹³.

Niniejsza praca ma więc za zadanie przedstawić całościowo zagadnienie do tej pory nieopisywane w literaturze, nie jest to jednak jedynym celem autorki. Szczególnym dążeniem było zaprezentowanie wyników badań w takiej formie, aby możliwe było wykonanie opisywanego repertuaru. Stąd decyzja o przygotowaniu pełnej współczesnej edycji śpiewów (wraz z komentarzami z rubryk) odczytanych lub odtworzonych na podstawie materiałów źródłowych.

Repertuar Ciemnych Jutrznii sprawowanych w katedrze wawelskiej przed Soborem Trydenckim rozproszony jest w różnych księgach liturgicznych, związanych z funkcją i miejscem, w którym znajdowali się wykonawcy (lub solista). Aby zrekonstruować to nabożeństwo, należało odnaleźć księgi zawierające repertuar Ciemnych Jutrznii, odtworzyć kolejność poszczególnych części, a także śpiewy, które zapisane są tylko w części (np. psalmy i kantyki były powszechnie znane, zapisywano więc tylko ich pierwsze słowa – incipity i kilka dźwięków oznaczających ton psalmowy i rodzaj zakończenia – dyferencję). Jako główny materiał źródłowy wykorzystano księgi znajdujące się w Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu, w którym przechowywane są niezwykle istotne dla polskiej kultury zabytki, w tym także cenne zbiory muzyczne. Składa się na nie ok. 800 rękopisów muzycznych, kilkadziesiąt starodruków i ponad 200 druków muzycznych z XIX i XX wieku. Znajdują się wśród nich utwory wykonywane przez

---

¹¹ Organizowany przez Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Podyplomowe Studia z Monodii Liturgicznej, Fundację Chronić Dobro przy opactwie tynieckim, Tyniecki Ośrodek Śpiewu Gregoriańskiego.

¹² Zob. S. Ferfoglija (red.), *Ad Fontes Cathedralis Cracoviensis – recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3. Materiały pokonferencyjne*, Kraków 2022.

¹³ Koncert *Przedstawienie niektórych sekwencji z Missale plenarium Ms 3*, żeński zespół wokalny *Flores Rosarum*, dyr. Susi Ferfoglija, Tyniec 08.10.2022. Repertuar został wykonany przez zespół również podczas koncertu *Eya recolamus – Sequenzen des 14. Jahrhunderts aus Kraukau* (Festiwal *Via Mediaeval*), Wormacja 30.09.2022.

Kapelę Rorantystów oraz dzieła wybitnych kompozytorów i kapelmistrzów kapeli królewskiej Bartłomieja Pękiela, czy Grzegorza Gerwazego Gorczyckiego. Dzieła te doczekały się licznych opracowań naukowych i transkrypcji, które umożliwiają ich wykonywanie. Zostały także w ostatnich latach zdigitalizowane i udostępnione w sieci internetowej, co zdecydowanie ułatwia podejmowanie dalszych studiów¹⁴. Stan badań nad repertuarem zawartym w średniowiecznych rękopisach wygląda jednak znacznie gorzej, co wynika w dużej mierze z braku aktualnego katalogu rękopisów oraz pełnego dostępu do źródeł w Archiwum Kapitulnym.

Pomimo swojego bezsprzecznego znaczenia dla dziejów polskiej kultury, zbiór średniowiecznych rękopisów znajdujących się w Archiwum Kapitulnym nie został do tej pory kompleksowo opracowany. Obowiązujące obecnie sygnatury kodeksów zostały nadane przez ks. Ignacego Polkowskiego – archiwariusza katedralnego w latach 1878–1888. Polkowski doprowadził do opracowania i wydania katalogu rękopisów (1884) i inkunabułów kapitulnych¹⁵. W 1940 roku kilka najcenniejszych kodeksów zostało skradzionych z archiwum przez Niemców, a w 1942 cały zbiór archiwum i biblioteki został przewieziony bez należytego zabezpieczenia do pałacu biskupiego w Krakowie¹⁶. Po wojnie udało się odzyskać większość rękopisów, w zbiorze znalazły się również księgi nieujęte w poprzednim spisie. Istniała więc potrzeba sporządzenia inwentaryzacji zbioru i stworzenia nowego katalogu. Żadna z podejmowanych prób¹⁷ nie została jednak ukończona, więc do czasów obecnych dziewiętnastowieczny katalog Polkowskiego stanowi główne źródło informacji o średniowiecznych kodeksach. Do informacji zawartych w katalogu należy jednak zawsze podchodzić z dystansem. Stan wiedzy na temat poszczególnych rękopisów znacznie się poszerzył, a stwierdzenia zawarte w dziewiętnastowiecznym katalogu zostały zweryfikowane. Istnieje więc potrzeba

---

¹⁴ W 2019 roku została podpisana umowa pomiędzy Narodowym Instytutem Fryderyka Chopina a Archiwum i Biblioteką Krakowskiej Kapituły Katedralnej oraz Uniwersytetem Papieskim Jana Pawła II w Krakowie, obejmująca digitalizację, katalogowanie i udostępnienie w sieci internetowej zbiorów muzycznych AKKK. Zob. <https://polish.musicsources.pl/pl>

¹⁵ Zbór liczący 228 manuskryptów podzielił na 8 sekcji: Mszały: ms 1–10, Pontyfikaly: ms 11–25, Brewiarze: ms 26–41, Graduały, Antyfonarze, Kancjonały, Śpiewniki: ms 42–61, Pismo św. i komentarze: ms 62–83, *Ius Canonicum* (kodeksy prawnicze): ms 84–104, *Teologia* (kodeksy teologiczne): ms 105–139, *Homiliae et Sermones* (kodeksy kaznodziejskie): ms 140–173, *Sancti Patres* (pisma ojców Kościoła): ms 174–189, 7) Długossiana: ms 190–207, Miscellanea: ms 208–228.

¹⁶ Zob. J. Urban, *Biblioteka Kapitulna na Wawelu*, [w:] „Rocznik Biblioteki”, Kraków 2017, s. 222.

¹⁷ Tamże, s. 223–225.

stworzenia nowego katalogu, zawierającego aktualne opisy, zgodne z najnowszymi stanem wiedzy.

Sporym utrudnieniem w prowadzeniu badań jest również brak dostępu do źródeł w formie faksymile lub ogólnodostępnej digitalizacji¹⁸. Przeprowadzanie kwerendy w archiwum jest możliwe tylko w ograniczonym czasie działalności czytelnicy, która w ostatnich latach pozostawała z różnych powodów zamknięta (m.in. z powodu ograniczeń pandemicznych). Część rękopisów nie jest w ogóle udostępniana¹⁹ ze względu na swoje rozmiary, ograniczenia lokalowe archiwum lub zły stan zachowania manuskryptu. Kodeksy, które w ostatnich latach poddawane były konserwacji, zostały sfotografowane, a dostęp do fotografii również możliwy jest na miejscu, jest to jednak jeszcze bardzo ograniczony fragment zbioru (przede wszystkim miniatury kodeksów). Większość rękopisów można przeglądać tylko na czarno-białych mikrofilmach, na podstawie których można zamówić wybrane kolorowe fotografie konkretnych kart. Źródła do analizy wybierano więc początkowo na podstawie katalogu Polkowskiego, a uzyskane informacje weryfikowano wspierając się późniejszymi badaniami.

Podstawą do wykonania rekonstrukcji i formułowania wniosków zawartych w niniejszej dysertacji były prace analityczne i komparatystyczne dokonywane podczas kwerendy przeprowadzonej w Archiwum Kapitulnym na Wawelu. Aby odtworzyć jak najpełniejszy obraz katedralnej tradycji, poszukiwano jak największej liczby źródeł, zawierających określony typ repertuaru, co pozwoliło odtworzyć plan nabożeństwa, a następnie zrekonstruować melodie stosowane w katedrze wawelskiej podczas opisywanej celebracji. Strukturę wawelskich Ciemnych Jutrzní porównano następnie ze strukturą *Officium Tenebrarum* sprawowanego w XV wieku w Rzymie, odczytaną z rękopisu *Breviarium Romanum* BUWr B 1937, zachowanego w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego.

Praca podzielona została na trzy rozdziały. Pierwszy z nich ma za zadanie przedstawienie Ciemnych Jutrzní w kontekście codziennego *Officium Divinum* sprawowanego przed Soborem Trydenckim oraz zaprezentowanie zasobu pojęć charakterystycznych dla tych celebracji. Przedstawiono więc zarys historii oficjum, opisano formy liturgiczno – muzyczne, które je tworzą, księgi liturgiczne, w których jest

---

¹⁸ Projekt digitalizacji realizowany przez NIFC nie objął jeszcze tej części zbioru.

¹⁹ W tym rękopisy stanowiące podstawę źródłową niniejszej pracy: AKKK Ms 47 i 53.

zawarte oraz sposób, w jaki było wykonywana. Następnie przedstawiona została charakterystyka tylko tych Godzin Kanonicznych, które tworzą *Officium Tenebrarum* (*Matutinum* i *Laudes*). Podsumowanie rozdziału stanowi tabela prezentująca szczegółową strukturę tego nabożeństwa sprawowanego w porównywalnym okresie w Rzymie, odtworzoną na podstawie wspomnianego wcześniej *Breviarium Romanum*.

Drugi rozdział zawiera informacje na temat Liturgii Godzin sprawowanej w krakowskiej katedrze przed Soborem Trydenckim. W rozdziale tym zawarto informacje o wykonawcach codziennego oficjum katedralnego, o księgach liturgicznych, z których korzystano i o katedralnym skrytorio, w którym księgi te powstawały, a także o rodzimych kompozycjach, które zaczęły wpływać na oficjum. Przedstawiono również cechy notacji muzycznych charakterystycznych dla rękopisów katedralnych z różnych okresów, sporządzono tabelę znaków (neum) występujących w poszczególnych manuskryptach oraz zestawiono je z ich współczesnymi odpowiednikami zastosowanymi w transkrypcji. W dalszej części rozdziału opisano źródła, na podstawie których dokonano rekonstrukcji Ciemnych Jutrznii oraz zaprezentowano tabelę z ich pełną strukturą. Następnie porównana została struktura i treść *Officium Tenebrarum* sprawowanego w XV wieku w Krakowie i w Rzymie.

Rozdział trzeci stanowi główną część niniejszej pracy i zawiera pełną rekonstrukcję Ciemnych Jutrznii na podstawie źródeł przedstawionych w drugim rozdziale. Przedstawiono w nim opis przebiegu celebracji oraz transkrypcję całego repertuaru na współczesną notację gregoriańską wzorowaną na *Editio Vaticana* (notacja neumatyczna kwadratowa na czterolinii). Transkrypcję poprzedzają uwagi techniczne, dotyczące zasad które przyjęto podczas jej wykonywania.

W zakończeniu zostały podsumowane wyniki przeprowadzonych badań. Uwzględniono aspekty, które udało się zbadać, a także te, które wymagają dalszych studiów. Zawarto także uwagi na temat problemów związanych z ewentualnym współczesnym wykonaniem Ciemnych Jutrznii.

W aneksie zamieszczono polskie tłumaczenia wszystkich tekstów zawartych w rekonstrukcji. Dodatkiem do pracy jest również płyta CD, z koncertowym nagraniem fragmentów opisywanych Ciemnych Jutrznii wykonanych przez zespół *Flores Rosarum*²⁰.

---

²⁰ Koncert-widowisko *O vos omnes, qui transitis per viam...*, żeński zespół wokalny *Flores Rosarum* (dyr. Susi Ferfaglia), Festiwal *Cracovia Sacra*, Tyniec 14.08.2019.

ROZDZIAŁ I

KONTEKST HISTORYCZNO-LITURGICZNY

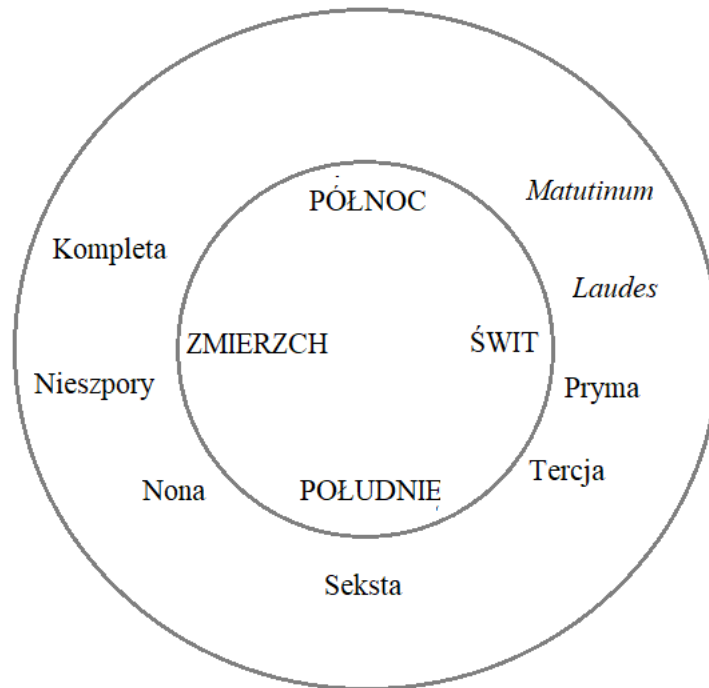
Przedmiotem całej pracy są Ciemne Jutrznie sprawowane w katedrze na Wawelu w okresie późnego średniowiecza, przed reformą Soboru Trydenckiego. Stanowią one część *Officium Divinum*, czyli codziennej modlitwy Kościoła, sięgającej początków chrześcijaństwa i najważniejszej obok Mszy Świętej. Wyjątkowość *Officium Tenebrarum* na tle oficjum sprawowanego w inne dni roku przejawia się nie tylko w wykorzystaniu niezwykle dramatycznych tekstów, ale także w ich surowej formie, nawiązującej do formy pierwotnego oficjum²¹. Zanim weszły w życie reformy Soboru Trydenckiego, w różnych regionach wykształciły się lokalne zwyczaje związane z celebrowaniem Ciemnych Jutrzni. Nabożeństwo stało się więc ciekawym połączeniem pierwotnego oficjum z późnośredniowiecznym przejawami dramatyzacji liturgii i tradycjami lokalnymi konkretnych wspólnot. Ciemne Jutrznie z tego właśnie okresu, sprawowane w katedrze na Wawelu stały się przedmiotem zainteresowania autorki niniejszej pracy. Do zaprezentowania ich wyjątkowości zasadnym wydaje się umieszczenie Ciemnych Jutrzni w szerszym kontekście historyczno-liturgicznym, opis form, które tworzą oficjum, a także zaprezentowanie sposobu ich wykonywania.

1. *OFFICIUM DIVINUM* PRZED SOBOREM TRYDENCKIM

Najbardziej typowy średniowieczny układ dziennego cyklu *Officium Divinum*, przedstawia się następująco:

---

²¹ Struktura Ciemnych Jutrzni ukształtowała się najprawdopodobniej około VI wieku, natomiast pierwszy jej zapis pochodzi z wieku VIII.

Rysunek 1: Dzienny cykl średniowiecznego oficjum²².

Korzeni *Officium Divinum* można doszukiwać się w tradycji judaistycznej z czasów Jezusa. Liczne fragmenty Ewangelii wspominają o modlitwie Chrystusa w świątyni, nocnym czuwaniu na modlitwie, udzielaniu błogosławieństw, czy odmawianiu hymnów. Trudno jednak dostrzec i opisać dokładniej relację pomiędzy kultem żydowskim a modlitwami pierwszych chrześcijan, ponieważ nie zachował się żaden żydowski modlitewnik sprzed IX wieku²³. Pierwsi chrześcijanie byli Żydami, nie można więc oddzielić wpływu ich kultury religijnej na kształtowanie nowych obrzędów i modlitw. Chrześcijaństwo jednak szybko rozprzestrzeniło się poza granice Palestyny, do miejsc o odrębnej kulturze, gdzie miejscowe zwyczaje miały wpływ na kształtujące się nowe praktyki religijne. Pierwsze gminy chrześcijańskie starały się przede wszystkim realizować Chrystusowy nakaz ciągłego trwania na modlitwie: „zawsze powinni się modlić i nie przestawać” (Łk 18, 1), gromadząc się o określonych porach dnia. Podstawę modlitwy stanowił śpiew psalmów oraz lektura Pisma Świętego. Cała wspólnota uczestniczyła w modlitwie porannej i wieczornej, istniała również tradycja spotykania się na tzw. wigiliach, czyli nocnych czuwaniach przed ważnymi wydarzeniami. Wiele wspólnot

²² Rysunek własny na podstawie: J. Harper, *Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku*, Kraków 2002, s. 65.

²³ Tamże, s. 34.

wyznaczało na modlitwy również inne godziny w ciągu dnia²⁴. W pierwszych trzech wiekach chrześcijaństwa zwyczaje lokalne były zróżnicowane i trudno mówić o jakiejś jednolitej tradycji. O rzeczywistym kształtowaniu się Liturgii Godzin, możemy mówić od IV wieku, wtedy bowiem dostrzegalny jest dynamiczny rozwój oficjum, które można podzielić na dwa kierunki (*cursusy*), w zależności od społeczności, która je wykonywała: oficjum katedralne oraz monastyczne, które z kolei dzieli się na egipsko-monastyczne i miejsko-monastyczne²⁵.

Na oficjum katedralne składały się dwa nabożeństwa publiczne: poranne i wieczorne, będące kontynuacją wczesnochrześcijańskiego zwyczaju gromadzenia się o tych porach dnia. W swoim założeniu była to modlitwa biskupa i ludu, a więc całego Kościoła. Podczas spotkań wykonywano psalmy – starannie dobrane pod względem treści i dopasowywane do pory dnia oraz okazji. Obecność wiernych spowodowała włączenie do oficjum błogosławieństw, modlitw, kazań, wezwań, procesji ze światłami i innych uroczystych obrzędów²⁶. Wierni uczestniczyli w śpiewie antyfon, psalmów, kantyków, responsoriów, brali udział w procesjach i modlitwach wstawienniczych²⁷.

Jeden z najbardziej szczegółowych przekazów opisujących *Officium Divinum*, sprawowane w Jerozolimie pod koniec IV wieku, znajdujemy w pamiętnikach iberyjskiej pątniczki Egerii: *Peregrinatio ad loca sancta Egerie* (382–384). Egeria podkreśla znaczenie śpiewu w liturgii, a w szczególności śpiewu psalmów. Opisuje również jak wyglądały celebracje: podczas modlitwy porannej śpiewano psalmy poranne (w tym psalm 62), kantyki, *Gloria in excelsis Deo*. Liturgia zawierała również modlitwy wstawiennicze, błogosławieństwo, rozesłanie. Modlitwę wieczorną rozpoczynała ceremonia zapalenia światła *Lucernarium* (łac. *lucerna* lampa), następnie wykonywano wieczorną psalmodię (w tym psalm 140), hymny i antyfony, odmawiano modlitwy wstawiennicze, po czym następowało błogosławieństwo i rozesłanie²⁸. Celebracja związana z zapalaniem światła pochodzi od żydowskiego zwyczaju błogosławienia lampy w piątek i sobotę wieczorem, dla oznaczenia początku i końca szabatu. Chrześcijanie, przejmując ten zwyczaj pogłęбили

---

²⁴ Zob. R. Taft, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and its meaning for today*, Minnesota 1993, s. 27.

²⁵ Tamże, s. 32.

²⁶ Zob. J. Bisztyga, *Officium Divinum od IV do XIII wieku*, [w:] „Liturgia Sacra” 20, nr 2, s. 303–333, Sandomierz 2014, s. 317.

²⁷ Tamże, s. 304.

²⁸ Zob. B. Nadolski, *Liturgika*, Tom II, Poznań 1991, s. 187.

jego znaczenie – światło jest darem od Boga i symbolem Chrystusa, oświecającego człowieka pogrążonego w ciemnościach grzechu. W Konstytucjach Apostolskich (ok. 380) znajduje się opis tego obrzędu, na który, oprócz błogosławieństwa lampy przez biskupa, składał się śpiew psalmów, słowo diakona, hymn *Fos Hilaron* i błogosławieństwo końcowe²⁹.

Równolegle do oficjum katedralnego, rozwijało się oficjum monastyczne w Egipcie, Tebaidzie, Palestynie, Mezopotamii, Syrii, Kapadocji³⁰. Sprawowane było przez mnichów, zakonnice, dziewice konsekrowane i inne grupy wiernych. Inaczej rozwijał się monastycyzm pustynny, a inaczej miejski. Celem pustynnych ascetów było wprowadzenie w życie biblijnej zasady nieustannej modlitwy. Cel ten mieli realizować poprzez ciągłą recytację psalmów (w ich numerycznym porządku) i medytację, również podczas codziennej pracy. Modlitwa realizowana była indywidualnie lub wspólnotowo³¹. Największe znaczenie dla rozwoju oficjum miały dwie egipskie tradycje monastyczne: tradycja opisana przez Jana Kasjana oraz reguła (wtedy jeszcze nie używano tego określenia) Pachomiusza.

Jan Kasjan, który w latach 380–399 przebywał w monasterze w Scetis (na północny-zachód od Kairu), w swoim dziele *De institutis coenobitorum*, szczegółowo opisuje modlitwę sąsiednich wspólnot (Nitra, Kelia), które wizytował³². Według jego opisu, mnisi gromadzili się na wspólną modlitwę rano i wieczorem, a na oficjum składały się psalmy oraz chwila milczenia zakończona kolektą odmawianą przez jednego z mnichów. Śpiewano 12 psalmów, a ostatni *Alleluia*, kończono doksologią, po której następowały dwa czytania z Pisma św.: w niedzielę z listów lub Dziejów Apostolskich, a w dni powszednie po jednym ze Starego i Nowego Testamentu³³.

Druga tradycja egipskiego oficjum monastycznego związana była z Górnym Egiptem i osobą wspomnianego już Pachomiusza (+346). Liczne wspólnoty

---

²⁹ Zob. Tenże, *Leksykon liturgii*, Poznań 2006. W liturgii współczesnej ślad tego obrzędu zachował się w formie błogosławieństwa ognia i Paschału podczas Wigilii Paschalnej. W liturgii ambrozjańskiej *Lucernarium* występuje nadal – poprzedza codzienne nieszpory.

³⁰ Zob. Tenże, *Liturgika*, s. 188.

³¹ Zob. R. Taft, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and its meaning for today*, s. 68.

³² Tamże, s. 58.

³³ Zob. B. Nadolski, *Liturgika*, s. 187.

cenobityczne³⁴, którym przewodniczył, spotykały się na wspólnych modlitwach rano i wieczorem. Mnisi kontynuowali modlitwę prywatną w ciągu dnia. Możliwe, że podczas wspólnych modlitw, również kontynuowali pracę. R. Taft przedstawia prymitywne poranne oficjum, zrekonstruowane na podstawie pism Pachomiusza. Według niego, mnisi, siedząc, wykonywali pracę (wyplatanie koszy i mat), podczas gdy wybrani przedstawiciele wspólnoty, w odpowiedniej kolejności podchodzili do ambony, aby recytować (najprawdopodobniej z pamięci) fragment psalmu lub Pisma Św. Po jego zakończeniu, czytający dawał sygnał, na który wszyscy mieli wstać, wykonać znak krzyża na czole, odmówić modlitwę Ojciec nasz z wyciągniętymi rękami, po czym znów wykonywano znak krzyża na czole. Następnie mnisi, leżąc na ziemi, mieli odmówić w milczeniu modlitwę pokutną, po czym cały cykl powtarzał się kilkakrotnie. Modlitwa wieczorna była nazywana Oficjum Sześciu Modlitw, co mogło odnosić się do sześciu psalmów, nie znaleziono jednak jednoznacznego potwierdzenia tego przypuszczenia. W niedzielę psalmy były śpiewane przez solistę (przełożonego) naprzemiennie z pozostałymi członkami wspólnoty³⁵.

Chociaż styl życia pustynnych ascetów był w IV wieku uznawany za ideał życia chrześcijańskiego, to nie w tym środowisku dokonywało się formalizowanie monastycznego oficjum. Dalsze kształtowanie struktury i poszczególnych form oficjum należy w znacznie większym zakresie przypisać miejskim ośrodkom monastycznym. Skupiały one zróżnicowane grupy wiernych: ascetów żyjących samotnie lub z rodzinami, małżonków żyjących w celibacie, wdowy i dziewice oraz wczesne wspólnoty monastyczne³⁶. Gromadzono się zazwyczaj przy kościołach katedralnych oraz grobach męczenników. Miejskie wspólnoty monastyczne były więc silnie związane z kościołami lokalnymi, odróżniała je jednak regularność w przestrzeganiu godzin modlitw dziennych, nocnych czuwań i wigilii. W ośrodkach miejskich psalmodia nabierała też cech muzycznych, wzbogacając modlitwę o wymiar estetyczny, co z resztą budziło niepokój i troskę niektórych biskupów. Augustyn z Hippony w swoich *Wyznaniach* pisze

---

³⁴ Cenobici, w odróżnieniu od anachoretów i eremitów, wiodli życie we wspólnocie.

³⁵ Zob. R. Taft, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and its meaning for today*, s. 64.

³⁶ Zob. J. Bisztyga, *Officium Divinum od IV do XIII wieku*, s. 309.

o ogromnym wrażeniu i wzruszeniu, jakie wywarł na niego śpiew psalmów, wyrażając jednocześnie wątpliwości czy piękno muzyki nie przesłania treści psalmów³⁷.

Mnisi regularnie zbierali się na modlitwy w ciągu dnia oraz na nocne czuwania oprócz modlitwy porannej i wieczornej ich oficjum zawierało również trzy małe Godziny: tercję, sekstę i nonę: nawiązujące do symboliki Trójcy Świętej oraz do godzin męki i śmierci Chrystusa. W soboty i niedziele po nieszporach, mnisi gromadzili się na wieczerzy, po której następowało osobne nabożeństwo, które z czasem przerodziło się w nową Godzinę *Kompletę (Completorium)*. W IV wieku w Betlejem dodano również pierwszą Godzinę *Prymę*. Dwie ostatnie Godziny nie mają już, tak jak poprzednie, uzasadnienia ewangelicznego, ale są odzwierciedleniem monastycznego trybu życia³⁸.

Najważniejszą cechą oficjum monastycznego była więc idea ciągłej modlitwy, realizowana przez odmawianie psalmów w ich numerycznym porządku o określonych godzinach, połączona z indywidualną medytacją i sprawowana przez część wspólnoty kościoła lub jednostkę. Natomiast oficjum katedralne celebrowane było przez całą wspólnotę wiernych, a wybór psalmów był poddawany selekcji i dopasowany do pory dnia i okazji. Oczywiście praktyki te nie były od siebie odseparowane, a wzajemnie się przenikały i wpływały na siebie, w zależności od konkretnego miejsca i wspólnoty. Wschodnie regiony zachowywały w liturgii lokalne języki: Bizancjum (grecki), Syria (arabski), Egipt (koptyjski). Pod koniec IV wieku i na początku V, wraz z prężnym

---

³⁷ „A jednak ze względu na owe wersety, które je ożywiają, dźwięki te zdają się mieć prawo do zajmowania w moim sercu dosyć szacownego miejsca. Trudno jest mi jednak rozstrzygnąć, jakie miejsce się im należy. Nieraz sobie myślę, że częściej je bardziej, niż powinienem. Wiem, że święte wersety, kiedy są śpiewane, budzą we mnie silniejszą i gorętszą pobożność, niż mogłaby się we mnie zapalić, gdyby nie były śpiewane. I że każdemu wzruszeniu mojej duszy odpowiada wśród różnorodności tonów jakiś ton szczególnie, który tajemniczym pokrewieństwem jest z owym wzruszeniem związany. Ale nie należy pozwolić, aby ta zmysłowa rozkosz obezwładniała umysł. A ona mnie nieraz wodzi na bezdroża, gdyż nie zawsze chce się zgodzić na to, aby zajmować drugie miejsce po rozumie (...) i nieraz przez to nieświadomie grzeszę – dopiero potem to sobie uświadamiam. Innym znów razem, bojąc się nadmiernie pułapki, niemało grzeszę przesadną surowością, wtedy gdy owe słodkie melodie, jakie się dołącza do psalmów Dawida, chciałbym odegnać od swoich uszu i nawet od uszu Kościoła, bo bezpieczniejsze mi się wydaje przestrzeganie zaleceń – często mi powtarzanych – biskupa Aleksandrii, Atanazego, który podobno nakazywał lektorom czytać psalmy z tak nieznaczną intonacją głosu, by rytm był bliższy mowie niż śpiewowi. Jednak przypominam sobie łzy, jakie wylewałem, słuchając śpiewów Twego Kościoła w pierwszym okresie po odzyskaniu przeze mnie wiary – a teraz wzruszam się już nie samym śpiewem, lecz rzeczami, o których się śpiewa, gdy czystym głosem są śpiewane na najbardziej odpowiednią melodię – znowu przyznając temu obyczajowi wielką pożyteczność. Waham się więc między wyczuleniem na niebezpieczeństwo, jakim jest uleganie przyjemności, a uznaniem zbawionego wpływu (muzyki), jakiego sam doświadczyłem. Nie chcę wypowiadać na ten temat nieodwołalnej opinii. Coraz bardziej jednak skłaniam się do pochwalania tego obyczaju, że śpiewa się w kościele, aby poprzez przyjemność uszu mogła słabsza dusza wznosić się do stanu pobożności. Poczytuję to jednak sobie za karygodny grzech, ilekroć się tak zdarza, że bardziej mnie porusza sam śpiew niż to, o czym się śpiewa. W takich wypadkach lepiej by było, gdybym nie słyszał śpiewu”. Św. Augustyn, *Wyznania*, X, 33 (PL 32, 799–800), tłum. Z. Kubiak, PAX, Warszawa 1987, s. 254–255.

³⁸ Zob. B. Nadolski, *Liturgika*, s. 188.

rozwojem ośrodków monastycznych w północnej Afryce, Galii, Hiszpanii, Italii, Irlandii, kształtują się również różnorodne lokalne formy oficjum zachodniego. Za jedną z najstarszych reguł zakonnych uznaje się napisane po łacinie *Ordo Monasterii*, przypisywane Alpiuszowi z Tagasty (Północna Afryka, 395). Znali ją i wcielili do swoich reguł Augustyn z Hippony (354–430), galijski biskup Cezary z Arles (ok. 470), a także Benedykt z Nursji (ok. 480–547)³⁹. W oficjum galijskim występowały kolekty psalmiczne, antyfony, psalmy zwane *directaneus* albo *directaneus brevis vel parvulus* (psalmy wykonywane bez antyfony przez całe zgromadzenie)⁴⁰. Na koniec psalmu występowało *Gloria Patri*. Istnieją również wzmianki o dodatkowych godzinach, odprawiane były również wigilie i *Matutinum*. W regule z Arles znajdujemy też pierwsze wzmianki o występowaniu hymnów we wszystkich godzinach mniejszych. Dzienny cykl według reguły Arles wyglądał następująco: Nieszpory, *Matutinum* (w sobotę, niedzielę i święta), Pryma, Tercja, Seksta, Nona, *Lucernarium*, Duodecyma, (Wiglia)⁴¹.

Z *Regula monachorum* (reguły Kolumbana, 543–615) czerpiemy wiedzę na temat oficjum w Irlandii. Obejmowało ono sześć Godzin: trzy w ciągu dnia i aż trzy w nocy. Oficja nocne były rozbudowane i bardzo wymagające: na każdą z Godzin przypadało 12 psalmów (podzielonych w grupy po 3 i rozpoczynających się antyfoną). Po zakończeniu psalmu następowała modlitwa w ciszy lub trzykrotne odmówienie „Boże, wejrzyj ku wspomżeniu memu” (Ps 69, 2)⁴². Oficjum monastyczne w Hiszpanii poznajemy m.in. z reguły św. Izydora z Sewilli (560–633), napisanej między 590 a 600 rokiem dla klasztoru w Betica. Psalmy śpiewane podczas oficjum w tym klasztorze również kończyły się, podobnie jak w oficjum galijskim, doksologią *Gloria Patri*⁴³.

Na temat oficjum katedralnego zachowało się znacznie mniej przekazów niż na temat monastycznego. Warto jednak wspomnieć o liturgii sprawowanej w diecezji mediolańskiej, kierowanej w latach 374–397 przez biskupa Ambrożego. Zaświadcza on w swoich pismach o wspólnotowej modlitwie porannej i wieczornej, a także nocnej. Sam

---

³⁹ Zob. R. Taft, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and its meaning for today*, s. 94.

⁴⁰ Zob. B. Nadolski, *Liturgika*, s. 189.

⁴¹ Zob. R. Taft, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and its meaning for today*, s. 109.

⁴² Tamże, s. 114.

⁴³ Zob. B. Nadolski, *Liturgika*, s. 189.

Ambroży był autorem hymnów⁴⁴, które wprowadzał do poszczególnych nabożeństw. Od czasów Ambrożego, wspólnota mediolańska była bardzo przywiązana do swoich tradycji, a ryt mediolański (ambrozjański), pomimo późniejszych prób narzucania na tych terenach zwyczajów rzymskich, przetrwał kolejne stulecia. Sobór Trydencki, respektując tradycje lokalne mające więcej niż dwieście lat legitymizował również ryt ambrozjański.

Prawdopodobnie najbardziej dojrzałą konstrukcją oficjum z wymienionych do tej pory, jest oficjum miasta Rzymu. Jego elementy ukształtowały się już w IV–V wieku. Ponieważ to właśnie z Rzymu wyruszyli misjonarze do miejsc, w których kształtowały się zalążki przyszłych struktur państw europejskich, zabierali ze sobą własne księgi liturgiczne. W nowych lokalnych wspólnotach przekazywali rzymskie zwyczaje liturgiczne i śpiewali oficjum wzorowane na tamtejszej praktyce. Ekspansja rytu rzymskiego objęła również terytoria chrześcijańskie, wypierając z czasem większość lokalnych praktyk liturgicznych (wyjątkiem był m.in. wspomniany już ryt ambrozjański), stając się podstawą do rozwoju oficjum całego zachodniego chrześcijaństwa⁴⁵. Oficjum rzymskie przez kolejne stulecia rozwijało się i rozbudowywało w różnych lokalnych społecznościach, tworząc rozmaite odmiany, jednak należąc stale do jednej „rodziny oficjum”⁴⁶. Mówiąc o oficjum rzymskim, mamy więc na myśl całą jego różnorodną tradycję, która zapoczątkowana w IV lub V wieku, pomimo zmian i reform, trwała aż do lat siedemdziesiątych XX wieku.

Do najważniejszych cech oficjum rzymskiego należy⁴⁷ zachowanie odmiennego charakteru każdej z Godzin – różnią się one swoją strukturą, długością i ogólnym wyrazem. Jutrznia i Nieszpory respektują najdawniejsze tradycje i mają najbardziej „liturgiczny” charakter. Są nasycone treścią i dramatyzmem, niosąc teologiczną prawdę o zbawieniu: od Stworzenia i proroczych przepowiedni (psalmy, czytania ze Starego Testamentu), do ich wypełnienia poprzez Odkupienie (nowotestamentowe kantyki, hymny) aż do uświęcenia (kolekty). Wigilia (późniejsze *Matutinum*) zawiera szerszy wybór psalmów i czytań, dopasowany do kontemplacyjnego charakteru nocnych czuwań, natomiast mniejsze Godziny były krótkie i zwarte, rozpoczynały się hymnem i zawierały te same psalmy, tak,

---

⁴⁴ Badacze nie są pewni co do liczby hymnów napisanych przez św. Ambrożego. Bezspornie uznaje się go za autora 4 hymnów: *Aeterne rerum conditor*, *Deus creator omnium*, *Iam surgit hora tertia*, *Veni redemptor gentium*.

⁴⁵ Zob. L. Dobszay, *The Bugnini-liturgy and the reform of the reform*, s. 48 i 54.

⁴⁶ Zob. Bisztyga, *Officium Divinum od IV do XIII wieku*, s. 318.

⁴⁷ Zob. L. Dobszay, *The Bugnini-liturgy and the reform of the reform*, s. 48–53.

aby można było odmawiać je z pamięci, robiąc tylko krótką przerwę w codziennej aktywności. Również Kompleta była krótka, a jej forma korespondowała z naturalną potrzebą wyciszenia się na koniec dnia. Wybór psalmów był praktyczny i klarowny, a jednocześnie łatwy do zapamiętania. Liczba psalmów przypisanych do każdej z Godzin była stała: 3 psalmy w Godzinach mniejszych, 5 podczas Jutrznii i Nieszporów, 12 podczas Wigilii przed niedzielą lub dniem świątecznym. Liczba psalmów i czytań miała znaczenie symboliczne; na przykład w świąteczne i niedzielne Wigilie związana była z liczbą 3: liturgia podzielona była na 3 części (nokturny), z których każdy zawierał 3 psalmy z własnymi antyfonami i 3 czytania z własnymi responsoriami. Układ ten zachował się w Ciemnych Jutrzniach, będących przedmiotem niniejszej pracy. Wybór czytań biblijnych był początkowo pozostawiony przełożonym lokalnych społeczności, z czasem jednak został uregulowany i wykazywał ścisły związek z danym świętem. Do poszczególnych czytań zostały przypisane responsoria i antyfony. Znaczna ich część pochodzi z najstarszego okresu kształtowania się rzymskiego oficjum. Psalmy, antyfony i responsoria przeznaczone na cały rok liturgiczny zebrano w jeden zbiór, doprowadzając do powstania rzymskiego antyfonarza.

Starorzyskie oficjum, należące do większej rodziny liturgii łacińskich, jest więc odzwierciedleniem lokalnej rzymskiej tradycji, która rozprzestrzeniła się i stała się powszechna w Kościele Zachodnim. Jego dziedzictwem jest powstanie zróżnicowanych Godzin jasno określonych pod względem formalnym i repertuarowym oraz powstanie antyfonarza, zawierającego śpiewy przypisane do poszczególnych Godzin w ciągu roku liturgicznego.

O strukturę *Officium Divinum* miasta Rzymu oparty został jeden z najbardziej wpływowych dokumentów w procesie kształtowania oficjum (Reguła Benedykta, ok. 530–560). Reguła ta czerpała również z nieco starszej Reguły Mistrza, pochodzącej z początków VI stulecia, prawdopodobnie z Kampanii. Benedykt zalecał odmawianie wszystkich 150 psalmów w cyklu tygodniowym, a nie dobowym. Dokonał również podziału dłuższych psalmów na części, uwzględnił hymny, zredukował Wigilie, a czytania *Matutinum* polecił wykonywać po sześciu psalmach, a nie na zakończenie nokturnu. Benedykt nie chciał nakładać na wspólnotę obowiązków ponad siły. Jego ideą było dostosowanie oficjum do codziennego życia pracujących mnichów, ale także zapobieganie znużeniu podczas modlitwy. Jego mądra, wyważona reguła została przyjęta przez kolejne klasztory, a uzupełniona i skodyfikowana przez Benedykta z Aniane (750–821), stała się

wzorem zachodniego oficjum monastycznego aż do późnego średniowiecza. Nie zdołała jednak zastąpić starszej wersji Liturgii Godzin sprawowanej w Rzymie. I to właśnie z tradycji starorzymskiej wyrósł późniejszy rzymski brewiarz, stanowiący podstawę do odmawiana oficjum w diecezjach Kościoła Zachodniego⁴⁸.

Podstawowy szkielet rzymskiego oficjum, którego początki sięgają IV wieku, pozostał w zasadzie niezmieniony aż do soboru Watykańskiego II. Papież Grzegorz Wielki, podejmując w czasie swojego pontyfikatu (590–604) reformy liturgii, zajmował się również oficjum. Uznawany był (do II poł. XIX wieku) za twórcę *Liber Antiphonarius*, pierwszej księgi zawierającej śpiew liturgiczny, jednak późniejsze badania wykazują, że nie było to możliwe⁴⁹. Bardzo prawdopodobne jest jednak, że Grzegorz Wielki brał aktywny udział, osobisty lub przez wskazówki dawane współpracownikom, w porządkowaniu pracy poprzednich papieży i skodyfikowaniu śpiewów w nowe księgi liturgiczne⁵⁰. Wiadomo też, że wysyłając misjonarzy do Brytanii, przekazał im oficjum rzymskie: w 596 roku Augustyn z Cantenbury przywiózł księgi rzymskie do Brytanii, stamtąd zostały przekazane do Germanii przez Bonifacego (+755) i jego towarzyszy⁵¹. Pepin Mały (+768) wprowadził oficjum rzymskie w miejsce galijskiego, a następnie Karol Wielki nakazał wszystkim Kościołom na podległych jemu terenach sprawowanie modlitwy według tradycji rzymskiej⁵². Nie oznaczało to jednak, że przyjęto je w całości i bez zmian. Wspomniany już Karol Wielki zlecił Pawłowi Diakonowi, mnichowi benedyktyńskiemu z klasztoru w Monte Cassino, opracowanie czytań oficjum. Reformę antyfonarza w czasach karolińskich, przeprowadził Amalariusz z Maetz (780–850). Antyfonarz Amalariusza zaginął, zachowało się jednak inne jego dzieło – *De ordine antiphonarii* (831), w którym zawarł bardzo obszerne alegoryczne komentarze do zrewidowanego

---

⁴⁸ Zob. R. Taft, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and its meaning for today*, s. 140.

⁴⁹ Według *Sancta Gregorii magni vita* – biografii papieża napisanej w przez Jana Diakona w latach 872–875, Grzegorz Wielki miał ułożyć antyfonarz wraz z melodiami oraz założyć *Schola Cantorum* do wykonywania tych śpiewów. Antyfonarz jednak nie zachował się, a najstarsze jego kopie pochodzą z IX i X wieku. Przekonanie to utrwały iluminacje znajdujące się w rękopisach – w Antyfonarzu Hartkera z St. Gallen (Cod. Sang. 390) znajduje się przedstawienie papieża Grzegorza Wielkiego siedzącego na papieskim tronie i dyktującego skrybie melodie. Jednak badania pism samego papieża jak i jemu współczesnych nie wspominają o jego aktywności muzycznej, a analiza śpiewów zawartych w najstarszych antyfonarzach dowodzi, że nie pochodziły one z jednego okresu – część śpiewów była znacznie starsza, a część powstała po śmierci Grzegorza Wielkiego. Zob. W. Apel, *Gregorian Chant*, Indianapolis 1958, s. 49.

⁵⁰ Tamże, s. 49.

⁵¹ Zob. L. Dobszay, *The Bugnini-liturgy and the reform of the reform*, s. 54.

⁵² Więcej na ten temat w na s. 26.

antyfonarza⁵³. Na półwyspie Iberyjskim modlono się według dawnej tradycji aż do czasów Grzegorza VII (+1085), który nakazał rzymski sposób modlitwy, rozciągając ją niemal na cały Kościół łaciński. Niektóre wspólnoty jednak nadal były przywiązane do swoich wersji oficjum, np. prowincja mediolańska pozostała przy swoich praktykach. Wspólne dziedzictwo nie wykluczało dalszego rozwoju i wprowadzania miejscowych dodatków. Nawet w rzymskich bazylikach, w których posługiwali zakonnicy, wprowadzali oni do oficjum swoje lokalne praktyki. W rzeczywistości, czysty rzymski ryt można było zaobserwować tylko w bazylice na Lateranie⁵⁴.

Różnice w odprawianiu *Officium Divinum*, zaznaczały się nie tylko w podziale na ryt katedralny i monastyczny, bądź w wymiarze geograficznym. We wspólnotach zakonnych, sposób odprawiania oficjum stanowił o tożsamości danej wspólnoty i wiązał się z innymi aspektami życia, przejawiał się także w różnych dziedzinach sztuki. W ten sposób, z jednej strony mamy niezwykle rozbudowane i wyrafinowane, korespondujące z architekturą, oficjum benedyktyńskie klasztoru w Cluny (założonego w 910 roku) i innych klasztorów kluniackich, a na przeciwnym biegunie, dążący do prostoty i umiaru, zarówno w wymiarze liturgicznym jak i architektonicznym zakon cystersów (1098). Znaczny wpływ na reformy oficjum w XII i XIII wieku miały również zakony augustianów i kartuzów. Jeszcze istotniejszy, a z pewnością najbardziej radykalny wpływ na reformę oficjum miały zakony żebracze: franciszkanie oraz dominikanie⁵⁵. Naśladowcy Franciszka z Asyżu (1181/2–1226) i Dominika Guzman (1170–1221), w przeciwieństwie do mnichów mieszkających w klasztorach i kanoników regularnych, często podróżowali, realizując swoje kaznodziejskie powołanie. Potrzebowali więc prostej formy codziennej modlitwy, którą mogliby odmawiać poza klasztorem. W podobnej sytuacji znajdował się również papież i członkowie Kurii Papieskiej. Z uwagi na charakter ich obowiązków, znaczne ograniczenie działalności duszpasterskiej oraz częste i długie podróże dyplomatyczne, niemożliwe stało się codzienne odprawianie rozbudowanej liturgii, wymagającej podziału funkcji liturgicznych i korzystania z przypisanych tym funkcjom ksiąg (psalterza, antyfonarza, hymnarza, homiliarza⁵⁶). Coraz częściej pojawiały się głosy

---

⁵³ Zob. G. Ward, *The Order of History: Liturgical Time and the Rhythms of the Past in Amalarius of Metz's De ordine antiphonarii*, s. 101.

⁵⁴ Zob. R. Taft, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and its meaning for today*, s. 308.

⁵⁵ Tamże, s. 38.

⁵⁶ Więcej na ten temat w rozdziale I (1.4).

o potrzebie uproszczenia liturgii i dostosowania jej do potrzeb członków Kurii. Z potrzeby tej powstało oficjum kurialne (*Officium Romanae Curiae*) – skrócone i pozbawione elementów liturgii sprawowanej w obecności wiernych w katedrach i diecezjach. Zatwierdził je papież Innocenty III (1198–1216). Wynikiem tej reformy było powstanie Rzymskiego Breviarza, czyli podręcznej księgi służącej do modlitwy w drodze. Uproszczona wersja oficjum została następnie przekazana franciszkanom, którzy zaadoptowali ją do swoich potrzeb i rozpowszechnili w Europie⁵⁷.

Istotną zmianą, która miała wpływ na umiejscowienie *Officium Divinum*, w codziennym życiu wspólnoty Kościoła, była prywatyzacja oficjum⁵⁸. Do drugiej połowy pierwszego tysiąclecia było ono odprawiane zazwyczaj we wspólnotach i nierozzerwalnie związane było ze śpiewem. W późnym średniowieczu, kapłani coraz częściej odmawiali brewiarz w ciszy. Nie spowodowało to jednak rezygnacji z komponowania nowych melodii, nadal powstawały nowe antyfony, responsoria i inne formy właściwe oficjum. Nowo powstające brewiarze zawierały jednak jedynie teksty i pozbawione były zapisu muzycznego. Coraz częstsze realizowanie obowiązku odmawiania oficjum przez kapłanów prywatnie, w ciszy, wiązało się jednak ze stopniowym porzucaniem tradycji chóralnej. Z kolei dodawanie kolejnych świąt ku czci licznych lokalnych świętych przyczyniło się do przeładowania kalendarza liturgicznego, przez co sprawowanie uroczystych celebracji stawało się coraz trudniejsze w realizacji. Odczuwano więc coraz większą potrzebę zreformowania Liturgii Godzin⁵⁹.

Pierwszą próbą wprowadzenia zmian była reforma hiszpańskiego kardynała Quignonesa (ok. 1482–1540). Jej założeniem było odejście od formy starorzzymskiego oficjum i zredagowanie na nowo tekstów oficjum, w duchu humanizmu i klasycznej łaciny. Zredagowany został nowy brewiarz (wydany w 1535 roku), przeznaczony do czytania i pozbawiony dużej części tradycyjnego repertuaru, w tym form śpiewanych (antyfon, responsoriów, wielu hymnów), z krótkimi Godzinami, na które składały się po trzy psalmy⁶⁰. Breviarz ten, zatwierdzony przez papieża Pawła III, spotkał się szybko z bardzo entuzjastycznym przyjęciem, został jednak odrzucony przez Pawła V już w 1558 roku. Sobór Trydencki również odrzucił tę propozycję i zajął się na nowo reformą oficjum.

---

⁵⁷ Zob. R. Taft, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and its meaning for today*, s. 309.

⁵⁸ Zob. L. Dobszay, *The Bugnini-liturgy and the reform of the reform*, s. 54.

⁵⁹ Tamże, s. 55.

⁶⁰ Zob. B. Nadolski, *Liturgika*, s. 196.

Brewiarz Piusa V (wydany w 1568 roku) nie był rewolucją – stanowił poprawioną wersję Oficjum Kurii Rzymskiej. Średniowieczne dodatki z okresu karolińskiego (szereg świąt i oktaw) zostały w większości odrzucone. Brewiarz Trydencki (oraz pozostałe księgi posoborowe) nie został jednak bezwzględnie narzucony. Lokalne rytę, mające przynajmniej dwustuletnią tradycję mogły zostać podtrzymane⁶¹. Stało się tak m. in. w polskim Kościele, gdzie dzięki staraniom lokalnych biskupów gromadzących się na synodach w Piotrkowie (1621, 1628), Stolica Apostolska zaakceptowała wprowadzenie do ksiąg liturgicznych niektórych polskich zwyczajów i melodii⁶². W niektórych przypadkach opierano się na zwyczajach krakowskich (przede wszystkim przy redagowaniu polskich wersji nowych graduałów), nie dotyczy to jednak występujących w *Officium Tenebrarum* tonów lamentacyjnych, które w potrydenckiej wersji nie uwzględniają tradycji krakowskiej⁶³.

Zapoczątkowana jeszcze w średniowieczu stopniowa zmiany formy odprawiania oficjum ze śpiewanej modlitwy wspólnotowej na prywatną modlitwę kapłana, stawała się coraz powszechniejsza. Po Soborze Trydenckim oficjum śpiewane w chórze jako część codziennej rutyny, przetrwało jedynie w klasztorach i niektórych katedrach.

2. ŚPIEW JAKO INTEGRALNA CZĘŚĆ OFICJUM

Formy muzyczne występujące w oficjum powstały w procesie rozwoju śpiewu liturgicznego Kościoła Zachodniego i są ściśle związane z określonym momentem liturgicznym. Śpiew w liturgii jest jej integralnym elementem i wziął się z potrzeby takiego przekazania tekstu, aby był on czytelny i zrozumiały dla wszystkich jej uczestników. Stosowano więc kantylację uroczystą, doniosłą i pełną uwielbienia recytację świętych tekstów (w tradycji synagogalnej wykonywano w ten sposób m.in. Lamentacje Jeremiasza) przez solistę celebransą (do około V wieku), następnie funkcję tę przejęła grupa wyspecjalizowanych śpiewaków *schola*. To z działalnością rzymskiej *Scholi Cantorum* w VI/VII wieku wiąże się przełom w kształtowaniu form muzyczno – liturgicznych śpiewu, który w X wieku otrzymał nazwę gregoriański. Nazwa ta związana jest ze

---

⁶¹ Zob. L. Dobszay, *The Bugnini-liturgy and the reform of the reform*, s. 56.

⁶² Zob. W. Malesa, *Synody piotrkowskie a polskie zwyczaje liturgiczne zachowane po przyjęciu trydenckiej reformy liturgii*, [w:] „Kultura – Media – Teologia” 2014, nr 17, s. 105.

⁶³ Zob. J. Kubieniec, *Treny Jeremiasza w potrydenckiej liturgii polskiej*, [w:] *Muzyka jest zawsze współczesna. Studia dedykowane Alicji Jarzębskiej*, red. Małgorzata Woźna-Stankiewicz, Andrzej Sitarz, Kraków 2011, s. 277.

wspomnianą w poprzednim podrozdziale legendą o skomponowaniu śpiewów przez Grzegorza Wielkiego, papież ten niewiele miał jednak wspólnego z repertuarem, który powstał dwa wieki po jego pontyfikacie, w wyniku fuzji śpiewu rzymskiego (nazywano dziś starorzyskim) i śpiewu frankijskiego. Do połączenia tego doszło ze względów praktycznych: papież Stefan II (752–757), czując zagrożenie przed licznymi najazdami Longobardów na ziemie papieskie, zwrócił się o wsparcie polityczne i militarne do Pepina Małego. Do opactwa St. Denis, w którym znalazł schronienie, przywiózł ze sobą swój dwór, a więc również zwyczaje, księgi liturgiczne i kantorów. Zarówno teksty jak i śpiew liturgii rzymskiej różniły się od galijskich. Syn Pepina, Karol Wielki postanowił uczynić liturgię spoiwem, które miało pomóc mu w zarządzaniu podbitymi przez siebie ziemiami. Nakazał przyjęcie w państwie Franków liturgii papieskiej, spotkało się to jednak z oporem galijskich kantorów, którzy śpiew rzymski uważali za powtarzalny i monotony. W wyniku kompromisu doszło do połączenia tekstów liturgii rzymskiej oraz struktury modalnej rzymskich melodii z galijskim ornamentальnym stylem komponowania melodii⁶⁴. Rezultatem tego połączenia było powstanie nowego repertuaru śpiewu gregoriańskiego⁶⁵.

Na przełomie VIII i IX wieku zaczęły pojawiać się traktaty teoretyczne opisujące teorię ośmiu tonów (modusów) kościelnych, według których klasyfikowano melodie gregoriańskie. W poniższej tabeli przedstawiono osiem tonów oraz występujące w nich najważniejsze dźwięki: finalis i dominantę. Przedstawione zostało nazewnictwo stosowane w traktatach teoretycznych różnych autorów oraz w średniowiecznych tonariuszach⁶⁶ (kolumna druga i trzecia). Obecnie stosuje się zazwyczaj prostą numerację rzymską (kolumna pierwsza)⁶⁷.

NUMER TONU	BOECJUSZ (WG SKAL GRECKICH)	NAZWY MODUSÓW WG ALCUINA I ANONIMOWYCH ŚREDNIOWIECZNYCH TONARIUSZY	FINALIS	DOMINANTA
I	Dorycki	<i>Protus authenticus</i>	Re	La

⁶⁴ Zob. A. Turco, *Antiquae Monodiae Eruditio – I. La melodia gregoriana: forza espressiva della Parola*, s. 21.

⁶⁵ Bardziej adekwatnym jest określenie śpiew romano-frankijski.

⁶⁶ Boecjusz (ok. 480–525) w swoim dziele *De institutione musica* przypisał poszczególnym tonom greckie nazwy. Problematykę tonalności w swoich traktatach rozwijali m.in.: Alcuin (ok. 735–804), Aurelian z Réôme (ok. 800–865), Jan Szkot Eriugena (ok. 815–877), Notker Balbulus (ok. 840–912), Hucbald z Saint-Amand (ok. 850–930).

⁶⁷ Numerację taką zastosowano w transkrypcji dla oznaczenia tonów antyfon i responsoriów.

II	Hypodorycki	<i>Protus plagis</i>	Re	Fa
III	Frygijski	<i>Deuterus authenticus</i>	Mi	Si
IV	Hypofrygijski	<i>Deuterus plagis</i>	Mi	La
V	Lidyjski	<i>Tritus authenticus</i>	Fa	Do
VI	Hypolidyjski	<i>Tritus plagis</i>	Fa	La
VII	Miksolidyjski	<i>Tetrardus authenticus</i>	Sol	Re
VIII	Hypermiksolidyjski	<i>Tetrardus plagis</i>	Sol	Do

Tabela 1: Modalność ewoluowana.

Wczesny repertuar monodyczny kształtował się niezależnie od jakiegokolwiek systemu teoretycznego, teoria ośmiu tonów została więc sformułowana w odniesieniu do zasobu śpiewów już istniejących i nie wszystkie melodie udało się do niej dopasować⁶⁸. Klasyfikacja śpiewów według ośmiu tonów obowiązywała przez następne stulecia, aż do połowy XX wieku, kiedy to wytyczono nowe kierunki badań⁶⁹ nad modalnością repertuaru liturgicznego Kościoła Zachodniego⁷⁰. Zgodnie z najnowszym stanem wiedzy, osiem tonów wymienionych powyżej należy do tzw. modalności ewoluowanej. Pierwotna w stosunku do niej była modalność archaiczna, w której dźwięki finalis i dominanta znajdowały się na tym samym stopniu skali. Wyróżnia się więc trzy tony archaiczne (mogące dodatkowo podlegać transpozycji):

TYP TONU ARCHAICZNEGO	FINALIS I DOMINANTA
Do	Do
Re	Re
Mi	Mi

Tabela 2: Modalność archaiczna.

⁶⁸ Więcej na ten temat w M. Białkowski, *Modalność chóralu gregoriańskiego w świetle wyników badań w 2. połowie XX wieku* [w:] „Studia Gregoriańskie II”, Poznań 2009, s. 109–143.

⁶⁹ Głównie za sprawą badań Jeana Claire’a i Alberto Turco, zob. J. Claire, *Modality in western chant: an overview*, [w:] „Plainsong and medieval music” Bd. 17, Cambridge 2008, s. 101–128.

⁷⁰ Zob. M. Białkowski, *Modalność chóralu gregoriańskiego w świetle wyników badań w 2. połowie XX wieku*, s. 110.

Repertuar liturgiczny, w tym powstały na styku kultury rzymskiej i galijskiej śpiew romano-frankijski, przekazywany był przede wszystkim drogą ustną. W VIII wieku zaczęto zapisywać teksty i przypisane im nazwy form muzyczno-liturgicznych wraz z oznaczeniem modusów. Od X wieku w niektórych rękopisach⁷¹ nad tekstem pozostawiano przestrzeń, w której zaczęto notować znaki graficzne neumy, stanowiące pierwotną notację muzyczną – notację adiastratyczną (czyli bezliniową, *in campo aperto* na otwartym polu). Notacja ta zawierała informacje na temat akcentów i podkreśleń proklamowanego tekstu, ilości dźwięków, kierunku melodii⁷² oraz wynikającym z tekstu rytmem⁷³. Nie określała jednak interwałów, dokładnych odległości dźwięków od siebie. Odtworzenie melodii tylko na podstawie takiego zapisu, jest z punktu widzenia współczesnego wykonawcy niemożliwe⁷⁴. Znacznie bardziej precyzyjny sposób zapisu zaproponował Guido z Arezzo. W swoim traktacie *Micrologus de disciplina artis musicae* (ok. 1030), przedstawił system notowania melodii na dwóch kolorowych liniach, na których znajdowały się dźwięki „f” (linia czerwona) i „c” (linia żółta). Z czasem dodano kolejne linie, a dźwięki „f” i „c” zaczęły pełnić funkcję kluczy. Notacja liniowa diastematyczna pozwalała więc przekazywać dokładne odległości między dźwiękami, a w konsekwencji wiernie przekazywać zapisaną melodię. Początkowo znaki adiastratyczne nakładano bezpośrednio na linie, co doprowadziło do powstania najbardziej precyzyjnego zapisu w dziejach śpiewu gregoriańskiego, odzwierciedlającego dokładny przebieg melodii, a także oddającego ekspresję tego śpiewu.

Jednak wraz ze wzrostem liczby kopiowanych ksiąg, pogarszała się dbałość kopistów o przekazywanie wszystkich szczegółowych informacji zawartych w notacji muzycznej. Zmieniała się również technika pisania oraz sposób operowania piórem. Znaki zapisywane drobnymi, pojedynczymi pociągnięciami pióra zaczęły być zastępowane przez formy bardziej masywne, wyraźnie wskazujące przede wszystkim wysokość poszczególnych dźwięków. Rozwinęły się dwie główne formy graficzne notacji (z różnymi odmianami): neumy kwadratowe (*nota quadrata*) oraz neumy gotyckie.

---

⁷¹ Przykłady zachowanych źródeł to rękopisy szkoły sanktgalleńskiej i laońskiej, m.in. *Cantatorium* 359, St. Gallen, Stiftsbibliothek; *Graduale* 121, Einsiedeln, Stiftsbibliothek; *Graduale* 339, St. Gallen, Stiftsbibliothek; *Graduale* Ms 239, Laon, Bibliothèque municipale.

⁷² Zob. M. Sławecki, *O kanonach piękna w interpretacji śpiewu gregoriańskiego*, [w:] „Musica Sacra”, Warszawa 2016, s. 129–142.

⁷³ Rytm w śpiewie gregoriańskim jest rozumiany nie menzuralnie (jak w późniejszej muzyce), ale jako *ordo motus*, czyli porządek ruchu, ściśle związany z słowem.

⁷⁴ Bez porównania z tą samą melodią zapisaną na liniach.

Przekazywały one dokładnie przebieg melodii, ale praktycznie pomijały szczegóły dotyczące agogiki i ekspresji śpiewu. W większości rękopisów liturgiczno-muzycznych pochodzących z XV wieku (w tym w analizowanych źródłach wawelskich) spotykamy się przede wszystkim z tymi typami notacji.

3. FORMY WYSTĘPUJĄCE W OFICJUM

Jak już zaznaczono wcześniej, psalmy stanowiły podstawę chrześcijańskiej modlitwy codziennej, z której narodziła się Liturgia Godzin. Pełniły ważną funkcję również we Mszy św. Śpiewano je na wejście celebransa (*Introit*), jako odpowiedź na czytanie z Pisma Św. (*Graduale* i *Alleluia* lub *Tractus* w okresie Wielkiego Postu), podczas przygotowania darów (*Offertorium*) oraz w czasie Komunii Świętej (*Communio*)⁷⁵. Początkowo (I–II wiek) psalmodię wykonywał solista, śpiewając psalm od początku do końca (*psalmodia in directum*). Następnie zaczęto wyodrębniać istotny fragment psalmu, który podkreślany był przez powtarzanie i odrębne opracowanie melodyczne. Różne sposoby wykonywania psalmów lub ich fragmentów doprowadziły do powstania form antyfonalnych i responsorialnych. Do wykonywania psalmów w oficjum stosowano tony psalmowe, które mają swój określony schemat melodyczny stosowany przy każdym wersecie psalmowym składa się on z intonacji dwóch recytatywów, mediany i klauzuli końcowej dyferencji⁷⁶.

Kantyki (*canticum* – pieśń) to śpiewy zaczerpnięte z Pisma Świętego, ale spoza Księgi Psalmów. Najczęściej wykorzystywane kantyki to *Benedictus* (Kantyk Zachariasza, Łk 1, 68–79), śpiewany codziennie podczas *Laudesów*, oraz *Magnificat* (Kantyk Maryi, Łk 1, 46–55), wykonywany w Nieszporach. Podczas Kompletu wykonywano *Nunc dimittis* (Kantyk Symeona, Łk 2, 29–32). Pozostałe kantyki wykonywano podczas *Laudesów*⁷⁷, a w oficjum monastycznym również w trzecim nokturnie *Matutinum*⁷⁸.

W starożytnej Grecji śpiew antyfonalny oznaczał wspólny śpiew i kobiet i mężczyzn. Następnie określano tak naprzemienny sposób wykonywania psalmu przez

---

⁷⁵ Zob. J. Harper *Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku*, s. 88.

⁷⁶ Zob. Cz. Grajewski, *Dyferencje psalmowe – uwarunkowania historyczne i estetyczne*, [w:] „Saeculum Christianum” 12 nr 1, 2005, s. 1.

⁷⁷ W *Officium Tenebrarum* w katedrze Wawelskiej wykonywano kantyki: Mojżesza (Wj 15, 1–19), Habakuka (Ha 3, 2–19) i Ezechiasza (Iz 38, 10–20).

⁷⁸ Zob. J. Harper, *Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku*, s. 103.

dwie strony chóru. Z czasem, słowo antyfona zaczęto stosować na określenie wprowadzenia do psalmu. Antyfona przeznaczona jest do śpiewania przed psalmem, po nim, a niekiedy po każdym wersecie psalmu. Często zawiera cytaty biblijne, zwracając uwagę na jakiś werset z psalmu lub podkreślając charakter danego święta.

Występują różne ich typy: antfony psalmowe, czyli krótkie i proste, zazwyczaj z tekstem ze Starego Testamentu, nawiązującym do tekstu śpiewanego psalmu, przeznaczone na dni powszednie. Antfonę powtarzano po zaśpiewaniu całego psalmu; antfony do kantyków, zazwyczaj dłuższe niż antfony psalterzowe i bardziej rozbudowane melodycznie, z tekstem zaczerpniętym z Ewangelii przeznaczonej na dany dzień, z czytań starotestamentowych występujących w *Matutinum*, a w dni poświęcone świętym z tekstem z żywotu wspomnianego świętego; antfony własne, przeznaczone na różnego typu dni świąteczne z własną liturgią, zazwyczaj napisane do niesporów, *Matutinum*, *Laudesów*; antfony mszalne, śpiewane z psalmem na *Introit*, *Offertorium* i *Communio*. Antfonę powtarzano po każdym wersecie psalmowym; antfony niezwiązane z psalmami, stanowią zazwyczaj dłuższe, bardziej rozbudowane śpiewy z tekstem poetyckim, dotyczące określonej tematyki: np. antfony o Adwencie (tzw. Antfony „O”), o Matce Bożej (*Salve Regina*, *Alma redemptoris Mater*). Dłuższe antfony wykonywane były również podczas procesji. Melodie antfon klasyfikowano według jednego z ośmiu modusów. Ton, w którym śpiewano psalm (lub kanty) musiał być zgodny z modusem antfony⁷⁹.

Występujące w oficjum czytania pochodzące z Pisma Św. lub pism Ojców Kościoła można podzielić na czytania krótkie (*capitulum*) często ograniczone do jednego lub dwóch wersów, często recytowanych z pamięci oraz lekcje (*lectiones*) dłuższe czytania występujące w *Matutinum*. Liczba czytań uzależniona była od okresu liturgicznego i od rangi dnia. W dłuższej formie w *cursus* diecezjalnym w każdym z trzech nokturnów występowała grupa trzech czytań (łącznie 9 czytań), w monastycznym natomiast po 4 czytania (w sumie 12 czytań)⁸⁰. Do wykonywania czytań wykorzystywano grupę prostych formuł melodycznych. Czytanie zazwyczaj kończył werset (V): *Tu autem Domine miserere nobis* i odpowiedź – respons (R): *Deo Gratias*. W okresie Adwentu i Wielkiego Postu werset skracano, a w Wielkim Tygodniu (a więc także w *Officium Tenebrarum*) zupełnie pomijano. Odpowiedzią na czytanie było responsorium.

---

⁷⁹ Zob. J. Harper, *Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku*, s. 99.

⁸⁰ Tamże, s. 101.

Tekst responsorium zazwyczaj zaczerpnięty był z Pisma Św., najczęściej z fragmentów psalmów. Składało się ono z dwóch zasadniczych części: responsu (R) i wersetu (V). Z czasem wykształciła się najbardziej typowa forma i sposób wykonywania responsorium: R – śpiewany przez kantora; R – powtarzany przez chór; V – kantor; RII – częściowa odpowiedź chóru (zazwyczaj druga część responsu); G – *Gloria Patri* (bez *et in saecula...*) kantor; R – odpowiedź chóru (cały respons).

Responsoria występujące w oficjum można podzielić na dwa typy: responsoria brevia (krótkie) występowały po czytaniach krótkich (*capitulum*) w godzinach mniejszych (w *cursus* monastycznym również po *capitulum* w nieszpórach i komplecie)⁸¹. W zakresie melodyki dominował w nich styl prosty, sylabiczny; responsoria prolixa (wielkie) wykonywano podczas *Matutinum* jako odpowiedź do lekcji. Są to długie, ozdobne śpiewy o kunsztownej melodyce. W niektórych przypadkach występowało jeszcze dodatkowe powtórzenie całego refrenu na zakończenie, przez co powstawała forma: R – R – V – RII – G – RII – R. W średniowiecznych antyfonarzach natomiast znaleźć można niezwykle bogactwo tego materiału – rękopisy mogły zawierać od 600 do 1200 responsoriów, a porównywanie kolejności ich wykonywania oraz związku wersetów z refrenami (refrenom przypisywane były różne wersety), świadczą często o pochodzeniu i powiązaniu między sobą źródeł rękopiśmiennych⁸². Metodę tę zastosowano również w niniejszej pracy, porównując teksty responsoriów i wersetów zawartych w pochodzących z XV wieku rękopisach używanych w katedrze wawelskiej z tekstami zawartymi w *Breviarium Romanum* z tego samego okresu.

Hymny chrześcijańskie to dzieła literacko-muzyczne, których tekst nie był zaczerpnięty z Biblii. Mają budowę zwrotkową z wyraźnym ukształtowaniem metrycznym i powtarzaną przy każdej strofie melodię. Ich ojczyzną jest Kościół Wschodni, zwłaszcza prowincje syryjskie. Większość hymnów Kościoła Zachodniego powstała jeszcze w starożytności i średniowieczu, a ich autorami byli m. in.: Ambroży z Mediolanu (+379, *Aeterne rerum conditor, Deus creator omnium, Iam surgit hora tertia, Veni redemptor gentium*), Prudencjusz (+405, m.in. *Salvete flores* oraz *O sola magnarum ubrium*), Wenancjusz Fortunatus (+605, *Pange lingua gloriosi* oraz *Vexilla Regis*), Paweł Diakon (+798 *Ut queant laxis*), Rhabanus Maurus (+856, m.in. *Veni Creator Spiritus*)⁸³.

---

⁸¹ Zob. D. Hiley, *Chorał Kościoła Zachodniego*, Kraków 2019, s. 109.

⁸² Tamże, s. 90.

⁸³ Zob. J. Wierusz-Kowalski, *Liturgika*, Warszawa 1956, s. 436.

Występowały już w Regule Benedykta, a do XI wieku wykonywano je podczas wszystkich Godzin. W *Matutinum* i Godzinach mniejszych hymn występował przed psalmami, natomiast w *Laudes*, Nieszporach i Komplecie (w *cursus* diecezjalnym) – po psalmodii, a przed czytaniem⁸⁴. Stosowane w Oficjum hymny pochodzą zarówno od autorów znanych, jak i anonimowych.

Zakończenie każdej z Godzin było najbardziej zmiennym elementem. W niedziele i święta porządek był różny od tego z dnia powszedniego. Poniżej przedstawione są elementy, które w różnych konfiguracjach występowały na zakończenie modlitwy: wezwania litaniijne, we wczesnym kościele rozbudowane; w średniowieczu skrócone do próśb *Kyrie eleison*, *Christe eleison*, *Kyrie eleison*. Wykonywane były w formie dialogu pomiędzy kantorem a chórem; *Pater noster* inicjowane przez kantora i podejmowane w ciszy przez wspólnotę, lub wykonywane w całości przez prowadzącego modlitwę. Na zakończenie śpiewano dialogowany werset: V. *Et ne nos inducas in tentationem* R. *Sed libera nos a malo*; prośby – szereg wersetów psalmowych śpiewanych w formie wersetu i odpowiedzi (przez kantora i chór); pozdrowienie – powszechnie przyjęta (dlatego w brewiarzu często pomijano zapis tego elementu) praktyka poprzedzania modlitw dialogiem: V. *Dominus vobiscum* R. *Et cum spiritu tuo*; kolekta (*oratio*) – modlitwa kończąca oficjum, śpiewana w oparciu o proste formuły melodyczne (jak w czytaniach). Poprzedzona wezwaniem *Oremus*, zakończona chóralnym *Amen*; wspomnienia i modlitwy wstawiennicze – dodatkowe intencje na zakończenie *Laudesów* i Nieszporów, wprowadzone w późnym średniowieczu. Zawierały antyfonę, werset i odpowiedź oraz kolektę; błogosławieństwo – zakończenie w formie wersetu *Benedicamus Domino* z odpowiedzią *Deo Gratias*, poprzedzonego pozdrowieniem *Dominus vobiscum*.

4. KSIĘGI LITURGICZNE

Średniowieczne księgi liturgiczne różnią się przeznaczeniem i zawartością. Znajduje się w nich materiał uzależniony od rodzaju ceremonii i okresu roku liturgicznego. Rękopisy tworzone były z myślą o konkretnych użytkownikach zaangażowanych w celebrację. Dokonując pewnego uogólnienia można je podzielić na trzy typy: księgi używane w oficjum, księgi mszalne, księgi zawierające instrukcje dotyczące przebiegu obrzędu. Osobne księgi posiadał kapłan lub osoba prowadząca celebrację, a inne kantor.

---

⁸⁴ Zob. J. Harper, *Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku*, s. 100.

Materiał na cały rok liturgiczny został natomiast podzielony według cyklu dziennego (*feriale*), okresowego (*temporale*), świątecznego (*sanctorale*), wspólnego danej grupie świąt (*commune sanctorum*). Ponieważ niniejsza praca dotyczy zagadnienia związanego z Liturgią Godzin, w dalszej części pominięte zostaną księgi z nią niezwiązane. Do najważniejszych ksiąg oficjum zaliczamy: antyfonarz, to księga używana w chórze, w której znajdowały się antyfony do psalmów i kantyków, responsoria, a czasem także hymny. Późniejsze zawierały także *invitoria* (antyfony do psalmu 94 *Venite exultemus Domino*), a niektóre także psalmy; psalterz jest uzupełnieniem antyfonarza, zawiera psalmy, zazwyczaj w porządku oryginalnym, lub dostosowanym do tygodniowego cyklu oficjum w *cursus* świeckim lub monastycznym. Często zawierały również inne stałe elementy, takie jak kantyki, czytania krótkie, responsoria *breve*, *invitoria*, a nawet towarzyszące psalmom antyfony i incypity hymnów; hymnarz czasem był osobną księgą, a niekiedy stanowił dodatek do psalterza. Hymny często powtarzane zazwyczaj znajdowały się na początku księgi; kolektarz zawierał kolekty i *capitula*, ponieważ recytowała je zazwyczaj ta sama osoba. Często zawierały również wersety z odpowiedziami, prośby i błogosławieństwa oraz incypity antyfon, responsoriów i hymnów⁸⁵; lekcjonarze dla oficjum zawierały czytania oficjum nocnego, a czasem tylko ich listę⁸⁶.

5. SPOSÓB I MIEJSCE WYKONYWANIA OFICJUM

Średniowieczne kościoły budowane były zazwyczaj na planie krzyża. We wschodniej części znajdowało się prezbiterium z ołtarzem, przy którym kapłan z asystą odprawiał Mszę św. Miejsce przed ołtarzem było zarezerwowane dla sprawującego oficjum chóru, który stanowiła cała wspólnota monastyczna lub diecezjalna. Ołtarz znajdował się na podwyższeniu, a do miejsca, w którym znajdował się chór prowadziły stopnie. Chór był podzielony na dwie części, zwrócone przodem, do siebie i rozmieszczone w części południowej i północnej kościoła. Po każdej stronie znajdowały się stalle, czyli miejsca do siedzenia. W klasztorach były to zazwyczaj dwa rzędy, a w katedrach trzy (w ostatnim siedzieli kanonicy). Dwie strony chóru: nazwano *decani* i *cantori*, od funkcji zasiadających w nich osób po stronie południowo-zachodniej siedział dziekan lub opat (albo ksieni w klasztorach żeńskich), a po stronie północno-zachodniej pierwszy kantor (kierownik chóru, *rector chori*). W chórze znajdowały się dwa pulpity: jeden w środku (*in*

---

⁸⁵ Zob. D. Hiley, *Chorał Kościoła Zachodniego*, s. 365.

⁸⁶ Zob. J. Harper, *Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku*, s. 81.

medio chori), dla kantora, który rozpoczynał i prowadził śpiew. Drugi pulpit, znajdujący się we wschodniej części na stopniu chóru, przeznaczony był dla solistów i lektorów. Chór od nawy głównej, w której znajdowali się wierni, oddzielała przegroda. Przy przegrodzie znajdowało się podwyższenie (*pulpitum*), do którego prowadziły schody. W miejscu tym, podczas niedzielnej i świątecznej Mszy św. wykonywano czytania, graduał, *Alleluia* i Ewangelię⁸⁷.

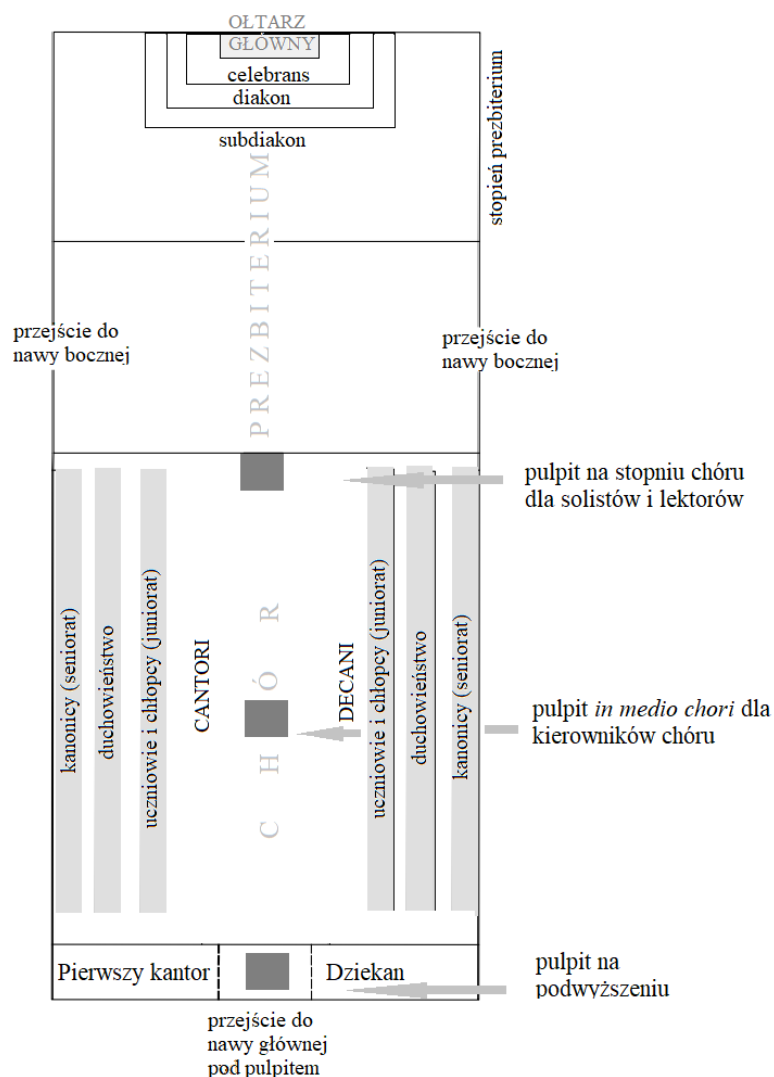
Informacje o tym, kto miał wykonywać dany śpiew i z jakiego miejsca zawierały instrukcje liturgiczne. Obowiązki w chórze były rozdzielane przez głównego kantora. Wybierał on na cały tydzień osobę rozpoczynającą śpiewy hebdomadariusza, a także solistów. Liczba solistów, a także miejsce, z którego wykonywali oni śpiewy (przy pulpicie lub ze swojego miejsca w chórze) uzależnione było od rangi dnia. Dwie strony chóru (*decani* i *cantoris*) wymieniali się obowiązkami w cyklu tygodniowym⁸⁸.

Poniższy rysunek przedstawia typowy dla średniowiecznych katedr układ chóru i prezbiterium.

---

⁸⁷ Tamże, s. 56.

⁸⁸ Tamże.

Rysunek 2: Schemat chóru i prezbiterium w średniowiecznej katedrze ⁸⁹.

6. STRUKTURA *MATUTINUM* I *LAUDES*

Godziny Kanoniczne sprawowane w ramach codziennego oficjum różniły się swoją formą i treścią w zależności od rangi dnia i okresu liturgicznego⁹⁰ oraz od tego, czy były odprawiane w kościołach diecezjalnych, czy monastycznych. Na *Officium Tenebrarum* składały się dwie Godziny: *Matutinum* i *Laudes*, postanowiono więc przybliżyć ich przebieg i przedstawić różne warianty wynikające z kalendarza liturgicznego.

⁸⁹ Rysunek własny na podstawie J. Harper, *Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku*, s. 55.

⁹⁰ Podstawowy podział uwzględnia dni powszednie i świąteczne (w tym niedziele). Święta klasyfikowane są według różnych kategorii. W porządku diecezjalnym istniały dwie główne kategorie świąt: ryt zwyczajny (*simplex*) i ryt zdwojony (*duplex*). Święta rytu zdwojonego dzieliły się na następujące klasy: święta rytu zdwojonego I klasy (*Festum principale duplex*), święto rytu zdwojonego II klasy (*Festum duplex*), święta rytu półzdwojonego (*Festum semiduplex*), święta rytu zwyczajnego 9 czytaniem w *Matutinum* (*Festum simplex, IX lectiones*), święta rytu zwyczajnego, z 3 czytaniem w *Matutinum* (*Festum simplex, III lectiones*).

Modlitwa nocna, a nawet całonocna była nawiązaniem do modlitwy Chrystusa⁹¹ i wyrazem oczekiwania na jego przyjście⁹². Początkowo nocne czuwania nazywano wigiliami. Przybierały one różną formę. Typ wigilii, podczas którego dominowała modlitwa psalmami, nazywano *officium nocturnale* lub po prostu nokturnami, a następnie *Matutinum*. Różne były pory rozpoczynania nabożeństwa. Podział na trzy nokturny (w uroczystej formie) nawiązywał do trzykrotnej zmiany warty nocnej⁹³. Poniżej przedstawiono bardziej szczegółowy opis formy *Matutinum* diecezjalnego, z uwzględnieniem jego wariantów wynikających z kalendarza⁹⁴.

MATUTINUM W NIEDZIELE, ŚWIĘTA RYTU ZDWOJONEGO I RYTU ZWYCZAJNEGO Z DZIEWIĘCIOMA CZYTANIAM I 3 NOKTURNY	
Część I Wprowadzenie	<p>Wersety otwierające: V: <i>Domine labia mea aperies</i> R: <i>Et os meum annuntiabit laudem tuam</i> V: <i>Deus in adiutorium meum intende.</i> R: <i>Domine ad adiuvandam me festina</i></p> <p><i>Gloria Patri... Amen</i></p> <p><i>Alleluia</i> (lub <i>Laus tibi Domine, Rex aeternae gloriae</i> od Siedemdziesiątnicy do Wielkiego Tygodnia)</p> <p><i>Invitatorium</i> z Psalmem 93 (<i>Venite exultemus</i>)</p> <p>Hymn (okresowy, wspólny lub własny)</p>
Część II Nokturny	NOKTURN I
	<p>Trzy psalmy z trzema antyfonami (w niedziele trzy grupy po cztery psalmy)</p> <p>Werset i odpowiedź – <i>Pater noster</i> – absolucja</p>
	<p>Błogosławieństwo – lekcja I – responsorium I</p> <p>Błogosławieństwo – lekcja II – responsorium II</p> <p>Błogosławieństwo – lekcja III – responsorium III (lekcje z Pisma Św.)</p>

⁹¹ „W tym czasie Jezus wyszedł na górę, aby się modlić i całą noc spędził na modlitwie do Boga” (Łk 6, 12).

⁹² „Szczęśliwi owi słudzy, których pan zastanie czuwających, gdy nadejdzie” (Łk 6, 37).

⁹³ Zob. J. Wierusz -Kowalski, *Liturgika*, s. 427.

⁹⁴ Zob. J. Harper, *Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku*, s. 106-108.

	NOKTURN II
	<p>Trzy psalmy z trzema antyfonami (w niedziele trzy grupy po cztery psalmy)</p> <p>Werset i odpowiedź – <i>Pater noster</i> – absolucja</p> <p>Błogosławieństwo – lekcja I – responsorium I</p> <p>Błogosławieństwo – lekcja II – responsorium II</p> <p>Błogosławieństwo – lekcja III – responsorium III (lekcje pism patrystycznych lub hagiograficznych)</p>
	NOKTURN III
	<p>trzy psalmy z trzema antyfonami (w niedziele trzy grupy po cztery psalmy)</p> <p>Werset i odpowiedź – <i>Pater noster</i> – absolucja</p> <p>Błogosławieństwo – lekcja I – responsorium I</p> <p>Błogosławieństwo – lekcja II – responsorium II</p> <p>Błogosławieństwo – lekcja III – responsorium III (lekcje z homilii Ojców Kościoła lub papieża)</p>
Część III: Zakończenie	<p><i>Te Deum</i>⁹⁵(z wyjątkiem okresu pokutnego)</p> <p><i>Kyrie eleison</i></p> <p><i>Pater noster</i></p> <p>Prośby</p> <p>Kolekta</p> <p><i>Benedicamus Domino</i></p>

Tabela 3: Struktura *Matutinum* diecezjalnego odprawianego w niedziele, święta rytu zdwojonego i rytu zwyczajnego z 9 czytaniem.

RANGA DNIA	STRUKTURA NOKTURNÓW
Dni powszednie: 1 nokturn	<p>sześć grup psalmów (po dwa) z sześcioma antyfonami</p> <p>Werset i odpowiedź – <i>Pater noster</i> – absolucja (krótka modlitwa końcowa)</p> <p>Błogosławieństwo – lekcja I – responsorium I</p> <p>Błogosławieństwo – lekcja II – responsorium II</p>

⁹⁵ W oficjum franciszkańskim i kurialnym *Te Deum* występowało zamiast ostatniego responsorium.

	Błogosławieństwo – lekcja III – responsorium III (lekcje z Pisma Św.)
Święta rytu zwyczajnego z 3 czytaniem: 1 nokturn	Dziewięć psalmów z dziewięcioma antyfonami Werset i odpowiedź – <i>Pater noster</i> – absolucja Błogosławieństwo – lekcja I – responsorium I Błogosławieństwo – lekcja II – responsorium II Błogosławieństwo – lekcja III – responsorium III (lekcje z Pisma Św.)
Wielkanoc i Zesłanie Ducha Świętego: 1 nokturn	Trzy psalmy z trzema antyfonami Werset i odpowiedź – <i>Pater noster</i> – absolucja Błogosławieństwo – lekcja I – responsorium I Błogosławieństwo – lekcja II – responsorium II Błogosławieństwo – lekcja III – responsorium III (lekcje Pisma Św.)
Małe oficjum o Matce Bożej: 1 nokturn	Trzy psalmy z jedną antyfoną Błogosławieństwo – lekcja I – responsorium I Błogosławieństwo – lekcja II – responsorium II Błogosławieństwo – lekcja III – responsorium III (lekcje z Pisma Świętego)

Tabela 4: Przykłady innych wariantów struktury nokturnów Matutinum w zależności od rangi dnia.

Laudes to poranna modlitwa pochwalna. Nazwa tej Godziny pochodzi słów *Laudate Dominum*, które rozpoczynają grupę trzech psalmów: 148–150 wykonywanych podczas każdych *Laudesów*. Struktura *Laudes* była bardziej stabilna niż *Matutinum*, a wybór części psalmów pozostał niezmienny od czasów nabożeństw porannych pierwotnego Kościoła. Forma nabożeństwa wyglądała następująco:

Część I	Werset i odpowiedź: <i>Deus in adiutorium...</i> (jeżeli <i>Laudes</i> występowało bezpośrednio po <i>Matutinum</i> , omijano wezwanie) <i>Gloria Patri</i> <i>Alleluia</i>
Część II	Pięć psalmów z jedną lub pięcioma antyfonami: Psalm 92 (w Niedziele i święta) lub Psalm 50 (w pozostałe dni)

	Psalm zmienny Psalm 62 i 66 (śpiewane w sposób ciągły) Kantyki ze Starego Testamentu Psalm 148–150 (śpiewane w sposób ciągły)
Część III	<i>Capitulum</i> z odpowiedzią <i>Deo Gratias</i> Hymn <i>Benedictus</i> (Kantyk Zachariasza) z antyfoną (tekst antyfony często z Ewangelii mszalnej) <i>Kyrie eleison</i> <i>Pater noster</i> prośby Kolekta <i>Benedicamus Domino</i>

Tabela 5: Struktura *Laudesów*.

7. *OFFICIUM TENEBRARUM* W LITURGII WIELKIEGO TYGODNIA

Od czasów wczesnego chrześcijaństwa, wspomnianie Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa stanowiło najbardziej uroczysty czas roku. Już w IV wieku w wielu źródłach pojawiają się przekazy o świętowaniu Wielkiego Tygodnia. Atanazy z Aleksandrii pisze o Sześciu Świętych Dniach poprzedzających Niedzielę Zmartwychwstania i odnosi je do sześciu dni Stworzenia. O zwyczajach związanych z obchodami tych dni piszą również Ambroży z Mediolanu i wspomniana już wcześniej pątniczka Egeria. Liturgia sprawowana w Wielkim Tygodniu, nie tylko przepełniona jest treścią, ale jest również wyjątkowo bogata w symbole i elementy inscenizacji związanych z wydarzeniami poszczególnych dni. W szczególny sposób przyciągała wiernych, pozwalając im na czynne uczestnictwo w akcji liturgicznej.

Officium Tenebrarum, czyli *Matutinum* i *Laudes* odprawiane w Wielki Czwartek (*Feria Quinta: In Coena Domini*), Wielki Piątek (*Feria Sexta: In Parasceve*) i Wielką Sobotę (*Sabbato Sancto: In Vigilia Paschae*), zachowało wiele cech wczesnego Kościoła. Zarówno w swojej formie jak i treści było dziedzictwem oficjum starorzymskiego. Oficjum stanowi integralną część obchodów *Triduum Sacrum*, ale ponieważ plan tych dni był

bardzo bogaty, czasem opuszczano niektóre godziny w ciągu dnia⁹⁶. Oficjum w swojej formie ograniczało się do najistotniejszych elementów. Pomijano wersety wstępne oraz doksologię. W Godzinach poza *Matutinum* nie wykonywano również *capitulum*, hymnu, responsorium i wersetu, a po ostatnim psalmie następował kantykt. *Pater noster* odmawiano w ciszy, pomijano pozdrowienie *Dominus vobiscum* i *Oremus*. Nie wspomniano świętych ani zmarłych, zazwyczaj opuszczano również *Benedicamus Domino*⁹⁷.

Źródła z VIII wieku: *Ordo Romanus I* i *Ordo Romanus 30B* przedstawiają szczegółowy opis *Matutinum Tenebrarum*. Według tych przekazów, modlitwę rozpoczynano o północy, a składała się ona z trzech nokturnów, podczas których wykonywano określone psalmy, antyfony i czytania, a bezpośrednio po *Matutinum* następowało *Laudes*. Czytania pierwszych nokturnów pochodziły z Lamentacji Jeremiasza, drugich nokturnów – z pism Augustyna, a trzecich – z Listów św. Pawła Apostoła. W Wielki Czwartek modlono się przy świetle świec, które w Wielki Piątek były stopniowo gaszone, aż pozostała jedna, która po zakończeniu piątkowej modlitwy chowana była za ołtarzem i przeznaczona na następny dzień. Ciemna Jutrznia Wielkiej Soboty odprawiana była niemal w całkowitych ciemnościach⁹⁸. Zwyczaj galijski przewidywał gaszenie świec we wszystkie trzy dni. W XII wieku zwyczaj ten przyjął się również w Rzymie. Od tego czasu oficjum rozpoczynano jeszcze przy świetle wieczornym poprzedniego dnia: czyli Ciemna Jutrznia (wraz z *Laudes*) przypisana do Wielkiego Czwartku była odprawiana w środę wieczorem i analogicznie w pozostałe dni. Świece umieszczone były na trójkątnym świeczniku (*triangul*). Ich liczba była różna i uwarunkowana względami praktycznym, takimi jak wielkość pomieszczenia i liczba osób wchodząca w skład chóru (w Galii liczba świec dochodziła do 72, a we Wrocławiu 12 lub 13)⁹⁹, najczęściej jednak zapalano 15 świec, co związane było z liczbą antyfon (9 antyfon w *Matutinum* i 5 w *Laudes*) – świecę gaszono po odśpiewaniu antyfony kończącej psalm. Ostatnią świecę zdejmowano ze świecznika i chowano za ołtarzem.

Innym symbolicznym zwyczajem był zwyczaj robienia łoskotu (*strepitus*) na zakończenie liturgii przez głośnie, gwałtowne zamykanie ksiąg, uderzanie dłonią (lub

---

⁹⁶ Zob. J. Harper, *Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku*, s. 159.

⁹⁷ Tamże, s. 140.

⁹⁸ Zob. J. Monti, *The Week of Salvation, History and Traditions of Holy Week*, Huntington 1993, s. 79.

⁹⁹ Zob. W. Danielski, *Ciemna Jutrznia* [w:] „Encyklopedia Katolicka”, t. III, R. Łukaszyc, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz (red.), Lublin 1989, s. 468.

brewiarzem) w stalle lub specjalną kołatkę. Łoskot miał trwać tak długo, aż ceremoniarz przyniósł ukrytą wcześniej pod ołtarzem świecę, ustawił na środku świecznika i zgasił, po czym celebrans i jego asysta wychodzili¹⁰⁰. Nie wiadomo skąd wziął się ten zwyczaj robienia hałasu na zakończenie, możliwe jest jednak, że był to po prostu sygnał dla znajdujących się w ciemnościach wiernych do rozejścia się. Z czasem, zarówno gaszeniu świec i jak robieniu łoskotu, przypisano znaczenie symboliczne: świece gaszone po każdym z psalmów miały oznaczać dwunastu apostołów i dwóch uczniów, którzy go zdradzili, paląca się do końca świeca miała symbolizować samotnego, opuszczonego Chrystusa, a jej wyniesienie i ponowne wniesienie – jego Śmierć i Zmartwychwstanie. Hałas, który powstawał na zakończenie miał przypominać trzęsienie ziemi i okrzyki tłumu towarzyszące drodze krzyżowej¹⁰¹.

Równie ciekawa jak warstwa symboliczna, jest treść Ciemnych Jutrzni. W rozbudowanych responsoriach poruszane są wątki osamotnienia Chrystusa w ogrodzie Gethsemani, zdrady Judasza, aresztowania, cierpienia, złożenia do grobu, a także opłakiwania Jego śmierci. W każdym dniu *Triduum*, podczas *Matutinum*, wykonywanych było 9 responsoriów. Dobór tekstów responsoriów i ich wersetów był różny, w zależności od miejscowej tradycji.

Niezwykłe dramatycznym elementem obrzędu są również Lamentacje (Treny) Jeremiasza w łacińskim przekładzie Hieronima, wykonywane w ramach trzech pierwszych lekcji (w pierwszych nokturnach) przez wszystkie dni *Triduum*. Autorstwo starotestamentowych Lamentacji przypisywane jest Jeremiaszowi. Prorok opłakuje w nich podbicie Judei podczas najazdu babilońskiego (586/587 rok p.Ch.), zniszczenie świątyni oraz cierpienia ludu izraelskiego spowodowane tymi wydarzeniami. Nawołuje do wyznania grzechów i poddania się woli Bożej. Czytania z Lamentacji łączą tragiczny los Izraela i Jerozolimy z męką i śmiercią Chrystusa opisywaną w responsoriach. Niektóre opracowania lamentacji, będących częścią Ciemnych Jutrzni (w tym wersja z analizowanych rękopisów krakowskich AKKK Ms 58, 59, 241) zawierają też pochodzący z Septuaginty prolog *Et factum est, postquam in captivitate ductus est Israel*,

---

¹⁰⁰ Zob. A. Kłoczek, *Obrzędowość Matutinum tenebrarum w XVI-wiecznych edycjach „Ceremoniału rzymskiego” i potrydenckim „Caeremoniale episcoporum”*, [w:] „Studia Wrocławskie” 4, 2001, s. 178–189, s. 186.

¹⁰¹ Zob. W. Danielski, *Encyklopedia Katolicka*, s. 468.

który w wersji łacińskiej pojawił się dopiero ok. 960 roku w Wulgacie z Leon¹⁰². Wstęp ten śpiewany jest przed pierwszą lamentacją, a więc na początku pierwszej lekcji Ciemnej Jutrzni Wielkiego Czwartku. Charakterystyczne dla trenów jest również śpiewanie występujących w oryginalnym tekście hebrajskich liter przed każdym wersetem (*Alleph, Beth*, itd.) oraz dodawanie na zakończenie każdej lamentacji nie pochodzącego z Biblii zawołania *Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum* (od XIII wieku)¹⁰³. Lokalne tradycje różnią się od siebie wyborem tekstów starotestamentowej księgi, składającej się z pięciu rozdziałów¹⁰⁴. W późnośredniowiecznych źródłach odnaleźć można przypadki zastępowania niektórych lamentacji przez utwory niebiblijne nawiązujące lub wzorowane na oryginalnych trenach. Utwory takie występują również w źródłach krakowskich opisywanych w niniejszej pracy i zostaną przedstawione w kolejnych rozdziałach. Do wykonywania lamentacji stosowano tzw. tony lamentacyjne, które charakterystyczne były dla lokalnych tradycji. TONY lamentacyjne w swojej budowie wykazują pokrewieństwo z psalmodią¹⁰⁵. Melizmatycznie opracowane litery hebrajskie, poprzedzające każdy z wersów, często zawierają cały materiał dźwiękowy następujących po nich wersetów. Wielość i różnorodność melodii wykorzystywanych do wykonywania lamentacji, świadczyć może o wielkiej popularności tej części liturgii.

Na zakończenie *Matutinum* śpiewano gradual¹⁰⁶ *Christus factus est pro nobis*, dodając w każdym dniu kolejne jego wersety, w następujący sposób: w Wielki Czwartek śpiewano *Christus factus est pro nobis, obediens usque ad mortem*, w Wielki Piątek dodawano fragment *mortem autem crucis*, a w Wielką Sobotę – *Propter quod et Deus exaltavit illum et dedit illi nomen, quod est super omne nomen*. Następnie odmawiano w ciszy *Pater noster*, psalm 50 (*Miserere*) oraz kolektę *Respice quaesumus Domine*.

---

¹⁰² Zob. J. Kubieniec, *Lamentacje chorałowe w krakowskich rękopisach liturgicznych XII–XVIII wieku*, [w:] „Muzyka” 1999, nr 1, Kraków 1999, s. 9–10.

¹⁰³ Tamże, s. 10.

¹⁰⁴ Wykonywanie całego tekstu należy do rzadkości. W tabeli 9. przedstawiono, które teksty lamentacji wykorzystywano w Krakowie i w Rzymie.

¹⁰⁵ Składają się z tych samych elementów: *initium, tenor, flexa, madiatio, terminatio*.

¹⁰⁶ Graduał to śpiew należący do *proprium missae* – części zmiennych Mszy św. Wykonywano go po lekcji, a przed *Alleluia* lub *Tractus*. Śpiew *Christus factus est* wykonywany w oficjum przejęty został z Mszy św. sprawowanej w Wielki Czwartek.

W niektórych lokalnych tradycjach, zamiast (lub oprócz) *Christus factus est*, na zakończenie śpiewano tropy¹⁰⁷ do *Kyrie eleison*. Ten specyficzny śpiew wykonywany był z podziałem na role i brały w nim udział małe dzieci (chłopcy lub w klasztorach najmłodszy członkowie społeczności)¹⁰⁸. Podobna tradycja funkcjonowała również w krakowskiej katedrze (opisana szczegółowo w rozdziale III).

Poniżej zamieszczono tabelę ilustrującą strukturę i dobór wszystkich tekstów *Officium Tenebrarum* wykonywanego w XV wieku w Rzymie. Tabelę sporządzono na podstawie analizy Breviarza Rzymskiego BUWr 1937 (II poł. XV wieku) przechowywanego w Bibliotece Wrocławskiej. Teksty Ciemnych Jutrznii znajdują się w rękopisie na kartach 158 v–164 v.

	FERIA QUINTA IN COENA DOMINI	FERIA SEXTA IN PARASCEVE	SABBATO SANCTO
	AD MATUTINUM		
	IN PRIMA NOCTURNO		
Antiphona I	<i>Zelus domus tuae</i>	<i>Astiterunt reges terrae</i>	<i>In pace</i>
Psalmus	68	2	4
Antiphona II	<i>Avertantur retrorsum</i>	<i>Diviserunt sibi</i>	<i>Habitabit in tabernaculo</i>
Psalmus	69	21	14
Antiphona III	<i>Deus meus eripe me</i>	<i>Insurrexerunt in me</i>	<i>Caro mea</i>
Psalmus	70	26	15
Versus	<i>Avertantur retrorsum</i>	<i>Diviserunt sibi</i>	<i>In pace in idipsum</i>
<i>Pater noster</i>			

¹⁰⁷ Tropy były wtrąceniem muzycznym lub tekstowym (albo muzyczno-tekstowym) do istniejącego już śpiewu. Tropowaniu podlegały często krótkie formy liturgiczne (*Kyrie eleison*, *Alleluia*), ale także *Introity*, *Gloria*, *responsoria* i inne śpiewy.

¹⁰⁸ Zob. L. Dobszay, *The Bugnini-liturgy and the reform of the reform*, s. 29.

Lectio I	Lamentatio I: <i>ALLEPH. Quomodo sedet</i> ¹⁰⁹ (Lm 1.1 – 1.4)	Lamentatio IV: <i>HETH. Cogitavit Dominus dissipare</i> (Lm 2.8 – 2.11)	Lamentatio VII: <i>HETH. Misericordiae Domini</i> (Lm 3.22 – 3.33)
Responsorium I	R: <i>In monte Oliveti</i> V: <i>Vigilate et orate</i>	R: <i>Omnes amici mei</i> V: <i>Inter iniquos</i>	R: <i>Sicut ovis</i> V: <i>Tradidit in morte</i>
Lectio II	Lamentatio II: <i>HE. Facti sunt hostes</i> (Lm 1.5–1.7)	Lamentatio V: <i>LAMECH. Matribus suis dixerunt</i> (Lm 2.12–2.15)	Lamentatio VIII <i>ALEPH. Quomodo obscuratum</i> (Lm 4.1–4.6)
Responsorium II	R: <i>Tristis est anima mea</i> V: <i>Ecce appropinquate</i>	R: <i>Velum templi scissum est</i> V: <i>Petre scisse sunt</i>	R: <i>Iherusalem surge</i> V: <i>Deduc quasi torrentem</i>
Lectio III	Lamentatio III: <i>HETH. Peccatum peccavit</i> (Lm 1.8 – 1.12)	Lamentatio VI <i>ALEPH. Ego vir videns</i> (Lm 3.1– 3.11)	Lamentatio IX: <i>Recordare, Domine</i> (Lm 5.1–5.11)
Responsorium III	R: <i>Ecce, vidimus eum</i> V: <i>Vere lanquores</i>	R: <i>Vinea mea electa</i> V: <i>Sepivi te, et lapides</i>	R: <i>Plange quasi virgo</i> V: <i>Accingite vos sacerdotes</i>
IN SECUNDO NOCTURNO			
Antiphona I	<i>Liberavit Dominus</i>	<i>Vim faciebant</i>	<i>Elevamini</i>
Psalmus	71	37	23
Antiphona II	<i>Cogitaverunt impii</i>	<i>Confundantur</i>	<i>Credo videre</i>
Psalmus	72	39	26
Antiphona III	<i>Exsurge, Domine</i>	<i>Alieni insurrexerunt</i>	<i>Domine, abstraxisti</i>
Psalmus	73	53	29
Versus	<i>Deus meus, eripe me</i>	<i>Insurrexerunt in me</i>	<i>Tu autem</i>

¹⁰⁹ Brak prologu *Et factum est.*

	<i>Pater noster</i>		
Lectio IV	Augustinus, Enarrationes in Psalms, In Psalmum LIV: 4 <i>Exaudi Deus</i>	Augustinus, Enarrationes in Psalmos, In Psalmum LXIII: 3 <i>Protexisti me</i>	Augustinus, Enarrationes in Psalmos, In Psalmum LXIII: 13 <i>Accedet homo</i>
Responsorium IV	R: <i>Amicus meus</i> V: <i>Bonum erat</i>	R: <i>Tamquam ad latronem existis</i> V: <i>Cumque iniecissent</i>	R: <i>Recessit pastor noster</i> V: <i>Destruxit quidem</i>
Lectio V	Augustinus, Enarrationes in Psalms, In Psalmum LIV: 4 <i>Utinam ergo</i>	Augustinus, Enarrationes in Psalmos, In Psalmum LXIII: 3 <i>Nostis quia conventus</i>	Augustinus, Enarrationes in Psalmos, In Psalmum LXIII: 13 <i>Accessit homo ad cor altum</i>
Responsorium V	R: <i>Judas mercator pessimus</i> V: <i>Melius illi fuerat</i>	R: <i>Tenebrae factae sunt</i> V: <i>Exclamavit Jesus</i>	R: <i>O vos omnes</i> V: <i>Attendite universi populi</i>
Lectio VI	Augustinus, Enarrationes in Psalms, In Psalmum LIV: 4 <i>Et ne forte</i>	Augustinus, Enarrationes in Psalmos, In Psalmum LXIII: 3 <i>His omnibus curationibus</i>	Augustinus, Enarrationes in Psalmos, In Psalmum LXIII: 13 <i>Accessit ergo homo ad illas omnes</i>
Responsorium VI	R: <i>Unus ex discipulis meis</i> V: <i>Qui intingit me</i>	R: <i>Animam meam dilectam</i> V: <i>Insurrexerunt in me</i>	R: <i>Ecce quomodo moritur iustus</i> V: <i>Tamquam agnus coram tondente</i>
IN TERTIO NOCTURNO			
Antiphona I	<i>Dixi iniquis</i>	<i>Ab insurgentibus</i>	<i>Deus adjuvat me</i>
Psalmus	74	58	53
Antiphona II	<i>Terra tremuit</i>	<i>Longe fecisti</i>	<i>In pace factus</i>
Psalmus	75	87	75

Antiphona III	<i>In die tribulationis</i>	<i>Captabunt</i>	<i>Factus sum</i>
Psalmus	76	93	87
Versus	<i>Exsurge, Domine</i>	<i>Locuti sunt adversum me</i>	<i>In pace factus est</i>
	<i>Pater noster</i>		
Lectio VII	Epistola Beati Paululi ad Corinthios prima: <i>Convenientibus vobis in unum</i> , 1 Kor 11.20 – 11.24	De epistula Pauli ad Hebreos: <i>Festinemus ergo</i> Hbr 4.11 – 4.15	De epistula Pauli ad Hebreos: <i>Christus assistens pontifex</i> Hbr 9.11 – 9.15
Responsorium VII	R: <i>Eram quasi agnus innocens</i> V: <i>Vis inimici mei</i>	R: <i>Tradiderunt me</i> V: <i>Alieni insurrexerunt me</i>	R: <i>Astiterunt reges terrae</i> V: <i>Quare fremuerunt</i>
Lectio VIII	Epistola Beati Paululi ad Corinthios prima: <i>Similiter et calicem</i> 1 Kor 11.25 – 11.34	De epistula Pauli ad Hebreos: <i>Adeamus ergo cum fiducia</i> Hbr 4.16 – 5.6	De epistula Pauli ad Hebreos: <i>Ubi enim testamentum</i> Hbr 9.16 – 9.22
Responsorium VIII	R: <i>Una hora non potestis vigilare</i> V: <i>Quid dormitis</i>	R: <i>Jesum tradidit impius</i> V: <i>Adduxerunt autem</i>	R: <i>Aestimatus sum</i> V: <i>Posuerunt me</i>
Lectio IX	Epistola Beati Pauli ad Corinthios prima: <i>De spiritalibus autem</i> 1 Kor 12.1 – 12.7	De epistula Pauli ad Hebreos: <i>Adeamus ergo cum fiducia</i> Hbr 5.7 – 5.13	De epistula Pauli ad Hebreos: <i>Necesse est ergo</i> Hbr 9.23 – 9.28
Responsorium IX	R: <i>Seniores populi</i> V: <i>Collegerunt pontifices</i>	R: <i>Caligaverunt oculi mei</i> V: <i>O vos omnes</i>	R: <i>Sepulto Domino</i> V: <i>Accedentes principes</i>
AD LAUDES			
Antiphona I	<i>Justificeris, Domine</i>	<i>Proprio Filio</i>	<i>O mors</i>
Psalmus	50		

Antiphona II	<i>Dominus tamquam ovis</i>	<i>Anxiatus est</i>	<i>Plangent eum</i>
Psalmus	89	142	91
Antiphona III	<i>Contritum est cor meum</i>	<i>Ait latro ad latronem</i>	<i>Attendite</i>
Psalmus	62+66		
Antiphona IV	<i>Exhortatus es</i>	<i>Dum conturbata</i>	<i>A porta inferi</i>
Canticum	Canticum Moysis	Canticum Habacuc	Canticum Ezechias
Antiphona V	<i>Oblatus est</i>	<i>Memento mei</i>	<i>O vos omnes qui transitis</i>
Psalmus	148+149+150		
Versus	<i>Homo pacis meae</i>	<i>Collocavit me</i>	<i>Caro mea</i>
Antiphona ad Benedictus	<i>Traditor autem</i>	<i>Posuerunt super caput</i>	<i>Mulieres sedentes</i>
Benedictus	<i>Canticum Zacharias</i>		
Graduale	<i>Christus factus est</i>		
	<i>Pater noster</i>		
Psalmus	50 (<i>Miserere mei</i>)		
Oratio	<i>Respice quaesumus</i>		

Tabela 6: Struktura rzymskiego *Officium Tenebrarum* na podstawie *Breviarium Romanum* BUWr B 1937.

ROZDZIAŁ II

OFFICIUM TENEBRARUM W KATEDRZE WAWELSKIEJ

W XV WIEKU

Liturgia sprawowana w Katedrze na Wawelu stanowiła wzór dla kościołów w całej diecezji, a często także w diecezjach sąsiadujących. Obchody *Triduum Sacrum*, najważniejszego okresu w kalendarzu liturgicznym, wiązały się zapewne ze szczególnymi przygotowaniem i wyjątkową celebracją, bogatą w symbole i gesty, a *Officium Tenebrarum* było nierozzerwalną częścią tych obchodów. Ciemne Jutrznie, choć wyjątkowe w swojej treści i unikalnym charakterze, były jednak częścią codziennego oficjum, stąd trudno rozpatrywać je w zupełnej izolacji od oficjum sprawowanego w katedrze w inne dni roku. Dlatego przedstawiona w poniższym rozdziale struktura Ciemnych Jutrzni odczytana na podstawie źródeł zachowanych w Archiwum Kapitulnym, została umieszczona w szerszym kontekście historyczno-liturgicznym. Na temat dziejów samej katedry wawelskiej zostało wydanych wiele świetnych i wciąż aktualizowanych publikacji, w poniższym rozdziale zaprezentowano więc tylko wybrane informacje z dziejów kościoła katedralnego, mające przede wszystkim związek z oficjum sprawowanym przed Soborem Trydenckim, a także z księgami liturgicznymi z notacją muzyczną, używanymi w tym czasie w katedrze. Na tym tle przedstawiono źródła, na podstawie których przeprowadzona została rekonstrukcja.

1. OFICJUM W KATEDRZE PRZED SOBOREM TRYDENCKIM

Do pierwszej przedromańskiej katedry wawelskiej, która powstała zapewne wkrótce po ustanowieniu w Krakowie biskupstwa w 1000 roku, Kazimierz Odnowiciel sprowadził benedyktynów (w 1038 roku) z klasztoru w Brunwillare pod Kolonią (filii klasztoru św. Jakuba w Leodium)¹¹⁰. Opat tyniecki Aaron (+1059) został w 1046 roku pierwszym krakowskim biskupem. Wprowadził on w katedrze stały śpiew oficjum, a ponieważ służbę w katedrze początkowo pełnili wyłącznie benedyktyni, odprawiane było zapewne według wzorców przeniesionych z klasztoru w Kolonii. Do zakonników wspierających biskupa zaczęli dołączać duchowni jako kanonicy, którzy żyli według

---

¹¹⁰ Zob. T. Maciejewski, *Katedra wawelska ośrodkiem twórczości liturgiczno-muzycznej w średniowieczu*, [w:] *Tradycje muzyczne katedry wawelskiej*, Kraków 1985, s. 11.

reguły akwizgrańskiej¹¹¹. Kler świecki i zakonny podzielił się z czasem na dwie wspólnoty. Zakonnicy przenieśli się do Tyńca, a kanonicy pozostali przy katedrze, organizując się w Kapitułę¹¹². Pierwsze wzmianki o krakowskiej Kapitulie dotyczą ufundowania dwudziestu prebend kanoniczych, najprawdopodobniej przez Władysława Hermana, około roku 1100¹¹³. W krakowskiej Kapitulie uformowało się 6 podstawowych godności związanych z podziałem obowiązków: dziekan, archidiakon, prepozyt, scholastyk, kustosz i kantor. Reguła akwizgrańska nakazywała kanonikom spotykanie się na wspólnej modlitwie, mieli więc gromadzić się codziennie w chórze katedralnym, aby śpiewać oficjum. Kantor miał dbać o właściwe wykonywanie śpiewu i intonował antyfony. Miał również czuwać nad księgami chórowymi oraz uczyć śpiewu w szkole katedralnej (szkoła powstała w 1080 roku) nadzorowanej przez scholastyka. Pierwszym znanym z imienia kantorem był Bogdan, a wzmianka o nim pojawia w aktach z 1166 roku¹¹⁴.

Z uwagi na przodującą rolę ośrodka krakowskiego w tym okresie (w szczególności po zniszczeniu katedry gnieźnieńskiej), nie dziwi fakt, że wiele spośród najstarszych źródeł związanych jest z tutejszą katedrą¹¹⁵. O kodeksach, które znajdowały się w katedrze na początku XII wieku dowiadujemy się z dwóch inwentarzy umieszczonych na końcu kodeksu *Collectio trium partium* AKKK Ms 84. Pierwszy z nich, z roku 1101, wymienia trzy rękopisy zwane plenariami (rękopisy liturgiczno-muzyczne zawierające całość

---

¹¹¹ Reguła zatwierdzona w 816 roku na synodzie w Akwizgranie, regulująca życie wspólnotowe kanoników. „Zadaniem zasadniczym kanoników ma być, jak się podnosi, *officium divinum* – modlitwa publiczna, wspólna i ciągła. (...) Liturgii podporządkowuje się podstawy gospodarcze i statut prawny instytucji. Chodzi o zwolnienie kanoników od wszelkich trosk, by mogli jak najlepiej i jak najspokojniej odbywać swój śpiew, i by mieli czas na studia niezbędne dla zrozumienia tekstów, oraz możliwości materialne stworzenia możliwie godnej oprawy dla całej liturgii. Mimo nacisku na życie wspólne i ideał doskonałości ewangelicznej, reguła akwizgrańska dozwala kanonikom jedzenie mięsa, noszenie ubrań lnianych i zwłaszcza posiadanie indywidualnej własności, co wzbronione jest mnichom”. J. Kłoczowski, *Vita communis kleru w XI–XII wieku: na marginesie sesji naukowej w Passo Della Mendola (Alpy Trydenckie) w dniach 4–10 września 1959 r.* [w:] „Roczniki Humanistyczne”, t. 10, Nr 2, Lublin 1962, s. 7–8.

¹¹² Nazwa „kapituła” pochodzi codziennych spotkań kanoników kościele katedralnym, poświęconych lekturze jednego rozdziału (*capitulum*) Pisma Świętego. Zob. <http://www.katedra-wawelska.pl/krakowska-kapituła-katedralna/historia/> (dostęp 14.06.2022).

¹¹³ Zob. B. Piec, *Pralaci Kapituły Katedralnej Krakowskiej do początków XIV wieku*, [w:] „Roczniki Humanistyczne” t. XLII, Zeszyt 2, Lublin 1994, s. 60.

¹¹⁴ *Kodeks Dyplomatyczny Katedry ś. Wacława*, [w:] *Monumenta Medii Aevii Historica*, Kraków 1874, s. 2; Dokument z 31.12.1166 r. wymienia listę świadków, wśród których są członkowie kapituły: *In ipsa civitate Cracoviensi, presentibus personisneiusdem ecclesie videlicet viro venerabili Lamberto decano, Arnolde archidiacono, magistro amilio, custode hannibalo, cantore Bogdano, Paulo canonico. Stephano depifero et alius quam pluribus honestis iuris.*

¹¹⁵ Oprócz Krakowa i Gniezna najistotniejszą rolę w dziedzinie śpiewu liturgicznego odgrywały biskupstwa we Wrocławiu i Płocku utworzone w 1075 roku

oficjum)¹¹⁶. Kolejny spis sporządzony w 1110 roku wymienia ich już znacznie więcej: wśród nich znajduje się sześć plenariów, trzy graduały, antyfonarz i dwa mszały¹¹⁷. Obserwujemy więc wzrost ilości ksiąg zawierających wyselekcjonowany materiał przeznaczony dla osób sprawujących różne funkcje liturgiczne, co może świadczyć o zmianach zachodzących w sposobie sprawowania liturgii w katedrze. Być może miało to związek z budową nowej romańskiej katedry, która rozpoczęła się najprawdopodobniej za panowania Władysława Hermana (+1102), choć konsekrowano ją znacznie później – w 1142 roku.

Do czasów dzisiejszych zachowało się kilka rękopisów, które z dużym prawdopodobieństwem umieszczone były w drugim inwentarzu (z 1110 roku). Są to: Homiliarze (pięć rękopisów) AKKK Ms 141–145, *Liber ordinalis*, znana jako *Pontificale Biskupów Krakowskich*¹¹⁸ BJ 2057¹¹⁹, *Lectioarium* AKKK Ms 20¹²⁰.

Ważną rolę w sprowadzaniu i tworzeniu nowych rękopisów pełniły klasztory. Do XIII wieku największą rolę odgrywały zgromadzenia mnichów: benedyktyni (w Tyńcu, na Łańcu, Sieciechowie, benedyktynki w Staniątkach) i cystersi (w Jędrzejowie, Szczyrzycu, w Mogile). Kolejną grupę stanowili kanonicy regularni: norbertanie i norbertanki, duchacy, bożogrobcy¹²¹. W XIII wieku pojawiły się zakony żebrzące: w 1223 roku biskup krakowski Iwo Odrowąż sprowadził z Italii dominikanów i ufundował dla nich klasztor przy kościele św. Trójcy. Franciszkanie sprowadzeni zostali przez książąt piastowskich z Niemiec przez Czechy i utworzyli klasztory we Wrocławiu i Krakowie¹²². W XIV i XV

---

¹¹⁶ Zob. T. Maciejewski, *Katedra wawelska ośrodkiem twórczości liturgiczno-muzycznej w średniowieczu*, s. 12.

¹¹⁷ Pełny spis za J. Urban, *Biblioteka Kapitulna na Wawelu*, s. 206: „Bibliotheca (1), Moralia Job (2), Isicius super Leviticum (3), Isidorus Ethimologiarum (4), Sermones ab adventu Domini usque ad quadragesimam (5), Omeliae (6), Ordinales (7–10), Benedictionales (11–13), Epistole Pauli (14), Boecius de consolatione (15), Stacius Thebaidos (16–17), Salustius (18), Terentius (19), duo Persii (20–21), Dialogus Gregorii (22), Psalteria (23–26), Ovidius de Ponto (27), Dialectica (28), Arator (29), Regulae gramaticae (30), Leges Longobardorum (31), Leges Longobardici (32), Lectionares (35–37), Antiphonarium (38), Nocturnales (39–41), Missalia (42–43), Gradualia (44–45), Capitulare (46) I Breviarium (47)”.

¹¹⁸ Nazwa nadana przez W. Abrahama, który pierwszy opisywał rękopis przyjęła się w literaturze, chociaż część badaczy wskazuje, że właściwszą byłaby nazwa *Liber ordinalis*, zob. H. Feicht *Studia nad muzyką polskiego średniowiecza* [w:] *Opera Musicologica Hieronymi Feicht*, Warszawa 1975, s. 49.

¹¹⁹ Zob. J. Morawski, *Historia Muzyki Polskiej, Tom I, Część I: Średniowiecze do 1320*, Warszawa 2006.

¹²⁰ S. Fedorowicz datuje rękopis raczej na II poł. XII wieku co wskazywałoby, że nie mógł być ujęty w inwentarzu. Zob. S. Fedorowicz, *Lekcjonarze w zbiorach Wawelskich*, [w:] „Archiwa, Biblioteki Muzea Kościelne” 89, Kraków 2008, s. 199.

¹²¹ Zob. B. Miodońska, *Małopolskie malarstwo książkowe: 1320–1540*, Warszawa 1993, s. 14.

¹²² Tamże, s. 15.

wieku pojawiły się kolejne zakony: klaryski (1318 roku przy kościele św. Andrzeja) paulini (osadzeni w 1383 roku w Częstochowie, później utworzyli swój dom m.in. w Krakowie) i kanonicy regularni laterańscy reguły Augustyna (osadzeni w 1405 roku dawnej parafii Bożego Ciała), augustianie-eremici (osadzeni przez Kazimierza Wielkiego przy kościele św. Katarzyny), a także karmelici i franciszkanie obserwanci (w Polsce nazywani bernardynami).

Od XIII wieku można już mówić o istotnych rodzimych kompozycjach. Były to przede wszystkim sekwencje i oficja rymowane, których tematyka związana była z kultem świętych i patronów, m. in.: św. Wojciecha, Stanisława, Jadwigi Śląskiej, Jacka, Wacława, Floriana. Sekwencje wykonywane były podczas Mszy św., po Alleluia¹²³. Na Liturgii Godzin bardzo istotny wpływ miała druga z wymienionych form: oficjum rymowane (historia rymowana). Była to forma wieloczęściowa, w skład której wchodziły antyfony, responsoria i hymny, śpiewane podczas kolejnych Godzin Kanoniczych (wraz z psalmami), począwszy od nieszporów w przeddzień uroczystości na cześć danego świętego.

Jedną z pierwszych tego typu kompozycji było oficjum o św. Stanisławie. Jego autorstwo przypisuje się Wincentemu z Kielczy, kanonikowi katedralnemu (1227–1235) i dominikaninowi (od ok. 1237 roku¹²⁴), a zarazem pierwszemu znanemu z nazwiska kompozytorowi polskiemu¹²⁵. Powstało najprawdopodobniej tuż po kanonizacji św. Stanisława w 1253 roku¹²⁶. W podobnym czasie powstało Oficjum o św. Wojciechu (pierwsza wzmianka pochodzi z 1285 roku, ale najprawdopodobniej powstało wcześniej¹²⁷). Najstarszy zachowany zapis oficjum o św. Stanisławie znajduje się w *Antiphonarium de Sanctis* AKKK Ms 52 z ok. 1320 roku. Antyfonarz ten zawiera również inne oficja rymowane¹²⁸ i jest jednocześnie najstarszym źródłem przekazującym

---

¹²³ Sekwencja powstała prawdopodobnie na skutek podłożenia tekstu do rozbudowanej grupy dźwięków występujących na ostatniej sylabie śpiewu *Alleluia*. Z czasem wyodrębniła się jako samodzielny utwór. Więcej na ten temat: J. Woronczak, *Tropy i sekwencje w literaturze polskiej do połowy XVI wieku*, [w:] „Pamiętnik Literacki” 43/1–2, Wrocław 1952, s. 335–374.

¹²⁴ Zob. T. Gałuszka, *Mater Polonia: Z badań nad oficjum brewiarzowym ku czci św. Stanisława ze Szczepanowa Dies adest celebris autorstwa Wincentego dominikanina* s. 8.

¹²⁵ Zdania badaczy na temat skomponowania utworu przez Wincentego są podzielone. Więcej na ten temat: T. Gałuszka, *Mater Polonia: Z badań nad oficjum brewiarzowym ku czci św. Stanisława ze Szczepanowa Dies adest celebris autorstwa Wincentego dominikanina*, s. 7–25.

¹²⁶ Tamże, s. 14.

¹²⁷ Zob. H. Feicht, *Studia nad muzyką polskiego średniowiecza*, s. 65.

¹²⁸ Oficjum o św. Wojciechu, Wacławie i Janie Jałmużniku.

ugruntowaną już tradycję krakowskiego katedralnego oficjum. Późniejsze rękopisy, a także pierwsze księgi drukowane potwierdzają, że tradycja ta funkcjonowała aż do końca XVI wieku¹²⁹.

Po koronacji Władysława Łokietka w 1320 roku, Kraków jako stolica królestwa, stał się gospodarzem najważniejszych wydarzeń i uroczystych liturgii związanych z koronacjami, ingresami i pogrzebami. Rozpoczęła się również budowa nowej, gotyckiej katedry¹³⁰. W tym samym roku biskup Nanker ogłosił przygotowane przez siebie statuty synodalne, w których wyraził potrzebę odnowy życia religijnego i ujednoczenia liturgii diecezjalnej (w tym oficjum), dla której wzór miała stanowić liturgia katedralna¹³¹. Statuty synodalne kolejnych biskupów krakowskich: Piotra Wysza (1396), Wojciecha Jastrzębca (1423) i Zbigniewa Oleśnickiego (1436 i 1446) zawierają instrukcje dotyczące sprawowania liturgii, a nowe przepisy wiązały się z koniecznością powstawania dostosowanych do nich wzorcowych ksiąg liturgicznych¹³².

W XIV i XV wieku, większość rękopisów muzyczno-liturgicznych powstawała w polskich skrytoriach przede wszystkim w klasztorach, przy katedrach, na dworze królewskim i w rezydencjach książęcych. Praca nad rękopisem była podzielona pomiędzy rzemieślników różnych specjalności: począwszy od redaktorów treści (w przypadku rękopisów muzycznych często był to kantor), skryptorów-kaligrafów, którzy kopiowali tekst oraz notację muzyczną (najczęściej były to różne osoby), malarzy-iluminatorów, po introligatorów oraz kowali lub złotników (twórców okuć, zapinek)¹³³. Skryptorium katedry wawelskiej należało do największych i najbardziej wpływowych w Polsce. Wykonywano w nim księgi do użytku lokalnego, a także na zamówienie innych ośrodków z całego kraju¹³⁴. Grupę działających przy katedrze kopistów-kaligrafów nazywano katedralisami.

---

¹²⁹ Zob. J. Kubieniec, *Corpus Antiphonalium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae*, VIII/A Kraków (Temporale), Budapeszt 2018, s. 36.

¹³⁰ Konsekracja miała miejsce w 1364 r., nie jest więc jasne, gdzie dokładnie odbywały się koronacje Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego, skoro katedra była w budowie. Zob. T. Węclawowicz *Kościół Katedralny na Wawelu w rocznice konsekracji 1364–2014*, Kraków 2014, s. 34

¹³¹ *Najstarsze statuty synodalne krakowskiego biskupa Nankera z 2 października 1320 r.*, Wyd. J. Fijałek (*De celebratione divinorum officiorum*, s. 19–20).

¹³² Zob. B. Miodońska, *Małopolskie malarstwo książkowe: 1320–1540*, s. 38.

¹³³ Tamże, s. 72.

¹³⁴ Zob. K. Morawska, *Historia Muzyki Polskiej, Tom I, Część 2: Średniowiecze 1320–1500*, Warszawa 2008.

Wspomniany już biskup Zbigniew Oleśnicki był zleceniodawcą kilku kodeksów o bardzo wysokiej wartości artystycznej. Zachowały się dwa dzieła których był fundatorem: *Antiphonarium de Tempore* AKKK Ms 47 do stosowania w chórze oraz *Pontificale* AKKK Ms 12 do osobistego użytku biskupa – będący najwybitniejszym zabytkiem krakowskiego malarstwa kodeksowego z tego okresu. Analiza iluminacji znajdujących się w tych dwóch rękopisach pozwoliła na zarysowanie kręgu manuskryptów powstających w tej samej pracowni, związanej z biskupem Oleśnickim i jego współpracownikami¹³⁵. W dwóch z nich: *Antiphonale* AKKK Ms 47 i *Passionale* AKKK Ms 59, znajduje się repertuar wykonywany podczas Ciemnych Jutrzni.

Codzienne oficjum w katedrze mieli sprawować kanonicy. Obowiązek ten zaczęli powierzać wikariuszom, którzy początkowo byli osobistymi zastępcami kanoników i prałatów, dowolnie powoływanymi i odwoływanymi. Z czasem zaczęli oni tworzyć zorganizowaną wspólnotę¹³⁶, a pierwsze wzmianki o kolegium wikariuszy pochodzą z 1336 roku¹³⁷. Ponieważ mieli oni zastępować kanoników w czynnościach liturgicznych, musieli posiadać święcenia kapłańskie. Wikariusze posiadali także prawo do miejsca w chórze i to im przypadał do wykonania najtrudniejszy repertuar śpiewu gregoriańskiego.

Śpiewem oficjum w katedrze zajmowali się również uczniowie szkoły katedralnej, a pod koniec XIV wieku powstały kolejne zespoły, mające ściśle określone zadania¹³⁸ i specjalnie wyznaczone miejsca w katedrze. Zespoły składały się przede wszystkim z duchowieństwa niższego szczebla. Pierwszym z nich był zespół ośmiu mansjonarzy, założony w 1379 roku przez Zawiszę z Kurozwęk. Ufundował on kaplicę Oczyszczenia NMP (obecnie kaplica Potockich) i właśnie w tej kaplicy zespół miał śpiewać Oficjum o Matce Bożej. W 1390 roku biskup Jan Radlica przeniósł zespół do kaplicy Nawiedzenia NMP (Batorego).

W 1393 roku królowa Jadwiga powołała zespół składający się z 16 psalterzystów i kleryka, a ich zadaniem był przede śpiew oficjum w chórze w stallach kanoniczych¹³⁹,

---

¹³⁵ Zob. B. Miodońska, *Małopolskie malarstwo książkowe: 1320–1540*, s. 38.

¹³⁶ Zob. E. Knapik, *Rachunki kolegium wikariuszy wieczystych katedry krakowskiej z lat 1493–1495 i 1497–1498*, Kraków 2014, s. 113.

¹³⁷ KDKK I, nr 158, zob. A. Radziwiński, *Wikariusze katedralni w Polsce średniowiecznej*, Toruń 2010, s. 2018.

¹³⁸ Przede wszystkim śpiew tzw. godzinek, czyli nabożeństw wotywnych zbudowanego na wzór Godzin Kanonicznych. Zob. J. Kopeć, *Małe oficja i godzinki staropolskie*, [w:] „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, t. 43 (nr 1–2), Lublin 1990, s. 42.

¹³⁹ Zob. J. Prus, *Muzyka na Wawelu*, Kraków 1975, s. 31.

można więc przypuszczać, że pełnili swoją funkcję wymiennie z wikariuszami. Możliwe, że powierzano im śpiew Godzin mniejszych, co znajduje potwierdzenie w świadectwie Szymona Starowolskiego, cytowanego poniżej (s. 55). W trakcie Mszy św., psalterzyści mieli przeznaczone miejsce przy ołtarzu św. Krzysztofa. W drugiej połowie XVII wieku król Jan Kazimierz przeniósł ich do nowo wzniesionej kaplicy Niepokalanego Poczęcia NMP (dziś kaplica Wazów).

Kiedy w 1473 roku Kazimierz Jagiellończyk ufundował kaplice św. Ducha i św. Krzyża, powołał również zespół złożony z ośmiu duchownych zwanych nosalistami (od słów antyfony *Nos autem gloriari* lub prefacji *Nos aucta*). Ich zadaniem było codzienne śpiewanie mszy wotywniej o św. Krzyżu, małego oficjum o Krzyżu oraz modlitwa za fundatorów kaplicy¹⁴⁰. Katedra posiadała w tym czasie trzy chóry muzyczne: duży chór po lewej stronie katedry, pomiędzy pierwszym i drugim filarem i dwa nad stallami w prezbiterium (w tym jeden z organami)¹⁴¹.

Zespoły funkcjonujące w katedrze uzupełniały się wzajemnie, wypełniając katedrę śpiewem przez niemal całą dobę. Pojawiające się w XV i XVI wieku nowe style muzyczne i techniki kompozytorskie zaczęły z czasem zastępować repertuar gregoriański podczas niektórych uroczystości odprawianych w katedrze. W 1543 roku po raz pierwszy wystąpiła słynna kapela Rorantystów, której repertuar obejmował największe dzieła polskiej wielogłosowej muzyki *a cappella*, a w roku 1619 został powołany zespół wokально-instrumentalny katedry wawelskiej. Liturgia Godzin odprawiana była jednak nadal w swojej tradycyjnej monodycznej formie. Potwierdza to świadectwo Szymona Starowolskiego z XVII wieku, zawarte w jednym z jego dzieł¹⁴², w którym opisuje codzienną liturgię z uwzględnieniem udziału wszystkich opisanych wyżej zespołów¹⁴³: „mało była która bazylika na świecie, co równaćby się mogła w majestacie swoim do kościoła naszego na Zamku. (...) O której godzinie przyszedłeś do kościoła, znachodziłeś nabożeństwo, które dzień i noc nie ustawało, a coś słyszał u nas tylko. Od północks poczynano śpiewać głosem czystym Jutrznją i Laudes, a było do tego 30 wikariuszów: co

---

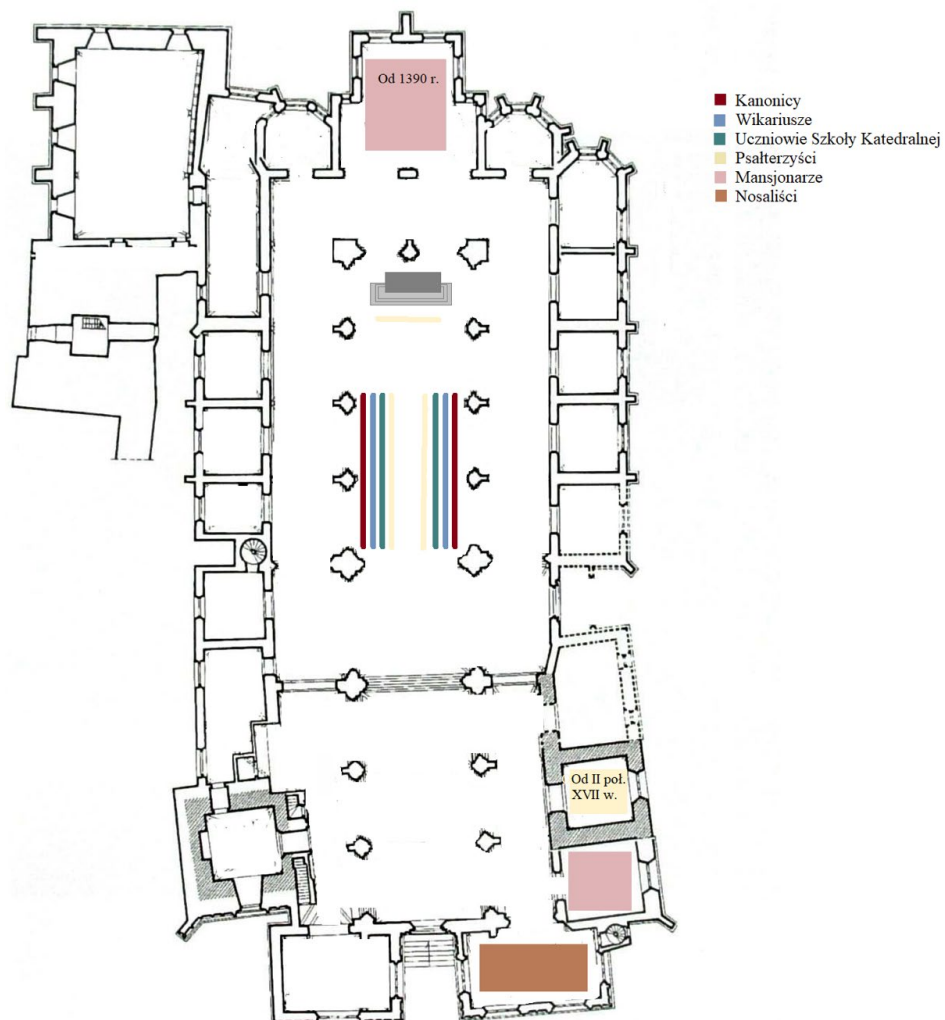
¹⁴⁰ Tamże, s. 40.

¹⁴¹ Tamże, s. 48.

¹⁴² Cytat z *Majestas Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis* [w:] L. Łętowski, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. 2, Kraków 1852, s. IX.

¹⁴³ Śpiew chorałowy miał uprzywilejowane miejsce w katedrze wawelskiej jeszcze w XVIII, co potwierdza *Status Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis* z 1792 r., zob. J. Urban: *Katedra na Wawelu (1795–1918)*, Kraków 2000 oraz B. Izbicki *Trzy bitwy o chorał gregoriański* [w:] „Christianitas” 43/2009.

trwało całe dwie godziny. Po Jutrzni przychodzili insi kapłani i śpiewali *Officium de s. Cruce* [Nosaliści], a po nich insi *Defunctorum* i *Officium B. Virginis Mariae* [Mansjonarze]. Codziennie było ośm mszów ś. śpiewanych *in cantu figurali duae et sex in Cantu Choralis*, które kończyła msza ś. *Conventualis*, śpiewana przez jednego z kanoników. Po skończonych mszach śś. przychodzili Psalterzyści i śpiewali Psalter aż do Nieszporów: a na opieszających były kary ciężkie. Po odbytych czworakich nieszporach: *s. Crucis, Beatae Virginis, Defunctorum et Diei*, wracali Psalterzyści i śpiewali Psalmi napowrót do północka. O samym północku odzywał się dzwon zamkowy i dawał znak do Jutrzni, za którego uderzeniem, po całym mieście zgromadzenia zakonne, żeńskie i męskie, rozpoczynały śpiewanie Jutrzni u siebie, a miasto brzmiało w murach swoich chwałą Pańską”.

Rysunek 3: Zespoły wykonujące oficjum w średniowiecznej katedrze wawelskiej w XV wieku¹⁴⁴.

¹⁴⁴ Rysunek własny na podstawie planu z: *Architektura gotycka w Polsce*, red. M. Arszyński, T. Mroczko, Warszawa 1995, <https://medievalheritage.eu/pl/strona-glowna/zabytki/polska/krakow-bazylika-archikatedralna/> (dostęp: 24.11.2022).

Podstawę źródłową do rekonstrukcji *Officium Tenebrarum* stanowią księgi sprzed Soboru Trydenckiego, zachowane w Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej. Jak zostało wspomniane w pierwszym rozdziale, poszczególne części oficjum znajdowały się w rękopisach różnego typu, przeznaczonych dla różnych wykonawców. Skupiano się przede wszystkim na księgach chórowych – z notacją muzyczną, okazało się to jednak niewystarczające do odtworzenia całej liturgii, korzystano więc również ze źródeł zawierających wyłącznie teksty. W dalszej części pracy zostały opisane księgi przechowywane w Archiwum Kapitulnym, na podstawie których przeprowadzona została rekonstrukcja. Ponieważ są to przede wszystkim rękopisy z notacją muzyczną, przed opisem wydaje się zasadnym przedstawienie ogólnych informacji dotyczących notacji, którymi posługiwano się w katedralnym skrytorioium.

2. KATEDRALNA NOTACJA MUZYCZNA

W zakresie tworzenia ksiąg liturgiczno-muzycznych, skrytorioium katedry wawelskiej wykształciło swój charakterystyczny styl, z widocznymi lokalnymi cechami, zarówno w zakresie iluminatorstwa jak i notacji muzycznej. W rękopisach katedralnych posługiwano się notacją neumatyczną w formie gotyckiej. Widoczne są w niej wpływy notacji niemieckich oraz znaki charakterystyczne dla notacji metzeńskiej¹⁴⁵. Ten typ mieszanej notacji określa się w literaturze jako wschodnią niemiecko-metzeńską, wschodnioeuropejską metzeńską lub gotycyzowaną notacją metzeńską.¹⁴⁶ Analizując notację wawelskich rękopisów muzycznych można wyróżnić kilka faz jej rozwoju, a każdej z faz przypisać pewne elementy charakterystyczne.

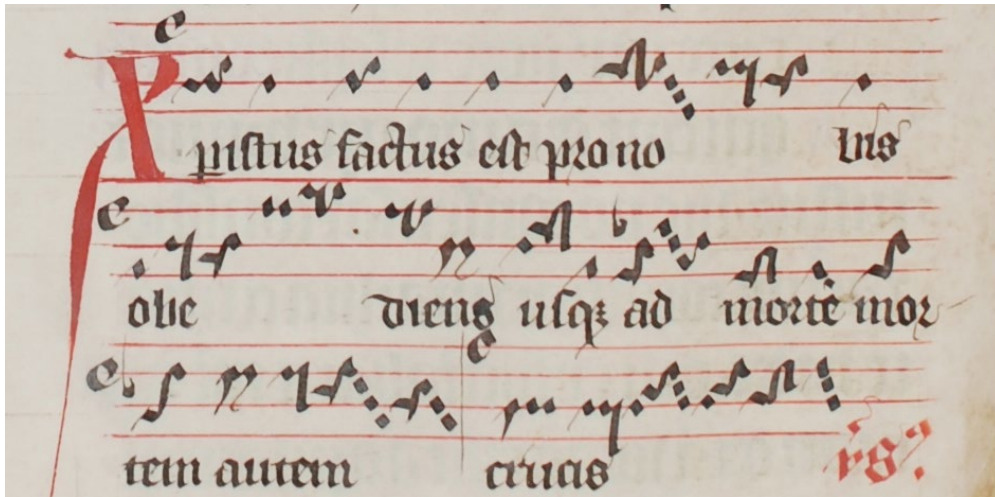
W XIV wieku przeważała notacja mieszana z wyraźnymi wpływami czeskimi. Występuje w niej stosunkowo dużo form graficznych, neumy złożone są ze sobą wyraźnie powiązane, umieszczone na czterech czerwonych liniach. Przykłady tej notacji odnajdujemy w *Missale Plenarium* AKKK Ms 3, *Antiphonarium de Sanctis* AKKK Ms 52. Poniżej przedstawiono fragment pierwszego z wymienionych rękopisów:

---

¹⁴⁵ Zob. J. Szendrei, *Notacja liniowa w polskich źródłach chorałowych XII–XVI wieku*, [w:] *Notae musicae artis*, Kraków 1999, s. 207.

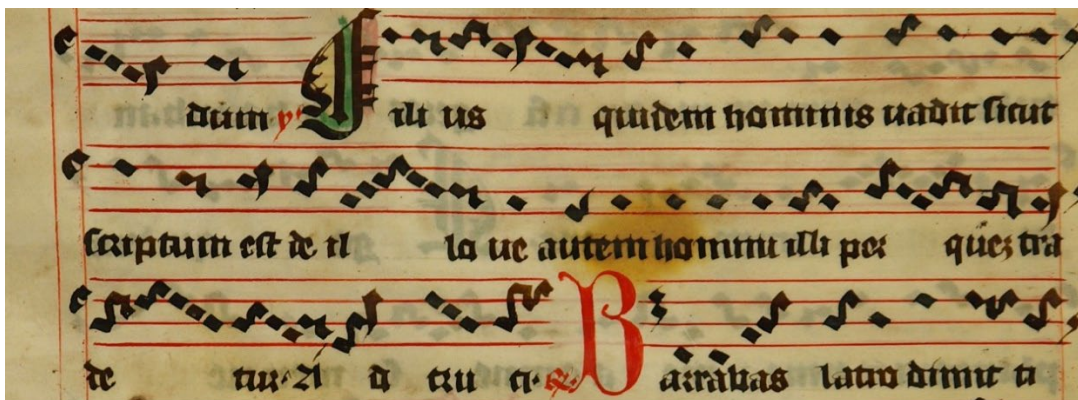
¹⁴⁶ Tamże, s. 212.

Fotografia 1: *Missale plenarium* AKKK Ms 3, fragment k. 89 v¹⁴⁷.

Na przełomie XIV/XV wieku cechy czeskie nadal były widoczne. W rękopisach z tego okresu występuje mniej form graficznych neum, a elementy neum złożonych stają się coraz bardziej masywne, jednak są nadal połączone ze sobą. Ten typ notacji występuje we wpisach muzycznych *Missale* AKKK Ms 1 (pocz. XV wieku)¹⁴⁸ i *Antiphonarium de Tempore et de Sanctis* AKKK Ms 53 (1471?)¹⁴⁹.

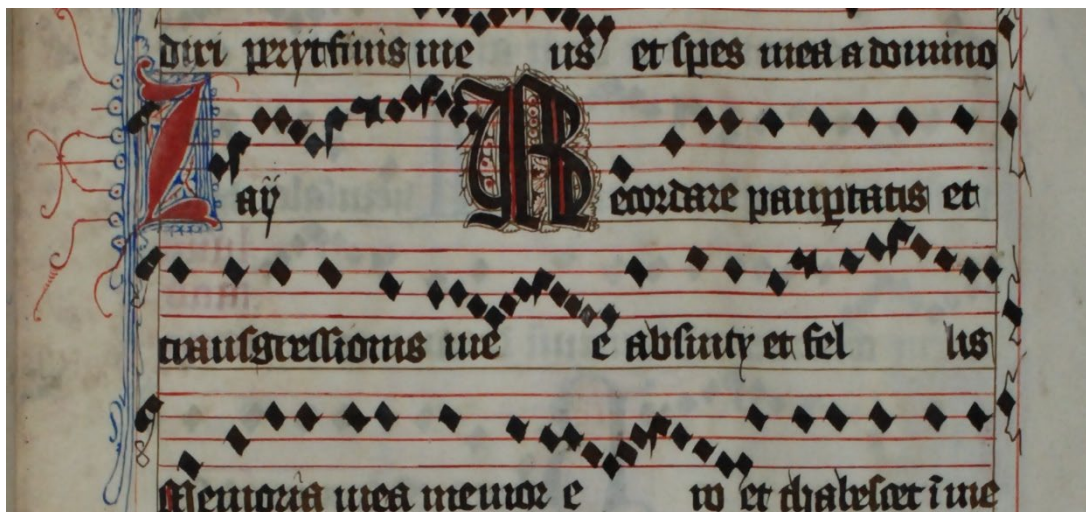
Fotografia 2: *Antiphonarium de Tempore et de Sanctis* AKKK Ms 53, fragment k. 115 v.

¹⁴⁷ Źródło: Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu.

¹⁴⁸ J. Szendrei, *Notacja liniowa w polskich źródłach chorałowych XII–XVI wieku*, s. 216.

¹⁴⁹ Dyskusyjne datowanie tego rękopisu została omówione na s. 66.

W I poł. XV wieku nastąpiło znaczne powiększenie rozmiarów neum, a w poszczególnych rękopisach zaczęły być widoczne wpływy różnych manier. Grupy neum traktowane były rozłącznie, a umieszczano je najczęściej na pięciolinii. Przykłady obserwujemy w *Pontificale* AKKK Ms 12, *Graduale* AKKK Ms 45, *Antiphonarium* AKKK Ms 47, *Passionale* AKKK Ms 59. Poniżej znajduje się fragment karty z ostatniego z wymienionych rękopisów.

Fotografia 3: *Passionale* AKKK Ms 59, fragment k. 52.

Od II poł. XV wieku pismo muzyczne stało się bardziej ujednolicone. Dominowała notacja określana jako krakowska późna¹⁵⁰, której podstawową formę graficzną *punctum* w kształcie rombu. Neumy umieszczano na pięciu liniach, pismo było szeroko rozmieszczone, a poszczególne wysokości wchodzące w skład neum złożonych wyraźnie oddzielano. Neumy pisano grubym piórem, masywnymi pociągnięciami, bez zakończenia laseczek (prosto odrywając pióro)¹⁵¹. Przykłady tej notacji znajdujemy m.in. w *Antiphonarium de Sanctis* AKKK Ms 48–49 (tzw. Antyfonarz Adama z Będkowa), *Passionale* AKKK Ms 58, *Graduale* AKKK Ms 42–44 (tzw. Graduał Olbrachta) *Cantionale Cracoviense* AKKK Ms 241. Notację ilustruje przykład:

¹⁵⁰ Zob. J. Szendrei, *Notacja liniowa w polskich źródłach chorałowych XII–XVI wieku*, s. 219.

¹⁵¹ Tamże.

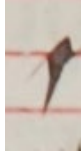

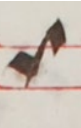

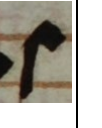
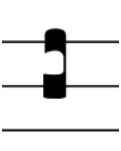
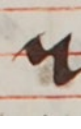

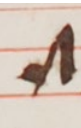

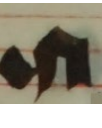

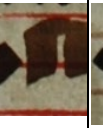
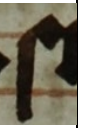
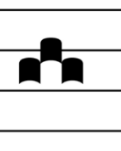
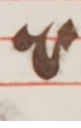
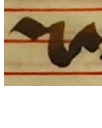

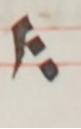

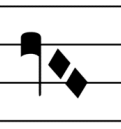

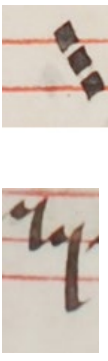
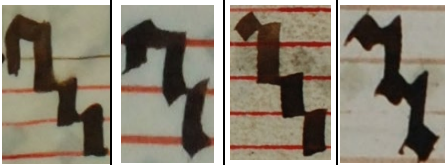

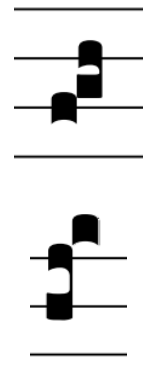
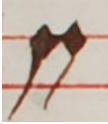

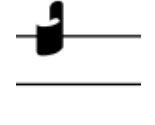
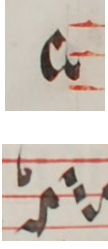

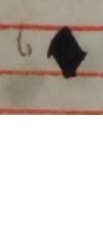
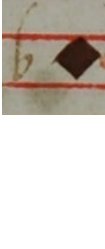
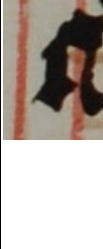

Fotografia 4: *Passionale* AKKK Ms 58, fragment k. 67.

Poniżej przedstawiono tabelę zawierającą zestawienie znaków (neumy, ugrupowania neum, klucze, bemole, kustosze) występujących w rękopisach z omówionych okresów oraz ich odpowiedniki stosowane we współczesnej notacji kwadratowej, którą zastosowano w transkrypcji.

Nazwa neumy, ugrupowani alub znaku	Ms 3	Ms 53	Ms 47	Ms 59	Ms 58	Ms 241 (k. 1 v– 125 v)	Ms 241 (k. 126– 133 v)	Transkrypcja (notacja kwadratowa współczesna)
<i>punctum</i>								
<i>bipunctum/ punctum mora/ liquescentia</i>	 152							

¹⁵² Zob. C. Honerlage, *Ad Fontes Cathedralis Cracoviensis – recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3, Materiały konferencyjne*, red. S. Ferfoglia, Kraków 2022, s. 290.

<i>virga</i>								
<i>pes</i>								
<i>clivis</i>								
<i>torculus</i>								
<i>porrectus</i>								
<i>climacus</i>								

								
<i>scandicus</i>								
<i>epiphonus</i> ¹⁵³		brak	brak	brak	brak	brak	brak	
<i>cephalicus</i>			brak	brak	brak	brak	brak	
bemol					brak ¹⁵⁴			

¹⁵³ Tamże.

¹⁵⁴ Na k. 67 v. został inną ręką poprawiony klucz i dopisano przy nim bemol.

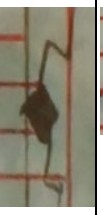

klucze „c” „f”								
				155 				
kustosz	brak		Brak					

Tabela 7: Znaki z wybranych rękopisów zachowanych w AKKK.

3. KRYTERIUM WYBORU ŹRÓDEŁ

Podczas kwerendy w Archiwum Kapitulnym, do rekonstrukcji wyselekcjonowano księgi zawierające repertuar Ciemnych Jutrzni: Antyfonarze AKKK Ms 47 i 53, zawierające antyfony, incypity psalmów z ich dyferencjami, responsoria oraz tropy do *Kyrie eleison* wykonywane na zakończenie *Laudesów*. W rubrykach obu antyfonarzy znajdują się również informacje na temat zakończenia obrzędu, podczas którego wykonywane były wyżej wspomniane tropy, hymn *Rex Christe factor omnium*¹⁵⁶ oraz śpiew *Christus factus est pro nobis*. Hymn odnaleziono w ostatniej części antyfonarza AKKK Ms 53, natomiast melodię drugiego śpiewu zaczerpnięto z *Graduale* AKKK Ms 42¹⁵⁷; Pasjonały¹⁵⁸: AKKK Ms 58, 59 oraz kancjonał AKKK Ms 241 zawierają Lamentacje Jeremiasza. W ostatnim z wymienionych rękopisów znajdują się również dwa utwory

¹⁵⁵ Przykład występowania jednocześnie trzech kluczy: „g”, „c”, „f”.

¹⁵⁶ Hymn przypisywany Grzegorzowi Wielkiemu, obecnie uznawany za anonimowy tekst pochodzący z XI wieku. Zob. hasło: *Rex Christe, factor omnium* [w:] *The Canterbury Dictionary of Hymnology*, Canterbury Press. <http://www.hymnology.co.uk/r/rex-christe,-factor-omnium> (dostęp: 24.11.2022).

¹⁵⁷ Graduał AKKK Ms 42 (Graduał Olbrachta) nie został opisany w niniejszej pracy, ponieważ nie zawiera śpiewów specyficznych dla Ciemnych Jutrzni. Rękopis należy do najlepiej opisanych i zbadanych ksiąg przechowywanych w AKKK. Więcej na ten temat: T. Miazga, *Graduał Jana Olbrachta – studium muzykologiczne*, Graz 1980; A. Jończyk, *Ordinarium missae najstarszych diecezjalnych graduałów krakowskich i jego znaczenie dla kultury muzycznej w Polsce*, Lublin 2015, s. 27–35.

¹⁵⁸ W. Danielski uważa stosowanie terminu „pasjonał” za nieściśle w kontekście tych ksiąg. Zob. W. Danielski, *Agendy i kancjonały Katedry Krakowskiej na Wawelu*, s. 39.

parlamentacyjne. Ich wykonywanie zamiast oryginalnych lamentacji było częścią miejscowej tradycji, zostały więc uwzględnione w rekonstrukcji; Brewiarz (postinkunabuł) AKKK RARA III 2657 zawiera wszystkie teksty wykonywane podczas *Officium Tenebrarum* (bez melodii), w tym czytania drugich i trzecich nokturnów *Matutinum*, niewystępujące w księgach chórowych. Brewiarz przekazuje zapis tradycji sprawowania Ciemnych Jutrzni wraz z tropami, zgodnej z praktyką przekazaną w wyżej wymienionych rękopisach, nie zawiera natomiast informacji o zastępowaniu lamentacji innymi śpiewami. W rubrykach drukowanej księgi znajduje się więcej komentarzy niż w manuskryptach. Czytania drugich i trzecich nokturnów odnaleziono również w starszych brewiarzach (rękopiśmiennych) znajdujących się w Archiwum Kapitulnym, m.in. w AKKK Ms 26, 32. Dobór tekstów czytań jest jednak różny w każdym z wymienionych brewiarzy¹⁵⁹, co może świadczyć o pewnej dowolności lub zmienności w zakresie ich wyboru. Kwestia ta wymaga dalszych badań. Do rekonstrukcji wybrano czytania z brewiarza drukowanego, ponieważ niesie najwięcej informacji spójnych z tymi zapisanymi w księgach z notacją muzyczną. Korzystano również ze źródeł znajdujących się poza Archiwum Kapitulnym. Jednym z nich jest znajdujący się w Bibliotece Książąt Czartoryskich druk *Godzinki i Ciemne Jutrznie na Wielki Tydzień* BCz cim. 1189 cim. 1189, wydany w 1582 roku w Krakowie¹⁶⁰. Jest to podręczna książeczka do użytku prywatnego, zawierająca polskie przekłady Liturgii Godzin na Wielki Tydzień. Znajdują się tam także teksty Ciemnych Jutrzni z tropami oraz także polskie wersje tekstów parlamentacji, wraz z cennymi informacjami o tym, kiedy były one wykonywane.

Żadne z powyższych źródeł nie zawiera informacji o szczegółach organizacyjnych przebiegu celebracji w katedrze wawelskiej. Poszukiwano ich więc w źródłach innego typu. Część z nich została zbadana i opisana w literaturze. W Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej znajdują się dwie używane w katedrze agendy z XV wieku: *Agenda Cracoviensis* AKKK Ms 24 i 25¹⁶¹, trzy Pontyfikaty biskupów krakowskich AKKK Ms 12–14¹⁶², dwa manuskrypty zawierające opis liturgii Wielkiego Czwartku (bez oficjum):

---

¹⁵⁹ Lub raczej dobór fragmentów tekstów, których zasób był określony.

¹⁶⁰ Starodruk odnaleziono dzięki informacjom udzielonym przez J. Kubięca.

¹⁶¹ Zob. Sz. Fedorowicz *Agendy Katedry Wawelskiej*, [w:] „Archiwa, biblioteki i muzea kościelne” nr 90, Kraków 2008.

¹⁶² Zob. Z. Obertyński, *Pontyfikaty krakowskie XV wieku* [w:] „Prawo Kanoniczne” 4/1–4, 1961, s. 335–420.

AKKK Ms 15 i 16¹⁶³, dwunastowieczne *Liber Ordinales* AKKK Ms 51¹⁶⁴. W żadnym z wymienionych rękopisów nie znaleziono jednak dodatkowych informacji związanych z wykonywaniem Ciemnych Jutrzni. Nie zawiera ich również wydana drukiem na początku XVI wieku *Agenda secundum Rubricam Ecclesie Cathedralis Cracoviensis* XVI.Qu.2321 (BUWr). Jedynie najstarszy z wymienionych wyżej rękopisów AKKK Ms 51 z XII wieku, zawiera incypity śpiewów oficjum, w tym także śpiewów wykonywanych podczas *Officium Tenebrarum*. Zapisane są tam także teksty tropów z podziałem na role (k. 19 v–20), które odnajdujemy w rękopisach późniejszych. Świadczy to o tym, że praktyka wykonywania w katedrze wawelskiej tropów do kończącego *Laudes Kyrie eleison* sięga przynajmniej XII wieku. W niektórych miejscach manuskryptu znajdują się również informacje o wykonawcach poszczególnych śpiewów. Wymienia ich w swojej pracy J.W. Boguniowski¹⁶⁵: „*episcopus* biskup (k. 21 v; 23), *sacerdotes* kapłani (k. 18 v; 23 v), *sacerdos hebdomadarius* hebdomadariusz (k. 21v), *archidiaconus* archidiakon (k. 4 v), *diaconus* diakon (k. 18), *subdiaconus* subdiakon (k. 2), *fratres* kanonicy 18 (k. 18; 19; 20; 21; 22–22 v; 23; 29; 30; 31; 45), *cantor* śpiewak (k. 18 v; 22; 23; 31; 45), *chorus* chór (k. 20), *pueri* chłopcy (k. 19).” Na podstawie analizowanych źródeł nie udało się uzyskać dodatkowych informacji na temat szczegółów organizacyjnych odtwarzanej liturgii. Bardzo prawdopodobne, że przebieg *Officium Tenebrarum* zapisany był w osobnych księgach, które nie zachowały się do dzisiejszych czasów, zagadnienie to wymaga dalszych badań nad rękopisami znajdującymi się w Archiwum Kapitulnym oraz poza nim.

---

¹⁶³ Zob. Sz. Fedorowicz *Liturgia biskupia Wielkiego Czwartku w wawelskich ceremoniałach z XVI w.*, [w:] „Roczniki Liturgiczne”, t. 1 (56), Kraków 2009, s. 87–99.

¹⁶⁴ Zob. J. Kubieniec *Corpus Antifonalium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae VIII/A Kraków (Temporale)*, J. W. Boguniowski, *Ordinarium Olomucense-Cracoviense. Studium Krytyczne*, [w:] „Nasza Przeszłość” t. 95:2001, s. 5-27, G Brusa, *Some remarks about the “Liber Ordinarius” ms. 51 in the Library of the Krakow Cathedral Chapter*, [w:] „Pro Musica Sacra” 20, Kraków 2022, s. 125–161.

¹⁶⁵ J. W. Boguniowski, *Ordinarium Olomucense-Cracoviense. Studium Krytyczne*, s. 10.

4. ŹRÓDŁA

4.1 AKKK Ms 47 *Antiphonarium de Tempore* (1423–1449)¹⁶⁶

Antyfonarz został ufundowany przez biskupa Zbigniewa Oleśnickiego dla krakowskiej katedry, o czym świadczy wielokrotnie powtarzający się herb Kapituły, czyli trzy korony, występujący obok herbu fundatora (herb Dębno) a także występowanie śpiewów do patronów śś. Stanisława i Waława (k. 110 v, 128, 322 v, 372) oraz św. Jadwigi Śląskiej, Wojciecha, Floriana. Przy herbie fundatora znajdują się insygnia biskupie, co wskazuje na to, że rękopis powstał w trakcie sprawowania przez Oleśnickiego tej posługi (1423 – ok. 1449), a przed ostatecznym potwierdzeniem otrzymania przez niego godności kardynalskiej¹⁶⁷. Oprawa książki nie jest oryginalna – stanowią ją deski pokryte skórą, na której wytłoczono napis ANTIPHONARIUM DE TEMPORE ANNO D[OMI]NI 1513. Obok herbu Królestwa Polskiego widnieje herb Abdank, co sugeruje, że fundatorem oprawy był biskup Jan Konarski¹⁶⁸.

W rękopisie znajduje się 18 wielkich barwnych inicjałów, w tym 9 z przedstawieniami figuralnymi. B. Miodońska dokonała ich dokładnej analizy, wykazując, że są one dziełem trzech autorów. Wskazuje również elementy stylistyczne, które wykształciły się w miejscowym środowisku twórczym, a w szczególności kręgu twórców związanych z warsztatem Mistrza Pontyfikału Oleśnickiego¹⁶⁹.

Rękopis o wymiarach 58,5x39 cm. Jego rozmiary świadczą o tym, że korzystano z niego w chórze – przystosowany jest do jednoczesnego wykonywania śpiewów przez kilku skupionych wokół niego wykonawców. Zawiera 387 nienumerowanych

---

¹⁶⁶ „Kodeks pergaminowy wielki z XV wieku. Oprawny w skórę deski z wyciskiem na nim Antiphonarium de Tempore Anno Domini 1513 z orzełkiem Jagiellońskim i herbem Habdank, oprawa późniejsza od pisma. Sygnatura ostatniego inwentarza V, numer porządkowy 79. Kodeks ten jak się z następnego voluminu przekonywamy, pisał Jan z Samborza i prawdopodobnie kosztem Zbigniewa Oleśnickiego, jego bowiem herb i kapituły powtórzony tu 6 razy. Zawiera antyfony do pacierzy kapłańskich na uroczystości, a ozdobiony jest następującymi miniaturami: Zwiastowanie N.M. Panny, Narodzenie Pańskie. Chrystus P. Jezusa, Niewiasty u grobu, Zmartwychwstanie Pańskie, Wniebowstąpienie Pańskie, Zesłanie Ducha św. Zbawiciel świata, a w ostatniej głosce książę siedzący na tronie w płaszczu książęcym gronostajami podbitym, przed nim dwóch wieśniaków w swoich strojach, widocznie książę polski i chłopci polscy. Nadto 6 liter bogato ozdobionych i mnóstwo mniejszych inicjałów fantazyjnych”. I. Polkowski, *Katalog rękopisów kapitulnych Katedry Krakowskiej*, Kraków 1884, s. 48.

¹⁶⁷ Zob. B. Miodońska, *Iluminacje Krakowskich rękopisów z połowy w. XV w Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu*, s. 30.

¹⁶⁸ Tamże, s. 142.

¹⁶⁹ Tamże, s. 143.

pergaminowych kart. Materiał muzyczny został zapisany notacją gotycką metzeńsko-niemiecką, na 9 czteroliniach z kluczami „c” lub „f”. Po każdej z antyfon zapisane są pierwsze słowa psalmu, a nad nimi melodia wskazująca na wariant jego zakończenia (dyferencję)¹⁷⁰. Oprócz antyfon i responsoriów do temporalnego oficjum, księga zawiera także inne śpiewy związane z oficjum, m. in. dramat liturgiczny *Visitatio Sepulchri*¹⁷¹. Śpiewy związane z *Officium Tenebrarum* znajdują się na kartach 221 v–241.

4.2 AKKK Ms 53 *Antiphonarium de Tempore et de Sanctis*¹⁷²

Rękopis chórowy o wymiarach 49x34,5 cm. Oprawiony w deskę pokrytą zniszczonym pergaminem. Rękopis obecnie w bardzo złym stanie, w najbliższym czasie ma zostać poddany konserwacji. Składa się z dwóch oryginalnie numerowanych części: *de Tempore* i *de Sanctis* wraz z hymnarnem; możliwe, że pierwotnie były to dwie niezależne księgi. Dodano również współczesną numerację, obejmującą całość rękopisu oraz liczne dodatkowe karty występujące wewnątrz i na końcu rękopisu. Dwie pierwsze karty są nienumerowane. Część *de Tempore* znajduje się na kartach I – CXLVI (wg nowej numeracji karty 1–147). Druga część obejmuje karty 1–97 (148–243) oraz karty dodane, w tym druki (244–247). Hymny znajdują się na kartach 83–90 v (229–236 v).

Na marginesach znajdują się liczne późniejsze notatki i poprawki, mogące świadczyć o tym, że księga była stale używana w chórze. Manuskrypt zapisany jest gęsto, na większości kart występuje 12 systemów. Część zawierająca hymny spisana jest w dwóch kolumnach. Rękopis nie jest bogato iluminowany – zawiera tylko trzy ozdobne inicjały na k. I (1), XIX v.; pozostałe inicjały pisane kolorem czerwonym, niebieskim lub czarnym, do którego dodawane są delikatne zdobienia różowo-zielone.

---

¹⁷⁰ Ton psalmu korespondował w tonem antyfony, więc formuła melodyczna na jego rozpoczęcie była znana, natomiast zmienne były zakończenia. Zob. Cz. Grajewski: *Dyferencje psalmowe – uwarunkowania historyczne i estetyczne*, [w:] „Saeculum Christianum” 12/1, Warszawa 2005, s. 139.

¹⁷¹ Dialog pomiędzy aniołem i kobietami, a później apostołami, odwiedzającymi grób Chrystusa. Wykonywane pomiędzy *Matutinum* a *Laudes* w oficjum nocnym Niedzieli Zmartwychwstania.

¹⁷² „Kodeks pergaminowy, foliant wielki, kart liczbowanych CXLI i 97, pismo, ornamenta, nuty i miniatury wskazują wiek XVI. Numer porządkowy księgi 85. Ozdobnych liter miniaturowanych 3 tylko, reszta zwyczajna trzema najwyżej zaznaczona kolorami. Antyfonarz ten snąć był najużywańszy w chórze do godzin kapłańskich i to wtedy jeszcze, gdy podobne antyfonarze były drukowane; poświadczają to liczne dodatki i dopiski na marginesach aż XVII sięgające wieku”. I. Polkowski, *Katalog rękopisów kapitulnych Katedry Krakowskiej*, s. 50.

Problematyczna jest kwestia datowania rękopisu. Polkowski wskazuje na wiek XVI, J. Kubieniec i J. Szendrei podają datę 1471. Podczas oględzin rękopisu¹⁷³, nie udało się odnaleźć informacji, która potwierdzałaby tę datę. Natomiast pismo neumatyczne umieszczone na czterolinii zupełnie nie przystaje do tego okresu. Grupy neum są połączone i drobniejsze od znaków charakterystycznych dla notacji krakowskiej późnej, a nawet dla okresu przejściowego. Na podstawie analizy samej notacji, którą określa się jako krakowską wczesną, można wysnuć tezę, że rękopis powstał raczej w pierwszej ćwierci XV wieku, ale teza ta wymaga dalszych badań, które być może będą możliwe po konserwacji manuskryptu.

Na kartach CV–CXV (108 v–120) rękopisu znajdują się antyfony, responsoria i tropy do *Kyrie eleison* śpiewane na zakończenie *Officium Tenebrarum*. Zarówno pod względem kolejności, układu i informacji zawartych w rubrykach, rękopis zawiera informacje zgodne z AKKK Ms 47.

4.3 AKKK Ms 58 *Passionale* (1489)¹⁷⁴

Rękopis został ufundowany dla katedry wawelskiej w 1489 roku przez kanonika katedralnego i kustosza kolegiaty Wiślickiej – Jana Gosławskiego, o czym świadczy tekst znajdujący się na pierwszej karcie księgi: *Iste liber est comparatus per venerabilem virum Dominum Johannem Goslawski Canonicum Cracoviensem et custodem Visliciensem Anno Domini MCCCCLXXXIX et donatus Ecclesie Cracoviensi. Ideo oretur pro eo.* Rękopis ma rozmiary 38x29 cm i zawiera 188 pergaminowych kart numerowanych współcześnie¹⁷⁵. Oprawa nie jest oryginalna, stanowi ją deska powleczone białą skórą ze zdobionymi okuciami w rogach i na środku oraz dwiema zapinkami. Na wewnętrznej stronie znajdują się dwie sentencje. Pod pierwszą (*nil nisi divinum stabile et eaetera firmus*), znajdują się inicjały P.M., a pod drugą (*Ante omnia opus est teneas catholicam*

---

¹⁷³ Ze względu na wielkość i zły stan zachowania, księga została udostępniona tylko raz, na 30 minut.

¹⁷⁴ „Kodeks ten pergaminowy in folio z XV wieku z roku 1489, oprawny w skórę, numer porządkowy 90, z ozdobnymi inicjałami zawiera: Cztery passye według czterech ewangelistów z nutami, tudzież lamentacye także z nutami na wielki tydzień, Antyfony, Hymny, Responsoria na Wielki Piątek i wielką sobotę z nutami, msze św. na wielki czwartek z konsekracją olejów św., Officium Defunctorum i benedykcję gromnic. Na karcie pierwszej jest napis: *Iste liber est comparatus per venerabilem virum Dominum Johannem Goslawski Canonicum Cracoviensem et custodem Visliciensem Anno Domini MCCCCLXXXIX et donatus Ecclesie Cracoviensi. Ideo oretur pro eo*”. I. Polkowski, *Katalog rękopisów kapitulnych Katedry Krakowskiej*, s. 51–52.

¹⁷⁵ M. Szczepańska i W. Danielski posługują się numerami stron. W niniejszej pracy stosowane są numery kart, wg współcześnie dodanej paginacji.

fidem) litery I C L S. Maria Szczepańska, opisując rękopis przy okazji badań nad wielogłosowymi opracowaniami *Liber Generationis*, wspomina, że litery mogą odnosić się do dwóch pisarzy manuskryptu (pierwszy odpowiedzialny był za notację neumatyczną, drugi za tekst i inicjały): „P.M., to monogram żyjącego w czasie powstania i darowizny kancjonału, Piotra Miechowity (Petrus de Miechovia, P. die Miechów P. Miehovita). Odnośnie do niego są zachowane daty: 1486 i 1490, oraz bliższe informacje, według których był psalterzystą kościoła katedralnego krakowskiego, a więc był powołany do pisania rękopisów liturgicznych z chorałami. Trudniej przedstawia się sprawa z monogramami I C L S. Jeśli to nie jest skrócenie słów *Jesus Chrisus laus (et) salus*, to L S oznacza *librum scripsit* lub *libri scriptor*, zaś I C oznacza początkowe litery imienia i nazwiska. (...) Najbliższym byłoby odniesienie liter I C do nazwiska Johannes Cracovita, który około r. 1489 był *notarius publicus* w Krakowie. Jest to jednak bardzo wątpliwe, gdyż oparte tylko na części źródeł archiwalnych¹⁷⁶”. Na większości kart rękopisu znajduje się 8 czerwonych pięciolini zapisaną notacją gotycką, określaną jako krakowska późna¹⁷⁷. Inicjały pisane są kolorem czerwonym lub niebieskim (naprzemiennie). Zachowały się 4 zdobione inicjały (k. 2, 16 v, 34, 104), M. Szczepańska twierdzi jednak, że „kilka kart, zawierających zapewne piękne inicjały, może całostronowe (...), padło przypuszczalnie ofiarą niekulturalnych zbieraczy”¹⁷⁸.

Rękopis zawiera: 4 pasje wg czterech ewangelistów: wg św. Mateusza (k. 2–19), św. Marka (k. 20–33 v), św. Łukasza (k. 34–49), św. Jana (k. 49–60), Lamentacje Jeremiasza (k. 60 v–80), procesja z krzyżem na Wielki Piątek (81–84 v), *Exsultet* (k. 85–90 v), litania do Wszystkich Świętych (k. 91–94 v), poświęcenie wody w Wielką Sobotę (95–100 v), teksty mszy na Wielki Czwartek (k. 101–117), *Mandatum* (k. 117 v–130), *Liber generationis* z fragmentami opracowanymi na 3 i 4 głosy (k. 132–146), 9 opracowań psalmu *Venite exultemus Domino* (k. 146 v–163 v), teksty modlitw bez nut¹⁷⁹ (k. 164–169), oficjum za zmarłych (k. 169 v–181), cztery błogosławieństwa¹⁸⁰ (k. 182–188 v).

---

¹⁷⁶ Zob. M. Szczepańska, *Do historii muzyki wielogłosowej w Polsce z końca XV wieku*, [w:] „Kwartalnik Muzyczny” nr 8, Kraków 1930, s. 279.

¹⁷⁷ Zob. J. Szendrei, *Notacja liniowa w polskich źródłach chorałowych XII–XVI wieku*, s. 219.

¹⁷⁸ Zob. M. Szczepańska, *Do historii muzyki wielogłosowej w Polsce z końca XV wieku*, s. 280.

¹⁷⁹ Wg W. Danielskiego są to: zdjęcie ekskomuniki, błogosławieństwo przeciw burzom, błogosławieństwo łodzi, przyjęcie do bractwa, błogosławieństwo pereł, ryt zawarcia małżeństwa. Zob. W. Danielski, *Agendy i kancjonały Katedry na Wawelu*, s. 45.

¹⁸⁰ Tamże, s. 45: „procesja gromniczna (z prefacją), Popielec, procesją palmowa (z prefacją) błogosławieństwo pokarmów wielkanocnych, błogosławieństwo ziół we Wniebowzięcie NMP.”

4.4 AKKK Ms 59 *Passionale et Lamentationes* (1430–1440)¹⁸¹

Rękopis napisany został dla krakowskiej katedry i tam był używany. W opisie katalogu Polkowskiego został błędnie opisany jako kodeks z XVI wieku, jednak badania nad miniaturami i iluminacjami zawartymi w księdze wykazują jego związek stylistyczny z pracownią Mistrza Pontyfikału Zbigniewa Oleśnickiego, co pozwala datować rękopis na czwarte dziesięciolecie XV wieku¹⁸². Inicjały są barwne, z roślinną ornamentacją; dwa z nich zawierają przedstawienia figuralne: k. 1 v – Ukrzyżowanie, k. 44 v – prorok Jeremiasz¹⁸³.

Rękopis jest pergaminowy, ma wymiary 39x27 cm. Zawiera 67 kart, numerowanych wspólnie ołówkiem. W 2016 roku poddany został konserwacji i wtedy też dodano nową oprawę ze skóry. Wcześniejsza oprawa również nie była oryginalna: stanowiła ją tektura okryta pergaminową kartą pochodzącą z Antyfonarza AKKK Ms 49 (Mikołaj z Sieteszy, 1457) zawierająca fragment oficjum o św. Cecylii i Klemensie¹⁸⁴. Na grzbiecie poprzedniej oprawy widniał napis: PASSIONALE ET LAMENTATIONES COD. MEM. SAEC. XVI.

Rękopis w całości zawiera materiał muzyczny zapisany notacją gotycką na czerwonych pięcioliniach z kluczami „c” lub „f”, występującymi czasem jednocześnie. Na karcie 47 występuje sześciolinia i dodatkowy klucz „g”. Na każdą kartę przypada 9 systemów. Manuskrypt zawiera cztery pasje, według czterech Ewangelistów (k. 1–43 v), Lamentacje Jeremiasza (k. 44–60), w tym lamentacja II w dwóch wariantach melodycznych, dwie wersje *Liber generationis* w tym jedną wielogłosową (k. 61–63 v, 64–65 v), mszę wotywną *Contra pestilentiam Missa* (k. 66–67).

---

¹⁸¹ „Kodeks z XVI wieku, in folio, pergaminowych kart nie liczbowych 66, oprawny w pergamin. Numer porządkowy 91, zawiera cztery passye z nutami według czterech ewangelistów, lamentacje Jeremiasza na wielki tydzień i początki lekcji i ewangelii w różnych tonach. Ozdobiony dwiema miniaturami, P. Jezusa na krzyżu i proroka Jeremiasza”. I. Polkowski, *Katalog rękopisów kapitulnych Katedry Krakowskiej*, s. 52.

¹⁸² Zob. B. Miodońska, *Iluminacje Krakowskich rękopisów z I połowy w. XV w Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu*, s. 144.

¹⁸³ Tamże, s. 144.

¹⁸⁴ Zob. W. Danielski, *Agendy i kancjonały Katedry Krakowskiej na Wawelu*, s. 45.

4.5 AKKK Ms 241 *Cantionale Cracoviense* (1447–1456)

Rękopis nie został uwzględniony w katalogu Polkowskiego. Nie wiadomo, czy autor w trakcie swoich badań nie odnalazł rękopisu, czy został do archiwum kapitulnego przeniesiony później. Został mu nadany numer 241, choć w innych opracowaniach występuje z numerem 240¹⁸⁵. W wydaniu katalogu znajdującym się w Archiwum Kaptulnym widnieje odręczna notatka, według której rękopis pochodzi z Wieliczki i datowany jest na lata 1447–56. Na karcie 91 v widnieje zapis: *et hec doctrina est sripta de rubricella missarum castrensi*, świadczący o tym, że księga pochodzi z „kościółka zamkowego” czyli katedry wawelskiej¹⁸⁶.

Rękopis ma wymiary 29,5x20,5 cm. Zawiera 132 papierowe karty. Oprawa pochodzi z XVI wieku, stanowi ją deska w ciemnej czerwienionej skórze, na której wytłoczony jest wizerunek Chrystusa Ukrzyżowanego w prostokątnej ramie oraz napis PASSIO DOMINI. M.D.XL.IX¹⁸⁷. Manuskrypt nie posiada iluminacji, pisany jest przy użyciu dwóch kolorów atramentu. Rubryki, linie i inicjały zapisane są kolorem czerwonym, pozostałe elementy – czarnym. Notacja muzyczna, z którą mamy do czynienia w manuskrypcie to notacja gotycka, w odmianie krakowskiej późnej¹⁸⁸.

Księga zawiera: Pasję wg św. Mateusza (k. 3–40 v), Pasję wg św. Łukasza (k. 41–71 v), improperia (k. 72–73 v), *Exsultet* (k. 77 v–86 v), śpiewy mszy za zmarłych (73 v–75 v), Litanię do Wszystkich Świętych (k. 84 v–87) liczne prefacje, Lamentacje Jeremiasza (k. 105 v–118 v), dialog *De misericordia* (k. 118 v–123), *Liber generationis* (k. 123 v–125 v) oraz utwór *Alleph. Vere, vere hodierna dies* (k. 130 v–132 v oraz jego zakończenie na k. 129). Ostatnie karty (od k. 126) zapisane są inną ręką. Na wewnętrznej stronie oprawy dopisano wersety tropów do *Kyrie eleison*.

---

¹⁸⁵ W. Danielski i J. Kubieniec posługują się sygnaturą Ms 240. Sygnaturą tą oznaczony jest obecnie Brewiarz Opatowski.

¹⁸⁶ Zob. W. Danielski, *Agendy i kancjonały Katedry Krakowskiej na Wawelu*, s. 48.

¹⁸⁷ Tamże.

¹⁸⁸ Zob. J. Szendrei, *Notacja liniowa w polskich źródłach chorałowych XII–XVI wieku*, s. 219.

4.6 AKKK RARA III – 2657 (1507 i 1508) *Liber horarum Canoniarum secundum vera rubricam siue notulum ecclesiae Cracoviensis (Breviarium Cracoviense)*

Brewiarz (bez notacji muzycznej) jest najstarszym zachowanym drukiem z krakowskiej oficyny Jana Hallera¹⁸⁹. Wykonany został na zamówienie biskupa Jana Konarskiego. Na drugiej karcie księgi znajduje się list (rozpoczynający się od słów *Cum ex in ordynata et in debita variatione breviariorum...*), w którym biskup zleca Hallerowi wydanie księgi i wyjaśnia, że brewiarz ten ma za zadanie wyeliminowanie błędów w odprawianiu Godzin Kanonicznych w kościołach diecezji krakowskiej.

Księga składa się z dwóch części (różniących się wielkością czcionki), wydrukowanych najprawdopodobniej w różnych drukarniach. Część pierwsza zawiera 224 karty i kończy się kolofonem z datą 14.07.1507. Część druga zawiera karty 226–404 i kończy się kolofonem z datą 29.01.1508. Egzemplarz przechowywany w Archiwum Kapitulnym zawiera dodatkowo wydrukowane w 1509 r. *Officium immaculatae conceptionis virginis Mariae*¹⁹⁰. Teksty *Officium Tenebrarum* znajdują się na k. 70–75.

5. STRUKTURA *OFFICIUM TENEBRARUM* W KATEDRZE

Na podstawie przedstawionych wyżej rękopisów została odtworzona cała struktura, teksty i melodie Ciemnych Jutrzní celebrowanych w katedrze wawelskiej w XV wieku. Poniższa tabela przedstawia wybór tekstów stosowanych podczas liturgii odprawianych przez wszystkie trzy dni *Triduum Sacrum*.

	FERIA QUINTA IN COENA DOMINI	FERIA SEXTA IN PARASCEVE	SABBATO SANCTO
	AD MATUTINUM		
	IN PRIMA NOCTURNO		
Antiphona I	<i>Zelus domus tuae</i>	<i>Astiterunt reges terrae</i>	<i>In pace in idipsum</i>
Psalmus	68	2	4
Antiphona II	<i>Avertantur retrorsum</i>	<i>Diviserunt sibi</i>	<i>Habitabit in tabernaculo</i>

¹⁸⁹ Zob. http://akkk.com.pl/dofinansowania/mkidzn_2017 (dostęp 24.11.2019).

¹⁹⁰ Tamże.

Psalmus	69	21	14
Antiphona III	<i>Deus meus eripe me</i>	<i>Insurrexerunt in me</i>	<i>Caro mea</i>
Psalmus	70	26	15
Versus	<i>Zelus domus tuae</i>	<i>Diviserunt sibi</i>	<i>In pace in idipsum</i>
<i>Pater noster</i> (sub silentio)			
Lectio I	Lamentatio I: <i>Et factum est</i> (Lm 1.1–1.3)	Lamentatio IV: <i>ALLEPH. Ego vir videns</i> (Lm 3.1 – 3.9)	Lamentatio VII: <i>ALEPH. Quomodo obscuratum</i> (Lm 4.1 – 4.6)
Responsorium I	R: <i>In monte Oliveti</i> V: <i>Verumptamen non sicut ego volo</i>	R: <i>Omnes amici mei</i> V: <i>Et dederunt in escam meam</i>	R: <i>Sepulto Domino</i> V: <i>Ne forte veniant</i>
Lectio II	Lamentatio II: <i>DELETH. Viae Sion lugent</i> (Lm 1.4 – 1.13 ¹⁹¹)	Lamentatio V: <i>DELETH. Ursus insidians factus est</i> (Lm 3.10 – 3.24 ¹⁹²)	Lamentatio VIII: <i>ZAY. Candidores Nazaraei</i> (Lm 4.7 – 4.22 ¹⁹³) lub <i>ALLEPH. Vere, Vere hidierna dies</i>
Responsorium II	R: <i>Tristis est anima mea</i> V: <i>Vigilate et orate</i>	R: <i>Velum templi scissum est</i> V: <i>Amen dico tibi</i>	R: <i>Ierusalem, luge</i> V: <i>Ululate pastores</i>
Lectio III	Lamentatio III: <i>NUN. Vigilavit iugum</i> (Lm 1.14 – 1.22)	Lamentatio VI: <i>TETH. Bonus est Dominus</i> (Lm 3.25 – 3.51)	Lamentatio IX: <i>Oratio Iheremiae Prophete</i> (Lm 5.1 – 5.22 ¹⁹⁴) lub <i>De Misericordia</i>
Responsorium III	R: <i>Ecce vidimus eum</i> V: <i>Vere languores nostros</i>	R: <i>Vinea mea electa</i> V: <i>Ego quidem plantavi te</i>	R: <i>Plange quasi virgo</i> V: <i>Plauserunt super me</i>
IN SECUNDO NOCTURNO			
Antiphona I	<i>Liberavit Dominus</i>	<i>Vim faciebant</i>	<i>Elevamini</i>

¹⁹¹ Wg rękopisu AKKK Ms 241: Lm 1.4–1.7.

¹⁹² Wg rękopisu AKKK Ms 241: Lm 3.10–3.21.

¹⁹³ Wg rękopisu AKKK Ms 241: Lm 4.7–4.16.

¹⁹⁴ Wg rękopisu AKKK Ms 241: Lm 5.1–5.14.

Psalmus	71	37	23
Antiphona II	<i>Cogitaverunt impii</i>	<i>Confundantur</i>	<i>Credo videre</i>
Psalmus	72	39	26
Antiphona III	<i>Exsurge, Domine</i>	<i>Alieni insurrexerunt</i>	<i>Domine, abstraxisti</i>
Psalmus	73	53	29
Versus	<i>Deus meus, eripe me</i>	<i>Insurrexerunt in me</i>	<i>Tu autem, Domine</i>
	<i>Pater noster</i>		
Lectio IV	Augustinus: Ennarationes in Psalms LXIII, 2 <i>Exaudi Deus orationem meam</i> ¹⁹⁵	Augustinus: Sermones, SERMO CLV. De Passione Domini, VI; seu de Cruce Latrone <i>Hodierna die</i> ¹⁹⁶	Sermones quatuor Sancto Augustino attributi, I, III: Homilia in Vigilia Sanctum Pascae: <i>Exulta caelum et in Laetitia esto terra</i> ¹⁹⁷
Responsorium IV	R: <i>Unus ex discipulis meis</i> V: <i>Qui intingit mecum manum</i>	R: <i>Tamquam ad latronem existis</i> V: <i>Filius quidem</i>	R: <i>Recessit pastor noster</i> V: <i>Destruxit quidem claustra inferni</i>
Lectio V	Augustinus: Ennarationes in Psalms LXIII, 2 <i>Exaudiebantur ergo ab eo</i>	Augustinus: Sermones, SERMO CLV. De Passione Domini, VI; seu de Cruce Latrone <i>Haec enim crux</i>	Sermones quatuor Sancto Augustino attributi, I. III: Homilia in Vigilia Sanctum Pascae: <i>Confestim igitur aeterna nox infernorum</i>
Responsorium V	R: <i>Ecce turba</i> V: <i>Filius quidem hominis vadit</i>	R: <i>Barrabas latro dimittitur</i> V: <i>Ecce turba</i>	R: <i>O vos omnes</i> V: <i>Attendite universi populi</i>
Lectio VI	Augustinus: Ennarationes in Psalms LXIII, 2	Augustinus: Sermones, SERMO CLV. De	Sermones quatuor Sancto Augustino attributi, I, III: Homilia in Vigilia

¹⁹⁵Zob. http://www.monumenta.ch/latein/text.php?tabelle=Augustinus&rumpfid=Augustinus,%20Ennarationes%20in%20Psalms,%20063&level=3&domain=&lang=1&id=&hilite_id=&satz=&string=&links=1&inframe=1 (dostęp 05.10.2022).

¹⁹⁶Zob. http://monumenta.ch/latein/text.php?tabelle=Augustinus&rumpfid=Augustinus,%20Sermones,%2021,%20%20155&level=4&domain=&lang=0&links=1&inframe=1&hide_apparatus=1 (dostęp 5.10.2022)

¹⁹⁷ Kazanie przypisywane św. Augustynowi, Patrologia Latina 47, 1151A-1152C.
Zob. [http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/0354-0430,_Augustinus,_Sermones_Quatuor_Sancto_Augustino_Attributi_\[Incertus\],_MLT.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/0354-0430,_Augustinus,_Sermones_Quatuor_Sancto_Augustino_Attributi_[Incertus],_MLT.pdf) (dostęp 5.10.2022).

	<i>Qui autem scientes veritatem</i>	Passione Domini, VI; Seu de Cruce Latrone <i>Nec iam extra regnum sumus</i>	Sanctum Pascae: <i>Confestim igitur aeterna nox infernorum</i>
Responsorium VI	R: <i>Amicus meus</i> V: <i>Melius illi erat</i>	R: <i>Caligaverunt oculi mei</i> V: <i>O vos omnes</i>	R: <i>Ecce quomodo moritur iustus</i> V: <i>In pace factus est</i>
IN TERTIO NOCTURNO			
Antiphona I	<i>Dixi iniquis</i>	<i>Ab insurgentibus</i>	<i>Deus adjuvat me</i>
Psalmus	74	58	53
Antiphona II	<i>Terra tremuit</i>	<i>Longe fecisti</i>	<i>In pace factus</i>
Psalmus	75	87	75
Antiphona III	<i>In die tribulationis</i>	<i>Captabant in animam iusti</i>	<i>Factus sum</i>
Psalmus	76	93	87
Versus	<i>Homo pacis meae</i>	<i>Alieni insurrexerunt me</i>	<i>In pace factus est</i>
<i>Pater noster</i>			
Lectio VII	J 13, 1 Beda Venerabilis, In Evangelium Ioannis Homilia XXV, In Coena Domini, 1, <i>Ante diem festum Paschae</i> ¹⁹⁸	J 18, 1 Augustinus, Augustinus, In Evangelium Ioannis tractatus CXII, 1: <i>Terminato magno</i> ¹⁹⁹	Mt 28, 1 Beda Venerabilis, In Matthaei Evangelium Expositio, 1: ²⁰⁰ <i>Vigilias nobis huius sacratissimae noctis</i>
Responsorium VII	R: <i>Seniores populi consilium</i> V: <i>Congregaverunt iniquitatem</i>	R: <i>Tradiderunt me in manus impiorum</i> V: <i>Astiterunt reges terrae</i>	R: <i>Aestimatus sum</i> V: <i>Et sicut vulnerate</i>

¹⁹⁸Zob.http://www.monumenta.ch/latein/text.php?tabelle=Beda_Venerabilis&rumpfid=Beda%20Venerabilis,%20Homiliae,%201,%20%20%20%2025&level=&domain=&lang=0&id=&hilite_id=&links=&inframe=1

¹⁹⁹Zob.http://monumenta.ch/latein/text.php?tabelle=Augustinus&rumpfid=Augustinus,%20In%20Ioannis%20Evangelium%20Tractatus%20CXXIV,%20%20%20112&level=3&domain=&lang=0&id=&hilite_id=&links=&inframe=1&hide_apparatus=1 (dostęp 05.10.2022)

²⁰⁰Zob.http://www.monumenta.ch/latein/text.php?tabelle=Beda_Venerabilis&rumpfid=Beda%20Venerabilis,%20Homiliae,%202,%20%20%20%20%201&level=4&domain=&lang=1&id=&hilite_id=&links=&inframe=1 (dostęp 05.10.2022)

Lectio VIII	Beda Venerabilis, Homilia XXV, In Coena Domini, 1, <i>Pascha quippe transitus</i>	Augustinus, Tractatus CXII, 2?: <i>Illuc ergo lupus</i>	Beda Venerabilis, Homilia Prima, In Vigilia Paschae, 1: <i>Quod ipso quoque statum temporis</i>
Responsorium VIII	R: <i>Revelabant caeli iniquitatem Iudae</i> V: <i>Fiat mensa eorum</i>	R: <i>Ihesum tradidit impius</i> V: <i>Et ingressus Petrus</i>	R: <i>Agnus Dei</i> V: <i>Christus factus est pro nobis</i>
Lectio IX	Beda Venerabilis, Homilia XXV, In Coena Domini, 1, <i>Et quod eius exemplo fideles</i>	Augustinus, Tractatus CXII, 2?: <i>Quantitas insuper infamas</i> ²⁰¹	Beda Venerabilis, Homilia Prima, In Vigilia Paschae, 1: <i>Surrexit mane prima Sabbati</i>
Responsorium IX	R: <i>O Iuda</i> V: <i>Verax datur fallacibus</i>	R: <i>Tenebrae facte sunt Pater noster+Credo</i> ²⁰² V: <i>Ut Velum</i>	R: <i>Sicut ovis ad occisionem</i> V: <i>In pace factus est</i>
AD LAUDES			
Antiphona I	<i>Iustificeris, Domine</i>	<i>Proprio Filio</i>	<i>O mors</i>
Psalmus	50 (<i>Miserere</i>)		
Antiphona II	<i>Dominus tamquam ovis</i>	<i>Anxiatus est</i>	<i>Plangent eum</i>
Psalmus	89	142	91
Antiphona III	<i>Contritum est cor meum</i>	<i>Ait latro ad latronem</i>	<i>Attendite</i>
Psalmus	62		
Antiphona IV	<i>Exhortatus est</i>	<i>Dum conturbata</i>	<i>A porta inferi</i>
Canticum	Canticum Moysis	Canticum Habacuc	Canticum Ezechiae
Antiphona V	<i>Oblatus est</i>	<i>Memento mei</i>	<i>O vos omnes qui transitis</i>

²⁰¹ Tekst rozpoczynający się jak Tractatus CXII, 2. Od słów *Ut ibi enim traditor* – tekst niezidentyfikowany, por. http://www.monumenta.ch/latein/text.php?table=Augustinus&rumpfid=Augustinus,%20In%20Ioannis%20Evangelium%20Tractatus%20CXXIV,%20%20112&level=3&domain=&lang=1&links=&inframe=1&hide_apparatus= (dostęp 5.10.2022).

²⁰² Tekst *hic dicant Pater noster et Credo simul submissa voce* zapisany w *Breviarium Cracoviense AKKK RARA III 2657* na k. 73 v. świadczy o odmawianiu w trakcie responsorium *Tenebrae factae sunt*, po słowach *Et inclinato caput, emisit Spiritum* modlitw *Ojcze nasz* i *Wierzę*. Zwyczaj znajduje potwierdzenie w druku *Godzinki i Ciemne jutrznie na Wielki Tydzień BCz* cim. 1189, ale tam dodatkowo zaleca się odmawiać *Zdrowaś Mario*.

Psalmus	148+149+150		
Antiphona ad Benedictus	<i>Traditor autem</i>	<i>Posuerunt super caput</i>	<i>Mulieres sedentes</i>
Benedictus	Canticum Zacharias		
AD TROPOS			
	<i>Kyrie eleison</i>		
Versus I	<i>Iesu Christe, qui passurus advenisti propter nos</i>		
	<i>Domine miserere</i>		
	<i>Christus Dominus factus est oboediens usque ad mortem</i>		
	<i>Kyrie eleison, Christe eleison</i>		
Versus II	<i>Qui propheticè prompsisti: ero mors tua, o mors</i>		
	<i>Domine miserere</i>		
	<i>Christus Dominus factus est oboediens usque ad mortem.</i>		
	<i>Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison.</i>		
Versus III	<i>Qui expansis in cruce minibus traxisti omnia ad te saecula.</i>	<i>Vita in ligno moritur, infernus ex morsu despoliatur.</i>	
	<i>Domine miserere</i>		
	<i>Christus Dominus factus est oboediens usque ad mortem.</i>		
Hymnus	<i>Rex Christe, factor omnium</i> ²⁰³		
Antiphona/Graduale	<i>Christus factus est pro nobis</i>		
	<i>Pater noster</i>		
Psalmus	50		
Antiphona/Graduale	<i>Christus factus est pro nobis</i>		
Oratio	<i>Respice quaesumus</i>		

Tabela 8: Struktura *Officium Tenebrarum* sprawowanego w katedrze wawelskiej w XV i XVI wieku.

Ogólna struktura Ciemnych Jutrznii odprawianych w katedrze wawelskiej przed Soborem Trydenckim jest bardzo zbliżona do struktury *Officium Tenebrarum* zapisanego w *Breviarium Romanum*. Wspólną cechą jest występowanie w *Matutinum* każdego dnia

²⁰³ Tropie do hymnu opisane szczegółowo w rozdziale III.

trzech nokturnów, a w każdym nokturnie grupy trzech antyfon z psalmami i trzech lekcji z trzema responsoriami. Wykorzystanie tekstów antyfon i psalmów jest niemal identyczne. We wszystkie dni *Triduum*, w ramach trzech lekcji pierwszych nokturnów wykonywane są Lamentacje Jeremiasza. Melodie antyfon i responsoriów pochodzą z uniwersalnego repertuaru gregoriańskiego, choć zawierają liczne różnice i odstępstwa, charakterystyczne dla ośrodka krakowskiego.

Różnice w przebiegu *Matutinum* zaznaczają się przede wszystkim w doborze i kolejności responsoriów i przypisanych do nich wersetów, innym doborze tekstów lamentacji oraz wykorzystaniu innych kompozycji zamiast niektórych lamentacji.

W poniższej tabeli zestawiono responsoria i ich wersety występujące w analizowanych źródłach krakowskich z responsoriami z *Breviarza Rzymskiego*:

	<i>Antyfonarium AKKK Ms 47, 53, Breviarium Cracoviense AKKK RARA III 2657</i>	<i>Breviarium Romanum BUWr B 1937</i>
	WIELKI CZWARTEK	
I	R: <i>In monte Oliveti</i> V: <i>Verumptamen non sicut ego volo</i>	R: <i>In monte Oliveti</i> V: <i>Vigilate et orate</i>
II	R: <i>Tristis est anima mea</i> V: <i>Vigilate et orate</i>	R: <i>Tristis est anima mea</i> V: <i>Ecce appropinquate</i>
III	R: <i>Ecce vidimus eum</i> V: <i>Vere languores</i>	R: <i>Ecce, vidimus eum</i> V: <i>Vere languores</i>
IV	R: <i>Unus ex discipulis meis</i> V: <i>Qui intingit mecum manum</i>	R: <i>Amicus meus</i> V: <i>Bonum errat</i>
V	R: <i>Ecce turba</i> V: <i>Filius quidem hominis vadit</i>	R: <i>Judas mercator pessimus</i> V: <i>Melius illi fuerat</i>
VI	R: <i>Amicus meus</i> V: <i>Melius illi erat</i>	R: <i>Unus ex discipulis meis</i> V: <i>Qui intingit me</i>
VII	R: <i>Seniores populi</i> V: <i>Congregaverunt iniquitatem</i>	R: <i>Eram quasi agnus innocens</i> V: <i>Vis inimici mei</i>

VIII	R: <i>Revelabant caeli iniquitatem Iude</i> V: <i>Fiat mensa eorum</i>	R: <i>Una hora non potestis vigilare</i> V: <i>Quid dormitis</i>
IX	R: <i>O Iuda</i> V: <i>Verax datur fallacibus</i>	R: <i>Seniores populi</i> V: <i>Collegerunt pontifices</i>
WIELKI PIĄTEK		
I	R: <i>Omnes amici mei</i> V: <i>Et dederunt in escam meam</i>	R: <i>Omnes amici mei</i> V: <i>Inter iniquos</i>
II	R: <i>Velum templi scissum est</i> V: <i>Amen dico tibi</i>	R: <i>Velum templi scissum est</i> V: <i>Petre scisse sunt</i>
III	R: <i>Vinea mea electa</i> V: <i>Ego quidem plantavi te</i>	R: <i>Vinea mea electa</i> V: <i>Sepivi te, et lapides</i>
IV	R: <i>Tamquam ad latronem</i> V: <i>Filius quidem hominis</i>	R: <i>Tamquam ad latronem existis</i> V: <i>Cumque iniecissent</i>
V	R: <i>Barrabas latro dimittur</i> V: <i>Ecce turba</i>	R: <i>Tenebrae factae sunt</i> V: <i>Exclamavit Jesus</i>
VI	R: <i>Caligaverunt oculi mei</i> V: <i>O vos omnes</i>	R: <i>Animam meam dilectam</i> V: <i>Insurrexerunt in me</i>
VII	R: <i>Tradiderunt me</i> V: <i>Astiterunt reges terrae</i>	R: <i>Tradiderunt me</i> V: <i>Alieni insurrexerunt me</i>
VIII	R: <i>Ihesum tradidit impius</i> V: <i>Et ingressus Petrus</i>	R: <i>Jesum tradidit impius</i> V: <i>Adduxerunt autem</i>
IX	R: <i>Tenebrae factae sunt</i> <i>Pater noster+Credo</i> V: <i>Velum temple</i>	R: <i>Caligaverunt oculi mei</i> V: <i>O vos omnes</i>
WIELKA SOBOTA		
I	R: <i>Sepulto Domino</i> V: <i>Ne forte veniant</i>	R: <i>Sicut ovis ad occisionem</i> V: <i>Tradidit in morte</i>

II	R: <i>Jerusalem, luge</i> V: <i>Ululate pastores</i>	R: <i>Jerusalem surge</i> V: <i>Deduc quasi torrentem</i>
III	R: <i>Plange quasi virgo</i> V: <i>Plauserunt super me</i>	R: <i>Plange quasi virgo</i> V: <i>Accingite vos sacerdotes</i>
IV	R: <i>Recessit pastor noster</i> V: <i>Destruxit quidem claustra inferni</i>	R: <i>Recessit pastor noster</i> V: <i>Destruxit quidem claustra inferni</i>
V	R: <i>O vos omnes</i> V: <i>Attendite universi populi</i>	R: <i>O vos omnes</i> V: <i>Attendite universi populi</i>
VI	R: <i>Ecce quomodo moritur iustus</i> V: <i>In pace factus est</i>	R: <i>Ecce quomodo moritur iustus</i> V: <i>Tamquam agnus coram tondente</i>
VII	R: <i>Aestimatus sum</i> V: <i>Et sicut vulnerati</i>	R: <i>Astiterunt reges terrae</i> V: <i>Quare fremuerunt</i>
VIII	R: <i>Agnus Dei Christus immolatus</i> V: <i>Christus factus est pro nobis</i>	R: <i>Aestimatus sum</i> V: <i>Posuerunt me</i>
IX	R: <i>Sicut ovis ad occisionem</i> V: <i>In pace factus est</i>	R: <i>Sepulto Domino</i> V: <i>Accedentes principes</i>

Tabela 9: Porównanie responsów i wersetów responsoriów *Officium Tenebrarum* odprawianego w Krakowie i Rzymie.

Z tabeli 9 wynika, że 22 z 28 responsoriów występuje zarówno w oficjum wawelskim jak i rzymskim, wykonywane były jednak w innej kolejności i zazwyczaj zinnymi wersetami. Tylko w czterech przypadkach (*Ecce vidimus eum*, *Caligaverunt oculi mei*, *Recessit pastor*, *O vos omnes*) następuje pełna zgodność responsu i przypisanego do niego wersetu. Poza tym, w tradycji krakowskiej występuje 5 responsoriów, które nie były wykonywane w tradycji rzymskiej: *Ecce turba*, *Revelabant caeli*, *O Iuda*, *Barrabas latro dimittur*, *Agnus Dei sicut immolari*.

Poniższa tabela prezentuje, jakie teksty Lamentacji wykorzystywano podczas liturgii wawelskiej i rzymskiej:

	<i>Passionale</i> AKKK Ms 58, 59 (<i>Cantionale Cracoviense</i> AKKK Ms 241)	<i>Breviarium Romanum</i> BUWr B 1937
I	Lm 1.1– 1.3 (z prologiem)	Lm 1.1 – 1.5 (bez prologu)
II	Lm 1.4 – 1.13 (1.4 – 1.7)	Lm 1.6 – 1.9
III	Lm 1.14 – 1.22	Lm 1.10 – 1.14
IV	Lm 3.1 – 3.	Lm 2.8 – 2.11
V	Lm 3.10 – 3.24 (Lm 3.10 – 3.21)	Lm 2.12 – 2.15
VI	Lm 3.25 – 3.51	Lm3.1 – 3.9
VII	Lm 4.1 – 4.6	Lm 3.22 – 3.30
VIII	Lm 4.7 – 4.22 (Lm 4.7 – 4.16 lub <i>Alleph. Vere, Vere hodierna dies</i>)	Lm 4.1 – 4.6
IX	Lm 5.1 – 5.22 (Lm 5.1 – 5.14 lub <i>De Misericordia</i>)	Lm 5.1 – 5.11

Tabela 10: Porównanie tekstów lamentacji.

W tradycji rzymskiej reprezentowany był fragment każdego z pięciu rozdziałów biblijnego tekstu. nie występował w niej prolog *Et factum est*. Tradycja krakowska pomijała zupełnie rozdział drugi, za to wykorzystywała zdecydowanie większe fragmenty tekstu pozostałych rozdziałów. Charakterystyczne dla ośrodka krakowskiego były również specjalne tony lamentacyjne, które stosowano do śpiewania trenów. Obszerną analizę muzykologiczną krakowskich tonów lamentacyjnych przeprowadził J. Kubieniec²⁰⁴.

Katedralne *Laudes*, w zakresie doboru tekstów (antyfon, psalmów, kantyków) niemal pokrywają się z *Laudesami* rzymskimi. Wyraźne różnice występują przede wszystkim w zakończeniu obrzędu, które w wersji krakowskiej jest bardzo rozbudowane. Wykonywano tu tropy, które stanowią najprawdopodobniej pozostałość po

²⁰⁴ Zob. J. Kubieniec, *Lamentacje chorałowe w krakowskich rękopisach liturgicznych XII–XVIII wieku*, s. 25–41.

rozbudowanych litaniach z czasów pierwotnego Kościoła²⁰⁵. W średniowieczu litanie skrócono do greckich próśb *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison*. W rzymskim (i w konsekwencji potrydenckim) *Officium Tenebrarum* występowała krótka forma litanii, natomiast w wielu późnośredniowiecznych źródłach europejskich można odnaleźć ją w rozbudowanej formie. O popularności litanii w kościołach polskich świadczy fakt, że została zachowana również w liturgii posoborowej: zapis wersetów znajduje się w Agendzie Powodowskiego²⁰⁶ i późniejszych Rytułałach Piotrkowskich²⁰⁷.

Po tropowanym *Kyrie eleison* wykonywano hymn *Rex Christe factor omnium*, do którego również dodawano tropy. Zwyczaj wykonywania hymnu z dodatkowymi wersetami nie był typowy tylko dla Krakowa. W niektórych ośrodkach, oprócz tropów łacińskich wykonywano również dodatki w językach narodowych, będące tłumaczeniem śpiewanych wcześniej tropów łacińskich. Zwyczaj znajduje swój zapis w rękopisie *Antiphonarium Benedictinum A–Gu* 29²⁰⁸ z 1400 roku (Graz) oraz innych przekazach polskich: *Breviarium Plocense* z 1520 roku (incypity tekstów), Procesjonale Piotrkowskim *Processionale, responsoria, antiphonas aliaque complectens* z 1621 roku, a także rękopisie z opactwa ss. Benedyktynek ze Staniątek *Tridui Sacri* Ms 34 z XVII wieku (teksty z melodią).

Ciekawym zwyczajem praktykowanym w krakowskiej katedrze, a nieobecnym w tradycji rzymskiej, było zastępowanie niektórych lamentacji kompozycjami paralentacyjnymi. Dwa śpiewy tego typu znajdują się w rękopisie AKKK Ms 241. Utwory te nawiązują do lamentacji poprzez stosowanie liter z alfabetu hebrajskiego oraz zakończenie wezwaniem: *Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum* (lub jego parafrazą)²⁰⁹. Teksty utworów (lub podobne) odnaleźć można także w rękopisach spoza Wawelu: w *Cantionale* PAU Ms 1706 z 1496 roku²¹⁰, w dwóch manuskryptach znajdujących się w Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu: Ms 169 z katedry wrocławskiej

---

²⁰⁵ J. Harper, *Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku*, s. 104.

²⁰⁶ *Agenda ad uniformem ecclesiarum per universas provincias Regni Poloniae usum* Oss. XVI.F.4572, k. 80–81.

²⁰⁷ *Rituale Sacramentorum ac aliarum ecclesiae Caeremoniarum ex decreto Synodi Provincialis Petricoviensis ad uniformem Ecclesiarum Regni Poloniae usum recens editum. [2] Altera pars ritualis, de ceremoniis ecclesiasticis* UWB St-415, k. 109–110.

²⁰⁸ AKKK Ms 241 k. 153 v.

²⁰⁹ Zawołanie to występuje na zakończenie każdej lamentacji.

²¹⁰ Rękopis подарowany przez Wawrzyńca Gieskiego kolegiacie św. Marcina w Opatowie, zob. M. Perz (red.) *Antiquitates musices in Polonia, T. XIII Sources of Poliphony up to 1500. Facsimile*, Warszawa-Graz 1973, s. XXXVIII.

z 1512 roku (fragment *Alleph. Vere hodierna dies*) i Ms 58 ze Środy Śląskiej z roku 1474 (tekst podobny do dialogu *De Misericordia*)²¹¹, a także w czeskim przekładzie w kancjonale z Jistebnicy z poł. XV wieku²¹². Prawdopodobne jest natomiast, że melodie obu utworów mają pochodzenie krakowskie, jednak bez gruntownych badań porównawczych z innymi źródłami, szczególnie niemieckimi i czeskimi, nie da się stwierdzić tego z całą pewnością.

Jak już wspomniano wcześniej, w opisywanych źródłach nie ma informacji na temat szczegółów organizacyjnych przebiegu *Officium Tenebrarum*. Zachowały się natomiast źródła opisujące przebieg liturgii Wielkiego Tygodnia w XV wieku w katedrze wrocławskiej. Obszerne badania tych przekazów przeprowadził Kazimierz Dola. Liturgia wrocławska, wzorowana była na krakowskiej i miała z nią wiele elementów wspólnych. Jan Długosz pisze, że w XII wieku liturgie były identyczne²¹³. Diecezje wiązała również postać Nankera wybitnego biskupa krakowskiego (1320–1326), a następnie wrocławskiego (1326–1341). Bez szczegółowych badań nie można postawić tezy o podobieństwach lub różnicach w zwyczajach liturgicznych podczas sprawowania Ciemnych Jutrznii w obu katedrach w wieku XV, autorka zdecydowała się jednak przedstawić ustalenia wynikające z badań K. Doli, ukazujące zwyczaje katedry wrocławskiej jako najprawdopodobniej bliskie zwyczajom krakowskim. Badacz pisze: „do wspólnego odmawiania godzin kanonicznych w chórze katedralnym oraz do uczestniczenia we mszy konwentualnej zobowiązani byli w zastępstwie kanoników wikariusze katedralni [...]. Także prałaci i kanonicy, jeśli chcieli mieć prawa rezydujących, zobowiązani byli do uczestnictwa w brewiarzu i mszy we wszystkie niedziele oraz uroczystości i święta [...]. W te dni przewodniczyć oficjum i mszy mieli kanonicy, obowiązywał też wtedy ustalony przez statuty porządek odmawiania antyfon i czytania lekcji. Na największe uroczystości i święta statuty kapituły wyznaczały szczegółowo celebransów spośród prałatów, przy czym w dni związane z ceremoniami i sakramentaliami [...] miał odprawiać dziekan. W te dni, kiedy w chórze miała być obecna

---

²¹¹ Zob. W. Danielski, *Agendy i kancjonały Katedry Krakowskiej na Wawelu*, s. 49.

²¹² Zob. J. Kubieniec, *Lamentacje chorałowe w krakowskich rękopisach liturgicznych XII–XVIII wieku*, s. 21.

²¹³ „Qui ecclesiam Wratislaviensem stabili in rubrica in officiiisdivinis et cantu regulaturus, cum usque ad tempus sui pontificii in incerto vagaretur, examinats ceterarum ecclesiarum cathedralium Poloniae rubricis et officiiis, ad Cracoviensis ecclesiaerubicam animu appulit, velut ordinatiorem, et illam in ecclesiam Wratislaviensem induxit. Ab illo quoque tempore utraeque ecclesiae, Wratislaviensis videlicet et Cracoviensis, errant unanimes et conformes in officiorum divinatorum et rubricae observatione, licet processu temporis nunnulas discrepationes induxissent.” J. Długosz, *Agendy i kancjonały Katedry Krakowskiej na Wawelu*.

kapituła, a ponadto codziennie w prymie, mszy za zmarłych i w komplecie, brali udział uczniowie szkoły katedralnej. Dla chórowego odmawiania godzin kanonicznych wikariusze podzieleni byli [...] na cztery tzw. linie, dwie po 10 i dwie po 9, które kolejno po tygodniu zmieniały się w chórze. Z końcem XV wieku zostało to zmienione w ten sposób, że dla odmawiania godzin nocnych z *Laudesami*, prymy oraz niesporów, grono wikariuszy dzieliło się na dwie grupy, a dla odmawiania pozostałych aktualny pozostał dawny podział [...]. Podział na linie nie był jednak aktualny w ważnych liturgicznie okresach roku kościelnego [...]. Do rozpoczęcia godzin kanonicznych i mszy wzywały dzwony [...]. Na jutrznię, czy była odmawiana nocą, czy wczesnym rankiem, uderzano dwa razy: na pobudkę (*ad Matutinum*) i na rozpoczęcie modlitw (*ad horum*)²¹⁴.

O sprawowaniu *Officium Tenebrarum* pisze tak: „Sygnatura na Ciemną Jutrznię uderzała około 1.30, a godzinę później udawano się do chóru. Tu, przed głównym ołtarzem przygotowany był już duży świecznik, używany tylko w czasie Ciemnych Jutrzni. Wkładano nań 12 świec po cztery ustawione według wielkości w potrójnym schodkowaniu. Gaszono je kolejno, po trzy przy śpiewaniu trzeciego responsorium każdego z nokturnów. Dwie dalsze gaszono pod koniec laudesów, w czasie psalmu *Laudate Dominum de caelis*, wówczas też gaszono wszystkie inne lampy w chórze. Dwunastą zapaloną świecę przenoszono za ołtarz (*in absconso*). Podobnie było w piątek i w sobotę. Po zakończeniu *Matutinum* otwierany był główny ołtarz przybierano go w chorągwie, a na stopniach rozkładano dywany. Pierwsze godziny dnia – pryma i tercja – odmawiane były wcześniej, około godziny 7 [...]. Podobnie jak w Wielki Czwartek [w Wielki Piątek] pobudka na Ciemną Jutrznię była około godz. 1.30, a o 2.30 wzywano do chóru. Dzwon oczywiście w te dni – piątek i sobotę – zastępowały drewniane kołatki, tarcze czy deski [*tabulae lignae*], w które uderzano. [...] W chórze zapalano dziś 13 świec i gaszono w sposób podobny jak w czwartek, ale przy psalmie *Laudate* trzy, świecę trzynastą zapalano i zanoszono *in absconso*. [...] Wierni przychodzili w Triduum Paschalne wcześniej do kościoła, uczestniczyli licznie w ciemnej jutrzni, pozostając potem wiele godzin w katedrze [...]. Czas między odmówieniem Ciemnych Jutrzni a małymi horami i liturgią wypełniało przepowiadanie Męki Pańskiej. Trwało kilka godzin, a rozpoczynało się często nocą, około 2, 3 godziny, najpóźniej zaś o 6 rano. [...] W Wielką Sobotę Ciemna Jutrznia odmawiana była w tych samych godzinach, co w dni poprzednie

---

²¹⁴ Zob. K. Doła, *Liturgia Wielkiego Tygodnia w Katedrze Wrocławskiej w XV w.* [w:] „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Op.”, Wrocław 1979, s. 181.

[...]. Zapalano również 13 świec i gaszono w sposób wyżej opisany, przy czym w związku z Wielką Sobotą autor instrukcji dla zakrystianów katedralnych tłumaczy symbolikę tej ceremonii: Jak wiara chrześcijańska w uczniach w pewnym znaczeniu przygasła, ale nie u Błogosławionej Dziewicy, tak również wszystkie inne świece od tej trzynastej winny być zapalane, jak wiara od Błogosławionej Dziewicy została rozpalona [...]. Po *Matutinum*, które kończyło responsorium po ostatnim czytaniu, miało miejsce udramatyzowane nawiedzenie grobu”²¹⁵.

Powyższy tekst dostarcza istotnych informacji na temat zwyczajów związanych *Officium Tenebrarum* sprawowanym w katedrze wrocławskiej, które mogły funkcjonować również w katedrze na Wawelu. Pierwszą informacją jest ta o godzinie rozpoczęcia celebracji – źródła przekazują, że rozpoczynano ją około 2.30. Nie było więc zwyczaju rozpoczynania Ciemnej Jutrznii wieczorem, dnia poprzedzającego²¹⁶. W porównaniu z liturgią sprawowaną w tym czasie w Rzymie, inna była też liczba świec umieszczanych na trójkątnym świeczniku oraz inny moment w liturgii, podczas którego je gaszono: w Rzymie umieszczano 15 świec i gaszono po jednej po każdym psalmie²¹⁷, a we Wrocławiu 12 lub 13 świec i gaszono po trzy podczas ostatniego responsorium każdego nokturnu (dwie podczas trzeciego nokturnu w Wielki Czwartek). Zwyczaje te przyjęto jako prawdopodobnie funkcjonujące również w katedrze wawelskiej i umieszczono w rekonstrukcji celebracji, znajdującej się w kolejnym rozdziale.

---

²¹⁵ Zob. K. Dola, *Liturgia Wielkiego Tygodnia w Katedrze Wrocławskiej w XV w.*, s. 193, 206, 208, 212.

²¹⁶ Zwyczaj taki funkcjonował w Rzymie w XV wieku. Zob. A. Klocek, *Obrzędowość Matutinum tenebrarum w XVI-wiecznych edycjach „Ceremoniału rzymskiego” i potrydenckim „Caeremoniale episcoporum”*, s. 180.

²¹⁷ Tamże, s. 182.

ROZDZIAŁ III

REKONSTRUKCJA *OFFICIUM TENEBRARUM* W KATEDRZE

Dzięki badaniom źródeł zachowanych w Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej udało się odtworzyć strukturę Ciemnych Jutrzni (zaprezentowaną w rozdziale II) oraz zrekonstruować wszystkie śpiewy wykonywane podczas liturgii sprawowanych przez trzy dni (noce) *Triduum Sacrum*. Poniższy rozdział prezentuje rezultat prac związanych z rekonstrukcją, którym jest pełna transkrypcja wszystkich śpiewów wykonywanych przez trzy dni (a właściwie noce) *Triduum Sacrum* sporządzona w zapisie neumatycznym na czterolinii. Transkrypcję poprzedza opis przebiegu celebracji, w którym szczególną uwagę poświęcono elementom charakterystycznym dla tradycji wawelskiej, a niewystępującym w liturgii rzymskiej z tego samego okresu. Pewne zwyczaje przedstawione są w formie hipotezy, z uwagi na brak informacji zachowanych w zbadanych źródłach.

1. PRZEBIEG LITURGII

Przez wszystkie trzy noce, w które sprawowano *Officium Tenebrarum*, przed ołtarzem głównym ustawiano specjalny trójkątny świecznik czyli trianguł, na którym umieszczano prawdopodobnie 12 lub 13 świec²¹⁸. W chórze gromadzili się zapewne zarówno kanonicy jak i wikariusze. Trudno powiedzieć jaki był (jeżeli w ogóle był) udział psalterzystów, mansjonarzy i nosalistów w liturgii możliwe, że powierzono im inne zadania w niezwykle bogatych obchodach *Triduum*. Natomiast bardzo prawdopodobne jest, że w chórze mieli swoje miejsce uczniowie szkoły katedralnej. Określeniem *pueri* nazywano młodszych uczniów (chłopców do czternastego lub piętnastego roku życia)²¹⁹, a o ich udziale w śpiewie tropów wspominają wielokrotnie rubryki analizowanych antyfonarzy i brewiarzy. Możliwe, że określenia *pueri* i *alii pueri*²²⁰ odnoszą się do

---

²¹⁸ W odnalezionych źródłach nie ma informacji na temat liczby świec. Przyjęto zwyczaj wrocławski, według którego w Wielki Czwartek zapalano 12 świec, a w Wielki Piątek i Sobotę – 13, a gaszono je po 3, podczas śpiewania trzeciego responsorium każdego nokturnu.

²¹⁹ Zob. K. Stopka, *Szkoły Małopolski średniowiecznej w świetle ostatniej monografii: (na marginesie pracy Jana Rysia, Szkolnictwo parafialne w miastach Małopolski w XV wieku, Warszawa 1995)*, [w:] „Przegląd historyczny” 87/3, Kraków 1996, s. 624.

²²⁰ Zob. AKKK Ms 47 k. 227, AKKK Ms 53 k. 108 v, AKKK RARA III 2647 k. 71 v.

chłopców (uczniów) znajdujących się po dwóch stronach katedralnego chóru. Wielki rękopis chórowy (antyfonarz AKKK Ms 47 lub 53) znajdował się na pulpicie *in medio chori*. Z tego miejsca intonowane były przez kantora antyfony, podejmowane następnie przez chór (z psalmami w podziale na dwie strony chóru) oraz responsoria (zarówno responsy jak i solowe wersety). Mniejsza księga dla solisty lub lektora (AKKK Ms 58, 59, 241) znajdowała się na pulpicie przy stopniach ołtarza. Z tego miejsca wykonywano lamentacje (i paramentacje) oraz pozostałe lekcje. Przez wszystkie dni *Triduum*, *Matutinum Tenebrarum* przyjmowało formę uroczystą, jak w niedziele i święta rytu zdwojonego z dziewięcioma czytaniem. Celebracja podzielona była na trzy nokturny. Pomijano wersety wstępne, hymn, *invitatorium*²²¹. Rozpoczynano od razu śpiewem pierwszej antyfony przypadającej na dany dzień. Psalm i responsoria wykonywano bez *Gloria Patri*²²².

1.1 Wielki Czwartek – *Feria Quinta: In Coena Domini*²²³

Pierwszy nokturn Ciemnej Jutrznii sprawowanej w Wielki Czwartek rozpoczynała grupa trzech psalmów z trzema antyfonami: *Zelus domus tuae* z ps. 68, *Avertantur retrorsum* z ps. 69 oraz antyfona *Deus meus eripe me* z ps. 70. Następnie wykonywano werset z odpowiedzią, w którym powtórzony był tekst antyfony²²⁴ *Zelus domus tuae*. Na zakończenie tej części psalmodii wszyscy odmawiali w ciszy²²⁵ *Pater noster*. Po modlitwie następowała grupa trzech czytań (lekcji), z trzema responsoriami²²⁶. Czytania rozpoczynano od razu od właściwego tekstu, *sine titulis*²²⁷. Pomijano także *Jube, Domine* oraz *Tu autem*, zakończenie oraz *Amen*²²⁸. Wszystkie trzy lekcje pierwszego nokturnu zaczerpnięte były z pierwszego rozdziału biblijnych Lamentacji Jeremiasza²²⁹. Każda z lamentacji miała swoją melodię, ton lamentacyjny. Niektóre z nich miały

---

²²¹ Zob. AKKK Ms 47 k. 220 v, Ms 53 k. 105, AKKK RARA III 2657 k. 70.

²²² Tamże.

²²³ Transkrypcja na s. 105–131 niniejszej pracy.

²²⁴ Zob. s. 105–108.

²²⁵ Zob. AKKK Ms 47 k. 220 v, Ms 53 k. 105, AKKK RARA III 2657 k. 70.

²²⁶ Zob. s. 108–116.

²²⁷ Zob. AKKK RARA III k. 70.

²²⁸ Zob. AKKK Ms 47 k. 221, Ms 53 k. 105, AKKK RARA III 2657 k. 70.

²²⁹ Zob. Tabela 10.

najprawdopodobniej pochodzenie krakowskie. Po każdej lekcji wykonywano responsorium: po Lamentacji I śpiewano responsorium *In monte Olyveti*, po Lamentacji II *Tristis est anima mea*, po Lamentacji III *Ecce Turba*. W trzecim responsorium następowało zdwojenie responsu, co oznacza, że na zakończenie całej formy powtarzano jeszcze raz cały respons²³⁰, przez co forma wyglądała następująco: R: *Ecce vidimus eum* (kantor); R: *Ecce vidimus eum* (chór); V: *Vere languores* (kantor); RII: częściowa odpowiedź chóru od słów *Cuius livore* (chór); R: *Ecce vidimus eum* (cały respons, chór). Według tego schematu wykonywano każde trzecie responsorium, kończące dany nokturn. Podczas śpiewania tych responsoriów gaszono trzy świece znajdujące się na świeczniku²³¹.

Następował drugi nokturn²³², na który przypadały trzy antyfony z psalmami: *Liberavit Dominus* z ps. 71, *Cogitaverunt impii* z ps. 72 oraz *Exsurge, Domine* z ps. 73. Psalmodię kończyło wezwanie *Deus meus eripe me* oraz ponowne odmówienie w ciszy *Pater noster*. W ramach Lekcji IV, V i VI wykonywano trzy fragmenty Komentarza św. Augustyna do ps. 63. Po każdym czytaniu śpiewano kolejno responsoria: *Unus ex discipulis meis*, *Ecce turba* oraz *Amicus meus* ze zdwojeniem responsu. Przy śpiewie trzeciego responsorium gaszono następne trzy świece.

W trzecim nokturnie²³³ wykonywano antyfony *Dixi iniquis* z ps.74, *Terra tremuit* z ps. 75 oraz *In die tribulationis* z ps. 76. Grupę kończyło wezwanie *Homo pacis meae* oraz Modlitwa Pańska. Lekcja VII poprzedzona była fragmentem z Ewangelii św. Jana (J 13,1), a na całą grupę czytań przypadały trzy fragmenty Homilii XXV *In Coena Domini* Bedy Czcigodnego, będącej komentarzem do tejże Ewangelii. Po Lekcji VII śpiewano responsorium *Seniores populi*, po Lekcji VIII – *Revelabant caeli*. IX responsorium *O Iuda* wykonywano ze zdwojeniem responsu i podczas jego wykonywania gaszono kolejne trzy świece.

Bezpośrednio po zakończeniu trzech nokturnów *Matutinum* następowały *Laudesy*²³⁴. Rozpoczynano je również z pominięciem wersetów wstępnych²³⁵, przechodząc od razu do psalmodii, która przebiegała według schematu z dnia

---

²³⁰ Zob. s. 116.

²³¹ Zob. K. Dola, *Liturgia Wielkiego Tygodnia w Katedrze Wrocławskiej w XV w.*, s. 193.

²³² Zob. s. 116–122.

²³³ Zob. s. 122–126.

²³⁴ Zob. s. 127–131.

²³⁵ Zob. AKKK RARA III k.71 v.

powszedniego²³⁶. Jako pierwszą, intonowano antyfonę *Iustificeris Domine* z ps. 50. Następnie wykonywano antyfony: *Dominus, tamquam ovis* z własnym psalmem – ps. 89 oraz *Contritum est cor meum* z ps. 62. Po czwartej antyfonie *Exortatus est*, wykonywano starotestamentowy KantykJ Mojżesza, a następnie antyfonę *Oblatus est* z psalmami 148–150 wykonywanymi łącznie. Podczas psalmów gaszono dwie z pozostałych trzech świec²³⁷, a po ich zakończeniu gaszono również wszystkie światła w chórze²³⁸, po czym intonowano antyfonę *Traditor autem* oraz śpiewano KantykJ Zachariasza. W tym czasie chowano za ołtarzem ostatnią zapaloną świecę.

Po odśpiewaniu *Benedictus*, w niemal całkowitej ciemności, następowało rozbudowane zakończenie *Laudesów*. Wezwania *Kyrie eleison*²³⁹ wykonywano naprzemiennie z wersetami i specyficznym refrenem, będącym parafrazą słów graduau *Christus factus est pro nobis*. Partie te były wykonywane z podziałem na role zapisane w rubrykach w antyfonarzach AKKK Ms 47 i 52 oraz w drukach AKKK RARA III 2657 oraz *Godzinki i Ciemne Jutrznie na Wielki Tydzień* BCz cim. 1189. We wszystkich wymienionych źródłach podział na role jest następujący: kantor/kapłan (*prelatus*), chłopcy (uczniowie) po dwóch stronach chóru (*pueri primi, alii pueri*), chór (*chorus*). W *Cantionale Cracoviense* AKKK Ms 241, na wewnętrznej stronie oprawy zostały dopisane wersety. Ich obecność w księdze, w której znajdują się również lamentacje (i parlamentacje) może świadczyć o tym, że wykonywane były przez tego samego solistę (lub z tego samego miejsca – pulpitu).

Forma tropów jest trzyczęściowa, każda z części ma taki sam schemat. Rozpoczyna ją pierwsza grupa chłopcy wezwaniem *Kyrie eleison* (za drugim razem rozszerzonym do *Kyrie eleison, Christe eleison*, a za trzecim *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison*). Po wezwaniu solista, kapłan śpiewał pierwszy werset, na który odpowiadała druga grupa chłopców łacińskim *Domine miserere*, po czym następował refren chóru. Cały schemat powtarzany był jeszcze dwukrotnie, z innymi wersetami kantora. Pełny tekst z rubrykami (oznaczonymi kolorem czerwonym) i polskim tłumaczeniem przedstawia poniższa tabela:

---

²³⁶ Zob. Tabela 5.

²³⁷ Zob. K. Dola, *Liturgia Wielkiego Tygodnia w Katedrze Wrocławskiej w XV w.*, s. 193.

²³⁸ Zob. AKKK RARA III 2657 k.71 v.

²³⁹ Zob. s. 132–133.

TEKST ŁACIŃSKI	TŁUMACZENIE ²⁴⁰
<p><i>Deinde cantent pueri</i> Kyrie eleison</p> <p><i>Deinde prelatus versus</i> Iesu Christe, qui passurus advenisti propter nos.</p> <p><i>Deinde alii pueri</i> Domine miserere</p> <p><i>Statim chorus post eos</i> Christus Dominus factus est oboediens usque ad mortem</p> <p><i>Secundo pueri primi</i> Kyrie eleison, Christe eleison</p> <p><i>Prelatus versus</i> Qui propheticè prompsisti: ero mors tua, o mors!</p> <p><i>Deinde alii pueri</i> Domine miserere</p> <p><i>Chorus</i> Christus Dominus factus est oboediens usque ad mortem</p> <p><i>Tertio pueri primi</i> Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison</p> <p><i>Prelatus versus</i> Qui expansis in cruce minibus traxisti omnia ad te saecula. <i>(Sabbato Sancto) Sivo fuerit sabbatum tunc prelatus cantet in tertio loco hiic versus</i> Vita in ligno moritur, infernus ex morsu despoliatur.</p> <p><i>Postquem pueri</i> Domine miserere</p> <p><i>Chorus</i> Christus Dominus factus est oboediens usque ad mortem</p>	<p><i>Następnie chłopcy (uczniowie) śpiewają</i> Panie zmiłuj się nad nami</p> <p><i>Następnie kapłan werset</i> Jezu Chryste, który zostałeś umęczony, przyszedłeś do nas.</p> <p><i>Następnie inni chłopcy</i> Panie zmiłuj się.</p> <p><i>Od razu po nich chór</i> Chrystus Pan stał się posłuszny aż do śmierci</p> <p><i>Po raz drugi chłopcy pierwsi</i> Panie zmiłuj się nad nami, Chryste zmiłuj się nad nami</p> <p><i>Kapłan werset</i> Który przez proroków obiecałeś: będę śmiercią twoją, o śmierci!</p> <p><i>Następnie inni chłopcy</i> Panie zmiłuj się.</p> <p><i>Chór</i> Chrystus Pan stał się posłuszny aż do śmierci</p> <p><i>Po raz trzeci chłopcy pierwsi</i> Panie zmiłuj się nad nami, Chryste zmiłuj się nad nami, Panie zmiłuj się nad nami.</p> <p><i>Kapłan werset</i> Który rozciągnąłeś na krzyżu swe ręce, przyciągnąłeś do siebie wszystkie wieki <i>(W Wielką Sobotę) W Wielką Sobotę kapłan śpiewa w miejsce trzeciego wersetu</i> Żywot na drzewie umiera, piekło z władania jest odarte</p> <p><i>Potem chłopcy</i> Panie zmiłuj się.</p> <p><i>Chór</i> Chrystus Pan stał się posłuszny aż do śmierci</p>

Tabela 11: Tekst i tłumaczenie tropów do *Kyrie eleison*.

²⁴⁰ Tłumaczenie własne.

Po tropach wykonywano hymn *Rex Christe factor omnium*²⁴¹. W brewiarzu AKKK RARA III 2657 i druku BCz cim. 1189 znajdują się także teksty tropów do hymnu (również z podziałem na role). W analizowanych źródłach nie udało się odnaleźć zapisu muzycznego tych tropów, w transkrypcji umieszczono więc tylko zrekonstruowany tekst²⁴². Po każdej zwrotce hymnu śpiewanego przez chór, następował czterowersowy, rymowany fragment śpiewany wspólnie przez wszystkich uczniów²⁴³. Następnie pierwsza grupa chłopców śpiewała: *Christe audi nos, salva nos*, na który druga grupa uczniów odpowiadała: *Maria sis propicia, Maria dele vicia*. Schemat powtarzał się po każdej z sześciu zwrotek hymnu.

Poniżej przedstawiono pełny tekst łaciński wraz z rubrykami z AKKK RARA III 2657 zestawiony z polskim tłumaczeniem. Czcionką pogrubioną wyróżniono zwrotki hymnu, a kolorem czerwonym – rubryki.

TEKST ŁACIŃSKI	TŁUMACZENIE ²⁴⁴
<p><i>His permissis sequitur statim hymnus quem chorus cantebit subunigendo post quemlibet versum tropus:</i></p> <p>1. Rex Christe factor omnium, Redemptor et credentium, Placare votis supplicum Te laudibus colentium.</p> <p><i>Tropus</i></p> <p>Laus tibi Christe qui pateris in cruce pendens proservis cum patre qui regnas in caelis nos reas salva in terris.</p> <p>Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison.</p> <p><i>Pueri vero primi, post quemlibet versum et tropum cantabunthas particulas</i></p> <p>Christe audi nos, salva nos</p> <p><i>Alii pueri respondeant</i></p>	<p><i>Za pozwoleniem od razu następuje hymn, który śpiewa chór, załączając tropy po każdym wersecie</i></p> <p>1. Królu Chryste, wszystkiego Stworzycielu, Wierzących odkupicielu, Daj się błagać i prośbami tych, Ciebie wielce wychwalających.</p> <p><i>Trop</i></p> <p>Chwała tobie Chryste, iżśś cierpiał, za nas grzeszne swą krew przelał, iż królujesz z Ojcem na niebie, zbawże nas grzeszne na ziemi.</p> <p>Panie zmiłuj się nad nami, Chryste zmiłuj się nad nami...</p> <p><i>Chłopcy pierwsi po każdym wersecie i tropie śpiewają fragment</i></p> <p>Christe racz nas wysłuchać, raczysz nam swoją miłość dać</p> <p><i>Inni chłopcy odpowiadają</i></p>

²⁴¹ Zob. AKKK Ms 47 k. 227 v, Ms 53 k. 108 v, RARA III 2657 k. 71 v.

²⁴² Zob. s. 133–135.

²⁴³ BCz cim 1189, k. 275.

²⁴⁴ Tłumaczenie hymnu i tropów: BCz cim. 1189, rubryki – tłumaczenie własne.

<p>Maria sis propicia, Maria dele vicia</p> <p>2. Cuius benigna gratia Crucis per alma vulnera, virtute solvit ardua primi parentis vincula.</p> <p><i>Tropus</i> In horto flexis genibus Patrem precabatur, cælico ab Angelo confortabatur: nam ex cuius corpore guttæ manarunt, mixtæque cum sanguine in terram stillarunt.</p> <p><i>Pueri</i> Christe audi nos, salva nos</p> <p><i>Alii pueri</i> Maria sis propicia, Maria dele vicia</p> <p>3. Qui es Creator siderum, tegmen subisti carneum, dignatus hanc vilissimam Pati doloris formulam.</p> <p><i>Tropus</i> Pendens in cruce noster Salvator, lancea latus eius perforatur: lumen solis obscuratur, scinduntur petræ, terra movetur. Kyrie eleison</p> <p><i>Pueri</i> Christe audi nos, salva nos</p> <p><i>Alii pueri</i> Maria sis propicia, Maria dele vicia</p> <p>3. Ligatus es ut solvers, Mundi reunites complices, Per probra tergens criminal, Quae mundus auxit plurima.</p> <p><i>Tropus</i> Maria Magdalena ibat ad tumulum, obviamque habuit Christum Dominum, in aliena specie sibi apparuit, ut hortulanum cerneret ipsum adoravit. Kyrie eleison</p> <p><i>Pueri</i></p>	<p>Marya bądź miłościwa, Marya proś swego Syna.</p> <p>2. Który z twojej świętej łaski Na krzyżu za nas cierpiał rany A tam zapłacił onego, Przestępstwo pierwszego.</p> <p><i>Trop</i> Kłęcząc w Ogrojcu, Ojcu się modlił, Anioł z nieba jest go pocieszył; z jego ciała pot się wylał, pomieszał się ze krwią, aż na ziemię padał.</p> <p><i>Chłopcy</i> Christe racz nas wysłuchać, raczysz nam swoją miłość dać</p> <p><i>Inni chłopcy</i> Marya bądź miłościwa, Marya proś swego Syna.</p> <p>3. Któryś stworzył niebo, ziemię, Człowieka przyjąłeś na się I takeś haniebnie cierpiał, Abyś nas sobie pozyskał.</p> <p><i>Trop</i> Zawieszon na Krzyżu nasz miły Pan, bok jego włócznią jest otworzon, światłość słoneczna jest się skryła, opoki się padały, ziemia się trzęsła. Panie zmiłuj się nad nami</p> <p><i>Chłopcy</i> Christe racz nas wysłuchać, raczysz nam swoją miłość dać</p> <p><i>Inni chłopcy</i> Marya bądź miłościwa, Marya proś swego Syna.</p> <p>4. Związany był który rozwiązywał związki świata, Który zginął sromotą swą, Grzech nasz omył, Którego świat był namnożył.</p> <p><i>Trop</i> Maryja Magdalena gdy do grobu szła, w inszej personie Christa ujrziała: by był ogrodnik, tak mniemała: chwałę jemu dała, gdy go uznała. Panie zmiłuj się nad nami</p> <p><i>Chłopcy</i></p>
---	--

<p>Christe audi nos, salva nos</p> <p><i>Alii pueri</i></p> <p>Maria sis propicia, Maria dele vicia</p> <p>5. Cruci Redemptor, figeris terram sed omnem concutis,</p> <p>Tradis potentem spiritum,</p> <p>Nigrescit atque saeculum.</p> <p><i>Tropus</i></p> <p>Sancta Maria tuus Filius Iesus Christus noster Dominus, moritur in Cruce pro hominibus, ut regnemus cum eo in caelestibus.</p> <p><i>Pueri</i></p> <p>Christe audi nos, salva nos</p> <p><i>Alii pueri</i></p> <p>Maria sis propicia, Maria dele vicia</p> <p>6. Mox in paternae gloriae victor refulgens culmine com Spiritus munimine, defenede nos, Rex optime.</p> <p><i>Amen</i></p> <p><i>Tropus</i></p> <p>Dolose Iuda repletus scelere, mundi Salvatore non spernis tradere, ob hoc inferni cruciamina, tibi non deerunt per aeterna secula. Kyrie eleison</p> <p><i>Pueri</i></p> <p>Christe audi nos, salva nos</p> <p><i>Alii pueri</i></p> <p>Maria sis propicia, Maria dele vicia.</p> <p>Amen</p>	<p>Christe racz nas wysłuchać, raczysz nam swoją miłość dać</p> <p><i>Inni chłopcy</i></p> <p>Maryja bądź miłościwa, Maryja pros swego Syna.</p> <p>5. Pan na krzyżu przybity stał Świat wszystkim drząc się dziwował.</p> <p>A gdy ducha swego wypuszczał, Srogą ciemność człowiek widział</p> <p><i>Trop</i></p> <p>Święta Maryja, twój miły Syn, Jezus Chrystus, nasz miły Pan umarł na Krzyżu za wszytek lud, aby nas tam domieścił, gdzie króluje sam.</p> <p><i>Chłopcy</i></p> <p>Christe racz nas wysłuchać, raczysz nam swoją miłość dać</p> <p><i>Inni chłopcy</i></p> <p>Maryja bądź miłościwa, Maryja pros swego Syna.</p> <p>6. O królu Panie i zwycięzco, Któryś szedł w ojcowskie Królestwo: Duchem swoim opatruj nas, Nie opuszczaj na wszelki czas.</p> <p><i>Amen</i></p> <p><i>Trop</i></p> <p>O, niewierny Judaszu, coś to udział, iześ swego Pana zdradliwie sprzedał; dlatego tobie męka zrzadzona, aby twoja dusza wiecznie gorzała.</p> <p><i>Chłopcy</i></p> <p>Christe racz nas wysłuchać, raczysz nam swoją miłość dać</p> <p><i>Inni chłopcy</i></p> <p>Maryja bądź miłościwa, Maryja pros swego Syna.</p> <p>Amen</p>
---	---

Tabela 12: Tekst i tłumaczenie hymnu *Rex Christe factor omnium* z tropami.

Po hymnie, *submissa voce*²⁴⁵ półgłosem, z pochyloną głową²⁴⁶, wykonywano śpiew *Christus factus est pro nobis*. W rękopisach nie ma informacji o dodawaniu kolejnych fragmentów tego śpiewu w poszczególne dni *Triduum*, tak jak m.in. w zwyczaju rzymskim. Możliwe więc, że przez trzy dni wykonywany był ten sam fragment graduálu, zapisany w brewiarzu AKKK RARA III 2657 i obejmujący tekst: *Christus factus est pro nobis oboediens usque ad mortem, mortem autem crucis*. Następnie odmawiano *Pater noster* i śpiewano, również półgłosem, ps. 50 (*Miserere*). Po zakończeniu psalmu powtarzano *Christus factus est*, traktując go jako antyfonę²⁴⁷ poprzedzającą i kończącą wspomniany psalm. Ciekawa pod kątem wykonawczym wydaje się kwestia „śpiewania półgłosem”. Obydwa rękopisy muzyczne używają tu polecenia: *cantent submissa voce*²⁴⁸, co oznacza, że ta część miała być śpiewana. Natomiast zapis *dicant voce submissa*²⁴⁹ z brewiarza sugeruje, że ten fragment mógł być odmawiany. W transkrypcji przyjęto, że był on śpiewany i przekazano melodię całego graduálu zapisanego w *Graduale* AKKK Ms 42²⁵⁰.

Celebrację kończyła oracja *Respice quaesumus*, wykonywana bez zwyczajowych wezwań *Dominus vobiscum* zawołania *Oremus*, a także bez zakończenia *Qui tecum vivit* i bez *Amen*²⁵¹. Pomijano również wezwanie *Dominus vobiscum* wykonywane po oracji, a także *Benedicamus Domino*²⁵².

Po oracji zapewne następował opisywany w rozdziale I łoskot, jednak na ten temat nie ma informacji w zachowanych źródłach. Możliwe, że powstawał przez uderzanie brewiarzami o stalle, stopnie ołtarza lub przy użyciu kołatek²⁵³. Jest natomiast informacja, że na zakończenie obrzędu przynoszono schowaną za ołtarzem świecę²⁵⁴. W rubrykach drukowanego brewiarza znajduje się także informacja o pominięciu hymnu *Patris sapientia* po *Laudesach* i innych Godzinach Kanonicznych aż do pierwszej niedzieli po

---

²⁴⁵ Zob. AKKK RARA III 2657 k. 72.

²⁴⁶ W AKKK RARA III 2657 k. 72 użyto słowa *iacendo*, w AKKK Ms 47 k. 227 v, AKKK Ms 53 k. 108 v – *cadendo ad terram*.

²⁴⁷ Zob. AKKK RARA III 2657 k. 72.

²⁴⁸ Zob. AKKK Ms 47 k. 228, AKKK Ms 53 k. 108 v.v.

²⁴⁹ Zob. AKKK RARA III 2657, k. 72.

²⁵⁰ Zob. AKKK Ms 42 k. 190–190 v.

²⁵¹ Zob. AKKK RARA III 2657 k. 72.

²⁵² Tamże.

²⁵³ Zob. A. Kłoczek, *Obrzędowość Matutinum tenebrarum w XVI-wiecznych edycjach „Ceremoniału rzymskiego” i potrydenckim „Caeremoniale episcoporum”*, s. 186.

²⁵⁴ Zob. AKKK RARA III 2657 k. 72.

Wielkanocy (*Conductus Paschae*)²⁵⁵. Chodzi zapewne o łacińskie godzinki o Krzyżu, które w katedrze wawelskiej wykonywali nosalisci.

1.2 Wielki Piątek – *Feria Sexta: In Parasceve*²⁵⁶

W Wielki Piątek na Ciemną Jutrznę wzywały w zastępstwie dzwonów – drewniane kołatki, tzw. *tabulae lignae*²⁵⁷. Na świeczniku tym razem umieszczano 13 świec²⁵⁸. Schemat *Matutinum* był taki sam jak w Wielki Czwartek. W ramach trzech lekcji pierwszego nokturnu wykonywano kolejne Lamentacje Jeremiasza z tekstami zaczerpniętymi z trzeciego rozdziału starotestamentowej księgi²⁵⁹. Na czytania lekcji drugiego i trzeciego nokturnu, w drukowanym brewiarzu przeznaczone były fragmenty dzieł Augustyna z Hippony: w ramach Lekcji IV, V i VI były to fragmenty Kazania CLV O Męce Pańskiej, a w ramach kolejnych lekcji fragmenty Traktatu CXII. Podobnie jak w Wielki Czwartek, Lekcja VII poprzedzona była fragmentem z Ewangelii św. Jana (J 18, 1). Wybór antyfon, psalmów, czytań i responsoriów przedstawia Tabela 8, a rekonstrukcja śpiewów znajduje się w na s. 137.

Jako ostatnie responsorium tego dnia wykonywano śpiew *Tenebrae facte sunt* („Nastały ciemności”). Podczas jego wykonywania gaszono kolejne trzy świece²⁶⁰. Ze śpiewem tym związany był również ciekawy zwyczaj zapisany w drukach²⁶¹ AKKK RARA III 2657 oraz BCz cim. 1189: respons przerywano po słowach *inclinato capite emisit spiritum* („i skłoniwszy głowę oddał ducha”), następnie odmawiano półgłosem *Pater noster* oraz *Credo*²⁶², po czym kontynuowano respons i całą formę²⁶³.

Laudesy odprawiano również według schematu z poprzedniego dnia. Psalmem zmiennym, wykonywanym z drugą antyfoną (*Anxietus est*) był ps. 142, a po czwartej

---

²⁵⁵ Tamże.

²⁵⁶ Transkrypcja na s. 137–161.

²⁵⁷ Zob. K. Dola, *Liturgia Wielkiego Tygodnia w Katedrze Wrocławskiej w XV w.*, s. 200.

²⁵⁸ Tamże.

²⁵⁹ Zob. Tabela 8. i 10.

²⁶⁰ Zob. K. Dola, *Liturgia Wielkiego Tygodnia w Katedrze Wrocławskiej w XV w.*, s. 200.

²⁶¹ Zob. AKKK RARA III 2657 k. 73 v, BCz cim. 1189 k. 380.

²⁶² W *Godzinkach* BCz cim. 1189 dodatkowo Zdrowaś Mario.

²⁶³ Zob. s. 156.

antyfonie (*Dum conturbata*) wykonywano Kantykt Habakuka. Podczas psalmów 148–150 gaszono tym razem trzy świece²⁶⁴, a ostatnią zanoszono za ołtarz podczas śpiewu *Benedictus*. Tropy odprawiane były tak jak w Wielki Czwartek.

1.3 Wielka Sobota – *Sabbato Sancto: In Vigilia Sancto Paschae*²⁶⁵

Na *Officium Tenebrarum* Wielkiej Soboty również wzywały kołatki, a w chórze ponownie zapalano 13 świec²⁶⁶. Schemat celebracji był taki jak w Wielki Czwartek i Wielki Piątek. Wybór antyfon, psalmów, czytań i responsoriów przedstawia Tabela 8, a rekonstrukcja śpiewów znajduje się na s. 162. W ramach trzech czytań pierwszego nokturnu wykonywano Lamentacje z tekstami zaczerpniętymi z czwartego i piątego rozdziału biblijnego tekstu (zob. Tabela 8, Tabela 10). Jak już wspomniano w rozdziale II, w katedrze funkcjonował zwyczaj zastępowania drugiej i trzeciej lamentacji śpiewami paralentacyjnymi. Dwa utwory tego typu zapisano w rękopisie AKKK Ms 241, a w druku BCz cim 1189 znajdują się polskie tłumaczenia tekstów i informacje o tym, kiedy je wykonywano. W miejscu, w którym znajdują się teksty drugiej i trzeciej lamentacji Ciemnej Jutrzni odprawianej przed Wielką Sobotą widnieją następujące komentarze: „miasto tey wtórey Lamentaciy, bywa insza Lamentacia śpiewana, która jest na końcu²⁶⁷” oraz „Miasto tey trzeciy Lekcye bywa też insza Lamentacia śpiewana, która jest na końcu²⁶⁸”. Bezpośrednio przed tłumaczeniem *Alleph. Vere, vere hodierna dies* widnieje zapis: „Lamentacia ta niżey położona, bywa śpiewana w wielki Piątek, miasto oney wtórey Lamentaciy, która jest na karcie 411 Wyższej²⁶⁹”. Natomiast przed ostatnim tekstem czytamy²⁷⁰: „Lamentacja druga, która bywa śpiewana miasto oney modlitwy Hieremiaszowej, która jest na karcie 413, w której dwie cnoty przeciwne, wstąpiwszy, jedna instiguie, druga broni człowieka grzesznego przed Majestatem Bożym”.

Zastępujący Lamentację II śpiew paralentacyjny *Alleph. Vere, Vere hodierna dies* z rękopisu AKKK Ms 241 jest utworem rymowanym, składającym się z dziewięciu

---

²⁶⁴ Zob. K. Dola, *Liturgia Wielkiego Tygodnia w Katedrze Wrocławskiej w XV w.*, s. 200.

²⁶⁵ Transkrypcja na s. 162–192.

²⁶⁶ Zob. K. Dola, *Liturgia Wielkiego Tygodnia w Katedrze Wrocławskiej w XV w.*, s. 208.

²⁶⁷ Zob. BCz cim. 1189 k. 411.

²⁶⁸ Tamże, k. 413.

²⁶⁹ Tamże, k. 461.

²⁷⁰ Tamże, k. 465.

czterowersowych strof. Każda strofa jest poprzedzona kolejną literą hebrajską (nawiązanie do lamentacji), po czym następują dwa wersety rozpoczynające się za każdym razem od słów *hec est dies* i opisujące kolejny aspekt męki i śmierci Chrystusa. Każda strofa opiera się o ten sam wzorzec melodyczny. Na zakończenie występuje zawołanie wzorowane na lamentacyjnym refrenie *Jerusalem, Jerusalem convertere ad Dominum Deum tuum*.

Poniżej znajduje się pełny tekst i polskie tłumaczenie utworu²⁷¹.

TEKST ŁACIŃSKI	TŁUMACZENIE ²⁷²
<p>ALLEPH Vere, vere hodierna dies est omni compassione persequenda Et merito a cunctis Christi fidelibus recolenda. Hec est enim dies nostre redemcionis, In qua redempti sumus Christi sanguine de captivitate pharaonis.</p>	<p>ALLEPH Zaprawdę dzień dzisiejszy godny jest, abyśmy go z wielkim żalem obchodzili I słusznie ma być przez wszystkich wierzących w Chrystusa rozpamiętywany. To jest bowiem dzień naszego odkupienia, w którym zostaliśmy odkupieni krwią Chrystusa z niewoli faraona.</p>
<p>BETH Hec est dies, in qua Christus pro nobis tedium passus est cum dolore Et orans in orto sudavit sanguineo sudore. Hec est dies, in qua Christus pacis osculo passus est tradicionem Et pro nostra salute non renuit subire diram passionem.</p>	<p>BETH Oto jest dzień, w którym Chrystus za nas przecierpiał znużenie i ból I modląc się w ogrodzie pocił się krwawym potem. Oto jest dzień, w którym Chrystus doznaje zdrady przez pocałunek pokoju i dla naszego zbawienia nie odmówił poddania się srogiej męce.</p>
<p>HYMEL Hec est dies, in qua Christus captus a gente perversa Ducebatur acriter per loca dura. Hec est dies, in qua Christum Iudei blasfemantes deriserunt Et eius sanctam faciem collafizantes conspuerunt.</p>	<p>HYMEL Oto jest dzień, w którym Chrystus pojmany został przez naród wiarołomny I prowadzony był brutalnie z miejsca na miejsce. Oto jest dzień, w którym bluźniący żydzi wysmiali Chrystusa I policzkując Go opluwali Jego święte oblicze.</p>
<p>DELETH Hec est dies, in qua Christus Pilato presentatur Et ab iniquis testibus false accusatur.</p>	<p>DELETH Oto jest dzień, w którym Chrystus został przedstawiony Piłatowi I przez niegodziwych świadków fałszywie oskarżony</p>

²⁷¹ Pełna transkrypcja na s. 168.

²⁷² Tłumaczenie własne.

Hec est dies in qua Christus flagellatur Et spinea corona in mortem conde[m]natur. ZAY Hec est dies, in qua Christus gestans crucem suis humeris, Ductus est ad suplicium pro nobis miseris. Hec est dies, in qua gens perversa Christum crucifixit Et iniquis ludibriis Christo contradixit. VAV Hec est dies, in qua Christus inter duos latrones collocatur viliter Et per suis tortoribus orat humiliter. Hec est dies, in qua Christus per nobis voluit immolari Et felle cum aceto potari. BETH Hec est dies, in qua Christus clamans: heloy heloy! Et animam commendans supremo Deo celi. Hec est dies, in qua Christus sua morte nostram mortem reparavit, Quando tradens spiritum caput inclinavit. KAPH Hec est dies, in qua Christi de latere fluxit sanguis unda, Unde loti sumus morte a secunda. Hec est dies, in qua Christo conpaciebantur elementa Et mortuorum aperta sunt monumenta. LAMETH Ergo Jerusalem luge et plange planctu magno pascali condolens pro nobis mortuo agno. Jerusalem propera penitentiam agere Et ad Dominum Deum tuum convertere.	Oto jest dzień, w którym Chrystusa ubiczowano i w cierniowej koronie na śmierć skazano. ZAY Oto jest dzień, w którym Chrystus niosąc krzyż na swoich ramionach Zaprowadzony został na mękę za nas nieszczęsnych. Oto jest dzień, w którym Chrystusa lud niewierny ukrzyżował I sprzeciwiał się Chrystusowi złośliwymi szyderstwami. VAV Oto jest dzień, w którym Chrystus między dwoma łotrami został umieszczony nیکczemnie I za swoich katów modlił się pokornie. Oto jest dzień, w którym Chrystus zechciał być złożony w ofierze I pojony żółcią z octem BETH Oto jest dzień, w którym Chrystus wołał: heloy, heloy! I polecał duszę najwyższemu Bogu nieba. Oto jest dzień, w którym Chrystus swoją śmiercią naszą śmierć naprawił, kiedy oddając ducha, skłonił głowę. KAPH Oto jest dzień, w którym z boku Chrystusa wypłynęła fala krwi, którą zostaliśmy obmyci od drugiej śmierci Oto jest dzień, w którym Chrystusowi współczuły żywioly I otwarły się groby umarłych. LAMETH Przeto Jeruzalem płacz, i łkaj płaczem wielkim, Ubolewając nad umarłym za nas Barankiem Wielkanocnym. Jeruzalem, spiesz się czynić pokutę i nawróć się do Pana Boga Twego.
---	---

Tabela 13: Tekst łaciński i tłumaczenie utworu *Alleph. Vere, vere hodierna dies* z rękopisu AKKK Ms 241.

Drugi śpiew parlamentacyjny to dialog *De Misericordia*, w którym przedstawiono spór dwóch cnót: Sprawiedliwości (*Iustitia*) i Miłosierdzia (*Misericordia*). Spór odbywa się na Sądzie Ostatecznym i prowadzony jest na wzór procesu sądowego, w którym Sprawiedliwość oskarża, a Miłosierdzie broni grzesznego człowieka. Całość rozpoczyna i kończy narrator, który za każdym razem zapowiada również, która ze stron zabiera głos. W dialog wplecione są biblijne cytaty, za pomocą których obie strony przedstawiają swoje argumenty sędziemu – Chrystusowi: Sprawiedliwość domaga się surowej kary wiecznej, a Miłosierdzie prosi, aby grzesznik karany był „tak długo, jak długo grzeszył na ziemi”. Na koniec utworu głos zabiera sędzia – Chrystus i ogłasza wyrok, w którym okazuje tytułowe miłosierdzie. Całość kończy zawołanie *Jerusalem, Jerusaem, convertere ad Dominum Deum tuum*, charakterystyczne dla lamentacji.

Poniżej znajduje się zrekonstruowany tekst i tłumaczenie utworu²⁷³:

TEKST ŁACIŃSKI	TŁUMACZENIE ²⁷⁴
LAMETH In die furoris Domini, quando veniet Dominus iudicare vivos et mortuos peccatores stabunt in magna angustia ante faciem tribulantis. Tunc procedent due advocatrices videlicet iusticia pro actore Christi allegans et misericordia pro reis peccatoribus interpellans. Misericordia dicet: Memento pater misericordiarum tuarum et pater totius consolationis. Ad hec Misericordia dicet: Effunde iram tuam in gentem que te non novit et in regnum quod nomen tuum non invocavit. MEY Ad hec Misericordia dicet: Parce Domine, parce populo tuo et ne des hereditatem tuam in perdicionem. Iusticia respondebit: Exurge Domine et iudica causam meam! Memor esto improperiorum tuorum. Item Misericordia dicet:	LAMETH W dzień gniewu Pańskiego, kiedy przyjdzie Pan sądzić żywych i umarłych, grzesznicy staną w wielkiej trwodze przed obliczem ciemieży. Następnie wystąpią dwie strony – Sprawiedliwość staje w imieniu poszkodowanego – Chrystusa i Miłosierdzie wstawia się za oskarżonymi grzesznikami. Miłosierdzie powie: Pamiętaj, Ojcze, na swoje miłosierdzie, Ojcze wszelkiej pociechy. Na to Sprawiedliwość powie: Wylej gniew Twój na naród, który Cię nie zna i królestwo, które imienia Twojego nie wzywa. MEY Na to Miłosierdzie powie: Oszczędź Panie, oszczędź ludowi Twojemu i nie daj dziedzictwa Twojego na zniszczenie. Sprawiedliwość odpowie: Powstań Panie i osądź moją sprawę. Pamiętaj jednak o zniewagach przeciw Tobie. Dalej Miłosierdzie powie:

²⁷³ Pełna transkrypcja na s. 173.

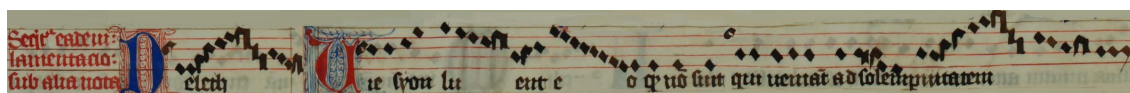
²⁷⁴ Tłumaczenie własne.

<p>Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, cito anticipent nos misericordie tue. Iusticia dicet: Da illis secundum opera ipsorum et secundum nequiciam ipsorum. Noluerunt enim intelligere ut bene agerent. NUM Misericordia dicet: Reminescere miseracionum tuarum que a seculo sunt et non secundum peccata nostra facias nobis, sed convertere Domine et deprecabilis esto super servos tuos. Ad hec Iusticia: Usque quo Domine peccatores gloriabuntur? Depone illos protector noster, Domine. Item Misericordia dicet: Memento salutis auctoris, quod nostri quondam corporis ex illibata virgine nascendo formam sumpseris, et averte iram tuam a nobis. Iusticia dicet: Conterre peccatores in viis eorum! Redde illis iniquitatem ipsorum et in malicia eorum disperge illos protector noster, Domine. AY Misericordia vultu inclinato dicet: O Iusticia! Vis iniquum hominem pro peccato momentaneo eternaliter punire? Et sine termino nunquam in eternum irascaris nobis aut extendas iram tuam a generatione et generationem? Sufficit tibi ut tam diu puniatur in inferno quam diu peccavit in mundo. Quid si plus vis non es iusticia, sed des malicia! Ad hec Iusticia: Iuste puniatur in die eterno quia peccavit in suo eterno. Peccavit in eum qui est infinitus, ergo pena eius erit infinita. Peccavit enim quam diu voluit,</p>	<p>Nie pamiętaj nieprawości naszych dawnych, prędko niech nas wyprzedzi miłosierdzie Twoje. Sprawiedliwość powie: Oddaj im według ich uczynków i według ich nieprawości. Nie chcieli bowiem zrozumieć i dobrze czynić. NUM Miłosierdzie powie: Pamiętaj o miłosierdziu Twoim, które trwa od wieków i nie czyn nam według naszych grzechów, ale odwróć się Panie i bądź łaskaw nad swoimi sługami. Na to Sprawiedliwość: Dokąd Panie grzesznicy będą się chlubić? Odrzuć ich, obrońco nasz, Panie. Na to Miłosierdzie powie: Pamiętaj, zbawienia naszego twórcu, i Ty, który wzięłeś kształt naszego ciała, rodząc się z czystej Dziewicy i odwróć gniew swój od nas. Sprawiedliwość powie: Zetrzyj grzeszników na drogach ich. Oddaj im według nieprawości ich i w złości ich rozprosz ich. obrońco nasz, Panie. AY Miłosierdzie z opuszczoną głową powie: O Sprawiedlicy, czy chcesz niesprawiedliwego człowieka za grzech chwilowy na wieki karać i bez żadnego końca na wieki będziesz się gniewał na nas i rozciągniesz gniew Twój z pokolenia na pokolenia? Wystarczy Tobie, że tak długo podlega karze w piekle, jak długo grzeszył na ziemi. Cóż, jeśli chcesz więcej, nie jesteś sprawiedliwością, ale jesteś złością! Na to Sprawiedliwość: Słusznie jest karany na dni wieczne, kto zgrzeszył na swoją wieczność. Zgrzeszył wobec tego, który jest nieskończony, więc jego kara będzie nieskończona. Grzeszył bowiem jak długo chciał,</p>
---	--

<p>et Deus eum torquebit quam diu voluerit.</p> <p>BETH</p> <p>Tandem Christus iudex respondebit ad argumenta dicens:</p> <p>Noluerunt enim benedictionem, quando tempus fuit acceptabile et dies salutis.</p> <p>Unde nunc elongabitur ab eis quia tempus est reddendi unicuique quod suum est et filius hominis dabit sententiam suam:</p> <p>Tollatur impius, ne videat gloriam Dei et iterum discedite a me omnes maligni in ignem eternum.</p> <p>O sententia flebilis et amara et omnimodo intolerabilis!</p> <p>Avertat nos, Deus, ab ira sua tam gravissima et donet nobis spacium penitendi et post hoc gaudia celorum in secula seculorum. Amen.</p> <p>Ierusalem, Ierusalem, convertere ad Dominum Deum tuum.</p>	<p>więc Bóg go będzie dręczył, ile będzie chciał.</p> <p>BETH</p> <p>Wreszcie Chrystus – sędzia odpowiedział na spór, mówiąc:</p> <p>Nie chcieli błogosławieństwa kiedy czas był odpowiedni i dzień zbawienia.</p> <p>Dlatego teraz oddalone będzie od nich, ponieważ jest czas odpłaty każdemu, co jest jego, a Syn Człowieczy wyda swój wyrok:</p> <p>Niech będzie oddalony bezbożny, aby nie widział chwały Bożej.</p> <p>I dalej, odejdźcie ode mnie wszyscy źli do ognia wiecznego.</p> <p>O wyroku żałosny i gorzki i żaden sposób nie do zniesienia!</p> <p>Niech odwróci od nas Bóg tak ciężki gniew i niech da nam pokutę, a później radość niebios na wieki wieków. Amen.</p> <p>Jeruzalem, Jeruzalem, nawróć się do Pana Boga twego.</p>
--	---

Tabela 14: Tekst łaciński i tłumaczenie utworu *De Misericordia* z rękopisu AKKK Ms 241.

Na uwagę zasługuje melodyka utworu, która znacznie odbiega od stylistyki gregoriańskiej. Jej bardzo szeroki ambitus i nietypowe, niemal dramatyczne w swoim wyrazie motywy zdają się korespondować z tekstem. Świadczy to o raczej późnośredniowiecznym pochodzeniu melodii. Ciekawy jest również fakt, że ta sama melodia występuje jako drugi wariant Lamentacji II w rękopisie AKKK Ms 59. Poniżej znajduje się porównanie melodii utworu *De Misericordia* z AKKK Ms 241 i drugiej wersji Lamentacji II z rękopisu AKKK Ms 59 z obu rękopisów:

Fotografia 5: AKKK MS 59, Lamentacja I, wersja II (fragment), k. 46 v²⁷⁵.

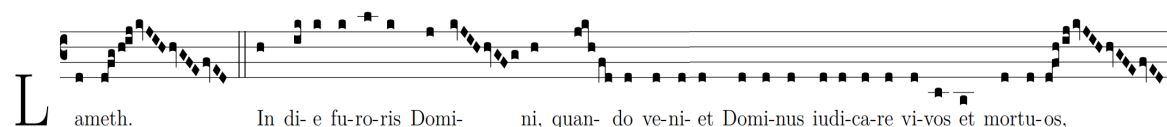
²⁷⁵ Źródło: AKKK Ms 59.

Fotografia 6: AKKK MS 241, Dialog de Misericordia (fragment), k. 188 v²⁷⁶.

Fotografia 7: AKKK MS 59, Lamentacja II, wersja II (fragment) – transkrypcja²⁷⁷.

Fotografia 8 : AKKK MS 241, Dialog *De Misericordia* (fragment) – transkrypcja.

Ciekawa wydaje się kwestia wykonania paramentacji, szczególnie dialogu *De Misericordia*. Choć w rękopisie nie ma informacji na temat wykonania utworu, to jego forma sugeruje, że mógł on być wykonywany z podziałem na role (np. *Misericordia*, *Iustitia*, narrator, Chrystus²⁷⁸), na wzór dramatów liturgicznych, np. *Visitatio Sepulchri* (Nawiedzenie Grobu Pańskiego).

W ramach lekcji drugiego nokturnu przewidziane były trzy fragmenty Homilii na Wigilię Paschalną Pseudo-Augustyna. Grupa czytań trzeciego nokturnu poprzedzona była Ewangelią św. Mateusza (Mt 28, 1). Teksty czytań stanowiły fragmenty kazania Bedy Czcigodnego stanowiące komentarz do czytanej Ewangelii.

Podczas *Laudesów*, psalmem zmiennym, wykonywanym z drugą antyfoną (*Plangent eum*) był ps. 91, a po czwartej antyfonie (*A porta inferni*) wykonywano Kantykt Ezechiasza. Podczas psalmów 148–150 gaszono ponownie trzy świece²⁷⁹, a podczas śpiewu *Benedictus*, ostatnią świecę zanoszono za ołtarz.

²⁷⁶ Źródło: AKKK Ms 241.

²⁷⁷ Źródło fotografii 8 i 9: transkrypcja własna.

²⁷⁸ Taki podział ról został zaproponowany podczas wykonania dialogu *De Misericordia* przez zespół *Flores Rosarum*. Zob. Aneks 2, s. 204.

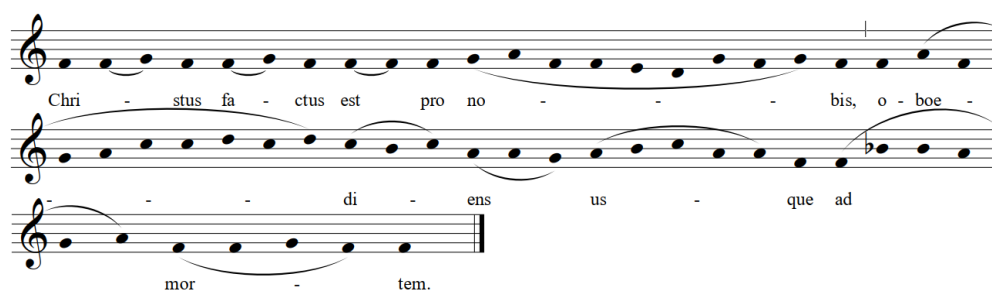
²⁷⁹ Zob. K. Dola, *Liturgia Wielkiego Tygodnia w Katedrze Wrocławskiej w XV w.*, s. 200.

Tropy również przebiegały według schematu z poprzednich dni, z jedną różnicą, którą było zastąpienie trzeciego wersetu kapłana (*Qui expansis in cruce*) w tropach do *Kyrie eleison* innym tekstem (*Vita in ligno*²⁸⁰ zob. Tabela 11). Po przyniesieniu zza ołtarza zapalanej świecy, ustawieniu jej na świeczniku, a następnie jej zgaszeniu, kończyła się celebrowanie *Officium Tenebrarum*.

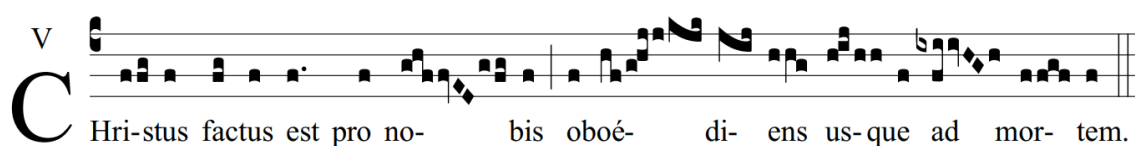
2. TRANSKRYPCJA

Celem transkrypcji znajdującej się w dalszej części pracy jest przedstawienie wszystkich śpiewów rekonstruowanego obrzędu w formie czytelnej dla współczesnego wykonawcy, przy jak najmniejszej ingerencji w materiał źródłowy.

Współczesne transkrypcje wykonuje się zazwyczaj w dwojaki sposób: za pomocą uproszczonej notacji punktowej na pięciolinii oraz zapis za pomocą neum kwadratowych na czterolinii, wzorowany na *Editio Vaticana*. Poniżej zaprezentowano fragment graduału *Christus factus est* z rękopisu AKKK Ms 42 zapisanego na dwa sposoby:

Fotografia 9: Fragment graduału *Christus factus est* – transkrypcja na pięciolinii²⁸¹.

Fotografia 10: Fragment graduału *Christus factus est* – neumy kwadratowe na czterolinii²⁸².

²⁸⁰ Zob. AKKK RARA III 2657 k. 75.

²⁸¹ Źródło: transkrypcja własna.

²⁸² Źródło: transkrypcja własna.

Zdaniem autorki, drugi sposób transkrypcji muzycznej pozwala wierniej przedstawić odtwarzane melodie, ponieważ pozwala ujmować ugrupowania neum w formy graficzne zbliżone do tych zawartych w rękopisach. Transkrypcję wykonano za pomocą programu *Gregorio 5.2* funkcjonującym w środowisku programistycznym *LaTeX*.

W zakresie edycji tekstów umieszczonych w transkrypcji przyjęto następujące zasady: zachowano oryginalny tekst, nie poprawiając odstępstw od Wulgaty, jeżeli występują, dodano pełne teksty psalmów na podstawie Wulgaty (w analizowanych źródłach zapisane są tylko pierwsze słowa psalmów), w psalmach zastosowano znaki graficzne charakterystyczne dla współczesnych wydań Liturgii Godzin: * medianta (kadencja środkowa), † fleksa (załamanie w przypadku podziału wersetu), czcionkę pogrubioną – sylaba akcentowana, czcionkę kursywną – sylaba przygotowująca, kolorem czerwonym wyróżniono teksty zapisane w rubrykach. Zastosowano zapis za pomocą łaciny klasycznej, z wyjątkiem nazw własnych (np. *Iherusalem=Jerusalem*), charakterystycznej pisowni imion (np. *Iheremias=Jeremias*) oraz specyficznego zapisu hebrajskich liter pojawiających się w lamentacjach; rozwiązano wszystkie skróty, a także abrewiacje osobliwe dla *nomina sacra* (np. *xps=Christus*); zastosowano znaki interpunkcyjne oraz akcenty; w przypadku poprawek naniesionych w rękopisie, uwzględniono jedną z wersji (poprawną pod względem gramatycznym), drugą wersję zaznaczając w komentarzu rewizyjnym; dodano tytuły w języku łacińskim, uwzględniające podział na dni (*Feria Quinta: In Coena Domini, Feria Sexta: In Parasceve* oraz *Sabbato Sancto: In Vigilia Sanctae Paschae*), część oficjum (*Ad Matutinum: In Prima Nocturno, In Secundo Nocturno, In Tertio Nocturno, Ad Laudes, Ad Tropos*) oraz formy (*Antiphona, Psalmus, Responsorium, Lectio, Lamentatio, Hymnus*). Formom nadano numery: przy antyfonach i responsoriach (nad inicjałem) dodano cyfrę rzymską oznaczającą ton psalmowy; pod tytułami umieszczono sygnatury rękopisu, z którego pochodzi dany śpiew lub tekst, a w przypadku czytań określono również źródło pierwotne.

W transkrypcji melodii przyjęto następujące zasady: zastosowano notację kwadratową na czterolini, zachowując (jeśli to możliwe) oryginalne ugrupowania neum; odtworzono i zapisano pełne melodie psalmów; dodano brakującą melodię krótkiego wersetu i responsu na podstawie Antyfonarza Kieleckiego PL-Kik Ms 1²⁸³; skorygowano błędy melodyczne i poprawiono błędnie zapisane klucze (błędy opisano w komentarzu

---

²⁸³ W źródłach zachowanych w AKKK występuje sam tekst, melodię zaczerpnięto więc z *Antiphonarium Kielcense* PL-Kik Ms 1 z 1372 r. Rękopis ten wykazuje wiele podobieństw z rękopisami katedralnymi AKKK Ms 53 i 47. Opis rękopisu: <http://cantus.ispan.pl/source/4557> (dostęp 5.10.2022).

poniżej); zachowano oryginalne bemole i dodano w nawiasie bemole w miejscach, w których najprawdopodobniej występowały obniżenia, które nie zostały zapisane; dla uporządkowanie tekstu muzycznego dodano podziały za pomocą pionowych kresek (*divisio minima, maior, maxima, finalis*), nie występujące w materiale źródłowym.

Elementy transkrypcji wymagające komentarza oznaczono bezpośrednio w miejscu ich występowania, nad czterolinią, oznaczając skrótem *KR* (komentarz rewizyjny) i nadając kolejny numer. Poniżej znajdują się objaśnienia komentarzy.

KR 1: w Ms AKKK Ms 59 błędnie zapisano dźwięki na słowie *Iherusalem*: c h a g zamiast c a g f. Poprawiono na podstawie rękopisów AKKK Ms 58 i 241;

KR 2: słowo *dederunt* poprawiono na *dedit* (AKKK Ms 59 k. 46);

KR 3: brak dźwięku *f* w słowie *suum* (AKKK Ms 59 k. 51 v). Poprawiono na podstawie rękopisów AKKK Ms 58 i 241;

KR 4: bemol przy dźwięku *e* występuje tylko w rękopisie AKKK Ms 59 na k. 55 v;

KR 5: słowa *passus est* dopisano późniejszą ręką (AKKK Ms 241k. 131);

KR 6: późniejszą ręką poprawiono *Hymee* na *Gimel* (AKKK Ms 241 Ms 241 k. 131);

KR 7: wykreślono słowo *supremo* (AKKK Ms 241 k. 132v);

KR 8: słowo *reparavit* poprawiono na *prostravit* późniejszą ręką (AKKK Ms 241 k. 132v);

KR 9: w rękopisie AKKK Ms 241 klucz zapisano o jedną linię wyżej niż w przekazano w transkrypcji. Porównanie z podobną melodią drugiej wersji Lamentacji II z AKKK Ms 59 sugeruje, że w manuskrypcie 241 zapis jest błędny;

KR 10: bemol nie występuje w responsie w AKKK Ms 47. Dodano na podstawie AKKK Ms 53.

W dalszej części rozdziału znajduje się transkrypcja, będąca rezultatem i podsumowaniem przeprowadzonych badań.

FERIA QUINTA IN COENA DOMINI

AD MATUTINUM

Feria quinta in Matutinis Domine labia mea aperies, Deus in adiutorium, Gloria Patri, Venite exultemus, hymni ad nocturnos et laudii omnibus ista his tribus diebus non dicunt. Sed simpliciter incipiatur hec antiphona

AKKK RARA III 2657

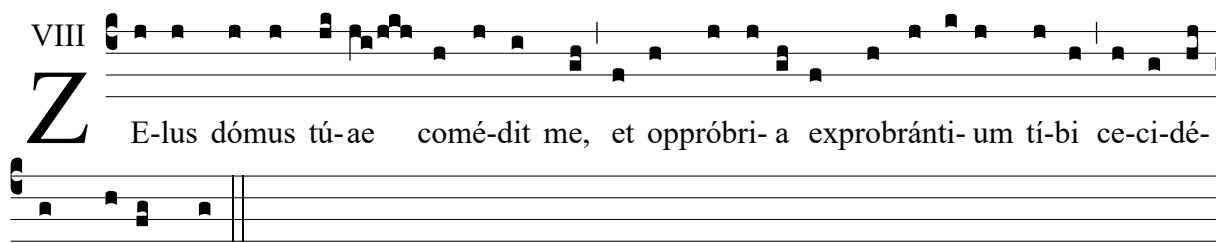

IN PRIMA NOCTURNO

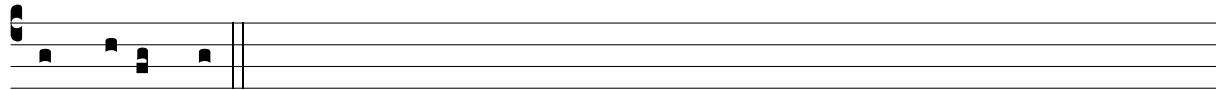
Antiphona I

AKKK Ms 47

VIII

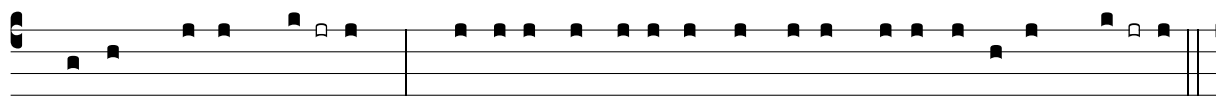
Z E-lus dómus tú-ae comé-dit me, et oppróbri-a exprobránti-um tí-bi ce-ci-dé-

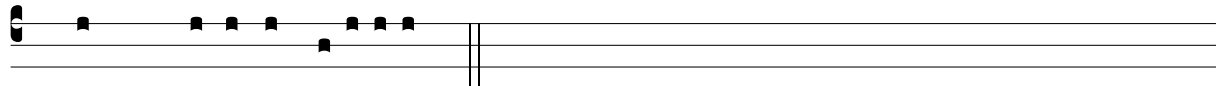
runt super me.

Sine Gloria Patri. Et alii sequentes similiter usquem ad Vesperas Sabbati exclusive. Et hoc per omnes horas erit verum

Psalmus 68

1. Salvum me fac, **De-** us: * quón-i- am intravé-runt aquae usque ad á-nimam **me-** am.

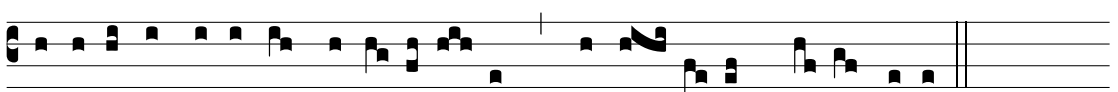
Flex: tempésta aquae. †

2. Infixus sum in limo profúndi: * et non *est substántia*.
3. Veni in altitúdinem **maris**: * et tempésta demérsit me.
4. Laborávi clamans, raucae factae sunt fauces **meae**: * defecerunt óculi mei, dum spero in *Deum meum*.
5. Multiplicáti sunt super capíllos cápitis **mei**, * qui odérunt *me gratis*.
6. Confortáti sunt qui persecúti sunt me inimíci mei iniúste: * quae non rápui, tunc *exsolvébam*.
7. Deus, tu scis insipiéntiam **meam**: * et delícta mea a te non *sunt abscondita*.
8. Non erubéscant in me qui expéctant te, **Dómine**, * *Dómine virtútum*

9. Non confundántur **super** me * qui quaerunt te, *Deus Israel*.
10. Quóniam propter te sustínui oppróbrium: * opéruit confúsió *fáciem meam*.
11. Extráneus factus sum frátribus **meis**, * et peregrínus filiis *matris meae*.
12. Quóniam zelus domus tuae comédit me: * et oppróbria exprobrántium tibi *cecidérunt super me*.
13. Et opéruí in ieiúnió ánimam **meam**: * et factum est in oppróbrium **mihi**.
14. Et pósui vestiméntum meum cilícium: * et factus sum illis *in parábolam*.
15. Advérsum me loquebántur, qui sedébant in **porta**: * et in me psallébant qui *bibébant vinum*.
16. Ego vero oratiónem meam ad te, **Dómine**: * tempus benepláciti, **Deus**.
17. In multitudíne misericórdiae tuae **exáudi** me, * in veritáte *salútis tuae*:
18. Eripe me de luto, ut non **infigar**: * líbera me ab iis, qui odérunt me, et de *profúndis aquárum*.
19. Non me demérgat tempéstas aquae, † neque absórbeat me **profúndum**: * neque úrgeat *super me púteus os suum*.
20. Exáudi me, Dómine, quóniam benígna est misericórdia **tua**: * secúndum multitudínem mis-
eratiónum tuárum *respice in me*.
21. Et ne avértas fáciem tuam a púero **tuo**: * quóniam tríbulo, *velóciter exáudi me*.
22. Inténde ánimae meae, et líbera **eam**: * propter inimícos meos *éripe me*.
23. Tu scis impropérium meum, et confusiónem **meam**, * et reveréntiam **meam**.
24. In conspéctu tuo sunt omnes qui tríbulant me: * impropérium exspectávit cor meum, *et misériam*.
25. Et sustínui qui simul contristarétur, et non **fuit**: * et qui consolarétur, et *non invéni*.
26. Et dedérunt in escam **meam** fel: * et in siti mea potavérunt *me acéto*.
27. Fiat mensa eórum coram ipsis in **láqueum**, * et in retributiónes, *et in scándalum*.
28. Obscuréntur óculi eórum ne vídeant: * et dorsum eórum *semper incúrva*.
29. Effúnde super eos iram **tuam**: * et furor irae tuae *comprehéndat eos*.
30. Fiat habitátio eórum **desérta**: * et in tabernáculis eórum non sit *qui inhábitet*.
31. Quóniam quem tu percussísti, persecúti sunt: * et super dolórem vúlnerum meórum *addidérunt*.
32. Appóne iniquitátem super iniquitátem eórum: * et non intrent in iustítiam **tuam**.
33. Deleántur de libro vivéntium: * et cum iustis *non scribántur*.
34. Ego sum pauper et **dolens**: * salus tua, *Deus, suscepit me*.
35. Laudábo nomen Dei cum **cántico**: * et magnificábo *eum in laude*:
36. Et placébit Deo super vítulum novéllum: * córnua producéntem et **úngulas**.
37. Vídeant páuperes et laeténtur: * quáerite Deum, et vivet *ánima vestra*.
38. Quóniam exaudivit páuperes **Dóminus**: * et vinctos suos *non despéxit*.
39. Laudent illum caeli et **terra**, * mare et ómnia reptília *in eis*.
40. Quóniam Deus salvam fáciat **Sion**: * et aedificabúntur civitátes **Iuda**.
41. Et inhabitábunt ibi, * et hereditáte *acquérent eam*.
42. Et semen servórum eius possidébit **eam**: * et qui díligunt nomen eius, *habitábunt in ea*.

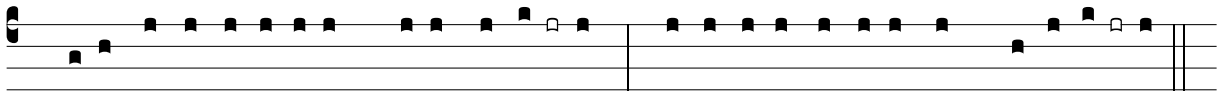
Antiphona II

AKKK Ms 47

VIII
A

-Vertántur retrórsu(m), et e-rubés-cant, qui có-gi-tant mí-hi má-la.

Psalmus 69

1. De-us, in adiu-tó-ri-um me-um intén-de: * Dómi-ne ad adiuvándum *me festí-* na.
2. Confundántur et reve-reántur, * qui quaerunt *ánimam meam*.
3. Avertántur retrórsum, et erubéscant, * qui volunt *mihi mala*.
4. Avertántur statim erubescéntes, * qui dicunt mihi: *Euge, euge*.
5. Exsúltent et laeténtur in te omnes qui **quaerunt** te, * et dicant semper: Magnificétur Dóminus: qui diligunt *salutare tuum*.
6. Ego vero egénus, et **pauper** sum: * Deus, *ádiuva* me.
7. Adiútor meus, et liberátor meus **es** tu: * Dómine, *ne moréris*.

Antiphona III

AKKK Ms 47

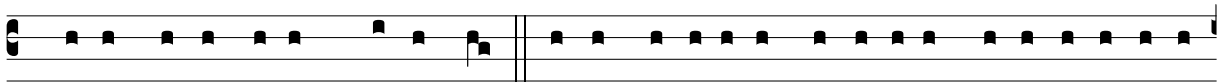
VIII
D é-us mé-us, é-ri-pe me de má-nu pecca-tó-ris.

Psalmus 70

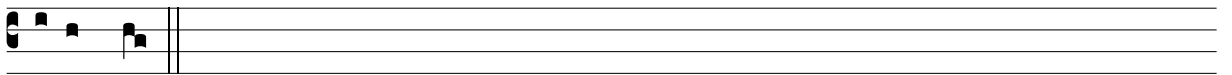

1. In te, Dómi-ne, spe-rá-vi, non confúndar in aetér-num: * in iustí-ti-a tu-a lí-be-ra me,

et é-ri-pe me. *Flex:* mea semper: †
2. Inclína ad me aures **tuas**, * *et salva* me.
3. Esto mihi in Deum protectórem, et in locum **munítum**: * *ut salvum me fácias*.
4. Quóniam firmaméntum **meum**, * et refúgium *meum es* tu.
5. Deus meus, éripe me de manu peccatóris, * et de manu contra legem agéntis *et iníqui*:
6. Quóniam tu es paciéntia mea, **Dómine**: * Dómine, spes mea a iuventúte **mea**.
7. In te confirmátus sum ex **útero**: * de ventre matris meae tu es *protéctor meus*.
8. In te cantátio mea semper: † tamquam prodígium factus sum **multis**: * et tu *adiútor fortis*.
9. Repleátur os meum laude, ut cantem glóriam **tuam**: * *tota die magnítudinem tuam*.
10. Ne proícias me in témpore senectútis: * cum defécerit virtus mea, ne *derelínquas* me.
11. Quia dixerunt inimíci mei **mihi**: * et qui custodiébant *ánimam meam*, consílium fecérunt *in unum*.
12. Dicéntes: Deus derelíquit eum, † persequímini, et comprehéndite eum: * quia non est *qui erípiat*.
13. Deus ne elongéris **a** me: * Deus meus, in auxiliúm *meum réspice*.
14. Confundántur, et deficiant detrahéntes *ánimae meae*: * operiántur confusióne et pudóre, qui quaerunt *mala mihi*.

15. Ego autem semper sperábo: * et adiíciam super omnem *laudem tuam*.
 16. Os meum annuntiábit iustítiam tuam: * tota die salutáre tuum.
 17. Quóniam non cognóvi litteratúram, † introíbo in poténtias Dómini: * Dómine, memorábor iustítiae tuae solíus.
 18. Deus, docuísti me a iuventúte mea: * et usque nunc pronuntiábo mirabilia tua.
 19. Et usque in senéctam et sénium: * Deus, ne derelínquas me,
 20. Donec annúntiem bráchium tuum * generatióni omni, quae ventúra est:
 21. Poténtiam tuam, et iustítiam tuam, Deus, † usque in altíssima, quae fecísti magnália: * Deus, quis símilis tibi?
 22. Quantas ostendísti mihi tribulatiónes multas et malas: † et convérsus vivificásti me: * et de abýssis terrae íterum *reduxísti* me:
 23. Multiplicásti magnificéntiam tuam: * et convérsus consolátus es me.
 24. Nam et ego confitébor tibi in vasis psalmi veritátem tuam: * Deus, psallam tibi in cíthara, *Sanctus Israel*.
 25. Exsultábunt lábia mea cum cantávero tibi: * et ánima mea, quam redemísti.
 26. Sed et lingua mea tota die meditábitur iustítiam tuam: * cum confúsi et revériti fúerint, qui quaerunt *mala mihi*.

℣. Zé-lus dómus tú-ae comé-dit me. ℞. Et oppróbri- a exprobránti- um tí-bi ce-ci-dé-runt

super me.

PL- Kik Ms 1

*Pater noster sine reiteratione Et ne nos et sine Iube Domine benedicere.
 Lectiones legant sine titulis. Etiam sine conclusionem earum consueta. Et absque Amen.
 Et primo lamentationes Hieremie ultimo capitulo. Lectio Prima*

LECTIO I: Lamentatio I

AKKK Ms 59

Lm 1.1 - 1-3

ET fáctum est, postquam in capti-vi-tá-tem dúctus est Isra-el, et Iheru-sa-lem destructa est, se-dit Iheremi-as flens, et planxit lamenta-ti-onem hanc in Iherú-sa-lem

et dí-xit: ALEPH Quómodo sédet só-la cí-vi-tas pléna pó- pu-lo: fácta est qua-

si ví-du-a dómi-na Génti-um: prínceps pro-vinci-á-rum fácta est sub tri-bú-to.

BETH Pló-rans plo-rá-vit in nócte, et lacrímae é-ius in ma-xíl-lis é-ius: non est qui
 conso-lé-tur é-am ex ómni-bus cá-ris é-ius. Omnes amí-ci é-ius sprevé-runt é-am,
 et fácti sunt é-i i-nimí-ci. GYMEL Migrá-vit Iúda propter afflicti-ónem, et
 multi-tú-di-nem servi-tú-tis: ha-bi-tá-vit inter géntes, nec invé-nit réqui- em. Omnes per-
KR I
 se-cu-tó-res é-ius adprehendé-runt é-am inter angúst-i-as. Iherú-sa-lem Iherú-sa-lem,
 convérte-re ad Dómi-num Dé-um tú-um.

Responsorium I

AKKK Ms 47

VIII
I N món- te O-ly-vé- ti o-rá- vi ad Pá- trem: Pá- ter, si fí- e-ri
 pó- test, tránse-at a me cá-lix ís- te. * Spí- ri-tus qui-dem prómptus
 est, ca- ro autem in- fír- ma. Fi- at vo-lun- tas tu- a. V. Ve-rumptá-
 men non sí-cut ego vó- lo, sed sí-cut tu vis, Pá- ter. * Spí- ri-tus.

LECTIO II: Lamentatio II

AKKK Ms 59

Lm 1.4 - 1-13

D ELETH Ví-ae Sí- on lúgent, é-o quod non sint qui vé-ni- ant ad so-lem-pni-
tá-tem Omnes pórtae é-ius destrúctae, sa-cerdó-tes é-ius geméntes. Vírgi-nes é- ius
squá-li-de, et ípsa opprésa est ama-ri-tú-di-ne. HEE Fácti sunt hóstes é-ius
in cá-pi-te, i-nimí-ci é-ius locuple-tá-ti sunt: qui- a Dómi-nus locú-tus est super é- am
propter multi-tú-di-nem i-niqui-tá-tum é-ius. Párvu-li é-ius dúcti sunt in capti-vi-tá-tem,
ante fá-ci- em tri-bu-lántis. VAV Et egréssus est a fi-li- a Sí- on ómnis dé-
cor é-ius: fácti sunt prínci-pes é-ius ve-lud a-rí- e-tes non inve-ni- éntes pásca- a.
Et a-bi- é-runt absque forti-tú-di-ne ante fá-ci- em subsequéntis. ZAY Et re-cor-
dá-ta est Iherú-sa-lem ómni- um di- é-rum afflicti- ó-nis sú-ae et prae-va-ri-ca-ti- o-nis
ómn- um de-si-de-ra-bí-li- um su-ó-rum quae habú-e-rant a dié- bus antíquis, cum ca-
dé-ret pópu-lus in mánu hostí-li, et non ésset auxi-li- á-tor. Vi-dé-runt é- am hóstes et
de-ri-sé-runt sábba-ta é-ius. HETH Peccá-tum peccá-vit Iherú-sa-lem, propté-re- a

instá-bi-lis fácta est. Omnes, qui glo-ri-fi-cábant é-am sprevé-runt íl-lam, qui a vi-

dé-runt ignomí-ni-am é-ius: ípsa áutem gémens convérsa est retrórsu-m. TETH

Sórdes in pé-di-bus é-ius nec re-cordá-ta est fī-nis sú-i. Depó-si-ta est vehemé-ter non

hábens conso-la-tó-rem Ví-de Dómi-ne afflicti-ónem mé-am, quó-ni-am e-réctus est

i-nimí-cus me-us. IOTH Mánu-m sú-am mí-sit hóstis ad ómnia de-si-de-ra-bí-li-a

é-ius Qui-a ví-dit géntes ingrédas sanctu-á-ri-um sú-um, de quí-bus praécepe-ras ne

in-trá-rent ecclé-si-am tú-am. CAPH Omnis pópu-lus gémens, et quaerens panem:

KR 2

dé-dit pre-ti-ó-sa quaequém, pro cí-bo ad re-fo-cil-lándam á-nimam é-ius Ví-de, Dó-

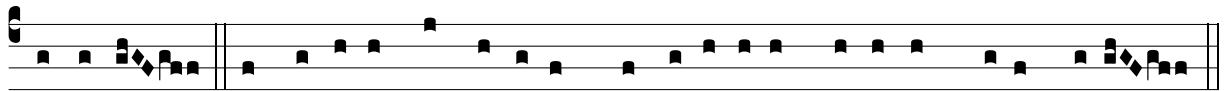
mi-ne, et consí-de-ra, quó-ni-am fácta sum ví-lis. LAMECH O vos ómnes, qui

transí-tis per ví-am, atté-ndi-te, et ví-dé-te si est dó-lor si-cut dó-lor mé-us. Quó-ni-am

vindemi-á-vit me, ut locú-tus est Dómi-nus in dí-e í-rae fu-ró-ris sú-i. MEM

De excé-lso mí-sit í-gnem in óssi-bus mé-is, et e-ru-dí-vit me. Expándit réthe pé-

dí-bus mé-is, convértit me retrórsu-m. Pó-su-it me de-so-lá-tam, tó-ta dí-e meoró-re

confectam. Iherú-sa-lem, Iherú-sa-lem, convérte-re ad Dómi-num Dé-um tú-um.

Lamentatio II

sub alia nota

AKKK Ms 59

Lm 1.4 - 1.7

D ELETH- Ví-ae Sí- on lú- gent é- o quod non sint qui vé-

ni- ant ad so-lem-pni-tá- tem: ómnes pórtae é- ius destrúctae: sa- cer- dó-

tes é-ius geméntes: vírgi-nes é-ius squá-lidae, et ípsa opprésa est ama- ri-tú-di-

ne. HE E Fáci sunt hó- stes é-ius in cá-pi-te i-nimí-

ci é-ius locuple-tá-ti sunt: qui- a Dómi-nus locú-tus est super é- am

Propter multi-tú-di-nem i-niqui-tá- tum é-ius Pár- vu- li e-ius dúcti sunt in capti-vi-

tá-tem, ante fá-ci- em tri-bu- lántis. VAV Et egréssus est a

fí-li- a Sí- on ómni- s dé- cor é- ius: fá- cti sunt prínci- pes é-ius ve- lut a-rí- e-tes non

inve- ni- éntes páscu- am. Et abié- runt absque for- ti- tú-di- ne an- te

inve- ni- éntes páscu- am. Et abié- runt absque for- ti- tú-di- ne an- te

inve- ni- éntes páscu- am. Et abié- runt absque for- ti- tú-di- ne an- te

fâ-ci-em subse-quentis. **ZAY** Et re-cordâ-ta est Iherú-
 sa-lem ómni-um di-é-rum afflicti-ó-nis sú-ae et prae-va-ri-ca-ti-ó-nis, ómni-
 um de-si-de-ra-bí-li-um su-ó-rum, quae habú-e-rat a di-é-bus antí-quis
 Cum cá-de-ret pó-pu-lus é-ius in má-nu hó-sti-li, et non é-ss-et auxi-li-á-tor
 Vi-dé-runt é-am hó-stes et de-ri-sé-runt sá-bba-ta é-ius
 Iherú-sa-lem Iherú-sa-lem con-verte-re ad Dó-mi-num Dé-um tú-um

Responsorium II

AKKK Ms 47

VIII

T Rístis est á-ni-ma mé-a us-que ad mór-tem: sus-ti-né-te hic,
 et vi-gi-lá-te mé-cum. * Nunc vi-dé-bi-tis túrbam, quae circúm-da-bit me.
 Vos fú-gam ca-pi-é-tis, et é-go vá-dam im-mo-lá-ri pro
 vó-bis. ¶. Vi-gi-lá-te, et o-rá-te, ut non in-tre-tis in tem-pta-ti-ó-
 nem. * Nunc vi-dé-bi-tis.

LECTIO III: Lamentatio III

AKKK Ms 59

Lm 1.14 - 1-22

N UN Vi-gi-lá-vit iúgum i-niqui-tá-tum me-á-rum in mánu é- ius
convo-lútae sunt, et impo-si-te cól-lo mé-o. Infirmá-ta est virtus mé- a
dé-dit me Dómi-nus in mánum, de qua non pó-te-ro súrge-re. SAMECH
Abstú-lit Dómi-nus ómnes magní-fí-cos mé-os de mé-di-o me- i vo-cá-vit advér-
sum me témpus ut conte-re-ret e-léctas me-os. Torcu-lar calcá-vit Dómi- nus
vírgi-ni fi-li- e Iuda. A-YN Idcírco ego pló-rans et ócu-lus me-us dedú-
cens a- quas: qui- a longe factus est a me conso-lá-tor convértens á-nimam me-am.
Facti sunt fí-li- i me-i pérdi- ti, quó-ni- am invá-lu- it i- nimí-cus. HEE
Expándit Sy-on manus su- as, non est qui conso-lé-tur e-am: Manda-vit Dómi-
nus advérsus Ia- cob in circú- i-tu é-ius ho-stis é-ius. Facta est Iherú- sa-
lem qua-si pollú-ta ménstru- is in-ter e-os. SADETH Iustus est Dó- mi-
nus, qui- a os e-ius ad i-ra-cúndi- am pro-vo-cá-vit: Audí-te óbsecro u-ni-vérsi

pó-pu- li, et vi-dé-te do-ló-rem me-um: Vírgi-nes me-ae, et iúvenes me- i
 a-bi-é-runt in capti-vi-tá-tem. COPH Vo-cá-vi amí-cos me- os, et ipsi
 de-ce-pé-runt me: Sa-cerdó-tes me- i et senes me- i in urbe consúm-pti sunt:
 qui- a quaesi-é-runt ci-bum si-bi ut re-fo-cil-lá-rent á-nimam su-am. RES
 Vi-de Dómi-ne quó-ni- am trí-bu- lor, venter mé-us turbá-tus est: subvérsum est in me
 cor me-um quó-ni- am ama-ri-tú-di-ne ple-na sum: Fo-ris interfé-cit glá-di- us, et
 domi mors sí-mi- lis est. SEU Audi-é-runt qui- a ingemí-sco e- go,
 et non est qui conso-lé-tur me. Omnes i-nimí-ci me- i audi-é-runt ma-lum me
 um, laetá-ti sunt, quó-ni- am tu fe-cisti: Addu-xísti di-em conso-la-ti- ó- nis,
 et fi- ant sí-mi- les me- i. TAW Ingre-di- á-tur ó-mne ma-lum e- ó-rum
 co- ram te: et vindé-mi- a e-os, si-cut vindemi- ásti me Propter ó-mnes i-niqui-tá-
 tes me- as: multi e-nim gé-mi-tus me- i, et cor me- um moerens. Iherú-sa-lem,
 Iherú- sa-lem, convérte-re ad Dómi-num Dé- um tu-um.

Responsorium III

AKKK Ms 47

V
E Cce ví-dimus é- um non habéntem spé-ci- em, neque de-
có- rem. Aspéc- tus é-ius in é- o non est. Hic peccá-ta nóstra por-
tá- vit, et pro nó-bis dó- lens. Ipse au- tem vulne-rá- tus est
propter i- niqui-tá- tes nós- tras. * Cú-ius li- vó- re saná- ti
sú- mus. *℣.* Ve-re languó-res nóstros ípse abstú- lit, et infirmi-tá-tes nóstras
íp-se por-tá- vit. * Cú-ius li- vó- re. *℞.* Ecce ví-dimus.

IN SECUNDO NOCTURNO

Antiphona I

AKKK Ms 47

VII
L i-be-rá- vit Dómi-nus páupe-rem a po-ténte, et í-nopem cú- i non é- rat adiú- tor.

Psalmus 71

1. De- us, Iu- dí- ci- um tu- um re- gi da: * et justí- ti- am tu- am fí- li- o re- gis.

Flex: Ará-bi-ae. †

2. Iudicáre pópulum tuum **in** iustítia, * et páuperes tuos **in** iudício.
3. Suscípant montes **pacem** pópulo: * et **colles** iustítiam.
4. Iudicábit páuperes pópuli, et salvos fáciat **filios** páuperum: * et humiliábit calumniatórem.
5. Et permanébit cum sole, et **ante** lunam, * in generatióne et generatióne.
6. Descéndet sicut plúvia in vellus: * et sicut stillicidia stillántia **super** terram.
7. Oriétur in diébus eius iustítia, et abundántia **pacis**: * donec auferátur luna.
8. Et dominábitur a mari **usque** ad mare: * et a flúmine usque ad términos orbis terrárum.
9. Coram illo prócident Aethíopes: * et inimíci eius **terram** lingent.
10. Reges Tharsis, et ínsulae **múnera** ófferent: * reges Arabum et Saba **dona** addúcent.
11. Et adorábunt eum omnes **reges** terrae: * omnes Gentes **sérvient** ei:
12. Quia liberábit páuperem **a** poténte: * et páuperem, cui non erat adiútor.
13. Parcet páuperi et **ínopi**: * et ánimas páuperum **salvas** fáciat.
14. Ex usúris et iniquitáte rédimet **ánimas** eórum: * et honorábile nomen eórum **coram** illo.
15. Et vivet, et dábitur ei de auro Arábiae, † et adorábunt de **ipso** **semper**: * tota die benedícant ei.
16. Et erit firmaméntum in terra in summis móntium, † superextollétur super Líbanum **fructus** eius: * et florébunt de civitaté sicut **fenum** terrae.
17. Sit nomen eius benedíctum in **sáecula**: * ante solem pérmanet **nomen** eius.
18. Et benedicéntur in ipso omnes **tribus** terrae: * omnes Gentes magnificábunt eum.
19. Benedíctus Dóminus, **Deus** Israel, * qui facit mirabília **solus**.
20. Et benedíctum nomen maiestátis eius **in** aetérnum: * et replébitur maiestáte eius omnis terra: **fiat, fiat.**

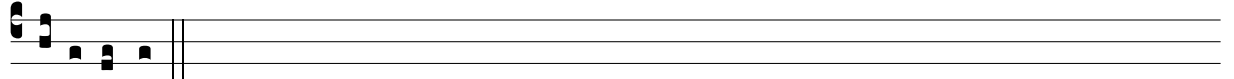
Antiphona II

AKKK Ms 47

VIII

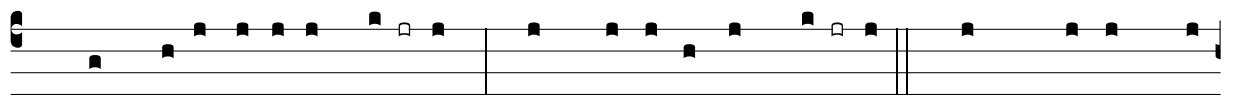

C Ogi- ta-vé-runt ímpi- i, et locú-ti sunt nequí-ci- am i-niqui-tá-tem in excélso

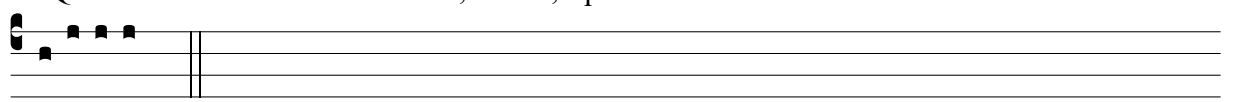

locú-ti sunt.

Psalmus 72

1. Quam bonus Isra- el **Dé-** us, * his, qui *recto sunt* **cor-** de *Flex:* déxte-ram mé-

am: †

2. Mei autem pene moti sunt **pedes**: * pene effúsi sunt *gressus* mei.
3. Quia zelávi super iníquos, * *pacem peccatórum* **videns**.
4. Quia non est respéctus morti eórum: * et firmaméntum in *plaga* eórum.
5. In labóre hóminum **non** sunt: * et cum homínibus non *flagellabúntur*:

6. Ideo tenuit eos **supérbia**, * opéti sunt iniquitáte et impietáte **sua**.
7. Pródiit quasi ex ádipe iníquitas eórum: * transiérunt in *afféctum cordis*.
8. Cogitavérunt, et locúti sunt nequítiam: * iniquitátem in excélso locúti sunt.
9. Posuérunt in caelum os **suum**: * et lingua eórum transívit in **terra**.
10. Ideo convertétur pópulus **meus** hic: * et dies pleni inveniéntur in **eis**.
11. Et dixerunt: Quómodo scit **Deus**, * et si est sciéntia in excélso?
12. Ecce ipsi peccatóres, et abundántes in **sæculo**, * obtinuérunt *divítias*.
13. Et dixi: Ergo sine causa iustificávi cor **meum**, * et lavi inter innocéntes *manus meas*.
14. Et fui flagellátus tota **die**, * et castigátio mea in *matutínis*.
15. Si dicébam: Narrábo sic: * ecce natiónem filiórum tuórum *reprobávi*.
16. Existimábam ut cognóscerem hoc, * *labor est ante* me.
17. Donec intrem in Sanctuárium **Dei**: * et intélligam in novíssimis *eórum*.
18. Verúmtamen propter dolos posuísti **eis**: * deiecísti eos dum *allevaréntur*.
19. Quómodo facti sunt in desolatiónem, súbito defecérunt: * periérunt propter iniquitátem **suam**.
20. Velut sómnum surgéntium, **Dómine**, * in civitáte tua imáginem ipsórum ad *níhilum rédiges*.
21. Quia inflammátum est cor meum, et renes mei commutáti sunt: * et ego ad níhilum redáctus sum, *et nescívi*.
22. Ut iumentum factus sum apud te: * et ego *semper tecum*.
23. Tenuísti manum dexteram meam: † et in voluntáte tua deduxísti me, * et cum glória *suscepísti* me.
24. Quid enim mihi est in **caelo**? * et a te quid vólui *super terram*?
25. Defécit caro mea, et cor **meum**: * Deus cordis mei, et pars mea Deus *in aetérnum*.
26. Quia ecce, qui elóngant se a te, períbunt: * perdidísti omnes, qui fornicántur **abs** te.
27. Mihi autem adhaerére Deo **bonum** est: * pónere in Dómino Deo *spem meam*:
28. Ut annúntiem omnes praedicatiónes **tuas**, * in portis *fíliae Sion*.

Antiphona III

AKKK Ms 47

I
E -Xsúrge, Dómi-ne, et iú-di-ca cáusam mé-am.

Psalmus 73

1. Ut quid, De-us, repu-listi in **fi**-nem: * i-rá-tus est fu-ror tu-us super oves páscu-ae

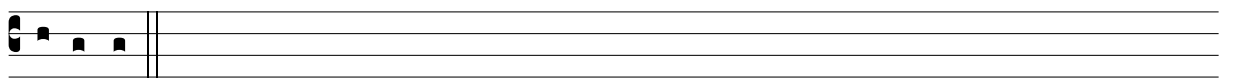
tu-ae?

2. Memor esto congregatiónis **tuae**: * quam possedísti *ab inítio*.
3. Redemísti virgam hereditátis **tuae**: * mons Sion, in quo habitásti *in eo*.
4. Leva manus tuas in supérbias eórum in **finem**: * quanta malignátus est inimícus *in sancto*

5. Et gloriáti sunt **qui odérunt** te: * in médio solemnitétis **tuae**.
6. Posuérunt signa **sua, signa**: * et non cognovérunt sicut in éxitu *super* **summum**.
7. Quasi in silva lignórum secúribus excidérunt iánuas eius **in idípsum**: * in secúri et áscia deiecérunt eam.
8. Incendérunt igni sanctuárium **tuum**: * in terra polluérunt tabernáculum nóminis **tui**.
9. Dixérunt in corde suo cognátio eórum **simul**: * Quiéscere faciámus omnes dies festos Dei a **terra**.
10. Signa nostra non vídimus, iam non **est prophéta**: * et nos non cognóscet **ámplius**.
11. Usquequo, Deus, impropérabit **inimicus**: * irrítat adversárius nomen tuum *in* **finem**?
12. Ut quid avértis manum tuam, et **déxteram tuam**, * de médio sinu tuo *in* **finem**?
13. Deus autem Rex noster **ante saécula**: * operátus est salútem in médio **terrae**.
14. Tu confirmásti in virtúte **tua mare**: * contribulásti cápita *dracónum in* **aquis**.
15. Tu confregisti cápita **dracónis**: * dedísti eum escam *pópulis* **Æthíopum**.
16. Tu dirupísti fontes, **et torréntes** * tu siccásti flúvios **Ethan**.
17. Tuus est dies, et **tua est** nox: * tu fabricátus es *auróram et* **solem**.
18. Tu fecísti omnes **términos terrae**: * aestátem et ver tu *plasmásti* **ea**.
19. Memor esto huius, inimicus impropérávit **Dómino**: * et *pópulus insípiens* incitávit *nomen* **tuum**.
20. Ne tradas béstiis ánimas confiténtes **tibi**, * et ánimas páuperum tuórum ne obliviscáris *in* **finem**.
21. Réspice in testaméntum **tuum**: * quia repléti sunt, qui obscuráti sunt terrae *dómibus iniquitátum*.
22. Ne avértatur húmilis **factus confúsus**: * pauper et inops laudábunt *nomen* **tuum**.
23. Exsúrge, Deus, iúdica **causam tuam**: * memor esto impropériórum tuórum, eórum quae ab insípiénte sunt *tota* **die**.
24. Ne obliviscáris voces inimicórum tuórum: * supérbia eórum, qui te odérunt, *ascéndit* **semper**.

℣. Dé-us mé-us é-ri-pe me de mánu pecca-tó-ris. ℞. Et de mánu contra légem agéntis et

i-níqui.

PL- Klk Ms 1

Pater noster

LECTIO IV

AKKK RARA III 2657

*Augustinus Hipponensis,
Ennarationes in Psalmos LXIII, 2*

Lectio quarta. Ex sermone beati Augustini sine titulo et sine benedictionem per omnes istos tres dies in omnibus lectionibus

“Exaudi Deus orationem meam, dum tribulor: a timore inimici erue animam meam: a timore inimici eripe animam meam”. Saevierunt inimici in martyres; quid orabat ista vox corporis Christi. Hoc orabat ut] eruerebantur ab inimicis ut non es eos possent occidere inimici. Ergo exauditi non sunt, qua occisi sunt; et deseruit Deus contritos corde servos suos, et sperantes in se despexit? Absit. “Quis enim invocavit Dominum et derelictus est? Quis speravit in eum, et desertus est ab eo?”

Responsorium IV

AKKK Ms 47

VIII
U - Nus ex disci-pu-lis mé- is trádet me hó-di- e. Vae íl- li
per quem trá-dar é- go: * Mé-li- us íl-li é- rat, si ná- tus non fu-
ís- set. V. Qui- intíngit mé-cum mánum in pa-ra-sí- de, hic me tra-di-tú-rus
est in mánus pec-ca- tó- rum. * Mé-li- us.

LECTIO V

AKKK RARA III 2657

Exaudiebantur ergo ab eo, et occidebantur; et tamen ab inimicis eruebantur. Alii timentes consentiebant timentes et vivebant; et tamen ipsi ab inimicis absorbebantur. Occisi eruebantur, viventes absorbebantur. Inde est et illa vox gratulationis: Forsitan vivos absorbuissent nos. Multi absorpti, et vivi absorpti; multi mortui absorpti. Qui enim putaverunt inanem esse fidem christianam, mortui absorpti sunt.

Responsorium V

AKKK Ms 47

II
Ecce turba: et qui vo-cabá-tur Iu- das vé- nit. Et cum appro-pinquá-
ret ad Ihesum ut é-um oscu-la-ré- tur. Ihesus dí-xit ad é- um:
Iu- da, óscu-lo tra-dis Fí-li- um hómi- nis? * Ad cru- ci- fi- gén-
dum. ¶ Fí- li- us qui-dem hómi-nis vá-dit, si-cut scríptum est de íl- lo vae,
autem hómi-ni íl-li per quem tradé- tur. * Ad cru- ci.

LECTIO VI

AKKK RARA III 2657

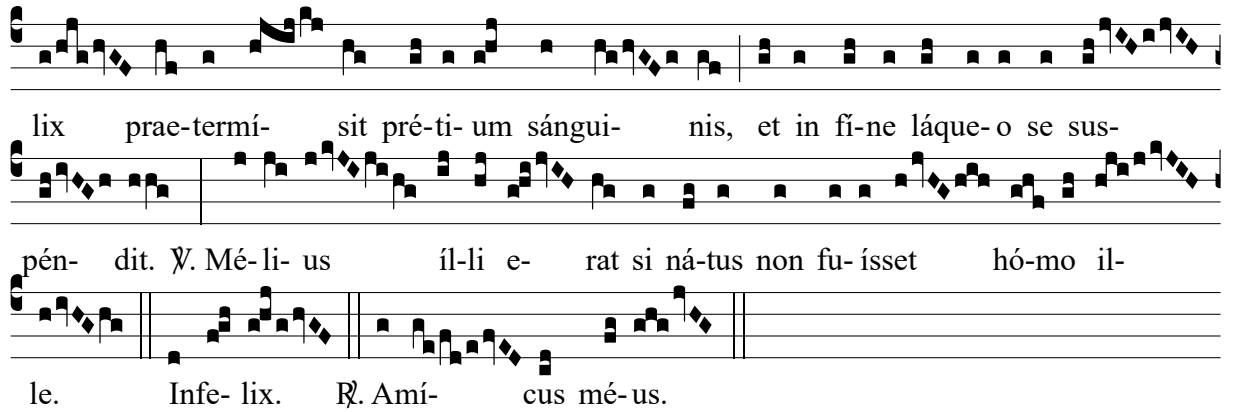
Qui autem scientes veritatem esse praedicationem Evangelii, Christum esse Filium Dei scientes, et hoc credentes, et hoc intus tenentes, cesserunt tamen doloribus, et idolis sacrificaverunt, vivi absorpti sunt. Illi absorpti sunt,

quia mortui; Isti autem quia absorpti, mortui. Non enim absorpti vivere potuerunt, quamvis vivi absorberentur. Ergo hoc orabat vox martyrum: A timore inimici erue animam meam.

Responsorium VI

AKKK Ms 47

VIII
A-Mí- cus mé- us óscu- li me trá-di-dit sí- gno. Quem os-
cu- lá-tus fú-e- ro, íp-se est, te-né- te e- um. Hoc má- lum
fê-cit sí- gnum, qui per óscu-lum ad-implé-vit ho- mi-cí- di- um. * Infé-

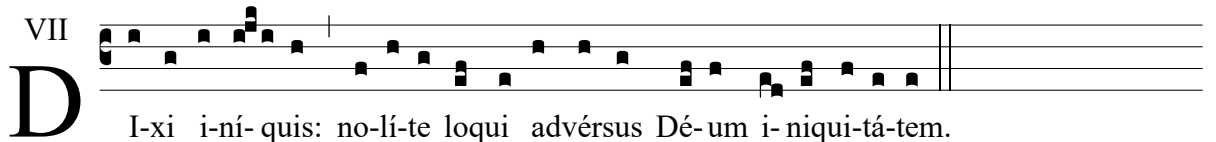
lix prae-termí- sit pré-ti-um sánqui- nis, et in fí-ne láque-o se sus-
pén- dit. V. Mé-li- us íl-li e- rat si ná-tus non fu-ísset hó-mo il-
le. Infe- lix. R. Amí- cus mé-us.

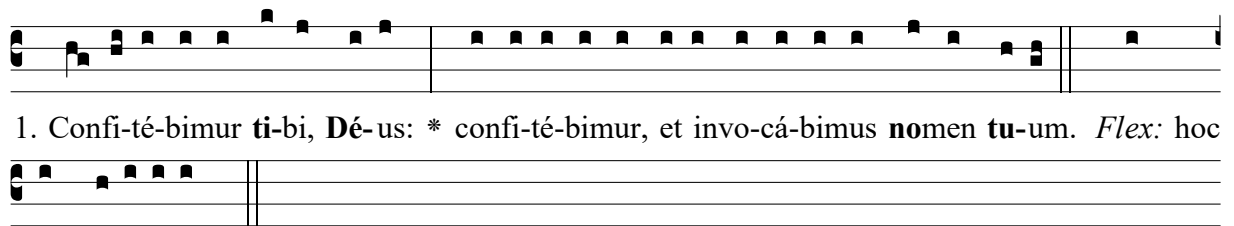
IN TERTIO NOCTURNO

Antiphona I

AKKK Ms 47

VII

D I-xi i-ní-quis: no-lí-te loqui advérsus Dé-um i- niqui-tá-tem.

Psalmus 74

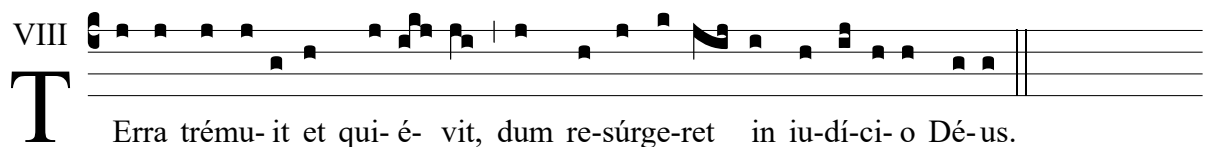

1. Confi-té-bimur **ti**-bi, **Dé**-us: * confi-té-bimur, et invo-cá-bimus **nomen tu**-um. *Flex:* hoc

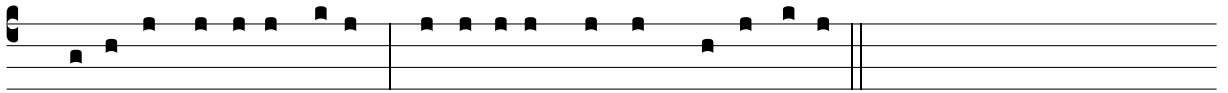
in hoc: †

2. Narrábimus mirabília **tua**: * cum accépero tempus, ego iustítias **iudicábo**.
3. Liquefácta est terra, et omnes qui hábitant in ea: * ego confirmávi colúm-nas eius.
4. Dixi iníquis: Nolíte iníque ágere: * et delinquéntibus: Nolíte exaltáre **cornu**:
5. Nolíte extóllere in altum **cornu vestrum**: * nolíte loqui advérsus Deum iniquitátem.
6. Quia neque ab Oriénte, neque ab Occidénte, neque a desértis **móntibus**: * quóniam **Deus iudex** est.
7. Hunc humíliat, et **hunc exáltat**: * quia calix in manu Dómini vini meri **plenus misto**.
8. Et inclinávit ex hoc in hoc: † verúmtamen faex eius non est **exinaníta**: * bibent omnes peccatóres **terrae**.
9. Ego autem annuntiábo in **sæculum**: * cantábo **Deo Iacob**.
10. Et ómnia córnua peccatórum **confríngam**: * et exaltabúntur **córnua iusti**.

Antiphona II

VIII

T Erra trému-it et qui-é- vit, dum re-súrge-ret in iu-dí-ci-o Dé-us.

Psalmus 75

1. No-tus in Iudaé-a **De**-us: * in Isra-el magnum *nomen* e-jus.
2. Et factus est in pace locus eius: * et habitatio eius in **Sion**.
3. Ibi confrégit poténtias **árcuum**: * scutum, gládium, et **bellum**.
4. Illúminans tu mirabiliter a móntibus aetérnis: * turbáti sunt omnes insipientes **corde**.
5. Dormiérunt somnum **suum**: * et nihil invenérunt omnes viri divitiárum in *mánibus suis*.
6. Ab increpatione tua, Deus **Iacob**, * dormitavérunt qui ascendérunt equos.
7. Tu terríbilis es, et quis resístet **tibi**? * ex tunc *ira tua*.
8. De caelo audítum fecísti iudícium: * terra trémuit et *quiévit*.
9. Cum exsúrgeret in iudícium **Deus**, * ut salvos fáceret omnes mansuétos **terrae**.
10. Quóniam cogitatio hóminis confitébitur **tibi**: * et reliquiae cogitationis diem festum *agent tibi*.
11. Vovéte, et réddite Dómino Deo **vestro**: * omnes, qui in circúitu eius *affértis múnera*.
12. Terríbili et ei qui aufert spíritum **príncipum**, * terríbili apud *reges terrae*.

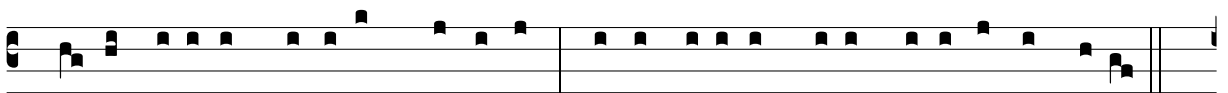
Antiphona III

AKKK Ms 47

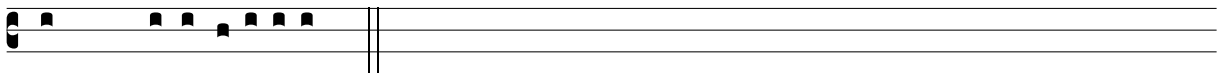

N dí- e tri-bu-la-ti- ó-nis mé-ae Dé-um exqui-sí-vi má-ni-bus mé- is.

Psalmus 76

1. Vo-ce me-a ad Dóminum clamá-vi: * vo-ce me-a ad De-um, et inténdit **mi**-hi.

Flex: exqui-sí-vi. †

2. In die tribulationis meae Deum exquisívi, † *mánibus meis nocte* **contra eum**: * et non **sum decéptus**.
3. Rénuít consolári ánima mea: † memor fui Dei, et delectátus sum, et **exercitátus** sum: * et defécit **spíritus meus**.
4. Anticipavérunt vigílias **óculi mei**: * turbátus sum, et non **sum locútus**.
5. Cogitávi **dies antíquos**: * et annos aetérnos in **mente hábui**.
6. Et meditátus sum nocte cum **corde meo**, * et exercitábar, et scopébam **spíritum meum**.
7. Numquid in aetérnum proiíciet **Deus**: * aut non appónet ut complacítior sit **adhuc**?
8. Aut in finem misericórdiam **suam abscíndet**, * a generatióne in generatióne?
9. Aut obliviscétur miseréri **Deus**: * aut continébit in ira sua misericórdias **suas**?

10. Et **dixi**: Nunc **coepi**: * haec mutatio **dexteræ** **Excelsi**.
 11. Memor fui **óperum** **Dómini**: * quia memor ero ab iníto **mirábiliu** **tuórum**.
 12. Et meditabor in ómnibus **opéribus** **tuis**: * et in adinventiónibus tuis **exercébor**.
 13. Deus, in sancto via tua: † quis Deus magnus sicut **Deus noster**? * tu es Deus qui facis **mirábilia**.
 14. Notam fecísti in pópulis **virtútem** **tuam**: * redemísti in bráchio tuo pópulum tuum filios **Iacob** et **Ioseph**.
 15. Vidérunt te aquae, Deus, **vidérunt** te **aquae**: * et timuérunt et turbátae **sunt** **abýssi**.
 16. Multitúdo **sónitus** **aquárum**: * vocem **dedérunt** **nubes**.
 17. Etenim sagíttae **tuæ** **tránseunt**: * vox tonítrui **tui** in **rota**.
 18. Illuxérunt coruscationes tuae **orbi** **terrae**: * commóta est, et **contrémuit** **terra**.
 19. In mari via tua, et sémitae tuae in **aquis** **multis**: * et vestígia tua non **cognoscéntur**.
 20. Deduxísti sicut oves **pópulum** **tuum**, * in manu **Móysi** et **Aaron**.

℣. Homo pa-cis me-ae in quae spe-ra-vi ℞. Ampli- a-vit adversum me supplanta-ti-onem.

PL- Kik Ms 1

Pater noster

LECTIO VII

AKKK RARA III 2657

*Beda Venerabilis,
 In Evangelium Ioannis Homilia XXV, In Coena Domini, 1*

Evangelia sine titulo. Iohannis XIII

Ante diem festum Paschae, sciens Iesus quia venit hora eius ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.

Homelia Venerabili Bedae Presbyteri de eadem lectionem

Scripturus evangelista Ioannes memorabile illud Domini ministerium, quo discipulis in Pascha priusquam ad passionem iret, pedes lavare dignatus est, primo ipsum nomen Paschae quid mystice signaret, aperire curavit, ita incipiens: Ante diem autem festum Paschae sciens Iesus quia venit hora eius ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.

Responsorium VII

AKKK Ms 47

I
S E- nió- res pó- pu- li consí-li- um fe- cé- runt, ut Ihésum dó-lo tené- rent,
et oc- cí- de- rent. * Cum glá-di- is et fús-ti- bus e- xi- é- runt tamquam ad
latró- nem. *℣.* Congregavé- runt i- niqui- tá- tem sí- bi, et egre- di- e- bá- tur
fó- ras. * Cum glá-di- is.

LECTIO VIII

AKKK RARA III 2657

Pascha quippe transitus interpretatur, nomen servitute, ut venirent ad terram promissae olim ex eo vetus habens quod transierit in eo Domini haereditatis et pacis. Mystice autem significans quod in eo Dominus transiturus esset ex filii Israel transierint illa nocte de Aegyptia hoc mundo ad Patrem.

Responsorium VIII

AKKK Ms 47

I
R Eve- lábunt cae- li i- niqui- tá- tem Iu- dae, et terra adversus é- um
con- súr- get, et ma- ni- féstum é- rit peccá- tum íl- li- us in dí- e fu- ró- ris Dó-
mi- ni. * Cum é- is qui di- xé- runt Domi- no Dé- o re- cé- de a nó-
bis sci- én- ti- am vi- á- rum tu- á- rum no- lu- mus. *℣.* Fi- at mensa e- ó-

rum co-ram íp-sis in láque- um, et in retri-bu-ti-ónes, et in scán- da- lum. *

Cum é- is.

LECTIO IX

AKKK RARA III 2657

Et quod eius exemplo fideles abiectis temporalibus desideriis, abiecta vitiorum servitute, continuis virtutum studiis transire debeant ad promissionem patriae coelestis. Quomodo autem transierit Iesus ex hoc mundo ad Patrem, pulchro sermone designat Ioannes evan-

gelista, cum dicit: Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos, id est in tantum dilexit, ut ipsa dilectione vitam ad tempus finiret corporalem, mox de morte ad vitam, de hoc mundo transiturus ad Patrem.

Responsorium IX

AKKK Ms 47

VII

O Iu- da, qui de-re- liquísti consí-li- um pa- cis, et cum Iude- is

con- si- li- á-tus es, tri- gínta argente- is vendi- dísti sán-gui-nem iú- stum. *

Et pá-cis óscu-lum fe-ré- bas quod in pectó- re non há- be- bas.

℣. Ve- rax dá-tur fallá-ci- bus pí- um flagel- lat im- pi- us. * Et pa- cis.

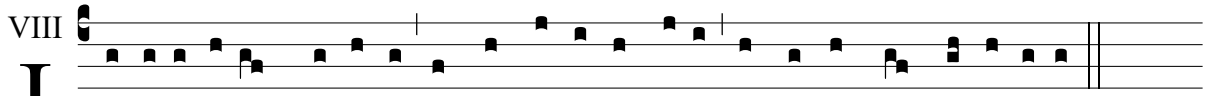
℞. O Iu- da.

AD LAUDES

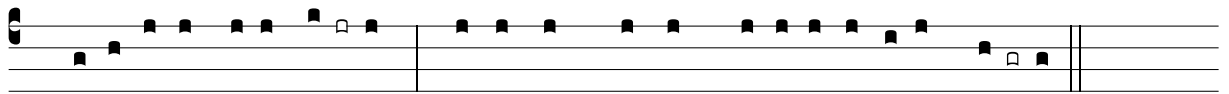
AKKK Ms 47

Ad Laudes antiphonam sine versiculo et aliis

Antiphona I

VIII
I Usti-fi-cé-ris, Dómi-ne, in sermó-ni-bus tú-is, et víncas cum iu-di-cá-ris.

Psalmus 50

1. Mi-se-ré-re me- i **De-** us, * se-cúndum magnam mi-se-ri-córdi- *am tu-* am.
2. Et secúndum multitúdinem miseratiónum tuárum, * dele iniquitátem **meam**.
3. Amplius lava me ab iniquitáte **mea**: * et a peccáto *meo munda* me.
4. Quóniam iniquitátem meam ego **cognó**sco: * et peccátum meum contra *me est semper*.
5. Tibi soli peccávi, et malum coram te **feci**: * ut iustificéris in sermónibus tuis, et vincas cum *iudicáris*.
6. Ecce enim in iniquitátibus **concé**ptus sum: * et in peccátis concépit me *mater mea*.
7. Ecce enim veritátem dilexísti: * incérta et occúlta sapiéntiae tuae manifestásti **mihi**.
8. Aspérges me hyssópo, et mundábor: * lavábis me, et super nivem *dealbábor*.
9. Audítui meo dabis gáudium et laetítiam: * et exsultábunt ossa *humiliáta*.
10. Avérte fáciem tuam a peccátis **meis**: * et omnes iniquitátes *meas dele*.
11. Cor mundum crea in me, **Deus**: * et spíritum rectum ínno-va in viscéribus **meis**.
12. Ne proiicias me a fácie **tua**: * et spíritum sanctum tuum ne *áuferas a* me.
13. Redde mihi laetítiam salutáris **tui**: * et spírítu principáli *confirma* me.
14. Docébo iníquos vias **tuas**: * et ímpii ad te *converténtur*.
15. Líbera me de sanguínibus, Deus, Deus salutis **meae**: * et exsultábit lingua mea iustítiam **tuam**.
16. Dómine, lábia mea **apéries**: * et os meum annuntiábit *laudem tuam*.
17. Quóniam si voluísse sacrificium, dedíssem **úti**que: * holocáustis non *delectáberis*.
18. Sacrificium Deo spíritus contribulátus: * cor contrítum et humiliátum, Deus, *non despícies*.
19. Benígne fac, Dómine, in bona voluntáte tua **Sion**: * ut aedificéntur muri *Ierúsalem*.
20. Tunc acceptábis sacrificium iustítiae, oblati-ones, et holocáusta: * tunc impónent super altáre *tuum vítulos*.

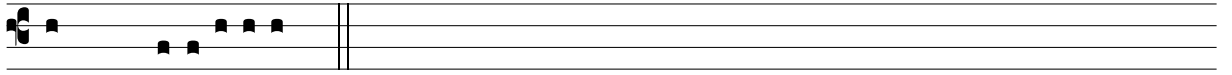
Antiphona II

II
D Omi-nus tamquam ó-vis ad víc-timam dúctus est, et non a-pé-ru-it os sú-um.

Psalmus 89

1. Dómi-ne, re-fú-gi-um factus es **no-** bis: * a gene-ra-ti-óne in gene-ra-ti-ó- nem.

Flex: tránse-at. †

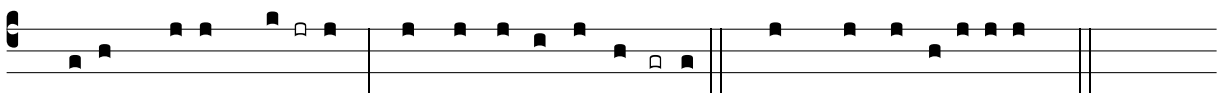
2. Priúsqvam montes fíerent, aut formarétur terra et **orbis**: * a sáeculo et usque in sáeculum tu es, **Deus**.
3. Ne avértas hóminem in humilitátem: * et dixísti: Convertímini, filii **hóminum**.
4. Quóniam mille anni ante óculos **tuos**, * tamquam dies hestérna, quae *praetériit*.
5. Et custódia in **nocte**, * quae pro níhilo habéntur, eórum *anni* erunt.
6. Mane sicut herba tránseat, † mane flóreat, et **tránseat**: * véspere décidat, indúret et *aréscat*.
7. Quia defécimus in ira **tua**, * et in furóre tuo turbáti **sumus**.
8. Posuísti iniquitátes nostras in conspéctu **tuo**: * sáeculum nostrum in illuminatióne vultus **tui**.
9. Quóniam omnes dies nostri defecérunt: * et in ira tua *defécimus*.
10. Anni nostri sicut aránea medita**úntur**: * dies annórum nostrórum in ipsis, septuagínta **anni**.
11. Si autem in potentátibus, octogínta **anni**: * et ámplius eórum, labor *et dolor*.
12. Quóniam supervénit mansuetúdo: * et corripíemur.
13. Quis novit potestátem irae **tuae**: * et prae timóre tuo iram tuam dinumeráre?
14. Déxteram tuam sic **notam** fac: * et erudítos corde in *sapiéntia*.
15. Convértere, Dómine, **úsquequo**? * et deprecábilis esto super servos **tuos**.
16. Repléti sumus mane misericórdia **tua**: * et exsultávimus, et delectáti sumus ómnibus diébus **nostris**.
17. Laetáti sumus pro diébus, quibus nos humiliásti: * annis, quibus vídimus **mala**.
18. Réspice in servos tuos, et in ópera **tua**: * et dírige filios eórum.
19. Et sit splendor Dómini Dei nostri super nos, † et ópera mánuum nostrárum dírige **super nos**: * et opus mánuum nostrárum **dírige**.

Antiphona III

VIII

C Ontrí-tum est cor mé-um in me-di- o mé- i, contremu-é-runt ómni- a óssa mé-a.

Psalmus 62

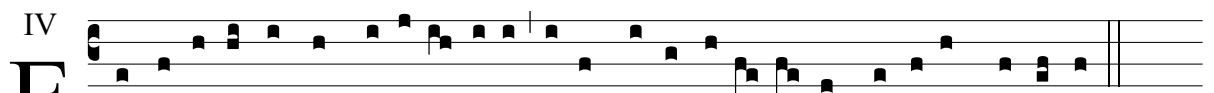
1. De-us, De-us **me-** us, * ad te de *lu-ce ví-gi-lo*. *Flex:* inaquó-sa. †

2. Sitívit in te ánima **mea**, * quam multipliciter tibi *caro mea*.
3. In terra desérta, et ínvia, et inaquósa: † sic in sancto appáruí **tibi**, * ut vidérem virtútem tuam, et glóriam **tuam**.

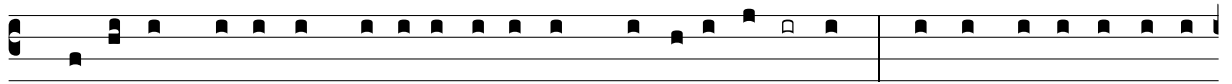

4. Quóniam mélior est misericórdia tua super **vitas**: * *lábía mea laudábunt* te.
5. Sic benedicam te in vita **mea**: * et in nómine tuo levábo *manus meas*.
6. Sicut ádipe et pinguédine repleátur ánima **mea**: * et lábiis exsultatiónis *laudábit os meum*.
7. Si memor fui tui super stratum meum, † in matutínis meditábor **in** te: * quia fuísti *adiútor meus*.
8. Et in velaménto alárum tuárum exsultábo, † adhæsit ánima mea **post** te: * me suscepit *déxtera tua*.
9. Ipsi vero in vanum quaesiérunt ánimam meam, † introíbunt in inferióra **terrae**: * tradéntur in manus gládii, partes *vúlpium* erunt.
10. Rex vero laetábitur in Deo, † laudabúntur omnes qui iurant in **eo**: * quia obstrúctum est os loquéntium *iníqua*.

Antiphona IV

IV

E -Xortá-tus est in virtú-te tú-a et in re-fecci-ó-ne sáncta tú-a, Dómi-ne.

Canticum Moysis

1. Cantémus Dómi-no: glo-ri-ó-se e-nim *magni-fi-cá-tus* est, * equum et ascensó-rem *de-jé-cit in ma-* re. *Flex: pugná-tor †*

2. Fortitúdo mea, et laus *mea* **Dóminus**, * et factus est *mihi in salútem*.
3. Iste Deus meus, et glorificábo eum: * Deus patris mei, et exaltábo eum.
4. **Dóminus** quasi vir pugnátor, † *Omnípotens nomen eius*. * Currus Pharaónis et exercítum eius *proiécit in mare*.
5. Elécti príncipes eius submérsi sunt in *Mari Rubro*: * abýssi operuérunt eos, descendérunt in *profúndum quasi lapis*.
6. *Déxtera tua, Dómine, magnificáta est in fortitúdine: † déxtera tua, Dómine, percússit inimícum.* * Et in multitudíne glóriæ tuæ deposuísti *adversários tuos*:
7. Misísti iram tuam, quæ devorávit eos *sicut stípulam*. * Et in spírítu furóris tui *congregatae sunt aquae*:
8. Stetit *unda fluens*, * *congregatae sunt abýssi in médio mari*.
9. Dixit inimícus: *Pérsequar et comprehéndam*, * *dívidam spólia, implébitur ánima mea*:
10. Evaginábo *gládium meum*, * *interficiet eos manus mea*.
11. Flavít spírítus tuus, et opéruit *eos mare*: * *submérsi sunt quasi plumbum in aquis veheméntibus*.
12. Quis símilis tui in *fortibus, Dómine?* * quis símilis tui, magníficus in sanctitáte, terríbilis atque laudábilis, *fáciens mirabília?*
13. Extendísti manum tuam, et devorávit *eos terra*. * Dux fuísti in misericórdia tua pópulo *quem redemísti*:
14. Et portásti eum in *fortitúdine tua*, * *ad habitáculum sanctum tuum*.
15. Ascendérunt pópuli, *et iráti* sunt: * *dolóres obtinuérunt habitatóres Philístiim*.

16. Tunc conturbáti sunt príncipes Edom, † robústos Moab obtínuit tremor: * obriguérunt omnes habitatóres **Chánaan**.

17. Irruat super eos formído et pavor, * in magnitúdine bráchii tui:

18. Fiant inmóbiles quasi lapis, † donec pertránseat pópulus tuus, **Dómine**, * donec pertránseat pópulus tuus iste, quem possedísti.

19. Introdúces eos, et plantábis in monte hereditátis tuae, * firmíssimo habitáculo tuo quod operátus es, **Dómine**:

20. Sanctuárium tuum, **Dómine**, quod firmavérunt manus tuae. * **Dóminus** regnábit in aetérnum et ultra.

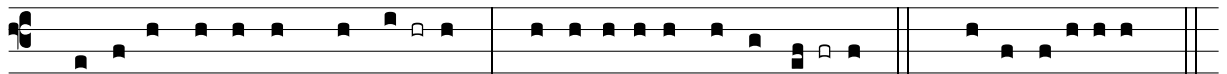
21. Ingréssus est enim eques Phárao cum cúrribus et equítibus eius in mare: * et redúxit super eos **Dóminus** aquas maris:

22. Fílii autem Israel ambulavérunt per siccum * in médio eius.

Antiphona V

II
O
-Blá-tus est, qui- a ípse vó-lu- it, et peccá-ta nostra íp-se portá-vit.

Psalmi 148 149 150

1. Laudá-te **Dómi-num** de cae- lis: * laudá-te e-um in excél- sis *Flex:* vírgi-nes, †

148

2. Laudáte eum, omnes Angeli eius: * laudáte eum, omnes virtútes eius.

3. Laudáte eum, sol et luna: * laudáte eum, omnes stellae et lumen.

4. Laudáte eum, caeli caelórum: * et aquae omnes, quae super caelos sunt, laudent nomen **Dómini**.

5. Quia ipse dixit, et facta sunt: * ipse mandávit, et creáta sunt.

6. Státuit ea in aetérnum, et in saeculum aéculi: * praecéptum pósuit, et non praeteríbit.

7. Laudáte **Dóminum** de terra, * dracones, et omnes abyssi.

8. Ignis, grando, nix, glácies, spíritus procellárum: * quae faciunt verbum eius:

9. Montes, et omnes colles: * ligna fructífera, et omnes cedri.

10 Béstiae, et unívsera pécora: * serpéntes, et vólucres pennátae:

11. Reges terrae, et omnes pópuli: * príncipes, et omnes iúdicés terrae.

12. Iúvenes, et vírgines, † senes cum iunióribus laudent nomen **Dómini**: * quia exaltátum est nomen eius solíus.

13. Conféssio eius super caelum et terram: * et exaltávit cornu pópuli sui.

14. Hymnus ómnibus sanctis eius: * filiis Israel, pópulo appropinquánti sibi.

149

15. Cantáte **Dómino** cánticum novum: * laus eius in ecclésia sanctórum.

16. Laetétur Israel in eo, qui fecit eum: * et filii Sion exsúltent in rege suo.

17. Laudent nomen eius in choro: * in týmpano, et psaltério psallant ei.

18. Quia beneplácitum est **Dómino** in pópulo suo: * et exaltábit mansuétos in salútem.

19. Exsultábunt sancti in glória: * laetabúntur in cubílibus suis.

20. Exaltatiónes Dei in gútture eórum: * et gládii ancípites in mánibus eórum.

21. Ad faciendam vindictam in nationibus: * increpationes in populis.
 22. Ad alligandos reges eorum in compedibus: * et nobiles eorum in manibus ferreis.
 23. Ut faciant in eis iudicium conscriptum: * gloria haec est omnibus sanctis eius.
 150
 24. Laudate Dominum in sanctis eius: * laudate eum in firmamento virtutis eius.
 25. Laudate eum in virtutibus eius: * laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.
 26. Laudate eum in sono tubae: * laudate eum in psalterio, et cithara.
 27. Laudate eum in tympano, et choro: * laudate eum in chordis, et organo.
 28. Laudate eum in cymbalis benesonantibus: † laudate eum in cymbalis iubilationis: * omnis spiritus laudet Dominum.

Hic iam luminaria omnia extinguuntur et ad Benedictus inchoatur antiphonam

Antiphona ad Benedictus

I
T Rá-di-tor autem dé-dit é-is sígnum, dí-cens: quem oscu-lá-tus fú-e-ro, ípse est,
 tené-te é-um.

Benedictus

1. Bene-díctus Dómi-nus, De- us Isra-el: * qui a vi-si-tá-vit, et fe-cit redempti- ónem
 ple-bis su- ae.

2. Et erexit cornu salutis nobis: * in domo David, púeri sui.
 3. Sicut locútus est per os sanctórum, * qui a sáeculo sunt, prophetárum eius:
 4. Salútem ex inimícis nostris, * et de manu ómnium, qui odérunt nos.
 5. Ad faciendam misericórdiam cum pátribus nostris: * et memorári testaménti sui sancti.
 6. Iusiurándum, quod iurávit ad Abraham patrem nostrum, * datúrum se nobis:
 7. Ut sine timóre, de manu inimicórum nostrórum liberáti, * serviámus illi.
 8. In sanctitáte, et iustítia coram ipso, * ómnibus diébus nostris.
 9. Et tu, puer, Prophéta Altíssimi vocáberis: * praeíbis enim ante fáciem Dómini, paráre vias eius:
 10. Ad dandam sciéntiam salutis plebi eius: * in remissionem peccatórum eórum:
 11. Per víscera misericórdiae Dei nostri: * in quibus visitávit nos, óriens ex alto:
 12. Illumináre his, qui in ténébris, et in umbra mortis sedent: * ad dirigéndos pedes nostros in viam pacis.

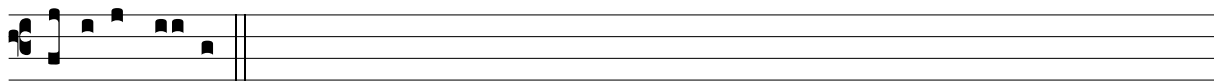

TROPOS

AKKK Ms 47

Deinde cantent pueri

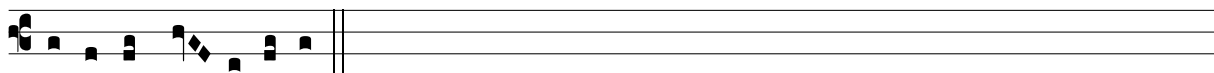
Ky-ri- e ley-son.

Deinde prelatus versus

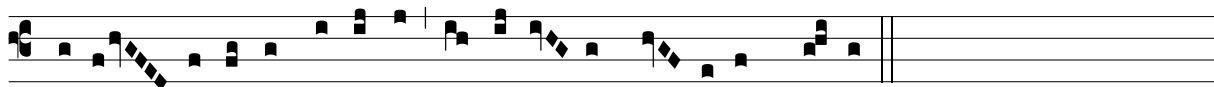
Ihesu Christe, qui passu-rus adve- ni-sti propter nos.

Deinde alii pueri

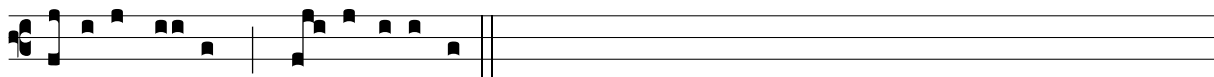
Dómi-ne mi- se-ré-re.

Statim chorus post eos

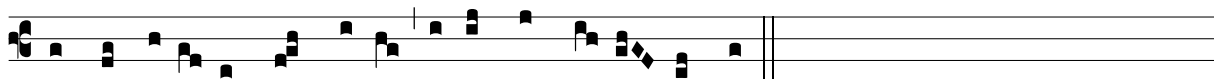
Christus Dómi-nus fáctus est o-boédi- ens usque ad mór-tem.

Secundo pueri primi

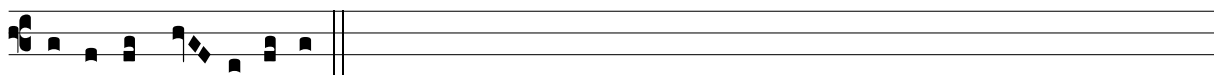
Ky-ri- e ley-son Chri- ste le-y-son.

Prelatus versus

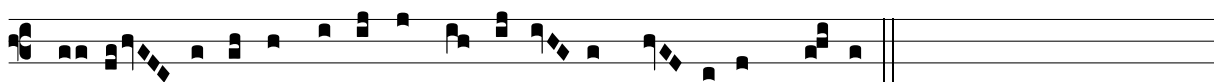
Qui prophe-ti-ce prompsis-ti: e-ro mors tu- a, o mors.

Deinde alii pueri

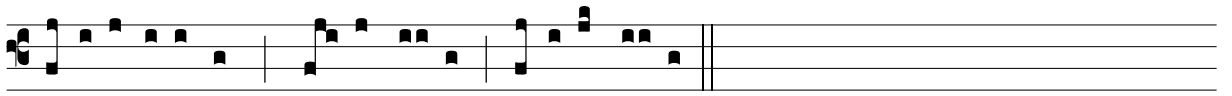
Dómi-ne mi- se-ré-re.

Chorus

Chris-tus Dómi-nus fáctus est o-boédi- ens usque ad mór-tem.

Tertio pueri primi

Ky-ri- e le-y-son Chri- ste ley-son Ky-ri- e ley-son.

(Feria Quinta et Feria Sexta) Prelatus versus

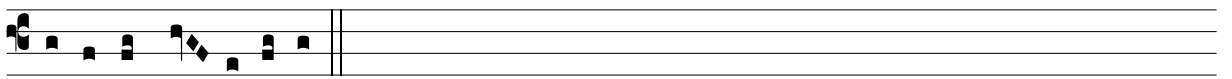
Qui expánsis in crú- ce má-ni bus tra-xis-ti ómni- a ad te saécu-la.

(Sabbato Sancto) Sivo fuerit sabbatum tunc prelatus cantet in tertio loco hiic versus

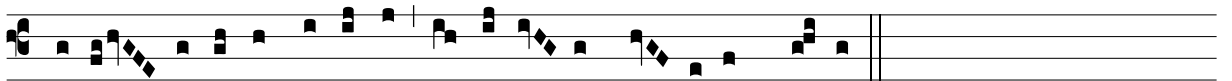
Ví-ta in lí-gno mo-ri-tur infernus, ex morsu de-spo-li- a-tur.

Postquem pueri

Dómi-ne mi- se-ré-re.

Chorus

Christus Dómi-nus fáctus est o-boédi- ens usque ad mór-tem.

His permissis sequitur statim hymnus quem chorus cantabit subunigendo post quemlibet versum tropus

HYMNUS

AKKK Ms 47

Ex Christe factor omni- um, redemptor et cre-denti- um, pla-ca-re vo-tis suppli-

cum, te laudi-bus co-lenti- um.

Tropus

Laus tibi Christe qui pateris in cruce pendens proservis cum patre qui regnas in caelis nos reas salva in terris. Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison.

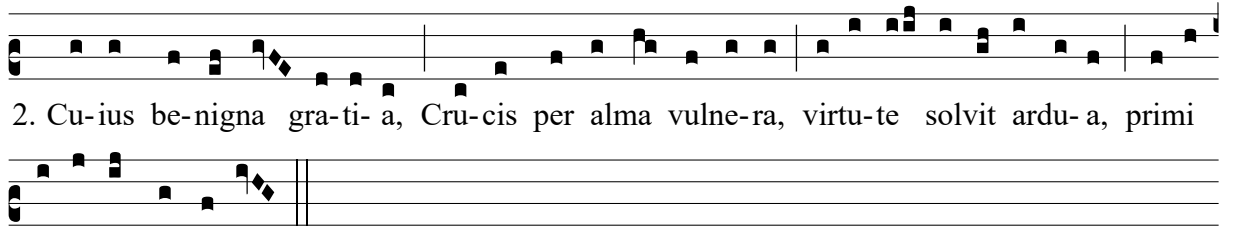
Pueri vero primi, post quemlibet versum et tropum cantabunthas particulas

Christe audi nos, salva nos

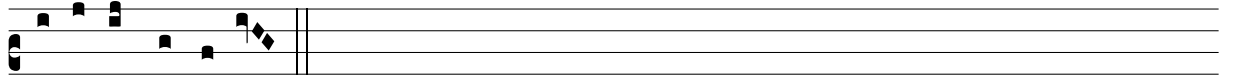
Alii pueri respondeant

Maria sis propicia, Maria dele vicia.

Chorus

2. Cu-ius be-nigna gra-ti-a, Cru-cis per alma vulne-ra, virtu-te solvit ardu-a, primi

pa-rentis vincu-la.

Tropus

In horto flexis genibus Patrem precabatur, cælico ab Angelo confortabatur: nam ex cuius corpore guttae manarunt, mixtaeque cum sanguine in terram stillarunt.

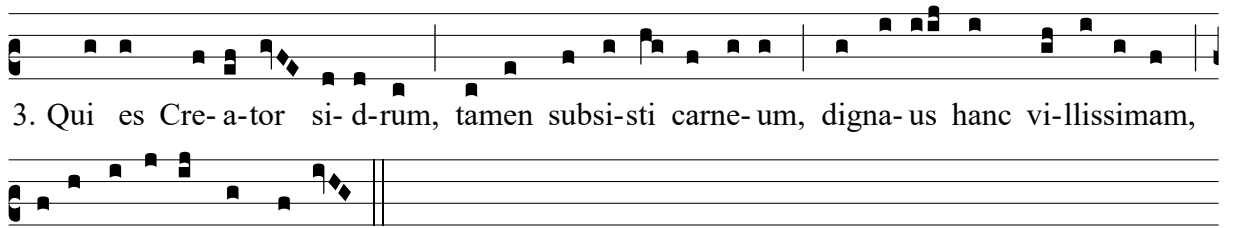
Pueri

Christe audi nos, salva nos.

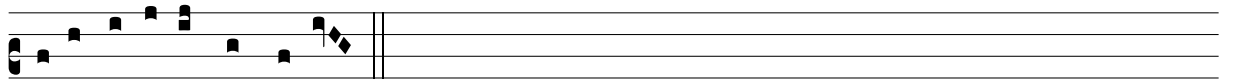
Alii pueri

Maria sis propicia, Maria dele vicia.

Chorus

3. Qui es Cre-a-tor si-d-rum, tamen subsi-sti carne-um, digna-us hanc vi-llissimam,

pa-ti do-lo-ris formu-lam.

Tropus

Pendens in cruce noster Salvator, lancea latus eius perforatur: lumen solis obscuratur, scinduntur petrae, terra movetur. Kyrie eleison

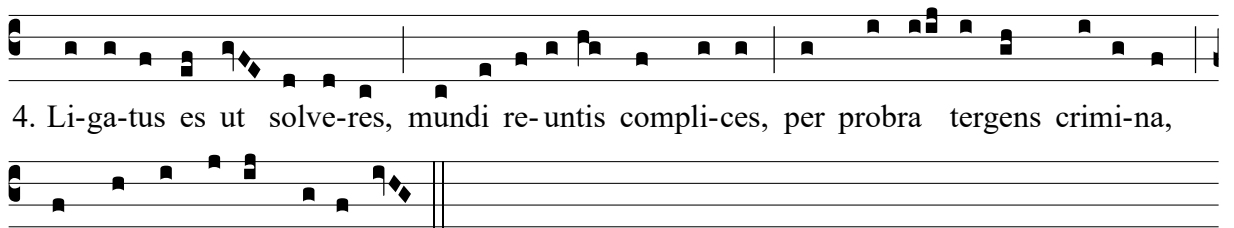
Pueri

Christe audi nos, salva nos.

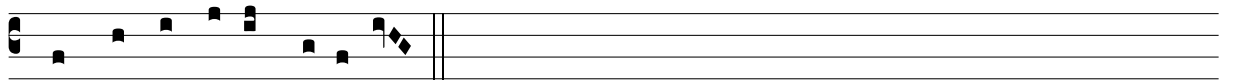
Alii pueri

Maria sis propicia, Maria dele vicia.

Chorus

4. Li-ga-tus es ut solve-res, mundi re-untis compli-ces, per probra tergens crimi-na,

quae mundus auxit plu-rima.

Tropus

Maria Magdalena ibat ad tumulum, obviamque habuit Christum Dominum, in aliena specie sibi apparuit, ut hortulanum cerneret ipsum adoravit. Kyrie eleison.

Pueri

Christe audi nos, salva nos.

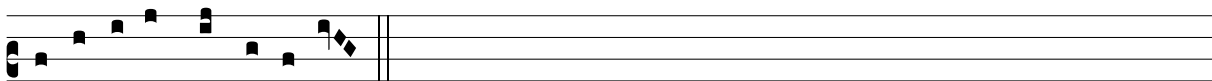
Alii pueri

Maria sis propicia, Maria dele vicia.

Chorus

5. Cru-ci, Redemptor, fi-ge-ris, terram sed omnem concu-tis, tra-dis po- tentem spi-ri-tum,

nigrescit atque saecu-lum.

Tropus

Sancta Maria tuus Filius Iesus Christus noster Dominus, moritur in Cruce pro hominibus, ut regnemus cum eo in caelestibus.

Pueri

Christe audi nos, salva nos.

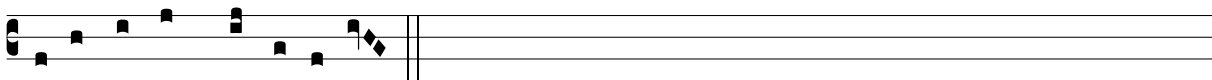
Alii pueri

Maria sis propicia, Maria dele vicia.

Chorus

6. Mox in pa-ternae glo-ri-ae, victor re-fulgens culmi-ne, cum spi-ri- tus mu-nimi-ne,

de-fende nos, Rex optime.

Tropus

Dolose Iuda repletus scelere, mundi Salvatorem non spernis tradere, ob hoc inferni cruciamina, tibi non deerunt per aeterna saecula. Kyrie eleison.

Pueri

Christe audi nos, salva nos.

Alii pueri

Maria sis propicia, Maria dele vicia.

Quibus finitis, dicant voce submissa iacendo in terra hec antiphonam

CHRISTUS FACTUS EST

AKKK Ms 42

V
C Hri-stus factus est pro no- bis oboé- di- ens us-que ad mor- tem.
Mor-tem autem cru-cis.
¶. Propter quod et Dé- us exaltá- vit illum, et dé- dit
íl- li no- men, quod est super ó- mne nó- men.

*Et statim dicant **Pater noster**. Quo finito, dicant psalmus **Miserere mei Deus** submissa voce Et in fine repetatur antiphonam **Christus factus est**.*

*Postquam oratio sine **Dominus vobiscum** et sine **Oremus***

Oratio

Réspice, quaésumus, Dómine, super hanc famíliam tuam, pro qua Dóminus noster Ihesus Chris- tus non dubitávit mánibus tradi nocéntium, et crucis subíre torméntum.

*Et non concludit **Qui tecum vivit neque Amen**. Sine **Dominus vobiscum** et absque **Benedicamus Domino**. Et nota hymnus **Patris sapientia** usque ad **Conductus Paschae** exclusive non dicitur ad omnes horas. Lumine autem quod fuit absconditum econtra reportatur finitis matutinis.*

FERIA SEXTA IN PARASCEVE

AD MATUTINUM

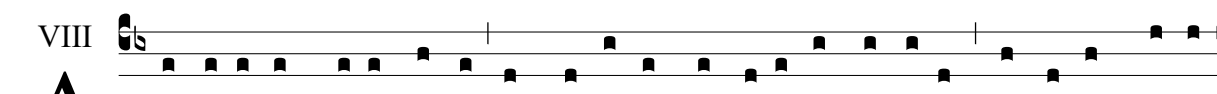
In Parasceve seu Feria Sexta Magna in Matutinis absolute incipiatur antiphonam

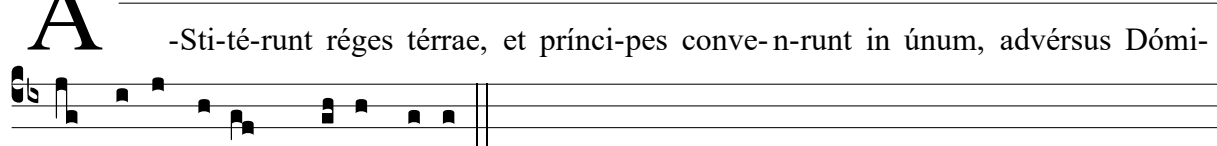

IN PRIMA NOCTURNO

Antiphona I

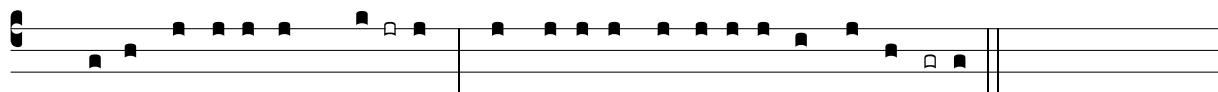
AKKK Ms 47

VIII

A -Sti-té-runt réges térrae, et prínci-pes conve-n-runt in únum, advérsus Dómi-

num, et advérsus Chrístum é-ius.

Psalmus 2

1. Qua-re fremu-é-runt **Gen**-tes: * et pópu-li me-di-tá-ti *sunt in-á-ni*-a?
2. Astitérunt reges terrae, et príncipes convenérunt in **unum** * advérsus Dóminum, et advérsus *Christum eius*.
3. Dirumpámus víncula eórum: * et proiciámus a nobis *iugum ipsórum*.
4. Qui hábitat in caelis, irridébit eos: * et Dóminus *subsannábit* eos.
5. Tunc loquétur ad eos in ira **sua**, * et in furóre suo *conturbábit* eos.
6. Ego autem constitútus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius, * *práedicans praeceptum eius*.
7. Dóminus dixit **ad** me: * Fílius meus es tu, ego hódie *génui* te.
8. Póstula a me, et dabo tibi Gentes hereditátem **tuam**, * et possessionem tuam *términos terrae*.
9. Reges eos in virga **férrea**, * et tamquam vas figuli *confrínges* eos.
10. Et nunc, reges, intelligite: * erudímini, qui *iudicátis terram*.
11. Servíte Dómino in **timóre**: * et exsultáte ei *cum tremóre*.
12. Apprehéndite disciplínam, nequándo irascátur **Dóminus**, * et pereátis de *via iusta*.
13. Cum exárserit in brevi ira eius: * beáti omnes qui *confidunt in eo*.

Antiphona II

AKKK Ms 47

VIII
D I-vi-sé-runt sí-bi vestiménta mé-a, et super véstem mé-am mi-sé-runt sórtem.

Psalmus 21

1. De-us, De-us me-us, réspi-ce in me: † qua-re me de-re-liquís-ti? * longe a sa-lú-te

me-a verba de-lictó-rum me-ó-rum.

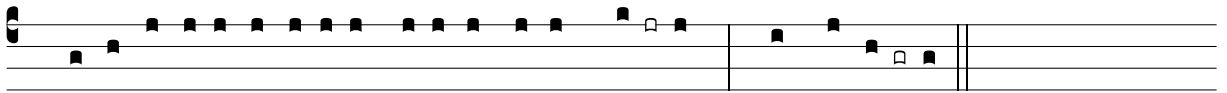
2. Quóniam circumdedérunt me canes **multi**: * concílium malignántium *obsédit* me
3. Fodérunt manus meas et pedes **meos**: * dinumeravérunt ómnia *ossa mea*.
4. Ipsi vero consideravérunt et inspexérunt me: * divisérunt sibi vestiménta mea, et super vestem meam *misérunt sortem*.
5. Tu autem, Dómine, ne elongáveris auxiliium tuum **a** me: * ad defensióem *meam cónspice*.
6. Erue a frámea, Deus, ánimam **meam**: * et de manu canis *únicam meam*.
7. Salva me ex ore leónis: * et a cór nibus unicórnum *humilitátem meam*.
8. Narrábo nomen tuum frátribus **meis**: * in médio Ecclésiae *laudábo* te.
9. Qui timétis Dóminum, laudáte eum: * univérsum semen Iacob, *glorificáte* eum.
10. Tímeat eum omne semen **Israel**: * quóniam non sprevit, neque despéxit deprecationem **páuperis**:
11. Nec avértit fáciem suam **a** me: * et cum clamárem ad eum, *exaudívit* me.
12. Apud te laus mea in ecclésia **magna**: * vota mea reddam in conspéctu timéntium *textbfeum*.
13. Edent páuperes, et saturabúntur: † et laudábunt Dóminum qui requírunt eum: * vivent corda eórum in saéculum **saéculi**.
14. Reminiscéntur et converténtur ad Dóminum * univérsi *fines terrae*:
15. Et adorábunt in conspéctu eius * univérsae *familiae Géntium*.
16. Quóniam Dómini est **regnum**: * et ipse dominábitur **Géntium**.
17. Manducavérunt et adoravérunt omnes pingues **terrae**: * in conspéctu eius cadent omnes qui *descéndunt in terram*.
18. Et ánima mea illi **vivet**: * et semen meum *sérviet ipsi*.
19. Annuntiábitur Dómino generátio **ventúra**: * et annuntiábunt caeli iustítiam eius pópulo qui nascétur, quem *fecit Dóminus*.

Antiphona III

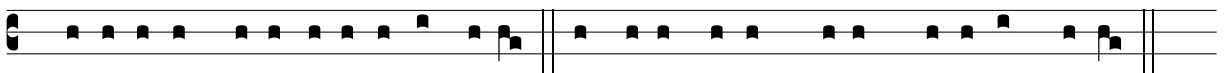
AKKK Ms 47

VIII
I Nsurrexé-runt in me téstes i-níqui, et mentí-ta est i-níqui-tas sí-bi.

Psalmus 26

1. Dómi-nus illumi-ná-ti- o me- a, et sa-lus **me-** a, * *quem timé-* bo?
2. Dóminus protéctor vitae **meae**, * a quo *trepidábo?*
3. Dum apprópíant super me nocéntes, * ut edant *carnes meas*:
4. Qui tríbulant me inimíci **mei**, * ipsi infirmáti sunt et *cecidérunt*.
5. Si consístant advérsus me **castra**, * non timébit *cor meum*.
6. Si exsúrgat advérsus me **práelium**, * in hoc ego *sperábo*.
7. Unam pétii a Dómino, hanc re**quí**ram, * ut inhábitem in domo Dómini ómnibus diébus *vitae meae*:
8. Ut vídeam voluptátem **Dómini**, * et vísitem *templum eius*.
9. Quóniam abscóndit me in tabernáculo **suo**: * in die malórum protéxit me in abscóndito tabernáculi **sui**.
10. In petra exaltávit me: * et nunc exaltávit caput meum super inimícos **meos**.
11. Circuívi et immolávi in tabernáculo eius hóstiám vociferatiónis: * cantábo et psalmum *dicam Dómino*.
12. Exáudi, Dómine, vocem meam, qua clamávi **ad** te: * miserére mei, *et exáudi* me.
13. Tibi dixit cor meum, exquisívit te fácies **mea**: * fáciem tuam, Dómine, *requí*ram.
14. Ne avértas fáciem tuam **a** me, * ne declínes in ira a *servo tuo*.
15. Adiútor meus **esto**: * ne derelínquas me, neque despícias me, Deus, *salutáris meus*.
16. Quóniam pater meus, et mater mea dereliquérunt me: * Dóminus autem *assú*mpsit me.
17. Legem pone mihi, Dómine, in via **tua**: * et dírige me in sémitam rectam propter inimícos **meos**.
18. Ne tradíderis me in ánimas tribulántium me: * quóniam insurrexérunt in me testes iníqui, et mentíta est *iníquitas sibi*.
19. Credo vidére bona **Dómini** * in terra *vivéntium*.
20. Exspécta Dóminum, viríliter **age**: * et confortétur cor tuum, et sústine **Dóminum**.

℣. Di-vi-sé-runt sí bi vestiménta me-a. ℞. Et super véstem mé-am mi-sé-runt sórtem.

PL- Kik Ms 1

Pater noster

LECTIO I: Lamentatio IV

AKKK Ms 59

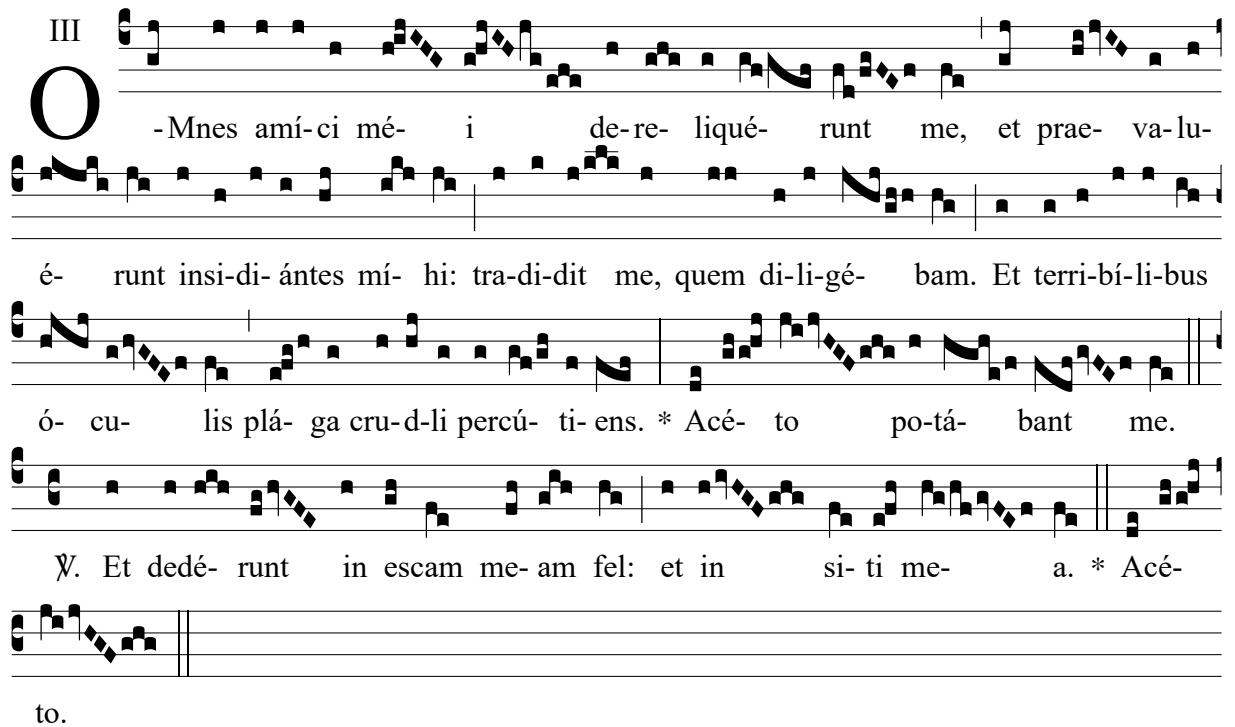
Lm 3.1 - 3.9

A -LEPH Ego vir ví-dens paupertá-tem mé- am in vírga indi-
gna-ti- ó-nis é-ius. Me mi-ná-vit et addú-xit me in té- ne-bras, et non
in lú-cem. Tantum in me vér- tit, et convértit mánum sú-am tó-ta
dí-e. **BETH** Ve-tústam fé-cit péllem mé-ám, et cár- nem mé-
am, contrí-vit ómni- a óssa mé-a. Aedi-fí-cá-vit in gy-ro mé- o,
et circúmde-dit me félle et la- bó-re. In tenebró-sis collo- cá-vit me,
qua-si mórtu-os sempí- tér-nos. **GYMEL** Circume-di-fí-cá-vit advérsum
me tempus, ut non e- gré- di- ar: aggravá-vit cómpe-dem mé-am. Sed et cum
clamáve-ro et ro- gá- ve- ro exclú-sit o-ra-ti- ónem mé-am. Conclú-sit ví- as
mé-as la-pí-di-bus quá- dris, sémi-tas mé-as sub- vértit. Iherú-sa-lem, Ihe-
rú- sa- lem, convérte-re ad Dómi-num Dé-um tú-um.

Responsorium I

AKKK Ms 47

III

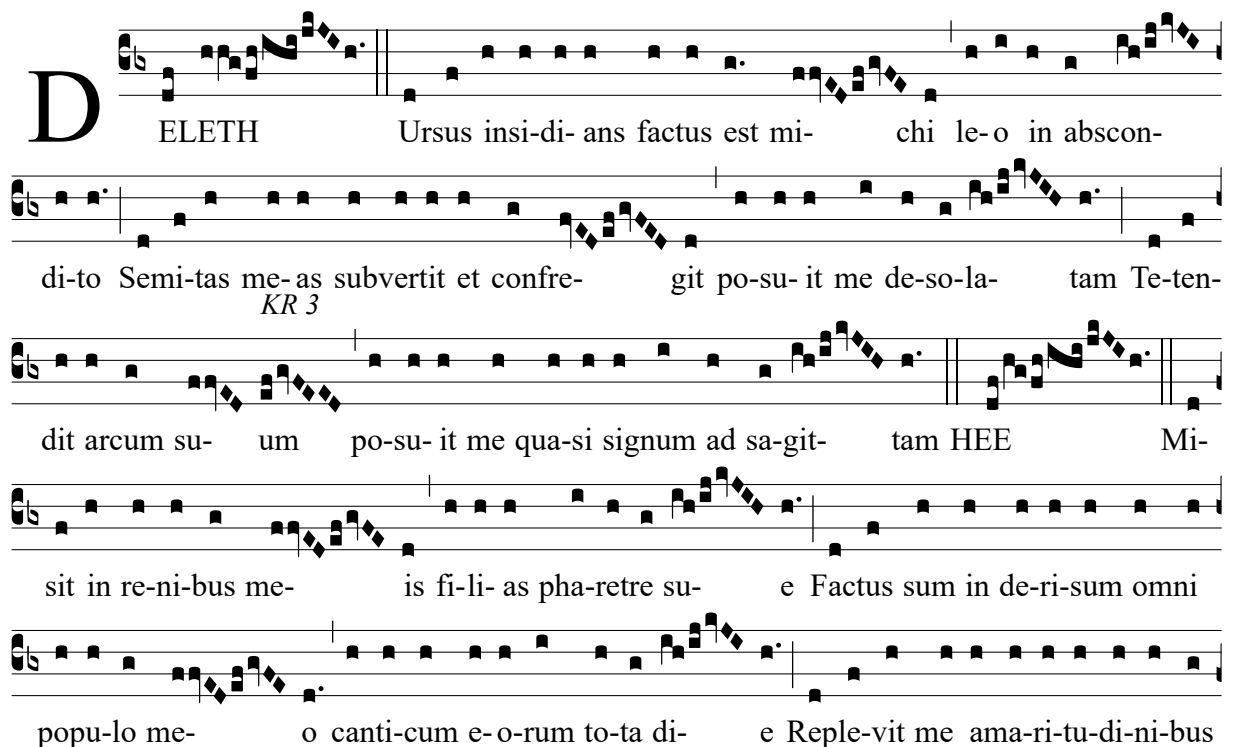

O-Mnes amí-ci mé- i de-re- liqué- runt me, et prae- va-lu-
é- runt insi-di- ántes mí- hi: tra-di-dit me, quem di-li-gé- bam. Et terri-bí-li-bus
ó- cu- lis plá- ga cru-d-li percú- ti- ens. * Acé- to po-tá- bant me.
¶. Et dedé- runt in escam me- am fel: et in si- ti me- a. * Acé-
to.

LECTIO II: Lamentatio V

AKKK Ms 59

Lm 3.10 - 3.24

DELETH Ursus insi-di- ans factus est mi- chi le-o in abscon-
di-to Semi-tas me-as subvertit et confre- git po-su- it me de-so-la- tam Te-ten-
dit arcum su- um po-su- it me qua-si signum ad sa-git- tam HEE Mi-
sit in re-ni-bus me- is fi-li- as pha-rette su- e Factus sum in de-ri-sum omni
popu-lo me- o canti-cum e-o-rum to-ta di- e Reple-vit me ama-ri-tu-di-ni-bus

me- is i-nebri-a-vit me absin- thio VAV Et confre-git ad nume-rum
dentes me- os ci-ba-vit me ci- ne-re Et repulsa est in me a-nima me-
a obli-tus sum bo-no- rum Et di-xi pe-ri- it fi-nis me- us et spes me-a a Do-
mi- no ZA-Y Re-corda-re pauperta-tis et transgressi- o-nis me- e
absintii et fel- lis Memo-ri- a me-a memor e- ro et thabescet in me a-nima
me- a. Hec re-co-lens in corde me- o in De-o spe-ra-bo HETH
Mi-se-ri-córdi-ae Dómi-ni qui- a non súm- ptus: qui- a non de-fe-
cé-runt mi-se-ra-ti- ónes é- ius. Nó- vi di- lú- cu- lo, múlta est fí- des tú- a.
Pars me- a Dómi- nus, dí- xit á- nima mé- a: propté- a expectábo é- um.
Iherú- sa- lem Iherú- sa- lem, convérte- re ad Dómi- num Dé- um tú- um.

Responsorium II

AKKK Ms 47

II
V E-lum témpli scís- sum est, et ómni- s tér- ra tré- mu- it: lá- tro de
crú- ce clamábat, dí- cens: * Memé- nto me- i, Dómi- ne, dum vé- ne- ris in

régnum tú- um *℣*. A-men di-co tí- bi: hó-di- e me-cum e-ris in pa-ra- dí-
 so. * Memento.

LECTIO III: Lamentatio VI

AKKK Ms 59

Lm 3.25 - 3.51

TETH Bónus est Dómi-nus spe-ránti-bus in e- um, á-nimae quae-
 rén- ti íl-lum. Bónum est ví-ro, cum portáve-rit iú- gum ab ado-lescé-nti- a
 sú- a. Bónum est presto-lá-ri cum si-lé-nti- o sa-lu-tá-re Dómi-ni.
 IOTH Sedé-bit so-li-tá-ri- us et ta-cé- bit: qui- a levá-vit se super se.
 Pónet in púlve-re os sú- um, si forte sit spes. Dá-bit percu-ti- énti se
 ma-xíl- lam, sa-tu-rá-bi-tur oppróbri- is qui- a non repé-let in sempi-térnum Dómi-
 nus. CAPH Qui- a si a-bi- é-cit et mi-se-ré-bi- tur se-cúndum multi-
 tú-di-nem mi-se-ra-ti- ónem su- á-rum Non e-nim humi-li- á-vit se in corde
 su- o, et a-bi- é-cit fí-li- os hó- mi-num. LAMECH Ut cónterret sub

pé-di-bus su- is omnes vinctos ter- rae. Ut decli-ná-ret iu-dí-ci-um vi-
 ri in conspéctu Altíssimi vultus. Ut pervérte-ret hómi-nem in iu-dí-ci- o
 su- o, Dómi-nus igno- rá-vit. MEM Quis est iste qui dí- xit
 ut fi- é-ret, Dómi-no non iubén- te? Ex o-re Altíssimi non egre-dí- én- tur
 nec bona nec ma- la? Quis murmu-rá-bit homo vi- vens, vir pro peccá-
 tis su- is? NUN Levémus corda nostra cum má-ni- bus ad Dómi-
 num in cae- lis. Nos i-níque é-gimus, et ad i-ra-cúndi- am provo-cá-vi- mus:
 idcírco tu in-exo-rá- bi-lis es. SAMECH Ope-ru-ísti in fu-ró-re, et per-
 cussísti nos: occi-dísti, nec peper- cí-sti. Oppo-su-ísti nubem ti- bi,
 ne tránsi-ret o-rá- ti- o. E-ra-di-catió-nem, et abiecti-ó-nem po-su-ísti me
 in mé-di- o popu-ló- rum. FEE Appe-ru-é-runt super me os su-
 um ómnes i-nimí-ci me- i. Formí-do et laque-us facta est no- bis va-ti-
 cí-ná-ti- o, et con- trí-ti- o. Di-vi-si- ónes aquá-rum dedú-xit ócu-lus me- us,

in contri-ti-óne fi-li-ae pópu-li me- i. A-IM Ocu-lus me-us afflí-
ctus est, nec tá-cu- it, e-o quod non esset réqui-es. Donec respí-ce-ret et
vi-dé- ret Dómi-nus de cae- lis. Ocu-lus me-us depraedá-tus est á-nimam
me- am in cunctis fi-li- ábus urbis me-ae. Iherú-sa-lem, Iherú-sa- lem,
convérte-re ad Dómi-num Dé-um tú-um.

Responsorium III

AKKK Ms 47

VIII
V I-ne-a mé-a e-lé- cta, é-go te plan- tá- vi. * Quo- mo-dó
convér- sa es in a-ma-ri- tú-di- nem, ut me cru- ci- fí- ge-res,- et Bar- rá-
bam di- mít-te- res? *℣.* E-go qui-dem plantá-vi te ví-ne-a mé- a,
ómne se-men ve- rum. * Quo- mo-do. *℞.* Ví-ne-a me-a.

IN SECUNDO NOCTURNO

Antiphona I

AKKK Ms 47

VIII
V

Im fa-ci-ébant qui quae-rébant á-nimam mé-am.

Psalmus 37

1. Dómi-ne, ne in fu-ró-re tu-o árgu-as me, * neque in i-ra tu-a corri-pi-as me. *Flex:*

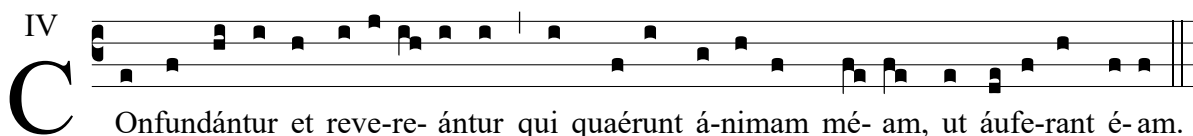
conturbá-tum est. †

2. Quóniam sagíttae tuae infixae sunt **mihi**: * et confirmásti super me *manum tuam*.
3. Non est sánitas in carne mea a fácie irae **tuae**: * non est pax óssibus meis a fácie peccatórum *meórum*.
4. Quóniam iniquitátes meae supergréssae sunt caput **meum**: * et sicut onus grave gravátae sunt *super me*.
5. Putruérunt et corrúptae sunt cicatríces **meae**, * a fácie insipiéntiae *meae*.
6. Miser factus sum, et curvátus sum usque in **finem**: * tota die contristátus *ingrediébar*.
7. Quóniam lumbi mei impléti sunt illusió nibus: * et non est sánitas in *carne mea*.
8. Afflíctus sum, et humiliátus sum **nimis**: * rugiébam a gémitu *cordis mei*.
9. Dómine, ante te omne desidérium **meum**: * et gémitus meus a te non *est absconditus*.
10. Cor meum conturbátum est, † derelíquit me virtus **mea**: * et lumen oculórum meórum, et ipsum *non est mecum*.
11. Amíci mei, et próximi **mei** * advérsus me appropinquavérunt, *et stetérunt*.
12. Et qui juxta me erant, de longe stetérunt: * et vim faciébant qui quaerébant *ánimam meam*.
13. Et qui inquirébant mala mihi, locúti sunt vanitátes: * et dolos tota die *meditabántur*.
14. Ego autem tamquam surdus non audiébam: * et sicut mutus non apériens *os suum*.
15. Et factus sum sicut homo non **áudiens**: * et non habens in ore suo redargutiónes.
16. Quóniam in te, Dómine, sperávi: * tu exáudies me, Dómine, *Deus meus*.
17. Quia dixi: Nequándo supergáudeant mihi inimíci **mei**: * et dum commovéntur pedes mei, *super me magna locúti sunt*.
18. Quóniam ego in flagélla parátus sum: * et dolor meus in conspéctu *meo semper*.
19. Quóniam iniquitátem meam annuntiábo: * et cogitábo pro peccáto **meo**.
20. Inimíci autem mei vivunt, et confirmáti sunt **super me**: * et multiplicáti sunt qui odérunt *me iníque*.
21. Qui retribuunt mala pro bonis, detrahébant **mihi**: * quóniam sequébar *bonitátem*.
22. Ne derelínquas me, Dómine, Deus **meus**: * ne discésseris *a me*.
23. Inténde in adjutórium **meum**, * Dómine, Deus, *salútis meae*.

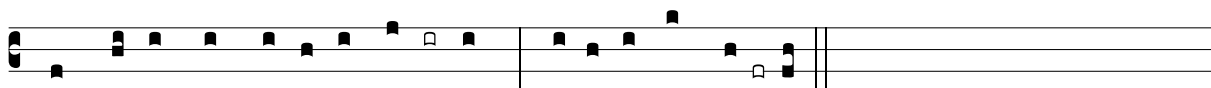
Antiphona II

AKKK Ms 47

IV
C Onfundántur et reve-re-ántur qui quaérunt á-nimam mé- am, ut áufe-rant é- am.

Psalmus 39

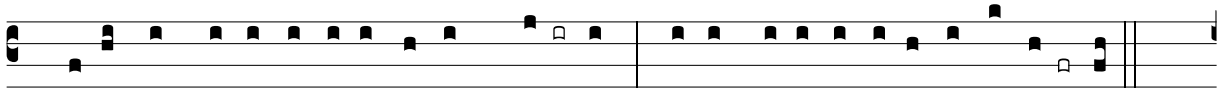
1. Exspéctans expectá-vi **Dómi-num**, * et *inténdit mi-* hi.
2. Et exaudivit *preces meas*: * et edúxit me de lacu misériae, et *de luto faecis*.
3. Et státuit super petram *pedes meos*: * et diréxit *gressus meos*.
4. Et immísit in os meum *cánticum novum* * *carmen Deo nostro*.
5. Vidébunt multi, et *timébunt*: * et *sperábunt in Dómino*.
6. Beátus vir, cuius est nomen *Dómini spes eius* * et non respéxit in vanitátes et *insánias falsas*.
7. Multa fecísti tu, Dómine, Deus meus, *mirabilia tua*: * et cogitátióibus tuis non est qui *símilis sit tibi*.
8. Annuntiávi et *locútus sum*: * *multiplicáti sunt super númerum*.
9. Sacrificium et oblatiόem *noluísti*: * *ares autem perfecísti mihi*.
10. Holocáustum et pro peccáto non *postulásti*: * tunc dixi: *Ecce vénio*.
11. In cápite libri scriptum est de me ut fácerem *voluntátem tuam*: * Deus meus, vólui, et legem tuam in *médio cordis mei*.
12. Annuntiávi iustítiam tuam in *ecclesia magna*, * ecce lábia mea non prohibébo: *Dómine, tu scisti*.
13. Iustítiam tuam non abscondi in *corde meo*: * *veritátem tuam et salutáre tuum dixi*.
14. Non abscondi misericórdiam tuam et *veritátem tuam* * a *concílio multo*.
15. Tu autem, Dómine, ne longe fácias miseratiόnes *tuas a me*: * *misericórdia tua et véritas tua semper suscepérunt me*.
16. Quóniam circumdedérunt me mala, quorum *non est númerus*: * *comprehendérunt me iniquitátes meae, et non pótui ut vidérem*.
17. Multiplicátae sunt super capíllos *cápitis mei*: * et cor meum *dereliquit me*.
18. Compláceat tibi, Dómine, ut *éruas me*: * Dómine, ad adiuvándum me *respice*.
19. Confundántur et reve-reántur simul, qui quaerunt *ánimam meam*, * ut *áuferant eam*.
20. Convertántur retrórsus et *revereántur*: * qui *volunt mihi mala*.
21. Ferant conféstim *confusiόem suam*: * qui dicunt mihi: *Euge, euge*.
22. Exsúltent et laeténtur super te omnes *quaeréntes te*: * et dicant semper: *Magnificétur Dóminus: qui diligunt salutáre tuum*.
23. Ego autem mendícus *sum, et pauper*: * *Dóminus sollicitus est mei*.
24. Adiútor meus et protéctor *meus tu es*: * *Deus meus, ne tardáveris*.

Antiphona III

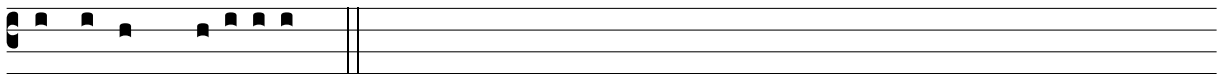
AKKK Ms 47

IV
A -Li-é-ni insurrexé-runt in me, et fórtes quaesi-é-runt á-nimam mé-am.

Psalmus 53

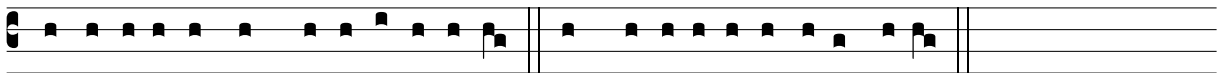

1. De-us, in nómi-ne tu-o *salvum me* fac: * et in virtú-te tu-a *iú-di-ca* me. *Flex:*

advérsum me. †

2. Deus, exáudi oratió*nem meam*: * áuribus pércipe *verba oris mei*.
3. Quóniam aliéni insurrexérunt advérsum me, † et fortes quaesiérunt *ánimam meam*: * et non proposuérun*t Deum ante conspéctum suum*.
4. Ecce enim Deus *ádiuvat* me: * et Dóminus suscéptor est *ánimae méae*.
5. Avérte mala *inimícis meis*: * et in veritáte tua *dispérde illos*.
6. Voluntárie sacrificábo *tibi*, * et confitébor nómini tuo, Dómine: *quóniam bonum est*:
7. Quóniam ex omni tribulatió*ne eripuísti* me: * et super inimícos meos despéxit *óculus meus*.

∨. Insurrexe-runt in me téstes i-níqui. ℞. Et mentí-ta i-níqui-tas sí-bi.

PL- Klk Ms 1

Pater noster

LECTIO IV

AKKK RARA III 2657

Augustinus,
Sermones, SERMO CLV. De Passione Domini, VI;

Sermo. Lectio quarta

Hodierna die Dominus noster pependit in cruce, et nos epulamur, ut discamus quoniam crux Christi feriae sunt et nundinae speciales. Antea namque crux nomen condemnationis erat, nunc vero facta est res honoris: prius in damnatione maledicti stabat, nunc in occasione salutis erecta est.

Responsorium IV

AKKK Ms 47

VIII

T Amquam ad latrónem e-xístiscum glá-di- is comprehen- dé- re
me; quo-tí- di- e apud vos é- ram in témplo dó- cens, et non me tenu- ís-
tis; et ecce flagellá-tum dú-ci- tis * Ad cru- ci- fi- gen-
dum. ¶ Fí- li- us qui-dem hómi-nis vá-dit si-cut scríptum est de il- lo, vae autem
hómi-ni il-li, per quem tradé- tur. * Ad cru- ci...

LECTIO V

AKKK RARA III 2657

Haec enim crux innumerabilium nobis bonorum exstitit causa: haec nos de erroribus liberavit, haec nos sedentes in tenebris illuminavit, haec nos a diabolo expugnatore reconciliavit Deo, et ex alienatis restituit in domesticos, de longinquis proximos fecit, de peregrini-

nis reddit cives. Haec est enim inimicitiarum interemptio, pacis firmamentum, et omnium nobis bonorum thesaurus. Propter hanc iam non erramus in solitudinibus; viam enim veritatis agnovimus.

Responsorium V

AKKK Ms 47

II

B Arrabas latro dimit- ti-tur, et inno-cens Chris- tus oc- ci-di- tur; nam et
Iu-das armi-duc- tor sce- le- ris, qui per pa-cem di-di-cit fa- ce-re bel-

lum. * Oscu-lando tra- di- dit Domi-num Ie-sum Chris- tum. V. Ec-ce
 turba: et qui vo-cabá-tur Iudas vé- nit, et dum appro-pinquá- ret ad Ihé- sum. *

Oscu-lando.

LECTIO VI

AKKK RARA III 2657

Nec iam extra regnum sumus; ianuam enim regis intravimus: iam enim ignitas diaboli sagittas non timemus; fontem enim vitae, quo exstinguerentur, invenimus. Propter hanc iam in viduitate iam non sumus; sponsum enim recepimus: non expavescimus lupum; quia bonum pastorem invenimus: dicit enim, Ego enim sum bonus pastor. “Propter hanc non formidamus tyrannum; regi enim adhaeremus: propter hanc diem festum agimus, crucis memoriam celebrantes.”

Responsorium VI

AKKK Ms 47

II
C A-li-gavé- runt ócu-li mé- i a flé-tu mé- o, qui- a e-longá-bi-tur
 a me, qui conso- la-bá- tur me: vi-dé-te ómnes pópu- li, si est dó-lor
 sí- mi- lis si-cut dó-lor mé- us. * V. O vos ómnes, qui transí- tis
 per ví- am, atté-ndi-te et vi-dé- te. Si est. R. Ca-li-gavé- runt.

IN TERTIO NOCTURNO

Antiphona I

AKKK Ms 47

IV

A B insurgénti-bus in me lí-be-ra me, Dómi-ne, qui-a occupavé-runt á-nimam
mé- am.

Psalmus 58

1. E-ri-pe me de in-imí-cis me- is, **De-** us **me-** us: * et ab insurgénti-bus in me lí-be-
ra me. *Flex:* o-re su-o. †

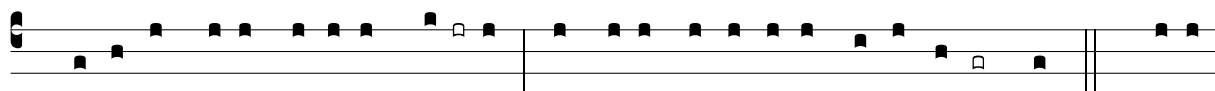
2. Eripe me de operántibus iniquitátem: * et de viris *ságuinum* salva me.
3. Quia ecce cepérunt ánimam **meam**: * irruérunt *in me* fortes.
4. Neque iníquitas mea, neque peccátum **meum**, **Dómine**: * sine iniquitáte cucúrri, *et diréxi*.
5. Exsúrge in occúrsum **meum**, et **vide**: * et tu, Dómine, Deus virtútum, *Deus Israel*.
6. Inténde ad visitándas **omnes Gentes**: * non misereáris ómnibus, qui operántur iniquitátem.
7. Converténtur ad vésperam: et famem patiéntur ut **canes**: * et circuíbunt *civitátem*.
8. Ecce loquéntur in ore suo, † et gládius in lábiis eórum: * quóniam *quis audívit?*
9. Et tu, Dómine, deridébis eos: * ad níhilum dedúces *omnes Gentes*.
10. Fortitúdinem meam ad te custódiam, † quia, Deus, **suscéptor meus** es: * Deus meus, misericórdia eius *praeveniet* me.
11. Deus osténdet mihi super inimicos meos, ne occídas eos: * nequándo obliviscántur *pópuli mei*.
12. Dispérge illos in virtúte **tua**: * et depóne eos, *protéctor meus*, **Dómine**:
13. Delíctum oris eórum, sermónem labiórú **ipsórum**: * et comprehendántur in *supérbia sua*.
14. Et de exsecratióne et mendácio annuntiábúntur in consummatióne: * in ira consummatiónis, *et non erunt*.
15. Et scient quia Deus dominábitur **Iacob**: * et *fínium terrae*.
16. Converténtur ad vésperam: et famem patiéntur ut **canes**, * et circuíbunt *civitátem*.
17. Ipsi dispergéntur ad **manducándum**: * si vero non fúerint saturáti, *et murmurábunt*.
18. Ego autem cantábo fortitúdinem **tuam**: * et exsultábo mane misericórdiam **tuam**.
19. Quia factus es **suscéptor meus**, * et refúgium meum, in die tribulatiónis **meae**.
20. Adiútor meus, tibi psallam, † quia, Deus, **suscéptor meus** es: * Deus meus, misericórdia **mea**.

Antiphona II

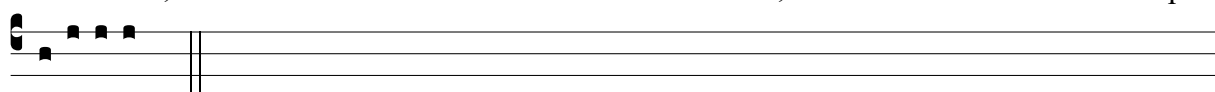
AKKK Ms 47

VIII
L Onge fe-císti nó-tos mé-os a me: trá-di-tus sum, et non egre-di-ébar.

Psalmus 87

1. Dómi-ne, De-us sa-lú-tis **me**-ae: * in di-e clamá-vi, et *nocte* **co**-ram te. *Flex*: sepúl-

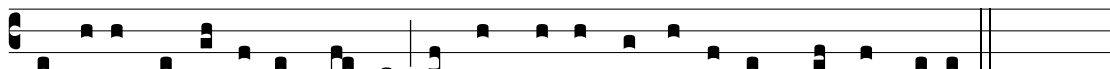

cris. †

2. Intret in conspéctu tuo orátio **mea**: * inclína aurem tuam ad *precem meam*:
3. Quia repléta est malis ánima **mea**: * et vita mea inférno *appropinquávit*.
4. Aestimátus sum cum descendéntibus in **lacum**: * factus sum sicut homo sine adiutório, inter mórtuos **liber**.
5. Sicut vulneráti dormiéntes in sepúlcris, † quorum non es memor **ámplius**: * et ipsi de manu *tua repúlsi* sunt.
6. Posuérunt me in lacu inferióri: * in tenebrósis, et in *umbra mortis*.
7. Super me confirmátus est furor **tuus**: * et omnes fluctus tuos *induxísti super* me.
8. Longe fecísti notos meos **a** me: * posuérunt me abominatióne*m sibi*.
9. Tráditus sum, et non egrediébar: * óculi mei languérunt *prae inópia*.
10. Clamávi ad te, Dómine, tota **die**: * expándi ad te *manus meas*.
11. Numquid mórtuis fácies mirabília: * aut médici suscitábunt, et confitebúntur **tibi**?
12. Numquid narrábit áliquis in sepúlcro misericórdiam **tuam**, * et veritátem tuam in *perditiónem*?
13. Numquid cognoscéntur in ténebris mirabília **tua**, * et iustítia tua in terra *obliviónis*?
14. Et ego ad te, Dómine, clamávi: * et mane orátio mea *praevéniet* te.
15. Ut quid, Dómine, repéllis oratióne*m meam*: * avértis fáciem *tuam a* me?
16. Pauper sum ego, et in labóribus a iuventúte **mea**: * exaltátus autem, humiliátus sum et *conturbátus*.
17. In me transiérunt irae **tuae**: * et terróres tui *conturbavérunt* me.
18. Circumdedérunt me sicut aqua tota **die**: * circumdedérunt *me simul*.
19. Elongásti a me amicum et **próximum**: * et notos meos *a miséria*.

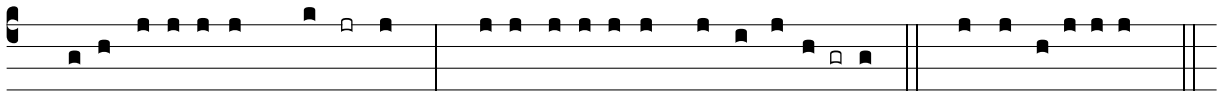
Antiphona III

AKKK Ms 47

VIII
C Aptábant in á-nimam iús-ti, et sánguinem inno-céntem condemnábunt.

Psalmus 93

1. De-us ul-ti- ónum **Dómi-nus**: * De-us ul-ti- ónum lí-be-re e- git *Flex*: ipsó-rum. †
2. Exaltáre, qui iúdicas **terram**: * redde retributió-nem **supér**bis.
3. Usquequo peccatóres, **Dómine**: * úsquequo peccatóres gloriabúntur:
4. Effabúntur et loquéntur iniquitátem: * loquéntur omnes, qui operántur *iniustítiam*?
5. Pópulum tuum, Dómine, humiliavérunt: * et hereditátem tuam *vexavérunt*.
6. Víduam et ádvenam interfecérunt: * et pupíllos *occidérunt*.
7. Et dixérunt: Non vidébit **Dóminus**: * nec intélliget *Deus Iacob*.
8. Intélligite, insipiéntes in **pópulo**: * et stulti, aliquándo **sápite**.
9. Qui plantávit aurem, non **áudiet**? * aut qui finxit óculum, *non consíderat*?
10. Qui córripit Gentes, non **árguet**: * qui docet hóminem *sciéntiam*?
11. Dóminus scit cogitatiónes **hóminum**, * quóniam **vanae** sunt.
12. Beátus homo, quem tu erudieris, **Dómine**, * et de lege tua docúeris **eum**.
13. Ut mítiges ei a diébus **malis**: * donec fodiátur peccatóri **fóvea**.
14. Quia non repéllet Dóminus plebem **suam**: * et hereditátem suam non *derelínquet*.
15. Quoadúsque iustítia convertátur in iudícium: * et qui iuxta illam omnes qui *recto sunt corde*.
16. Quis consúrget mihi advérsus **malignántes**? * aut quis stabit mecum advérsus operántes *iniquitátem*?
17. Nisi quia Dóminus **adiúvit** me: * paulo minus habitásset in inférno *ánima mea*.
18. Si dicébam: Motus est pes **meus**: * misericórdia tua, Dómine, *adiuvábat* me.
19. Secúndum multítudinem dolórum meórum in corde **meo**: * consolatiónes tuae laeticavérunt *ánimam meam*.
20. Numquid adhaéret tibi sedes iniquitátis: * qui fingis labórem *in praecépto*?
21. Captábunt in ánimam **iusti**: * et sánguinem innocéntem *condemnábunt*.
22. Et factus est mihi Dóminus in **refúgium**: * et Deus meus in adiutórium *spei meae*.
23. Et reddet illis iniquitátem ipsórum: † et in malítia eórum dispérdet eos: * dispérdet illos Dóminus *Deus noster*.

℣. A-li- é-ni insurrexé-runt in me. ℞. Et fórtes quaesi- é-runt á-nimam mé- am.

PL- K1k Ms 1

Pater noster

LECTIO VII

AKKK RARA III 2657

Augustinus,
In Evangelium Ioannis tractatus CXII, 1

Evangelia sine titulo. Iohannis Caput XVIII

“Egressus Iesus cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse, et discipuli eius.”

Et reliqua

Homelia beati Augustini episcopi

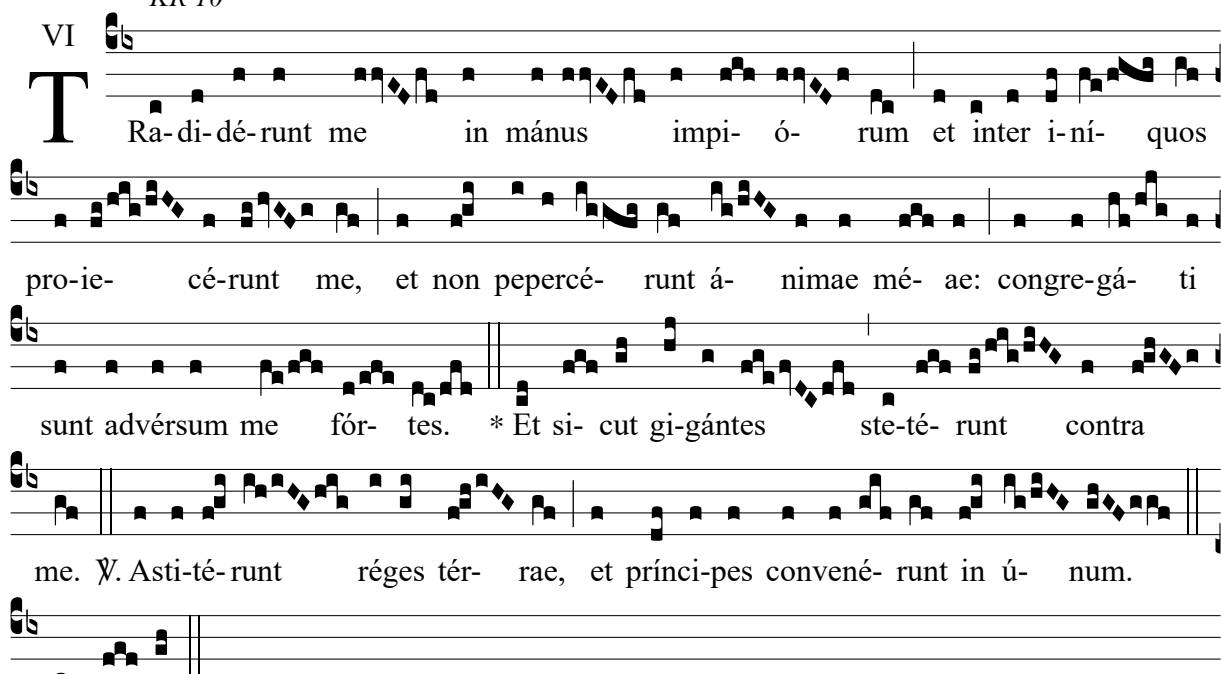
Terminato magno prolixoque sermone quem post coenam [Dominus], fundendo pro nobis passioni Proximus [sanguini], ad discipulos habuit qui cum illo tunc erant, adiuncta oratione quam dixerat [direxit] ad Patrem, deinceps eius passionem Ioannes evangelista sic or-

sus est: Haec cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse et discipuli eius. Ut ibi enim traditor inveniret, qui se pro nobis sponte ad modum offerebat.

Responsorium VII

AKKK Ms 47

VI *KR 10*

T Ra-di-dé-runt me in mánus impi- ó- rum et inter i-ní- quos
pro-ie- cé-runt me, et non pepercé- runt á- nimae mé- ae: congre-gá- ti
sunt advérsum me fór- tes. * Et si- cut gi-gántes ste-té- runt contra
me. V. Asti-té-runt réges tér- rae, et prínci-pes convené- runt in ú- num.
* Et si- cut.

LECTIO VIII

AKKK RARA III 2657

Augustinus

In Evangelium Ioannis tractatus CXII, 2

Illuc ergo lupus ovina pelle contactus Iudas assumens cohortem cum laternis facibus et armis advenit. Et Dominum tradidit et comprehendit. Quantis autem iniuriis extunc a militibus affectus est Dominus et Salvator noster causa salutis nostrae non solum in via: et apud Annam, Caypham in atrio, in pretorio: apud Herodem et Pilatum ab hora qua noctu tamquam latro captus est: usque ad horam crucifixionis eius sextam quibus digne excogitare sufficeat.

Responsorium VIII

AKKK Ms 47

VIII

I He- sum trá- di-dit ímpi- us súmmis princi-pí-bus sa-cerdó-
tum et se-ni-ó-ri-bus pópu- lí. Pé-trus au-tem sequebá-tur a lon- ge; *
Ut vi-dé- ret fí- nem. V. Et ingrédessus Pé-trus in átri- um prín-ci-pis sa-cer-
dó- tum. * Ut vi-de- ret.

LECTIO IX

AKKK RARA III 2657

Quantitas insuper infamas, calumniantum obiectiones coimmiciias subordinatum testium falsitates. Pontificum sacerdotum scribarumque nepharias accusationum instantias usque ad crucem protulerit multe nobis de his lectiones insinuate sunt fratres charissimi. Sed unde voti non dicere debeamus, quem de

evangelio in specialiter nostra salvarum effulget. Attendendum siquidem primum est tempus beatissime passionis eius. Passus est enim Dominus Iesus amor noster, dulcedo nostra, spes, beatitudo et consolatio nostra in omni tempore in toto corpore et omni opera suo.

Responsorium IX

AKKK Ms 47

VII
T E-nebrae factae sunt, dum crucifixerunt Iesum Iudaei:
et circa horam nonam exclamabat Iesus voce magna:
Deus meus, ut quid me dereliquisti? Et inclinato capite,
emisit spiritum.

Hic dicant Pater noster et Credo simul submissa voce

* Tunc unus ex militibus lancea latus eius perforavit et continuo
exivit sanguis et aqua. V. Et velum templi scissum est a summo usque deorsum: et omnis terra tremuit. * Tunc unus.
R. Tenebrae factae sunt.

AD LAUDES

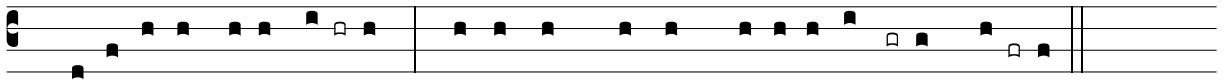
AKKK Ms 47

Antiphona I

VII
P Rópri- o Fi-li- o sú-o non pepércit Dé-us, sed pro nó-bis ómni-bus trá-di-dit íllum.

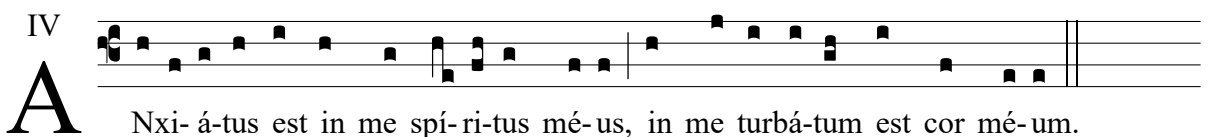
Psalmus 50

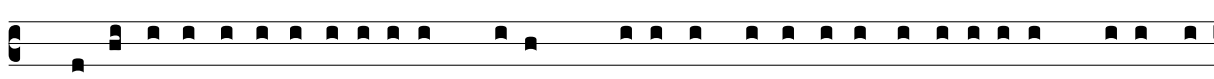
1. Mi-se-ré-re me- i **De-** us, * se-cúndum magnam mi-se-ri-cór-di- am **tu-** am.
2. Et secúndum multitúdinem miseratiónum tuárum, * dele iniquitátem **meam**.
3. Amplius lava me ab iniquitáte **mea**: * et a peccáto **meo munda** me.
4. Quóniam iniquitátem meam ego **cognó**scó: * et peccátum meum contra **me** est **semper**.
5. Tibi soli peccávi, et malum coram te **feci**: * ut iustificéris in sermónibus tuis, et vincas cum **iudicáris**.
6. Ecce enim in iniquitátibus **concéptus** sum: * et in peccátis concépit me **mater mea**.
7. Ecce enim veritátem **dilexí**sti: * incérta et occúlta sapiéntiae tuae manifestásti **mihi**.
8. Aspérges me hyssópo, et **mundá**bor: * lavábis me, et super nivem **dealbá**bor.
9. Audítui meo dábis gáudium et **laetítiam**: * et exsultábunt ossa **humiliáta**.
10. Avérte fáciem tuam a peccátis **meis**: * et omnes iniquitátes **meas dele**.
11. Cor mundum crea in me, **Deus**: * et spíritum rectum ínno-va in viscéribus **meis**.
12. Ne proícias me a fácie **tua**: * et spíritum sanctum tuum ne **áu**feras **a** me.
13. Redde mihi laetítiam salutáris **tui**: * et spíritu principáli **confírma** me.
14. Docébo iníquos vias **tuas**: * et impíi ad te **converténtur**.
15. Líbera me de sanguínibus, Deus, Deus salutis **meae**: * et exsultábit lingua mea iustítiam **tuam**.
16. Dómine, lábia mea **apé**ries: * et os meum annuntiábit **laudem tuam**.
17. Quóniam si volúisses sacrificium, dedíssem **úti**que: * holocáustis non **delectá**beris.
18. Sacrificium Deo spíritus contribulátus: * cor contrítum et humiliátum, Deus, **non despí**cies.
19. Benígne fac, Dómine, in bona voluntáte tua **Sion**: * ut aedificéntur **muri Ierúsalem**.
20. Tunc acceptábis sacrificium iustítiae, oblatiões, et holocáusta: * tunc impónent super altáre **tuum vítu**los.

Antiphona II

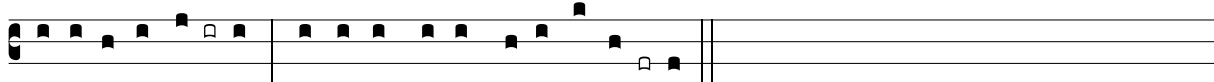
IV
A Nxi- á-tus est in me spí-ri-tus mé-us, in me turbá-tum est cor mé-um.

Psalmus 142

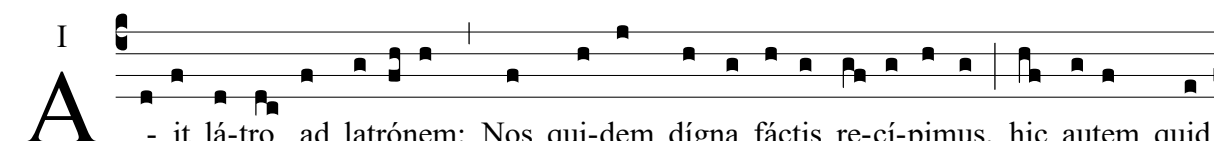
1. Dómi-ne, exáudi o-ra-ti-ónem me-am: † áuri-bus pérci-pe obsecra-ti-ónem me-am in

ve-ri-tá-te tu- a: * exáudi me in tu-a iustí-ti-a.

2. Et non intres in iudícium cum *servo tuo*: * quia non iustificábitur in conspéctu tuo *omnis vivens*.
3. Quia persecútus est inimícus *ánimam meam*: * humiliávit in terra *vitam meam*.
4. Collocávit me in obscuris sicut mórtuos sáeculi: † et ansiátus est super me *spíritus meus*, * in me turbátum est *cor meum*.
5. Memor fui diérum antiquórum, † meditátus sum in ómnibus opéribus *tuis*: * in factis mánuum tuárum meditábar.
6. Expánda manus *meas ad te*: * ánima mea sicut terra *sine aqua tibi*.
7. Velóciter exáudi me, Dómine: * defécit *spíritus meus*.
8. Non avértas fáciem *tuam a me*: * et símilis ero descendéntibus in *lacum*.
9. Audítam fac mihi mane misericórdiam *tuam*: * quia *in te sperávi*.
10. Notam fac mihi viam, *in qua ámbulem*: * quia ad te levávi *ánimam meam*.
11. Eripe me de inimícis meis, Dómine, ad te *confúgi*: * doce me fácere voluntátem tuam, quia *Deus meus es tu*.
12. Spíritus tuus bonus dedúcet me in *terram rectam*: * propter nomen tuum, Dómine, vivi-ficábis me, in *aequitáte tua*.
13. Edúces de tribulatióne *ánimam meam*: * et in misericórdia tua dispérdes *inimícos meos*.
14. Et perdes omnes, qui tríbulant *ánimam meam*, * quóniam ego *servus tuus* sum.

Antiphona III

- it lá-tro ad latrónem: Nos qui-dem dígna fáctis re-cí-pimus, hic autem quid

fécit? Meménto mé-i, Dómi-ne, dum véne-ris in régnum tú-um.

Psalmus 62

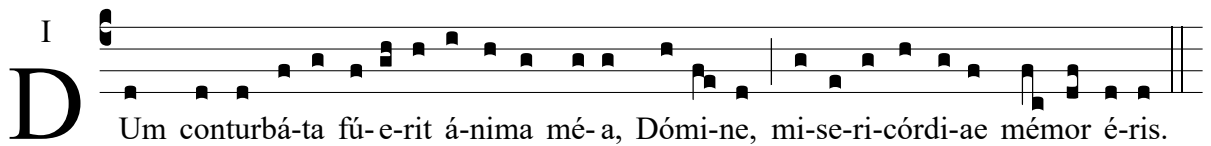

1. De-us, De- us me- us, * ad te de lu-ce ví-gi-lo. *Flex*: inaquó-sa. †

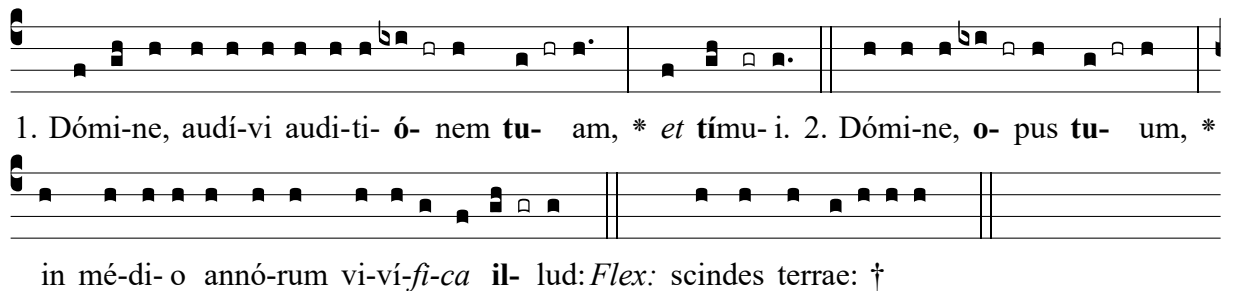
2. Sitívit in te *ánima mea*, * quam multipliciter tibi *caro mea*.

3. In terra desérta, et ínvia, et inaquósa: † sic in sancto **appáruí tibi**, * ut vidérem virtútem tuam, et **glóriam tuam**.
4. Quóniam mélior est misericórdia tua **super vítas**: * lábia mea **laudábunt** te.
5. Sic benedicam te in **vita mea**: * et in nómine tuo levábo **manus meas**.
6. Sicut ádipe et pinguédine repleátur **ánima mea**: * et lábiis exsultatiónis **laudábit os meum**.
7. Si memor fui tui super stratum meum, † in matutínis **meditábor in te**: * quia fuísti **adiútor meus**.
8. Et in velaménto alárum tuárum exsultábo, † adhaésit **ánima mea post te**: * me suscepit **déxtera tua**.
9. Ipsi vero in vanum quaesiérunt ánimam meam, † introíbunt in inferióra **terrae**: * tradéntur in manus gládií, partes **vúlpium erunt**.
10. Rex vero laetábitur in Deo, † laudabúntur omnes qui **iurant in eo**: * quia obstrúctum est os loquéntium **iníqua**.

Antiphona IV

I

D Um conturbá-ta fú-e-rit á-nima mé-a, Dómi-ne, mi-se-ri-córdi-ae mémor é-ris.

Canticum Habacuc

1. Dómi-ne, audí-vi audi-ti- ó- nem tu- am, * et tímu- i. 2. Dómi-ne, o- pus tu- um, *
 in mé-di- o annó-rum vi-ví-fi-ca il- lud: *Flex:* scindes terrae: †

3. In médio annórum **notum fácies**: * cum irátus fúeris, misericórdiae **recordáberis**.
4. Deus ab **Austro véniet**, * et sanctus de **monte Pharan**:
5. Opéruit caelos **glória eius**: * et laudis eius **plena est terra**.
6. Splendor eius **ut lux erit**: * córnua in **mánibus eius**:
7. Ibi abscondita est **fortitúdo eius**: * ante fáciem **eius ibit mors**.
8. Et egrediétur diábolus ante **pedes eius**. * Stetit, et **mensus est terram**.
9. Aspéxit, et dissólvit **gentes**: * et contríti sunt **montes saéculi**.
10. Incurváti sunt **colles mundi**, * ab itinéribus **aeternitátis eius**.
11. Pro iniquitáte vidi tentória **Aethiópiae**, * turbabúntur pelles **terrae Má dian**.
12. Numquid in flumínibus **irátus es, Dómine?** * aut in flumínibus furor tuus? Vel in mari **indignátio tua?**
13. Qui ascédes super equos **tuos**: * et quadrígae **tuae salvátio**.
14. Súscitans suscitábis **arcum tuum**: * iuraménta **tribubus quae locútus es**.
15. Flúvios scindes terrae: † vidérunt te, et doluérunt **montes**: * **gurges aquárum tránsiit**.
16. Dedit abyíssus **vocem suam**: * altitúdo manus suas **levávit**.
17. Sol, et luna steterunt in **habitáculo suo**, * in luce sagittárum tuárum, ibunt in splendóre **fulgurántis hastae tuae**.

18. In frémitu conculcábis **terram**: * et in furóre obstupezácies **gentes**.
19. Egréssus es in salútem **pópuli tui**: * in salútem cum *Christo tuo*.
20. Percussísti caput de **domo ímpii**: * denudásti fundaméntum eius *usque ad collum*.
21. Maledixísti sceptris eius, † cápiti bellatórum eius, * veniéntibus ut turbo ad *dispergéndum* me.
22. Exsultátio eórum * sicut eius, qui dévorat páuperem *in abscondito*.
23. Viam fecísti in mari equis **tuis**, * in luto aquárum *multárum*.
24. Audívi, et conturbátus est **venter meus**: * a voce contremuérunt *lábia mea*.
25. Ingrediátur putrédo in **óssibus meis**, * et *subter me scáteat*.
26. Ut requiéscam in die tribulatiónis: * ut ascéndam ad pópulum *accinctum nostrum*.
27. Ficus enim **non florébit**: * et non erit *germen in víneis*.
28. Mentiétur **opus olívae**: * et arva non *áfferent cibum*.
29. Abscindétur de **ovíli pecus**: * et non erit arméntum *in praesépibus*.
30. Ego autem in Dómino gaudébo: * et exsultábo in Deo *Iesu meo*.
31. Deus Dóminus fortitúdo **mea**: * et ponet pedes meos quasi *cervórum*.
32. Et super excélsa mea dedúcet me **victor** * in *psalmis canéntem*.

Antiphona V

VIII

M Eménto mé- i, Dómi-ne Dé-us, dum véne- ris in régnum tú-um.

Psalmi 148 149 150

148

2. Laudáte eum, omnes Angeli eius: * laudáte eum, omnes *virtútes eius*.
3. Laudáte eum, sol et **luna**: * laudáte eum, omnes *stellae et lumen*.
4. Laudáte eum, caeli caelórum: * et aquae omnes, quae super caelos sunt, laudent *nomen Dómini*.
5. Quia ipse dixit, et **facta sunt**: * ipse mandávit, *et creáta sunt*.
6. Státuit ea in aetérnum, et in saéculum **saéculi**: * praecéptum pósuit, et non *praeteríbit*.
7. Laudáte Dóminum de **terra**, * dracones, et omnes *abyssi*.
8. Ignis, grando, nix, glácies, spíritus procellárum: * quae faciunt *verbum eius*:
9. Montes, et omnes **colles**: * ligna fructífera, et *omnes cedri*.
10. Béstiae, et univérsa **pécora**: * serpéntes, et *vólucres pennátae*:
11. Reges terrae, et omnes **pópuli**: * príncipes, et omnes *iúdice terrae*.
12. Iúvenes, et vírgines, † senes cum iunióribus laudent nomen **Dómini**: * quia exaltátum est nomen *eius solus*.
13. Conféssio eius super caelum et **terram**: * et exaltávit cornu *pópuli sui*.
14. Hymnus ómnibus sanctis eius: * filiis Israel, pópulo *appropinquánti sibi*.

149

15. Cantáte Dómino cánticum **novum**: * laus eius in ecclésia *sanctórum*.
16. Laetétur Israel in eo, qui fecit eum: * et filii Sion exsúltent in *rege suo*.
17. Laudent nomen eius in **choro**: * in týmpano, et psaltério *psallant ei*.
18. Quia beneplácitum est Dómino in pópulo **suo**: * et exaltábit mansuétos *in salútem*.
19. Exsultábunt sancti in **glória**: * laetabúntur in *cubílibus suis*.

20. Exaltatiónes Dei in gútture eórum: * et gládii ancípites in mánibus eórum.
 21. Ad faciéndam vindíctam in natióibus: * increpatiónes in pópulis.
 22. Ad alligándos reges eórum in compédibus: * et nóbiles eórum in mánicis férreis.
 23. Ut fáciant in eis iudícium conscríptum: * glória haec est ómnibus *sanctis* eius.
 150
 24. Laudáte Dóminum in sanctis eius: * laudáte eum in firmaménto virtútis eius.
 25. Laudáte eum in virtútibus eius: * laudáte eum secúndum multitudínem magnítudinis eius.
 26. Laudáte eum in sono **tubae**: * laudáte eum in psaltério, et **cíthara**.
 27. Laudáte eum in týmpano, et **choro**: * laudáte eum in chordis, et **órgano**.
 28. Laudáte eum in cýmbalis benesonántibus: † laudáte eum in cýmbalis iubilatiónis: * omnis spíritus *laudat* **Dóminum**.

Antiphona ad Benedictus

I
P Osu-é-runt super cáput é-ius cáu-sam ipsí-us scriptam: Ihésus Na-za-rénus,
 Rex Iudae-ó-rum.

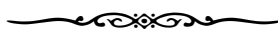
Benedictus

1. Bene-díctus Dómi-nus, De- us Isra-el: * qui- a vi-si-tá-vit, et fe-cit redempti- ónem
 ple-bis su- ae:

2. Et eréxit cornu salútis **nobis**: * in domo David, púeri **sui**.
 3. Sicut locúsus est per **os** sanctórum, * qui a saéculo sunt, prophetárum eius:
 4. Salútem ex inimícis **nostris**, * et de manu ómnium, *qui odérunt* nos.
 5. Ad faciéndam misericórdiam cum **pátribus nostris**: * et memorári testaménti *sui* **sancti**.
 6. Iusiurándum, quod iurávit ad Abraham **patrem nostrum**, * datúrum *se* **nobis**:
 7. Ut sine tímóre, de manu inimicórum nostrórum **liberáti**, * *serviámus illi*.
 8. In sanctitáte, et iustítia **coram ipso**, * ómnibus diébus **nostris**.
 9. Et tu, puer, Prophéta Altíssimi **vocáberis**: * praeíbis enim ante fáciem Dómini, paráre *vias* eius:
 10. Ad dandam sciéntiam salútis **plebi** eius: * in remissiónem peccatórum eórum:
 11. Per víscera misericórdiae **Dei nostri**: * in quibus visitávit nos, *óriens ex alto*:
 12. Illumináre his, qui in ténébris, et in umbra **mortis sedent**: * ad dirigéndos pedes nostros in *viam pacis*.

SABBATO SANCTO IN VIGILIA PASCHAE

AD MATUTINUM

IN PRIMA NOCTURNO

Sabbato in Matutinis antiphona

Antiphona I

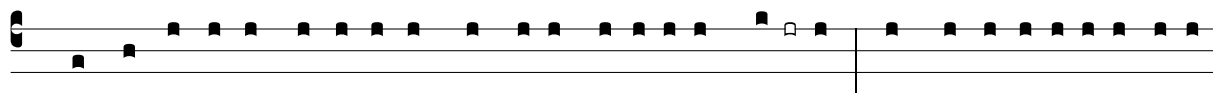
AKKK Ms 47

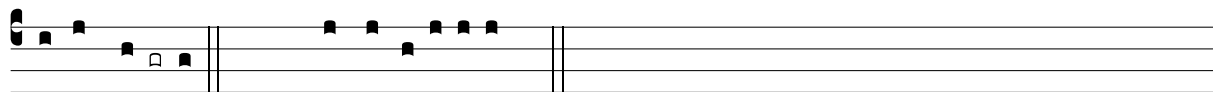
VIII

I N pá-ce in i- dípsum, dórmi- am et requi- éscam.

Psalmus 4

1. Cum invo-cá-rem exaudí-vit me De-us iustí-ti-ae me- ae: * in tri-bu-la-ti- óne di-la-

tásti mi- hi. *Flex:* peccá-re. †

2. Miserére **mei**, * et exáudi oratió**nem meam**.
3. Fílii hóminum, úsquequo gravi **corde**? * ut quid dilígitis vanitátem et quaéritis **mendácium**?
4. Et scitóte quóniam mirificávit Dóminus sanctum **suum**: * Dóminus exáudiet me cum clamávero **ad eum**.
5. Irascímini, et nolíte peccáre: † quae dicitis in córdibus **vestris**, * in cubílibus vestris **compungímini**.
6. Sacrificáte sacrificium iustítiae, † et speráte in **Dómino**. * Multi dicunt: quis osténdit **nobis bona**?
7. Signátum est super nos lumen vultus tui, **Dómine**: * dedísti laetítiam in **corde meo**.
8. A fructu fruménti, vini et ólei **sui** * **multiplicáti** sunt.
9. In pace in idípsum * dórmiam et **requiescam**;
10. Quóniam tu, Dómine, singuláriter **in spe** * **constituísti** me.

Antiphona II

AKKK Ms 47

IV

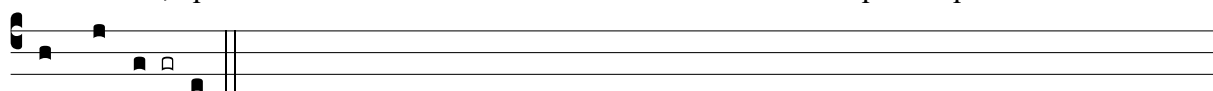

H A-bi-tá-bit in taberná-cu-lo tú-o, requi-é-scet in mónte sáncto tu- o.

Psalmus 14

1. Dómi-ne, quis ha-bi-tá-bit in taberná-cu- lo tu- o? * aut quis requi-éscet in monte

sancto tu- o?

2. Qui ingréditur *sine* **mácula**, * et operátur **iustítiam**:
3. Qui lóquitur veritátem in *corde suo*, * qui non egit dolum **in lingua** sua:
4. Nec fecit próximo *suo* **malum**, * et oppróbrium non accépit advérsus **próximos** suos.
5. Ad níhilum dedúctus est in conspéctu *eius* **málignus**: * tíméntes autem Dóminum **gloríficat**:
6. Qui iurat próximo suo, *et non* **décipit**, * qui pecúniam suam non dedit ad usúram, et múnera super innocéntem non accépit.
7. *Qui* **facit** haec: * non movébitur in aetérnum.

Antiphona III

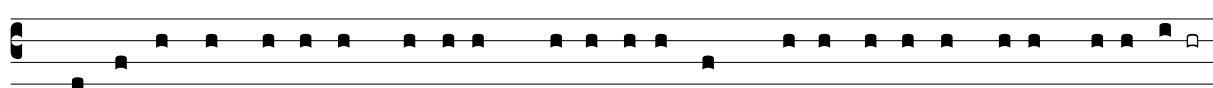
AKKK Ms 47

VII

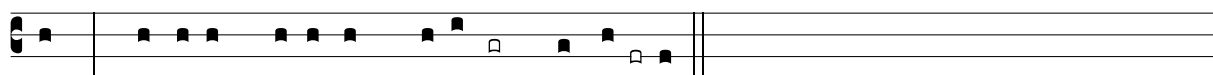

C Aro mé- a requi-éscet in spe.

Psalmus 15

1. Consérva me, Dómi-ne, quón-i- am spe-rá-vi in te: † Di-xi Dómi-no: De-us me-us es

tu, * quón-i- am bonó-rum me-ó-rum non e- ges.

2. Sanctis, qui sunt in terra eius, * mirificávit omnes voluntátes **meas** in eis.
3. Multiplicátae sunt infirmitátes eórum: * póstea **acceleravérunt**.

4. Non congregábo conventícula eórum de sanguínibus, * nec memor ero nóminum eórum per **láb**ia mea.
5. Dóminus pars hereditátis meae, et cálicis **mei**: * tu es, qui restítues hereditátem **meam mihi**.
6. Funes cecidérunt mihi in praecláris: * étenim heréditas mea praeclára est **mihi**.
7. Benedícám Dóminum, qui tríbuit mihi intelléctum: * însuper et usque ad noctem increpuérunt me **renes mei**.
8. Providébam Dóminum in conspéctu meo **semper**: * quóniam a dextris est mihi, **ne commó**vear.
9. Propter hoc laetátum est cor meum, et exsultávit lingua **mea**: * însuper et caro mea requiéscet **in spe**.
10. Quóniam non derelínques ánimam meam in **inférno**: * nec dabis sanctum tuum vidére **corruptiónem**.
11. Notas mihi fecísti vias vitae, † adimplébis me laetítia cum vultu **tuo**: * delectatiónes in délixtera tua **usque in finem**.

℣. In pá-ce in i-dípsum. ℞. Dórmi- am et requi- éscam.

AKKK Ms 47

Pater noster

LECTIO I: Lamentatio VII

AKKK Ms 59

Lm 4.1 – 4.6

A -LEPH Quómodo obscu-rá-tum est áurum, mu-tá-tus est có-
lor óp-timus. Dispérsi sunt lá-pi-des san-ctu-á-ri-i in cá-pi-te ómni-um
pla-te-á-rum? BETH Fí-li-i Sí-on ín-cli-ti, et amícti áuro
prí-mo. Quómodo repu-tá-ti sunt in vá-sa té-ste-a, ópus mánu-um fí-gu-
li? GIMEL Sed et lámi-ae nudavé-runt má-mas, lactavé-runt

pár-vu-los sú- os. Fi-li- a pópu-li mé- i cru- dé- lis, qua-si strúthi- o in de-
sérto. DELETH Adhaésit língua lacténtis ad pa-lá-tum é-ius in
sí- ti: párvu-li é-ius pe-ti- é- runt pánem, et non é-rat qui fránge-ret é- is.
HE Qui vescebántur vo-luptu-ó-se, inte-ri- é-runt in ví- is; qui nutri-
KR 4
ebántur in cró-ce- is, amplexá-ti sunt stér-co-ra. Et má-ior effécta est i-ní-
qui-tas fi-li-ae pópu-li mé- i peccá-to So- domó- rum, quae subvérsa est in mométo,
et non cepé-runt in é- a má- nus. Iherú-sa-lem, Iheru-sa- lem, convérte-
re ad Dómi-num Dé-um tú-um.

Responsorium I

AKKK Ms 47

II
S Epúlto Dó- mi- no, signá- tum est monumén- tum, volvén- tes lá- pi- dem
ad ósti- um monumén- ti. * Po- nen- tes mí- li- tes, qui custo- dí- rent íl-
lud. V. Ne for- te vé- ni- ant discí- pu- lí e- ius, et fu- réntur e- um, et di- cant ple- bi:
surré- xit a mór- tu- is. * Po- nén- tes.

LECTIO II: Lamentatio VIII

AKKK Ms 59

Lm 4.7 – 4.22

Z AY Candidi-ores Na-zaraé-i e-ius ni- ve, ni-ti-
di-ó-res lacte, ru-bi-cundi-ó-res ébo-re antíquo sapphí-ro pulchri-ó-res.

HETH De-nigrá-ta est super carbónes fá-ci-es e-ó- rum et non sunt
cógni-ti in pla-té- is. Adhaésit cu-tis e-ó-rum óssi-bus et á-ru- it
et facta est qua-si lig-num. **THETH** Mé-li-us fu-it oc-
cí-sis glá-di-o quam interféc-tis fa- me: quó-ni-am isti extabu-é-runt consúpti
aste-ri-li-tá-te ter- rae. **IOTH** Manus mu-lí-e-rum mi-se-ri-córdi-um
coxé-runt fí-li-os su- os: fa- cti sunt ci-bus e-á-rum in contri-ti-óne fí-li-ae pó-
pu-li me- i. **CAPH** Complé-vit Dómi-nus fu-ró-rem
su-um, effú-dit i-ram indigna-ti-ó-nis su- ae: et succéndit ignem in Si-on, et
devo-rá-vit fundamé-nta e- ius. **LAMETH** Non cre-di-dé-runt
reges terrae, et u-ni-vérsi ha-bi-ta-tó-res or- bis, quó-ni-am ingre-dí-tur hostis

et i-nimí-cus per portas Iherú-sa-lem. MEM Propter peccá-ta pro-

phe-tá-rum e-ius, i-niqui-ta-tes sa-cerdó-tum e- ius, quó- ni- am effudé-runt sán-gui-

nem iustó-rum in mé-di- o e- ius. NUM Erravé-

runt caeci in pla-té- is, pollú-ti in sán-gui- ne: cumque ingréd-i-

non pos- sent, tenu- é-runt la-cí-ni- as su- as. SA- MECH

Re- cé-di-te pollú-ti, clamavé-runt e- is: re- cé-di-te, a-bí-te ab e- is, no-lí-te

tán- ge- re: Iurga-ti quippe et mó-ti di-xé-runt inter gen- tes: non

a-di-ci- et ultra ut há-bi-tet in e- is. FE Fá- ci- es Domi-

ni di-ví-sit e-os, non addet ut respí-ci- at e- os: Fá- ci- es sa-cerdó-tum non

e-rubu- é-runt neque senum mi-sérti sunt. A-YN

Cum adhuc subsiste-rémus, de-fe-cé-runt ócu-li nostri ad auxí-li- um nostrum va-

num, cum respi-ce-rémus atténti ad gentem, quae salvá-re nos non pó-te- rat.

Lubri-cavé-runt vestí-gi- a nostra in i-tí-ne-re pla-te- á-rum no- stra- rum apro-pin-

qua-vit fi-nis noster: complé-ti sunt dí-es nostri, qui-a ve-nit fi-nis no-ster.

COPH Ve-lo-ci-ó-res fu-é-runt perse-cu-tó-res nostri áqui-lis cae-li:

su-per montes perse-cú-ti sunt nos, in de-sérto insi-di-á-ti sunt no-bis.

TAW Complé-ta est i-níqui-tas tu-a fi-li-a Sí-on, non ad-det ultra ut trásmigret te: vi-si-tá-vit i-níqui-tá-tem tu-am fi-li-a Edom, discoopé-ru-it peccá-ta tu-a. Iherú-sa-lem, Iherú-sa-lem, con-verte-re ad Dómi-num Dé-um tu-um.

Vere, vere hodierna dies

AKKK Ms 241

A LLEPH Ve-re, ve-re ho-di-erna di-es est omni compassi-o-ne per sequen-da Et me-ri-to a cuntis Christi fi-de-li-bus re-co-lenda. Hec est e-nim di-es nostre redemci-o-nis In qua redemti sumus Christi sangui-ne de capti-vi-ta-te pha-ra-o-nis.

B ETH Hec est di-es in qua Christus pro no-bis te-dimus passus

est cum Christi do-lo- re Et o-rans in orto suda-vit sangui-ne-o su-do- re
KR 5

Hec est di-es in qua Christus pa-cis oscu-lo passus est tra-di-ti-o- nem Et pro nostra

sa-lu-te non renu-it su-bi-re di-ram passi-o- nem.

KR 6

H YMEE Hec est di-es in qua Christus captus a gentem per-

ver- sa Du-ceba-tur acri-ter per lo-ca du-ro-sa Hec est di-es in qua Christum Iude-i

blasfemantes de-ri-se- runt Et e-ius sci-tam fa-ci-em colla-fi-zantes conspu-e- runt.

D ELETH Hec est di-es in qua Christus Pi-la-to pre-sen-ta- tur

Et ab i-ni-quis testi-bus false accu-sa- tur Hec est di-es in qua Christus flagella

tur Et spi-ne-a co-rona in mortem condemna- tur.

Z A-Y Hec est di-es in qua Christus gestans cru-cem su-is hu-

me- ris Ductus est ad supli-ci-um per no-bis mi- se-ris Hec est di-es in qua gens

perversa Christum cru-ci-fi- xit Et i-ni-quis lu-dibri- is Christo contra-di- xit.

V av Hec est di-es in qua Christus inter du-os latrones collo-
 tur vi- li-ter Et per su- is torto-ri-bus o-rat humi- li-ter Hec est di-es in qua Christus
 per no-bis vo-lu- it immo-la- ri Et felle cum a-ce-to po-ta- ri

B ETH Hec est di-es in qua Christus clamans heloy heloy
KR 7
 Et a-nimam commendas supremo de- o ce-li Hec est di-es in qua Christe su-a morte
KR 8
 nostram mortem re-pa- ra- vit Quando tradens spi-ri-tum caput inclima- vit.

K APH Hec est di-es in qua Christi de la-te-re flu-xit sanguis un- da
 Unde lo-ti sumus morte a se-cun- da Hec est di-es in qua Christo conpa-ci- ebantur
 e-lemen- ta Et mortu-o-rum aperta sunt monumen- ta.

L AMETH Ergo Je-ru-sa-lem luge et plange planctu ma- gno
 pasca-li condo-lens pro no-bis mortu-o agno Je-ru-sa-lem prope-ra pe-ni-tenti- am a-
 ge-re et ad Domi-num De-um tu-um converte- re.

Responsorium II

AKKK Ms 47

V
I He-ru-sa-lem lú-ge, et éxu-e te vésti-bus iocun-di-tá-tis;
indú-e-re cne-re et ci-lí-ci-o. * Qui-a in te est oc-cí-sus
Salvá-tor Isra-hel. √. U-lu-lá-te pastó-res, et clamá-te, aspér-gi-te
vos cí-ne-re. * Qui-a in te.

LECTIO III: Lamentatio IX

AKKK Ms 59

Lm 5.1 – 5.22

O-Rá-ti-o Iheremí-e Pro-phé-te. Re-cordá-re, Dámi-ne, et ví-de quid
accí-de-rit nó-bis: intu-é-re et réspi-ce oppró-bri-um nó-strum. He-ré-di-tas
nó-tra vérsa est ad a-li-é-nos: dó-mus nó-strae ad ex-trá-ne-os. Pu-píl-li fácti
sú-mus absque pá-tre, má-tres nástre qua-si ví-du-ae. Aquam nó-stram pe-cu-
ni-a bí-bi-mus: lígna nó-tra pré-ti-o compa-rá-vi-mus. Cerví-ci-bus nó-stris mi-
nabá-mur, lássis non da-bá-tur ré-qui-es. Aegypto dé-dimus má-num, et

As-sí-ri- is, ut sa-tu-ra- rémur pá- ne. Pátres nóstri peccavé-runt, et non sunt:
 et nos i-niqui-tá-tes e-ó-rum portá- vi-mus. Sérvi domi-ná-ti sunt nó- bis:
 et non é-rat qui re-dí-me-ret nos de má-nu e- ó- rum. In má-ni-bus nóstris effe-re-
 bamus pánem nó- bis, a fá- ci- e gládii in de- sér- to. Pél-lis nóstra, qua-si
 clí-banus exústa est a fá- ci- e tempes-tá-tum fá- mis. Mu-li- é-res in Sí- on
 humi-li- avé- runt, vírgi- nes in ci- vi- tá- ti- bus Iú- da. Prínci- pes manu suspén-
 si sunt: fá- ci- es senum non e- rubu- é- runt. Ado-lescé-nti- bus impu- dí- ce a-
 bú- si sunt: et pú- e- ri in ligno corru- é- runt. Senes in portis de- fe- cé- runt,
 iúve- nes de cho- ro psal- lén- ti- um. De- fé- cit gáudi- um cordis no- stri: versus
 est in luctum cho- rus no- ster. Cé- ci- dit co- róna cá- pi- tis no- stri: vae no- bis,
 qui- a peccá- vi- mus. Propté- re- a moestum est in do- ló- re cor no- strum, i- de- o
 contenebrá- ti sunt ó- cu- li no- stri. Propter montem Sy- on qui- a dispé- ri- it,
 nubes ambu- la- vé- runt in e- o. Tu autem Dómi- ne in aetérnum permá- nes,

et só- li-um tu-um in gene-ra-ti-óne et ge-ne-ra- ti-ó- nem. Qua-re ergo in per-
 pé-tu-um obli-viscé-ris no- stri, de-re- línques nos in longi-tú-di-nem di-é- rum?
 Converte nos Dé-us, et conver- témur: ínno- va di- es nostros, si-cut a prin- cí-
 pi- o. Sed pro- í- ci- ens repu- lísti nos, i- rá- tus es contra nos vehe- mén- ter.
 Iherú-sa-lem, Iherú-sa- lem, convér- te-re ad Dómi-num Dé-um tú- um.

De Misericordia

AKKK Ms 241

KR 9

L AMETH In di- e fu-ro-ris Domi- ni quan- do ve-ni-et Domi-
 nus iu-di-ca-re vi-vos et mortu- os Pecca-to-res stabunt in magna angu-
 sti- a an- te fa-ci- em tri-bu-lantis. Tunc pro- cedent du- e advo-catri-
 ces vi- de-li- cet Iusti- ci- a pro acto-re Christi allegans et Mi- se- ri- cordi- a pro re- is
 pecca-to-ri- bus interpellans.
M i- se- ri- cordi- a di- cet:

M e- mento Pa-ter mi-se-ri-cordi- a-rum tu-a-rum et Pa-ter to-ti- us conso-la-ti- o-
nis.

A d hec Iusti-ci- a di- cet:

E -ffunde i-ram tu-am in gentem que te non no- vit et in regnum quod
nomen tu-um non invo-ca-vit.

M E-Y Ad hec Mi-se-ri-cordi- a di- cet:

P ar- ce Domi-ne, parce popu-lo tu-o et ne des he-re-di-ta-tem tu-am in perdi-
ci- onem.

I usti-ci- a responde-bit:

E -xurge Domi-ne et iu-di-ca causam me- am! Me- mor esto impro-pe-ri- o-rum
tu-o-rum.

I -tem Mi-se-ri-cordi- a di- cet:

Ne memi-ne-ris i-niqui-ta-tum nostra-rum antiqua-rum, citto anti-ci-pent nos
mi-se-ri-cordi-ae tu-ae.

Iusti-ci- a di-cet:

Da il-lis se-cundum ope-ra ipso-rum et se-cundum nequi-ci- am ipso- rum.
No- lu- e-runt e-nim intel-li-ge-re ut bene age-rent.

NUM Mi-se-ri-cordi- a di- cet:

Remi-nesce-re mi-se-ra-ci- onum tu-a-rum que a se-cu-lo sunt et non se-cundum
pecca-ta nostra fa-ci- as no- bis, Sed converte-re Domi-ne et depre-ca-bi-le esto
super servos tu-os.

Ad hec Iusti-ci- a:

U-sque quo Domi-ne pecca-to-res glo-ri- abun- tur? De- pone illos pro-tector
 noster, Domi-ne.

I-tem Mi-se-ri-cordi- a di- cet:

Me- mento sa-lu-tis auctor, quod nostri, quondam corpo-ris ex il-li-ba-ta virgi-
 ne nascendo formam sumpse-ris, et averte i-ram tu-am a no-bis.

Iusti-ci- a di-cet:

Conterre pecca-to-res in vi- is e-o- rum! Red- de il-lis i-niqui-ta-tem ipso-
 rum et in ma-li-ci- a e-o-rum disperge illos pro-tector noster, Domi-ne.

A- Y Mi-se-ri-cordi- a vultu incli-na-to di- cet:

O iusti-ci- a! Vis i-ni-qu-um homi-nem pro pecca-to momentane-o e-terna-
 li-ter pu-ni-re? Et si-ne termi-no nunquam in e-ternum i-rasca-ris no-bis aut extendas i-ram

tu-am a gene-ra-ci-one et gene-ra-ci-onem Suffi-cit ti-bi ut tam di-u pu-
 ni-a-tur in inferno quam di-u pecca-vit in mun- do Quid si plus vis non es iusti-ci-a,
 sed es ma-li-ci-a.

A d hec Iusti-ci-a:

Iuste pu-ni-a-tur in di-e e-ter-no, qui-a pecca-vit in su-o e-
 terno. Pecca-vit in e-um qui est infi-ni-tus, er-go pena e-ius e-
 rit infi-ni-ta. Pecca-vit e-nim quam di-u vo-lu-it, et De-us e-um
 torque-bit quam di-u vo-lu-e-rit.

B ETH Tandem Christus iudex respondebat ad argumenta di-cens:

No-lu-e-runt e-nim bene-dicti-onem quando tempus fu-it accepta-bi-le et di-
 es sa-lu-tis. Unde nunc e-longa-bi-tur ab e-is Qui-a tempus est

reddendi u-ni-cu-ique quod su-um est et fi-li-us homi-nis da-bit sentenci-am su-
 am: Tolla-tur impi-us ne vi-de-at glo-ri-am de-i Et i-te-rum
 disce-di-te a me omnes ma-ligni in ignem e-ter-num-

O sententi-a fle-bi-lis et ama-ra et omnimodo into-le-ra-bi-lis!
 Avertat nos, De-us, ab i-ra su-a tam gra-vissi-ma Et donet no-bis spa-ci-um
 pe-ni-tendi et post hoc gaudi-a caelo-rum in saecu-la saecu-lo-rum. Amen.

Ie-ru-sa-lem, Ie-ru-sa-lem, con-verte-re ad Domi-num De-um tu-
 um.

Responsorium III

AKKK Ms 47

V
P Lánge qua-si vírgo, plebs mé-a: u-lu-lá-te, pa-stó-res,
 indú-e-re cí-ne-re et ci-lí-ci-o. * Qui-a vé-ni-et dí-es Dó-mi-ni

má- gna et amá- ra val- de. *℣.* Plausé-runt super me má-ni-bus
 ómnes, transe- ún-tes per ví- am, si-bi-lavé-runt et mo- vé-runt cá- put.

* Qui- a ve-ni- et. *℞.* Plange.

IN SECUNDO NOCTURNO

Antiphona I

AKKK Ms 47

E -Levámi-ni, pórtae eaterná-les, et intro- í- bit Rex gló-ri-ae.

Psalmus 23

1. Dómi-ni est terra, et ple-ni-túdo e- ius: * orbis terrá-rum, et u-ni-vérsi qui há-bi-tant
 in e- o. *Flex:* mundo corde. †

2. Quia ipse super mária fundávit eum: * et super flúmina praeparávit eum.
3. Quis ascéndet in montem **Dómini**? * aut quis stabit in loco **sancto eius**?
4. Innocens mánibus et mundo corde, † qui non accépit in vano ánimam **suam**, * nec iurávit in dolo **próximo suo**.
5. Hic accípiet benedictiónem a **Dómino**: * et misericórdiam a Deo, salutári **suo**.
6. Haec est generátio quaeréntium eum, * quaeréntium fáciem **Dei Iacob**.
7. Attóllite portas, príncipes, vestras, † et elevámini, portae aeternáles: * et introíbit Rex **glóriae**.
8. Quis est iste Rex glóriae? † Dóminus fortis et **potens**: * Dóminus **potens** in **práelio**.
9. Attóllite portas, príncipes, vestras, † et elevámini, portae aeternáles: * et introíbit Rex **glóriae**.
10. Quis est iste Rex **glóriae**? * Dóminus virtútum ipse **est**

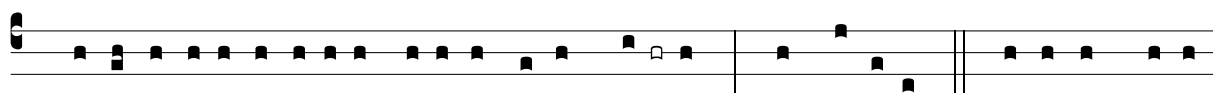
Antiphona II

AKKK Ms 47

IV
C Redo vi-dé-re bóna Dómi-ni in tér-ra vi-vénti-um.

Psalmus 26

1. Dómi-nus illumi-ná-ti-o me-a, et *sa-lus me-* a, * quem timébo? 2. Dómi-nus pro-téc-

tor *vi-tae me-* ae, * a *quo tre-pi-dá-* bo?

3. Dum appropiant super *me nocéntes*, * ut edant *carnes* meas:
4. Qui tribulant me *inimíci mei*, * ipsi infirmáti sunt *et ceciderunt*.
5. Si consistant advérsus *me castra*, * non timébit *cor* meum.
6. Si exsúrgat advérsus *me praélium*, * in hoc *ego sperábo*.
7. Unam pétii a Dómino, *hanc requíram*, * ut inhábitem in domo Dómini ómnibus *diébus vitae* meae:
8. Ut vídeam voluptátem Dómini, * et visitem *templum* eius.
9. Quóniam abscondit me in *tabernáculo suo*: * in die malórum protéxit me in abscondito *tabernáculo* sui.
10. In *petra exaltávit* me: * et nunc exaltávit caput meum super *inimícos* meos.
11. Circuívi et immolávi in *tabernáculo* eius *hóstiam vociferatiónis*: * cantábo et *Psalmusum dicam* Dómino.
12. Exáudi, Dómine, *vocem* meam, *qua clamávi ad* te: * miserére *mei*, et *exáudi* me.
13. Tibi dixit *cor* meum, *exquisívit* te *facies mea*: * *faciem* tuam, *Dómine*, *requíram*.
14. Ne avértas *faciem tuam a* me, * ne declínes in ira *a servo* tuo.
15. *Adiútor meus esto*: * ne derelínquas me, neque despicias me, *Deus, salutáris* meus.
16. Quóniam pater meus, et mater mea *dereliquérunt* me: * Dóminus *autem assúpsit* me.
17. Legem pone mihi, Dómine, in *via tua*: * et dirige me in *sémitam rectam* propter *inimícos* meos.
18. Ne tradíderis me in *ánimas tribulántium* me: * quóniam *insurrexérunt* in me testes *iníqui*, et *mentíta* est *iníquitas* sibi.
19. Credo vidére *bona Dómini* * in *terra vivéntium*.
20. Exspécta Dóminum, *viríliter age*: * et confortétur *cor tuum*, et *sústine* Dóminum.

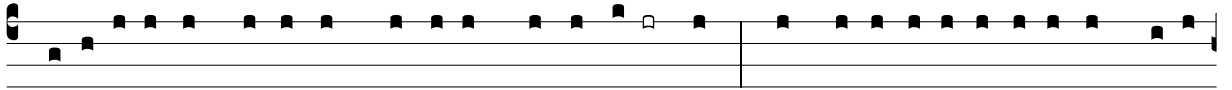
Antiphona III

AKKK Ms 47

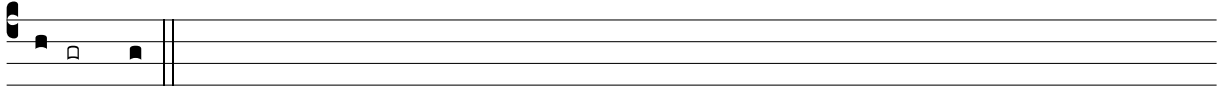
VIII
D Omi-ne, abstr-axísti ab ífe-ris á-nimam mé-am.

Psalmus 29

1. Exaltábo te, Dómi-ne, quón-i- am susce-**p**ísti me: * nec de-lectásti in-imí-cos *me-os*

super me.

2. Dómine, Deus meus, clamávi **ad** te, * *et sanásti* me.
3. Dómine, eduxísti ab inférno ánimam **meam**: * salvásti me a descendéntibus in **lacum**.
4. Psállite Dómino, sancti **eius**: * et confitémini memóriæ sanctitátis **eius**.
5. Quóniam ira in indignatióne **eius**: * et vita in voluntáte **eius**.
6. Ad vésperum demorábitur **fletus**: * et ad matutínium *laetitia*.
7. Ego autem dixi in abundántia **mea**: * Non movébor in *aetérnum*.
8. Dómine, in voluntáte **tua**, * praestitísti decóri meo *virtútem*.
9. Avertísti fáciem tuam **a** me, * et factus sum *conturbátus*.
10. Ad te, Dómine, clamábo: * et ad Deum meum *deprecábor*.
11. Quae útilitas in ságuine **meo**, * dum descéndo in *corruptiõnem*?
12. Numquid confitébitur tibi **pulvis**, * aut annuntiábit veritátem **tuam**?
13. Audívit Dóminus, et misértus est **mei**: * Dóminus factus est *adiútor meus*.
14. Convertísti planctum meum in gáudium **mihi**: * conscidísti saccum meum, et circumdedísti *me laetitia*:
15. Ut cantet tibi glória mea, et non **compún**gar: * Dómine, Deus meus, in aetérnum confitébor **tibi**.

Ÿ. Tu autem, Dómi-ne, mi-se-ré-re me- i. R̃. Et re-súsci-ta me, et retrí-bu-am é- is.

AKKK Ms 47

Pater noster

LECTIO IV

AKKK RARA III 2657

*Sermones quatuor Sancto Augustino attributi, I, III
Homilia in Vigilia Sanctum Pascae*

Sermo Augustini Episcopi de resurrectione. Lectio IIII

Exulta caelum et in laetitia esto, terra, quoniam iste dies nobis ex sepulchro radiavit quoniam de sole refulsit. Dolet infernum, quia resolutus est. Gaudet, quia visitatus est. Resultat quia ignotam lucem post saecula longa vidit, et post profundae noctis caligines respiravit. O pulchra lux! Quae candido caeli fastigio promicasti, et post mortem perpetuam sedentes in tenebris et umbra mortis subita claritate vestisti.

Responsorium IV

AKKK Ms 47

VII
R Ecés-sit pastor no-ster, fons á- quae ví- vae, ad cú-ius tránsi-
tum sol obscu- rá- tus est: nam et íl-le cáptus est, qui captí-
vum tenébat prí- mum hómi- nem: * Hó-di- e pór- tas mór- tis et
sé- ras pá-ri-ter Salvá- tor nó- ster dis- rú- pit. V: Destrú- xit qui- dem
cláustra infér- ni, et subvértit po- ténti- as di- ábo- li. * Ho- di- e.

LECTIO V

AKKK RARA III 2657

Confestim igitur aeterna nox infernorum, cum Christum repente in suis sedibus vidit. Christo descendente, resplenduit. Quis nam est inquit, iste terribilis et niveo stridor lugentum. Disrupta ceciderunt vincula danatorum. Attonite mentes obstu puere tortorum: omnis simul impia officina contremuit, splendore choruscus? Nunquam talem noster excepit Tartarus; nunquam in nostram cavernam talem evomit mundus.

Responsorium V

AKKK Ms 47

VIII
O Vos ómnes, qui transí-tis per ví-am, atté-ndi-te, et vi-dé-te: * Si est
dó-lor sí-mi-lis si-cut dó-lor mé-us. √. Atté-ndi-te, u-ni-vérsi
pó-pu-li, et vi-dé-te do-ló-rem mé-um. * Si est do-lor.

LECTIO VI

AKKK RARA III 2657

Invasor enim est iste: non debitor fractor universa claustra vexebat? Iste si reus esset., est, non peccator. Iudicem videmus, non audax non esset. Si eum aliqua delicta fuscarent, nunquam fulgore suo nostras tenebras dissiparet. Sed si Deus est, ut quid hic venit? Sit itores nostri dormiebant cum iste debellator homo est, quare captivos solvit?

Responsorium VI

AKKK Ms 47

IV
E C-ce quomódo mó-ri-tur iú-stus, et né-mo pérci-pit có-rde; et ví-ri iústi
tollún-tur, et né-mo con-sí-de-rat: a fá-ci-e i-niqui-tá-tis sublá-tus
est iú-stus; * Et é-rit in pá-ce memó-ri-a é-ius. √. In pá-ce
fáctus est ló-cus é-ius, et in Sy-on ha-bi-tá-ti-o é-ius. * Et e-rit.
R̄. Ecce quomódo.

IN TERTIO NOCTURNO

Antiphona I

AKKK Ms 47

VIII

D E-us ádiuvat me, et Dómi-nus suscéptor est á-nime me-ae.

Psalmus 53

1. De-us, in nómi-ne tu-o salvum **me** fac: * et in virtú-te tu-a *iú-di-ca* me. *Flex:*

advérsum me. †

2. Deus, exáudi oratióem **meam**: * áuribus pércipe verba *oris mei*.

3. Quóniam aliéni insurrexérunt advérsum me, † et fortes quae-siérunt ánimam **meam**: * et non proposuérunt Deum ante *conspéctum suum*.

4. Ecce enim Deus ádiuvat me: * et Dóminus suscéptor est *ánimae meae*.

5. Avérte mala inimícis **meis**: * et in veritáte tua *dispérde illos*.

6. Voluntárie sacrificábo **tibi**, * et confitébor nómini tuo, Dómine: quóniam **bonum** est:

7. Quóniam ex omni tribulatióne eripuísti me: * et super inimícos meos despéxit **óculus meus**.

Antiphona II

AKKK Ms 47

VII

I N pa-ce fáctus est ló- cus é-ius, et in Sí- on ha-bi-tá-ti- o é-ius.

Psalmus 75

1. No-tus in Iudae- a **De-** us: * in Isra-el magnum **no-** men **e-** ius.

2. Et factus est in pace **locus eius**: * et habitáti-o **eius** in **Sion**.

3. Ibi confrégit poténtias **árcuum**: * scutum, gládium, et **bellum**.
4. Illúminans tu mirabiliter a **móntibus aetérnis**: * turbáti sunt omnes insipiéntes **corde**.
5. Dormiérunt **somnum suum**: * et nihil invenérunt omnes viri divitiárum in **mánibus suis**.
6. Ab increpatione tua, **Deus Iacob**, * dormitavérunt qui ascendérunt **equos**.
7. Tu terríbilis es, et quis **resístet tibi**? * ex tunc **ira tua**.
8. De caelo audítum **fecísti iudícium**: * terra trémuit **et** quiévit.
9. Cum exsúrgeret in iudícium **Deus**, * ut salvos fáceret omnes mansuétos **terrae**.
10. Quóniam cogitátio hóminis **confitébitur tibi**: * et reliquiae cogitátionis diem festum **agent tibi**.
11. Vovéte, et réddite Dómino **Deo vestro**: * omnes, qui in circúitu eius **affértis múnera**.
12. Terríbili et ei qui aufert **spíritum princípum**, * terríbili apud **reges terrae**.

Antiphona III

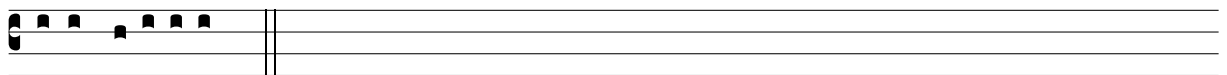
AKKK Ms 47

IV
F
 Actus sum si-cut hómo si-ne adiu-tó-ri-o, inter mór- tu-os lí-ber.

Psalmus 87

1. Dómi-ne, De-us sa-lú-tis **me-** ae: * in di- e clamá-vi, *et nocte* **co-**ram te. *Flex:*

sepúlcris. †

2. Intret in conspéctu tuo **orátio mea**: * inclína aurem tuam *ad precem* **meam**:
3. Quia repléta est malis **ánima mea**: * et vita mea inférno *appropinquávit*.
4. Aestimátus sum cum descendéntibus *in lacum*: * factus sum sicut homo sine adiutorio, inter **mórtuos liber**.
5. Sicut vulneráti dormiéntes in sepúlcris, † quorum non es *memor* **ámplius**: * et ipsi de manu *tua repúlsi* sunt.
6. Posuérunt me in lacu **inferióri**: * in tenebrósis, et *in umbra* **mortis**.
7. Super me confirmátus est **furor tuus**: * et omnes fluctus tuos *induxisti* **super** me.
8. Longe fecísti notos **meos a** me: * posuérunt me abominatióne **sibi**.
9. Tráditus sum, et non *egrediébar*: * óculi mei *languérunt prae inópia*.
10. Clamávi ad te, Dómine, *tota die*: * expándi ad *te manus* **meas**.
11. Numquid mórtuis fácies **mirabilia**: * aut médici suscitábunt, et *confitebúntur tibi*?
12. Numquid narrábit áliquis in sepúlcro **misericórdiam tuam**, * et veritátem tuam *in perditiónem*?
13. Numquid cognoscéntur in ténébris **mirabilia tua**, * et iustítia tua in terra *obliviónis*?
14. Et ego ad te, Dómine, *clamávi*: * et mane orátio mea *praeveniet* te.
15. Ut quid, Dómine, repéllis oratióne **meam**: * avértis *faciem tuam a* me?
16. Pauper sum ego, et in labóribus a **iuventute mea**: * exaltátus autem, humiliátus sum *et conturbátus*.

17. In me transiérunt *irae tuae*: * et terróres tui *conturbavérunt* me.
 18. Circumdedérunt me sicut aqua *tota die*: * circumdedérunt *me simul*.
 19. Elongásti a me *amicum et próximum*: * et notos meos a *miséria*.

℣. In pá-ce fáctus-est lócus é-ius. ℞. Et in Sy-on ha-bi-tá ti- o é-ius.-

AKKK Ms 47

Pater noster

LECTIO VII

AKKK RARA III 2657

Beda Venerabilis,

In Matthaei Evangelium Expositio, Homilia Prima, In Vigilia Paschae, I

Evangelia sine titulo. Matheus XXVIII. Lectio VII

Vespere autem Sabbati quae lucescit in prima Sabbati, venit Maria Magdalena, et altera Maria videre sepulcrum.

Homelia Venerabili Bedae Presbyteri de eadem lectionem

Vigilias nobis huius sacratissimae noctis, sicut ex lectione evangelica [audivimus], fratres charissimi audivimus, resurrectio Domini ac Salvatoris nostri dedicavit. Iuste etenim hanc pro eius amore vigiliis celebramus et hymnis, qui pro nostro amore in ea dormire in mortem, ac de morte voluit excitari; nam sicut Apostolus ait: Mortuus est propter delicta nostra, et resurrexit propter iustificationem nostram.

Responsorium VII

AKKK Ms 47

IV

A Estimá-tus sum cum de-scendé-nti-bus in lá-cum: * Fá-ctus sum sí-cut hó-mo si-ne ad-iu-tó-ri-o, inter mór-tu-os lí-ber. ℣. Et sí-cut vulne-rá-ti dormiéntes pro-iecti in mo-numéntis, quo-rum non est mémor ámpli-us et ípsi qui-dem de mánu tu-a repúl-si sunt. * Fa-ctus sum.

LECTIO VIII

AKKK RARA III 2657

Quod ipso quoque statu[m] temporis quod vel mortuus est in cruce, vel a mortuis resurrexit, ostendit. Circa horam quippe nonam, cum inclinata [iam] esset ad vesperam dies, et tepefactus a meridiano fervore radius solis, mysterium victoriosissimae passionis consummavit, evidenter se insinuans propter auferenda scelera, quibus a divina luce et dilectione in huius noctem [mortem] peregrinationis incidimus, crucis subisse patibulum.

Responsorium VIII

AKKK Ms 47

II
A G- nus Dé- i, Chrís- tus immo- lá- tus est pro sá- lu- te
mún- di. Nam de pa- réntis pro- toplás- ti fraude fác- tor condó- lens,
quándo po- mi no- xi- á- lis morsu in mór- tem corru- it. * Ipse lígnum tunc
no- tá- vit damna lí- gni ut solve- ret. †. Chrís- tus fáctus est pro nó- bis
oboédi- ens usque ad mór- tem, mórtem autem crú- cis. Ipse.

LECTIO IX

AKKK RARA III 2657

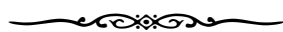
Surrexit mane prima Sabbati, quae nunc dies Dominica vocatur, manifeste docens se nos a morte animae resuscitaturum, [et] in lucem perpetuae felicitatis esse perducturum. Sed et aliud nobis memorabile mysterium tempore suae passionis, sepulturae et resurrectionis intimare curavit. Sexta quippe feria crucifixus est, Sabbato quievit in sepulcro, Dominica resurrexit a mortuis, significans electis suis per sex huius saeculi aetates, inter pericula persecutionum bonis operibus insudandum. In alia autem vita quasi in Sabbato perpetuo requiem animarum sperandam.

Responsorium IX

AKKK Ms 47

IV

Sicut o-vis ad occi-si-ó- nem du- ctus est, et dum ma-le tracta-ré- tur,
non apé-ru- it os sú- um: * Trá-di-tus est ad mór- tem, ut vi-vi-fi-ca-
ret pó- pu- lum sú- um. *℣*. In pá-ce fáctus est ló-cus e- ius et in Sy-on
ha-bi-tá- ti- o e- ius. * Trá-di-tus est. *℞*. Sicut o-vis.

AD LAUDES

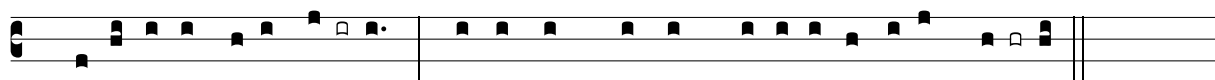
AKKK Ms 47

Antiphona I

IV

Omors, é-ro mors tú-a, mórsus tú- us é-ro, inférne.

Psalmus 50

1. Mi-se-ré-re *me- i De-* us, * se-cúndum magnam mi-se-ri-córdi- *am tu-* am.
2. Et secúndum multitudínem miseratiónum tuárum, * dele iniquitátem **meam**.
3. Amplius lava me ab iniquitáte **mea**: * et a peccáto **meo munda** me.
4. Quóniam iniquitátem meam ego *cognó*scó: * et peccátum meum contra *me est* **semper**.
5. Tibi soli peccávi, et malum *coram te* **feci**: * ut iustificéris in sermónibus tuis, et vincas *cum* **iudicáris**.
6. Ecce enim in iniquitatibus **concéptus** sum: * et in peccátis concépit *me mater* **mea**.
7. Ecce enim veritátem *dilex*ísti: * incérta et occúlta sapiéntiae tuae *manifestásti* **mihi**.
8. Aspérges me hyssópo, *et mundá*bor: * lavábis me, et super nivem *deal*bábor.

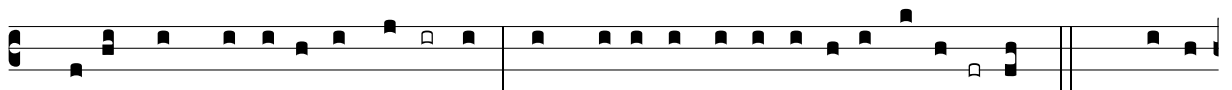
9. Audítui meo dabis gáudium *et laetítiam*: * et exsultábunt ossa *humiliáta*.
10. Avérte fáciem tuam a peccátis **meis**: * et omnes iniquitátes *meas dele*.
11. Cor mundum crea *in me*, **Deus**: * et spíritum rectum ínno-va in *viscéribus meis*.
12. Ne proiícias me a fácie **tua**: * et spíritum sanctum tuum ne *áuferas a me*.
13. Redde mihi laetítiam *salutáris tui*: * et spíritu *principáli confírma* me.
14. Docébo iníquos *vias tuas*: * et ímpii ad *te converténtur*.
15. Líbera me de sanguínibus, **Deus**, **Deus salutis meae**: * et exsultábit lingua mea *iustítiam tuam*.
16. Dómine, lábia mea *apéries*: * et os meum annuntiábit *laudem tuam*.
17. Quóniam si voluísses sacrificium, *dedíssem útique*: * holocáustis *non delectáberis*.
18. Sacrificium Deo spíritus *contribulátus*: * cor contrítum et humiliátum, **Deus**, *non despícies*.
19. Benígne fac, Dómine, in bona voluntáte *tua Sion*: * ut aedificéntur *muri Ierúsalem*.
20. Tunc acceptábis sacrificium iustítiae, oblatiónes, et *holocáusta*: * tunc impónent super altáre *tuum vítulos*.

Antiphona II

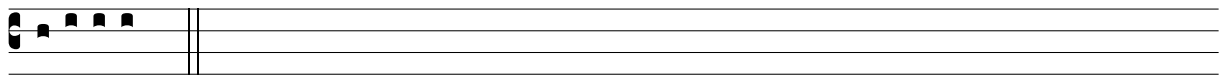
IV

P Lángent é-um qua-si u-ni-gé-ni-tum, qui-a ínno-cens Dómi-nus occí-sus est.

Psalmus 91

1. Bonum est confi-té-ri **Dómi**-no: * et psálle-re nómi-ni *tu-o*, **Altíssime**. *Flex*: Dómi-

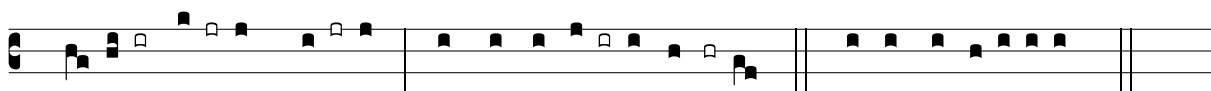
ne. †

2. Ad annuntiándum mane misericórdiam **tuam**: * et veritátem *tuam per noctem*.
3. In decachórho, *psaltério*: * cum *cántico*, in *cíthara*.
4. Quia delectásti me, Dómine, in *factúra tua*: * et in opéribus mánuum tuárum *exsultábo*.
5. Quam magnificáta sunt ópera *tua*, **Dómine**! * nimis profúndae factae sunt cogitátiones *tuae*.
6. Vir insípiens *non cognóscet*: * et stultus non *intélliget* haec.
7. Cum exórti fúerint peccatóres *sicut fenum*: * et apparúerint omnes, qui operántur *iniquitátem*.
8. Ut intéreant in *sáeculum sáeculi*: * tu autem Altíssimus in *aetérnum*, **Dómine**.
9. Quóniam ecce inimíci tui, Dómine, † quóniam ecce inimíci tui *períbunt*: * et dispergéntur omnes, qui operántur *iniquitátem*.
10. Et exaltábitur sicut unicórnis *cornu meum*: * et senéctus mea in misericórdia **úberi**.
11. Et despéxit óculus meus *inimícos meos*: * et in insurgéntibus in me malignántibus *áudiet auris mea*.
12. Iustus, ut palma *florébit*: * sicut cedrus Líbani *multiplicábitur*.
13. Plantáti in *domo Dómini*, * in átriis domus Dei *nostrí florébunt*.
14. Adhuc multiplicabúntur in *senécta úberi*: * et bene patiéntes *erunt, ut annúntient*:
15. Quóniam rectus Dóminus, **Deus noster**: * et non est *iniquitas in eo*.

Antiphona III

VII
A T-tén-di-te, u-ni-vérsi pó-pu-li, et vi-dé- te do-ló-rem mé-um.

Psalmus 62

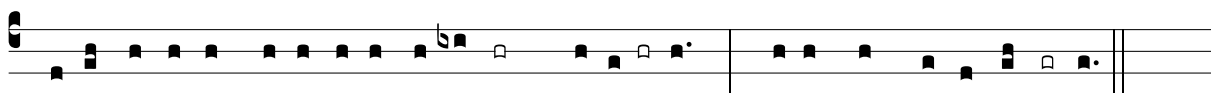

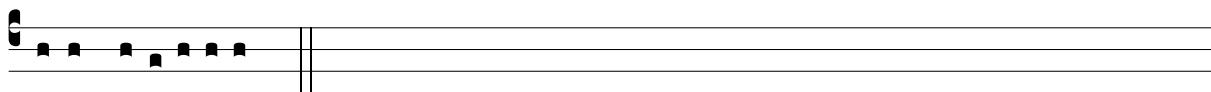
1. De- us, **De-** us **me-** us, * ad te de **lu-** ce **ví-**gi-lo. *Flex:* in-aquó-sa: †
2. Sitívit in te **ánima mea**, * quam multipliciter tibi **caro mea**.
3. In terra desérta, et ínvia, et inaquósa: † sic in sancto **appáruí tibi**, * ut vidérem virtútem tuam, et **glóriam tuam**.
4. Quóniam mélior est misericórdia tua **super vitas**: * **lábía mea laudábunt te**.
5. Sic benedicam te in **vita mea**: * et in nómine tuo levábo **manus meas**.
6. Sicut ádipe et pinguédine repleátur **ánima mea**: * et lábiis exsultatiónis **laudábit os meum**.
7. Si memor fui tui super stratum meum, † in matutínis **meditábor in te**: * quia fuísti **adiútor meus**.
8. Et in velaménto alárum tuárum exsultábo, † adhaésit **ánima mea post te**: * me suscepit **déxtera tua**.
9. Ipsi vero in vanum quaesiérunt ánimam meam, † introíbunt in **inferióra terrae**: * tradéntur in manus gládii, partes **vúlpium erunt**.
10. Rex vero laetábitur in Deo, † laudabúntur omnes qui **iurant in eo**: * quia obstrúctum est os loquéntium **iníqua**.

Antiphona IV

II
A pór-ta ínfe-ri e-rú-e, Dómi-ne, á-nimam mé-am.

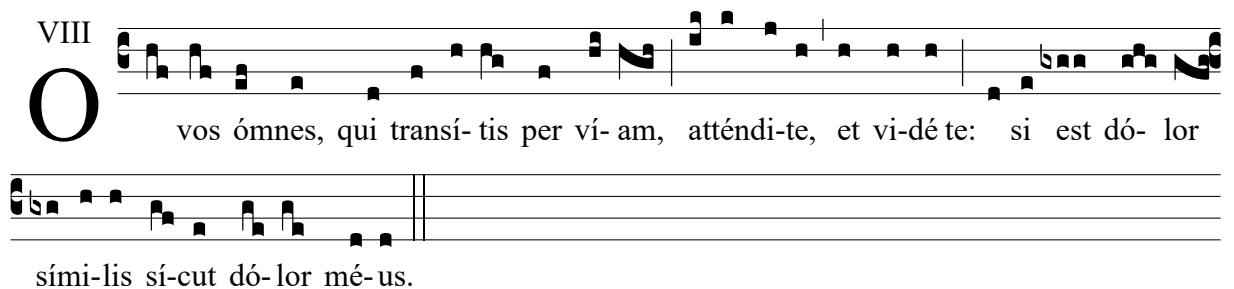
Canticum Ezechiae

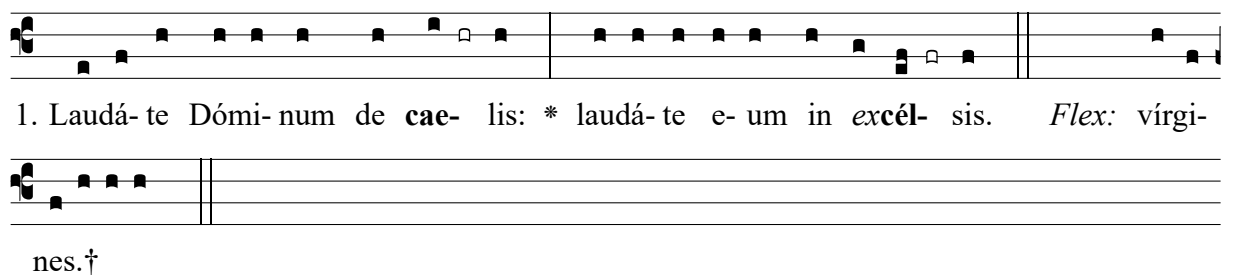
1. Ego di-xi: In dimí-di- o di- é-rum me- ó- rum * vadam ad *portas ínfe-ri*. *Flex:*

vi-ta me-a. †
2. Quaesívi resíduum **annórum meórum**. * Dixi: Non vidébo Dóminum Deum in terra **vivéntium**.
3. Non aspiciam **hóminem ultra**, * et **habitatórem quiétis**.
4. Generátio mea abláta est, et convolúta est **a me**, * quasi **tabernáculum pastórum**.

5. Praecisa est velut a texente, vita mea: † dum adhuc **ordírer**, succídit me: * de mane usque ad vésperam *finies* me.
6. Sperábam **usque ad mane**, * quasi leo sic contrívit ómnia *ossa mea*:
7. De mane usque ad vésperam *finies* me: † sicut pullus hirúndinis **sic clamábo**, * meditábor *ut colúmba*:
8. Attenuáti sunt **óculi mei**, * suspiciéntes *in excélsu*m.
9. Dómine, vim pátiar, **respónde pro** me. * Quid dicam, aut quid respondébit mihi, cum *ipse fécerit*?
10. Recogitábo tibi omnes **annos meos** * in amaritúdine *ánimae meae*.
11. Dómine, si sic vívitur, et in tálibus vita spíritus mei, † corripies me, et **vivificábis** me. * Ecce, in pace amaritúdo mea *amaríssima*:
12. Tu autem eruísti *ánimam meam* ut **non** períret: * proiecísti post tergum tuum *ómnia peccáta mea*.
13. Quia non inférnus confitébitur tibi, † neque **mors laudábit** te: * non exspectábunt qui descéndunt in lacum, *veritátem tuam*.
14. Vivens vivens ipse confitébitur tibi, sicut et ego **hódie**: * pater filiis notam *fáciat veritátem tuam*.
15. Dómine, **salvum me** fac * et psalmos nostros cantábimus cunctis diébus vitae nostrae in *domo Dómini*.

Antiphona V

VIII

Psalmi 148 149 150

1. Laudá-te Dómi-num de **cae-**lis: * laudá-te e-um in *excél-*sis. *Flex:* vírgi-

148

2. Laudáte eum, omnes Angeli eius: * laudáte eum, omnes *virtútes* eius.
3. Laudáte eum, sol et **luna**: * laudáte eum, omnes *stellae* et **lumen**.
4. Laudáte eum, caeli *caelórum*: * et aquae omnes, quae super caelos sunt, laudent **nomen Dómini**.
5. Quia ipse dixit, et **facta** sunt: * ipse mandávit, **et creáta** sunt.
6. Státuit ea in aetérnum, et in *sáeculum sáeculi*: * praecéptum pósuit, et non **praeteríbit**.

7. Laudáte Dóminum de **terra**, * dracónes, et **omnes abyssi**.
 8. Ignis, grando, nix, glácies, spíritus procellárum: * quae faciunt **verbum eius**:
 9. Montes, et omnes **colles**: * ligna fructífera, et **omnes cedri**.
 10. Béstiae, et univér^a **pécora**: * serpéntes, et **vólucres pennátae**:
 11. Reges terrae, et omnes **pópuli**: * príncipes, et omnes **iúdice^s terrae**.
 12. Iúvenes, et vírgines, † senes cum iunióribus laudent nomen **Dómini**: * quia exaltátum est nomen **eius solíus**.
 13. Conféssio eius super caelum et **terram**: * et exaltávit cornu **pópuli sui**.
 14. Hymnus ómnibus sanctis **eius**: * filiis Israel, pópulo appropinquáti sibi.
- 149
15. Cantáte Dómino cánticum **novum**: * laus eius in ecclésia sanctórum.
 16. Laetétur Israel in eo, qui fecit eum: * et filii Sion exsúltent in **rege suo**.
 17. Laudent nomen eius in **choro**: * in týmpano, et psaltério **psallant ei**.
 18. Quia beneplácitum est Dómino in pópulo **suo**: * et exaltábit mansuétos in **salútem**.
 19. Exsultábunt sancti in **glória**: * laetabúntur in cubílibus **suis**.
 20. Exaltatiónes Dei in gútture eórum: * et gládii ancípites in **mánibus eórum**.
 21. Ad faciéndam vindíctam in natió nibus: * increpati ónes in **pópulis**.
 22. Ad alligándos reges eórum in **compédibus**: * et nóbiles eórum in **mánicis férreis**.
 23. Ut faciánt in eis iudícium **conscríptum**: * glória haec est ómnibus **sanctis eius**.
- 150
24. Laudáte Dóminum in sanctis **eius**: * laudáte eum in firmaménto **virtútis eius**.
 25. Laudáte eum in virtútibus **eius**: * laudáte eum secúndum multitudínem **magnitúdinis eius**.
 26. Laudáte eum in sono **tubae**: * laudáte eum in psaltério, et **cíthara**.
 27. Laudáte eum in týmpano, et **choro**: * laudáte eum in **chordis**, et **órgano**.
 28. Laudáte eum in cýmbalis benesonántibus: † laudáte eum in cýmbalis iubilatiónis: * omnis spíritus **laudet Dóminum**.

Antiphona ad Benedictus

I
M U-lí-e-res sedéntes ad monumén-tum lamenta-bán-tur, fléntes Dómi-num.

Benedictus

s. 131

ZAKOŃCZENIE

Officium Tenebrarum sprawowane w katedrze wawelskiej przed Soborem Trydenckim stanowi połączenie tradycji Kościoła Zachodniego, sięgającej co najmniej VIII wieku, z rodzimym repertuarem i lokalnymi krakowskimi zwyczajami, które w znacznej części zanikły po wydaniu polskich wersji potrydenckich ksiąg liturgicznych. Ciemne Jutrzenie nie były do tej pory przedmiotem kompleksowych badań, a składające się na nie śpiewy znajdują się w rękopisach częściowo nieopisanych dotąd w literaturze. Niniejsza praca jest pierwszą próbą odtworzenia przebiegu całego *Officium Tenebrarum* sprawowanego przez trzy dni *Triduum Sacrum*, połączoną z rekonstrukcją wszystkich śpiewów wykonywanych podczas celebracji, zwieńczoną przygotowaniem edycji śpiewów w notacji kwadratowej na czterolinii oraz wykonaniem koncertowym części repertuaru.

Analizowany repertuar stanowił część spójnej, ugruntowanej tradycji funkcjonującej w katedrze wawelskiej mniej więcej od 1320 roku. Był to rok, w którym odbyła się koronacja Władysława Łokietka, rozpoczęto budowę nowej, gotyckiej katedry, a biskup Nanker ogłosił statuty synodalne, w których wyraził potrzebę ujednoczenia liturgii w diecezji, co wiązało się z potrzebą przygotowania nowych wzorcowych ksiąg liturgicznych. W katedrze w XIV wieku rozpoczęły również swoją działalność zespoły śpiewaków: mansjonarze, psalterzyści, nosaliści, powołani do konkretnych zadań związanych ze śpiewem oficjum.

Podczas kwerendy przeprowadzonej w Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej poszukiwano rękopisów z zapisem muzycznym, w których znajduje się repertuar *Officium Tenebrarum*. Odnaleziono go w: *Antiphonarium de Tempore* AKKK Ms 47, *Antiphonarium de Tempore et de Sanctis* AKKK Ms 53, *Passionale* AKKK Ms 58, *Passionale* AKKK Ms 59, *Cantionale Cracoviense* AKKK Ms 241. Wszystkie wymienione rękopisy pochodzą z XV wieku i używane były w katedrze. Ponieważ żaden z wymienionych manuskryptów nie zawiera całości nabożeństwa, do prawidłowego odtworzenia jego struktury wykorzystano źródło ze zbliżonego okresu, zawierające wszystkie teksty i cenne komentarze w rubrykach: postinkunabuł AKKK RARA III 2657 z początku XVI wieku. Wymienione źródła opisano z uwzględnieniem najnowszych badań i przedstawiono wykaz ich zawartości, co może posłużyć prowadzeniu dalszych badań. W przypadku antyfonarza AKKK Ms 53, na podstawie analizy notacji postawiono tezę, że

jest on starszy, niż prezentowano do tej pory w literaturze. Zrewidowano także sygnaturę rękopisu AKKK Ms 241 (w opracowaniach występował wcześniej pod numerem 240, co utrudniało jego odnalezienie). Przedstawiono również cechy charakterystyczne notacji muzycznych występujących w poszczególnych rękopisach oraz sporządzono tabelę znaków neumatycznych występujących w poszczególnych typach notacji.

Na podstawie opisanych źródeł odtworzono pełną strukturę, teksty i melodie Ciemnych Jutrzní odprawianych w katedrze wawelskiej w XV i najprawdopodobniej jeszcze XVI wieku, zanim zaczęły obowiązywać nowe księgi liturgiczne, przygotowane po Soborze Trydenckim. W celach porównawczych sporządzono dwie tabele zawierające wykazy tekstów występujących podczas Ciemnych Jutrzní sprawowanych w piętnastowiecznym Krakowie i Rzymie. Analiza wykazała, że ogólna struktura nabożeństw była bardzo zbliżona: na *Matutinum* składały się trzy nokturny, a w każdym nokturnie grupa trzech antyfon z trzema psalmami oraz trzech lekcji z trzema responsoriami. Dobór tekstów antyfon i psalmów był identyczny, różnił się natomiast dobór lekcji i responsoriów. W ramach trzech lekcji pierwszych nokturnów *Matutinum* w obu tradycjach wykonywano Lamentacje Jeremiasza, korzystano jednak z innego zasobu tekstów, a także stosowano inne tony lamentacyjne. W katedrze wawelskiej podczas Ciemnych Jutrzní Wielkiej Soboty zastępowano dwie lamentacje innymi śpiewami – zamiast lamentacji VIII i IX wykonywano śpiewy *Alleph. Vere, Vere hodierna dies* oraz *De Misericordia*. Melodie tych śpiewów mogą mieć pochodzenie krakowskie. W niniejszej pracy zaprezentowano ich teksty, melodie oraz tłumaczenia, a także propozycję wykonania drugiego ze śpiewów. Kolejnym elementem różnym dla obu tradycji jest kolejność responsoriów i dobór ich wersetów. Pięć responsoriów wykonywanych w Krakowie nie występowało w ogóle tradycji rzymskiej. Podczas *Laudesów* w obu tradycjach przewidziany był ten sam zasób śpiewów, natomiast elementem różniącym krakowskie *Officium Tenebrarum* było rozbudowane zakończenie celebracji. Wykonywano w nim tropowane *Kyrie eleison* oraz hymn *Rex Christe factor omnium*, również z tropami. Na podstawie informacji zawartych w rubrykach analizowanych źródeł odtworzono przebieg zakończenia z podziałem na role w śpiewach tropowanych i wykazano, że w brali w nim udział młodszy uczniowie szkoły katedralnej w podziale na dwa chóry (najprawdopodobniej dwie linie w stallach).

Nie wszystkie aspekty związane z opisywaną liturgią udało się odtworzyć. Wśród analizowanych źródeł zawierających instrukcje (agendy, pontyfikały, rytuały) nie

odnaleziono zapisów o szczegółach organizacyjnych *Officium Tenebrarum*. Nie odnaleziono więc potwierdzonych informacji m. in. o godzinie rozpoczęcia celebracji, liczby świec, które umieszczano na świeczniku oraz momentach w liturgii, podczas których świece były gaszone. Przy rekonstrukcji posłużono się badaniami przeprowadzonymi na podstawie źródeł z tego samego okresu, związanych z katedrą wrocławską. Kwestia ta wymaga jednak pogłębionej kwerendy źródłowej obejmującej źródła zachowane w Archiwum Kapitulnym i poza nim.

W niniejszej pracy nie udało się także odtworzyć melodii tropów do hymnu *Rex Christe factor omnium*. W jedynym źródle, w którym występują: brewiarzu AKKK RARA III 2657 znajduje się tylko zapis tekstu, bez melodii. Tropy wraz z zapisem muzycznym znaleziono w późniejszym rękopisie *Tridui Sacri* Ms 34 z XVII wieku znajdującym się w archiwum Benedyktynek ze Staniątek. Wersja benedyktyńska zawiera jednak tropy w wersji rytmizowanej, z tekstami w języku łacińskim i polskim. Praktyka takiego wykonywania hymnu z tropami wydaje się zbyt odległa od katedralnej, autorka nie zdecydowała się więc na dodanie jej do zamieszczonej w trzecim rozdziale transkrypcji. Dalszych badań wymaga również kwestia doboru tekstów lekcji drugich i trzecich nokturnów. Ponieważ wybór czytań znalezionych w różnych katedralnych źródłach był zróżnicowany, interesujące wydaje się rozstrzygnięcie według jakiego klucza dobierano lekcje.

Niniejsza praca nie wyczerpuje całkowicie tematyki Ciemnych Jutrznii sprawowanych w katedrze wawelskiej. Ważnym obszarem do prowadzenia dalszych badań jest kwestia porównania odczytanych melodii i tekstów z repertuarem z różnych ośrodków europejskich, w celu ustalenia wzajemnych podobieństw i wpływów. Szczególnie interesujące wydaje się również zbadanie stopnia oryginalności niektórych śpiewów i zwyczajów, a zwłaszcza tych które nie występowały w tradycji rzymskiej. Ciekawa wydaje się również kwestia porównania melodii śpiewów pochodzących z uniwersalnego zasobu repertuaru gregoriańskiego – antyfon i responsoriów. Istotne jest przede wszystkim poszukiwanie różnic i analiza odchyleń melodycznych od wzorców przekazywanych w rękopisach z innych regionów w celu nakreślenia pewnego stylu charakterystycznego dla muzyków prowadzących śpiew w katedrze na Wawelu.

Przedstawiona dysertacja przedstawia zaledwie wycinek wielkiego zasobu śpiewów i zwyczajów liturgicznych, jakie funkcjonowały w średniowiecznej katedrze wawelskiej, potrzebne są natomiast kompleksowe badania dotyczące stanu krakowskiej

monodii liturgicznej. Nieobecność krakowskiego repertuaru w zachodnich katalogach przyczynia się do tworzenia zafałszowanego obrazu o stanie polskiej kultury średniowiecznej i przypisywaniu mu raczej cech odtwórczych, pozbawionych indywidualizmu. Stąd przede wszystkim paląca potrzeba aktualizacji katalogów zasobów archiwalnych. W przypadku niniejszej pracy, brak aktualnego inwentarza i ograniczony dostęp do źródeł (konieczność pracy na mikrofilmach lub tylko jednokrotne, półgodzinne oględziny rękopisu) przyczynił się do znacznego wydłużenia badań i mógł spowodować pominięcie istotnych elementów, mających znaczenie przy wyciąganiu wniosków. Nadzieję na poprawę w tym względzie niesie planowana na kolejne lata digitalizacja zbioru średniowiecznych rękopisów Archiwum Kapitulnego. W dłuższej perspektywie może ona umożliwić interdyscyplinarne badania porównawcze, ale już samo umieszczenie śpiewów w zachodnich katalogach pozwala rzucić inne światło na repertuar wykonywany w naszym regionie.

Na zakończenie autorka chciałaby dodać kilka słów na temat ewentualnych możliwości wykonania zrekonstruowanego materiału. Celebrowanie przedtrydenckiego *Officium Tenebrarum* w ramach dzisiejszej Liturgii Godzin nie jest możliwe. W formie ustalonej po Soborze Trydenckim odprawiano je aż do Soboru Watykańskiego II. Po reformie soborowej z ubiegłego wieku straciły one swój niepowtarzalny, bogaty w symbole charakter. Wykonanie tego repertuaru jest więc możliwe w ramach prezentacji koncertowych lub nagrań. Wykonania te z kolei niosą ze sobą inne problemy – muzyka, która powstała w ścisłym związku z liturgią, pozbawiona swojego pierwotnego kontekstu traci wiele ze swojej autentyczności. Problematyczna może być również ilość materiału do prezentacji – Ciemne Jutrznie każdego dnia *Triduum* trwały zapewne około dwóch, a nawet trzech godzin. W przypadku wykonania koncertowego mogłaby się to przekładać na problemy z percepcją. Powstają więc pytania o to, czy wykonanie repertuaru ściśle związanego z liturgią poza oryginalnym kontekstem ma sens? Autorka niniejszej pracy uważa, że tak, ale muszą zostać spełnione pewne warunki. Należy pamiętać o tym, że poza funkcją liturgiczną, jaką przed wiekami pełnił repertuar zawarty w średniowiecznych księgach, stanowi on również fundament dziedzictwa kulturowego, a przede wszystkim muzycznego Polski, tworząc podwaliny do dalszego rozwoju rodzimych kompozycji i inspirując twórców późniejszych epok. Potrzebne są więc prezentacje koncertowe, nagrania oraz rozpowszechnianie szczególnie tego repertuaru, który nosi cechy indywidualne, charakterystyczne dla określonego miejsca czy regionu. Odpowiednie wykonanie, zarówno pod względem stylu jak i repertuaru odpowiednio dobranego do

możliwości percepcyjnych słuchaczy, może nieść nie tylko wartość poznawczą, ale także stanowić przeżycie w wymiarze estetycznym i duchowym.

Próby takich prezentacji podejmuje autorka przedstawionej pracy, współpracując ze wspomnianym już zespołem *Flores Rosarum*. Przykładem realizacji tego założenia jest m.in. koncert-widowisko *O vos omnes qui transitis per viam*, na którym wykonano część repertuaru opisanego w niniejszej pracy (fragmenty *Officium Tenebrarum* Wielkiej Soboty)²⁸⁴, ukazując na nowo piękno zapomnianej muzyki liturgicznej zapisanej przed pięcioma wiekami w katedralnym skrytorioium i wybrzmiewającej w kościołach diecezji krakowskiej. Zainteresowanie koncertem, aktywne uczestnictwo w widowisku zebranych słuchaczy i niezwykle pozytywny odbiór przedsięwzięcia jest dowodem na to, że repertuar ten nadal jest interesujący i warto do niego wracać.

---

²⁸⁴ Nagranie i opis koncertu w aneksie.

WYKAZ SKRÓTÓW

AKKK	Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu
BCz cim. 1189	Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie
BUWr	Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego
UWB	Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku
k.	karta
KR	kometarz rewizyjny
Ms	manuskrypt
PL	Patrologia Latina
ps.	psalm
r	recto
R	respons
rkps	rękopis
v	verso
V	werset

BIBLIOGRAFIA

I ŹRÓDŁA PIERWOTNE

1. Źródła rękopiśmienne

A. Podstawowe

Antiphonarium AKKK Ms 53.

Antiphonarium de Tempore et de Sanctis AKKK Ms 47.

Breviarium Romanum BUWr B 1937.

Cantionale Cracoviense AKKK Ms 241.

Passionale AKKK Ms 58.

Passionale AKKK Ms 59.

B. Uzupełniająca

Antiphonarium AKKK Ms 42.

Antiphonarium Benedictinum A-Gu 29.

Antiphonarium de Sanctis AKKK Ms 52.

Antiphonarium Kielcense PL-Kik Ms 1.

Cantionale PAU 1706.

Officia Tridui Sacri Ms 34.

2. Źródła drukowane

Agenda ad uniformem ecclesiarum per universas provincias Regni Poloniae usum Oss. XVI.F.4572 (Agenda Powodowskiego).

Godzinki i Ciemne jutrznie na Wielki Tydzień BCz. cim. 1189.

Liber horarum Canoniarum secundum vera rubricam siue notulum ecclesiae Cracoviensis (Breviarium Cracoviense), Kraków 1507–8; AKKK RARA III 2657.

Rituale Sacramentorum ac aliarum ecclesiae Caeremoniarum ex decreto Synodi Provincialis Petricoviensis ad uniformem Ecclesiarum Regni Poloniae usum recens editum. [2] Altera pars ritualis, de ceremoniis ecclesiasticis (Rytuał Piotrkowski) UWB St-415.

II ŹRÓDŁA WTÓRNE

Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej ś. Wacława, [w:] *Monumenta Medii Aevii Historica*, Kraków 1874.

Liber Usualis, Turnai 1961.

III OPRACOWANIA

Apel W., *Gregorian chant*, Indianapolis 1958.

Abraham W., *Pontificale biskupów krakowskich z XII w.* [w:] „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU”, Kraków 1927.

Białkowski M., *Modalność chorału gregoriańskiego w świetle wyników badań w 2. połowie XX w.* [w:] „Studia Gregoriańskie II”, Poznań 2009, s. 109–143.

Biszyga J., *Officium Divinum od IV do XIII wieku*, [w:] „Liturgia Sacra” 20, nr 2, s. 303–333, Sandomierz 2014.

Boguniowski J.W., *Ordinarium Olomucense-Cracoviense. Studium Krytyczne*, [w:] „Nasza Przeszłość”, t. 95, 2001, s. 5–27.

Brusa G., *Some remarks about the “Liber Ordinarius” ms. 51 in the Library of the Krakow Cathedral Chapter*, [w:] „Pro Musica Sacra” 20, Kraków 2022, s. 125–161.

Claire J., *Modality in western chant: an overview*, [w:] „Plainsong and medieval music” Bd. 17, Cambridge 2008, s. 101–128.

Danielski W., *Agendy i kancjonały Katedry Krakowskiej na Wawelu*, [w:] „Roczniki teologiczno-kanoniczne” t. XXIV z. 4, Lublin 1977, s. 35–53.

Danielski W., *Ciemna Jutrznia* [w:] „Encyklopedia Katolicka” t. III, R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz (red.), Lublin 1989.

Doboszay L., *The Bugnini-liturgy and the reform of the reform*, Front Royal 2003.

Dola K., *Liturgia Wielkiego Tygodnia w Katedrze Wrocławskiej w XV w.* [w:] „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska” op. 7, Wrocław 1979, s. 179–215.

Dola K., *Wrocławska kapituła katedralna w XV wieku*, Lublin 1983.

Fedorowicz S., *Agendy Katedry Wawelskiej*, [w:] „Archiwa, biblioteki i muzea kościelne” nr 90, Kraków 2008, s. 31–38.

Fedorowicz S., *Kardynał Zbigniew Oleśnicki – organizator życia liturgicznego*, [w:] „Nasza przeszłość”, t. 110, Kraków 2008, s. 17–33.

Fedorowicz S., *Kolektarz wawelski sprzed 1526 roku. Świadek liturgii Kościoła krakowskiego w XV, XVI i XVII wieku*, Kraków 2007.

Fedorowicz S., *Liturgia biskupia Wielkiego Czwartku w wawelskich ceremoniałach z XVI w.*, „Roczniki Liturgiczne” t. 1 (56), Kraków 2009, s. 87–99.

Fedorowicz S., *Ołomuniecki pontyfikał na Wawelu*, [w:] „Analecta Cracoviensia” t. 51, 2009.

Fedorowicz S., *Średniowieczne lekcjonarze w zbiorach wawelskich*, [w:] „Archiwa, biblioteki i muzea kościelne” nr 89, Kraków 2008, s. 195–224.

Feicht H., *Studia nad muzyką polskiego średniowiecza* [w:] *Opera Musicologica Hieronymi Feicht*, Warszawa 1975.

Ferfogli S., (red.) *Ad Fontes Cathedralis Cracoviensis – recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3; Materiały pokonferencyjne*, Kraków 2022.

Fijałek J., *Najstarsze statuty synodalne krakowskie biskupa Nankera z 2 października 1320 r.*, Kraków 1915.

- Galuszka T.**, *Mater Polonia: Z badań nad oficjum brewiarzowym ku czci św. Stanisława ze Szczepanowa Dies adest celebris autorstwa Wincentego dominikanina*, [w:] „Roczniki Historyczne”, Rocznik LXXXV, Kraków 2019. s. 7–25.
- Grajewski Cz.**, *Dyferencje psalmowe – uwarunkowania historyczne i estetyczne*, [w:] „Saeculum Christianum” 12/1, Warszawa 2005, s. 139–146.
- Harper J.**, *Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku*, Kraków 2002.
- Hiley D.**, *Chorał Kościoła Zachodniego*, Kraków 2019.
- Izbicki B.**, *Trzy bitwy o chorał gregoriański* [w:] „Christianitas” 43/2009, s. 1–16.
- Jończyk A.**, *Ordinarium missae najstarszych diecezjalnych gradualów krakowskich i jego znaczenie dla kultury muzycznej w Polsce*, Lublin 2015.
- Klocek A.**, *Obrzędowość Matutinum tenebrarum w XVI-wiecznych edycjach „Ceremoniału rzymskiego” i potrydenckim „Caeremoniale episcoporum”* [w:] „Studia Wrocławskie” 4, Wrocław 2001, s. 178–189.
- Kłoczowski J.**, *Vita communis kleru w XI–XII wieku: na marginesie sesji naukowej w Passo Della Mendola (Alpy Trydenckie) w dniach 4–10 września 1959 r.* [w:] „Roczniki Humanistyczne”, t. 10, nr 2, Lublin 1962, s. 5–40.
- Knappek E.**, *Rachunki kolegium wikariuszy wieczystych katedry krakowskiej z lat 1493–1495 i 1497–1498*, Kraków 2014, s. 113–148.
- Kopeć J.**, *Male oficja i godzinki staropolskie* [w:] „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, t. 43, nr 1–2, Lublin 1990, s. 42–56.
- Kubieniec J.**, *Corpus Antifonalium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae VIII/A Kraków (Temporale)*, Budapeszt 2018.
- Kubieniec J.**, *Lamentacje chorałowe w krakowskich rękopisach liturgicznych XII–XVIII wieku*, [w:] „Muzyka” 1999, nr 1, Kraków 1999, s. 7–41.
- Kubieniec J.**, *Treny Jeremiasza w polskiej liturgii potrydenckiej* [w:] *Muzyka jest zawsze współczesna. Studia dedykowane Alicji Jarzębskiej*, red. Małgorzata Woźna-Stankiewicz, Andrzej Sitarz, Kraków 2011, s. 269–280.
- Kubieniec J.**, *Uniwersalizm i swoistość w średniowiecznych antyfonarzach krakowskich*, Kraków 2005.
- Kubieniec J.**, *Wincenty z Kielczy, Oficjum o św. Stanisławie*, Kraków 2015.
- Łętowski L.**, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. 2, Kraków 1852.
- Maciejewski T.**, *Katedra wawelska ośrodkiem twórczości liturgiczno-muzycznej w średniowieczu*, [w:] *Tradycje muzyczne katedry wawelskiej*, Kraków 1985, s. 10–19.
- Malesa W.**, *Synody piotrkowskie a polskie zwyczaje liturgiczne zachowane po przyjęciu trydenckiej reformy liturgii*, [w:] „Kultura – Media – Teologia” 2014 nr 17, s. 94–106.
- Miazga T.**, *Graduał Jana Olbrachta – studium muzykologiczne*, Graz 1980.
- Miodońska B.**, *Iluminacje krakowskich rękopisów z I połowy w. XV w Archiwum Kapituły metropolitalnej na Wawelu*, Kraków 1967.
- Miodońska B.**, *Małopolskie malarstwo książkowe: 1320–1540*, Warszawa 1993.
- Monti J.**, *The Week of Salvation: History and Traditions of Holy Week*, Huntington 1993.

- Morawski J.**, *Historia Muzyki Polskiej. Tom I, część 1: Średniowiecze do 1320*, Warszawa 2006.
- Morawska K.**, *Historia Muzyki Polskiej, Tom I, część 2: Średniowiecze 1320–1500*, Warszawa 2008.
- Nadolski B.**, *Leksykon Liturgii*, Poznań 2006.
- Nadolski B.**, *Liturgika*, t. II, Poznań 1991.
- Obertyński Z.**, *Pontyfikaty krakowskie XV wieku* [w:] „Prawo Kanoniczne” 4/1–4, 1961, s. 335–420.
- Perz M.** (red.) *Antiquitates musices in Polonia, t. XIII: Sources of Poliphony up to 1500. Facsimile*, Warszawa–Graz 1973.
- Piec B.**, *Prałaci Kapituły Katedralnej Krakowskiej do początków XIV wieku* [w:] „Roczniki Humanistyczne” t. XLII, Zeszyt 2, Lublin 1994, s. 53–95.
- Pikulik J.**, *Indeks sekwencji w polskich rękopisach muzycznych*, Warszawa 1974.
- Pikulik J.**, *Polskie graduały średniowieczne*, Warszawa 2001.
- Pikulik J.**, *Śpiewy Alleluia De sanctis w polskich rękopisach przedtrydenckich: studium muzykologiczne*, Warszawa 1995.
- Pikulik J.**, *Śpiewy Alleluja o Najświętszej Maryi Pannie w polskich graduałach przedtrydenckich*, Warszawa 1984.
- Pikulik J.**, *Święty Wojciech w polskiej muzyce średniowiecznej*, Warszawa 1996.
- Prus J.**, *Muzyka na Wawelu*, Kraków 1975.
- Polkowski I.**, *Katalog rękopisów kapitulnych Katedry Krakowskiej*, Kraków 1884.
- Późniak W.**, *Paleografia muzyczna*, Kraków 1955.
- Późniak W.**, *Pasja chorałowa w Polsce*, Kraków 1947.
- Radziwiński A.**, *Wikariusze katedralni w Polsce średniowiecznej* [w:] „Roczniki historyczne” t. LXXVI, Toruń 2010, s. 211–219.
- Sławecki M.**, *O kanonach piękna w interpretacji śpiewu gregoriańskiego* [w:] „Musica Sacra”, Warszawa 2016, s. 129–142.
- Semkowicz W.**, *Paleografia łacińska*, wyd. 2, Kraków 2002.
- Stopka K.**, *Szkoły Małopolski średniowiecznej w świetle ostatniej monografii: (na marginesie pracy Jana Rysia, „Szkolnictwo parafialne w miastach Małopolski w XV wieku”, Warszawa 1995)*, [w:] „Przegląd historyczny” 87/3, Kraków 1996, s. 615–630.
- Szendrei J.**, *Notacja liniowa w polskich źródłach chorałowych XII–XVI wieku*, [w:] *Notae musicae artis*, red. E. Witkowska-Zaremba, Kraków 1999, s. 187–281.
- Szczepańska M.**, *Do historii muzyki wielogłosowej w Polsce z końca XV wieku*, „Kwartalnik Muzyczny” nr 8, Kraków 1930, s. 277–305.
- Szymonik K.**, *Oficjum rymowane o św. Stanisławie „Dies adest celebris” i hymn „Gaude Mater Polonia” w polskich antyfonarzach przedtrydenckich*, [w:] „Studium muzykologiczne”, Niepokalanów 1996.
- Taft R.**, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and its meaning for today*, Minnesota 1993.

- Turco A.**, *Antiquae Monodiae Eruditio – I. La melodia gregoriana: forza espressiva della Parola*, Rzym 2004.
- Urban J.**, *Biblioteka Kapitulna na Wawelu* [w:] „Rocznik Biblioteki”, Kraków 2017, s. 205–229.
- Ward, G.**, *The Order of History: Liturgical Time and the Rhythms of the Past in Amalarius of Metz’s De ordine antiphonarii*, [w:] “Writing the Early Medieval West”, s. 98–112, Cambridge 2018.
- Węclawowicz T.**, *Kościół Katedralny na Wawelu w rocznicę konsekracji 1364–2014*, Kraków 2014.
- Wierusz-Kowalski J.**, *Liturgika*, Warszawa 1956.
- Witkowska-Zaremba E.** *Czym była muzyka? W kręgu krakowskiej myśli o muzyce w XVI w.* [w:] *Tradycje muzyczne katedry wawelskiej*, red. J. Berwaldt, Kraków 1985, s. 38–47.
- Witkowska-Zaremba E.**, (red.), *Notae musiacae artis*, Kraków 1999.
- Woronczak J.**, *Tropy i sekwencje w literaturze polskiej do połowy XVI wieku*, [w:] „Pamiętnik Literacki” 43/1–2, Wrocław 1952, s. 335–374.
- Zachorowski S.**, *Statuty synodalne krakowskie Zbigniewa Oleśnickiego (1436, 1446)*, Kraków 1915.

IV STRONY INTERNETOWE

<http://cantus.ispan.pl/>

<http://cantus.ispan.pl/source/4557>

<https://divinumofficium.com/cgi-bin/horas/officium.pl>

<http://hymnology.co.uk/r/rex-christe-factor-omniu>

<http://katedra-wawelska.pl/krakowska-kapitula-katedralna/historia/>

<https://medievalheritage.eu/pl/strona-glowna/zabytki/polska/krakow-bazylika-archikatedralna/>

<http://monumenta.ch/latein/>

<https://polish.musicsources.pl/pl>

ANEKS

1. TŁUMACZENIA²⁸⁵

WIELKI CZWARTEK

MATUTINUM

NOKTURN PIERWSZY

Antyfona I

Gryzła mnie żarliwość domu twego i urągania urągających tobie na mnie spadły.

Psalm 68

Wybaw mię, Boże boć weszły wody aż do duszy mojej.

Ułgnałem w błocie głębokości i dna nie masz.

Przyszedłem na głębokość morską a nawałność mię ponurzyła.

Spracowałem się wołając, ochrapiało gardło moje ustały oczy moje, gdy mam nadzieję w Bogu moim.

Rozmnożyli się nad włosy głowy mojej, którzy mię mają w nienawiści bez przyczyny.

Zmocnili się, którzy mię niesprawiedliwie prześladowali, nieprzyjaciele moi czegom nie wydarł, tędym płacił.

Boże, ty znasz głupstwo moje a występki moje nie są tobie tajne.

Niech nie będą zawstydzeni dla mnie ci, którzy cię oczekiwają, Panie, Panie zastępów.

Niech nie będą pohańbieni dla mnie, którzy cię szukają, Boże Izraelski.

Bom dla ciebie znaszał urąganie zelżywość okrywała oblicze moje.

Stałem się obcym braciej mojej, i cudzoziemcem synom matki mojej.

Bo mię zawisna miłość domu twego gryzła a urągania urągających tobie spadły na mię.

I okryłem w poście duszę moję i stało mi się urąganiem.

I oblokłem miasto szaty włosów i stałem się im przypowieścią.

Mówili przeciwko mnie, którzy siedzieli w bramie i śpiewali przeciw mnie, którzy pili wino.

---

²⁸⁵ Tłumaczenia antyfon, psalmów i wersetów: <https://divinumofficium.com/cgi-bin/horas/officium.pl> (dostęp 13.04.2022).

Tłumaczenia Lamentacji: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie polskim W.O. Jakuba Wujka S.J.*, wydanie trzecie poprawione, Kraków 1992.

Responsoria: tłumaczenie własne.

Ale ja modlitwę moję do ciebie, Panie czas upodobania, Boże.
W wielkości miłosierdzia twego wysłuchaj mię, w prawdzie zbawienia twego
Wyrwij mię z błota, abych nie ulgnał wybaw mię od tych, którzy mię nienawidzą,
i z głębokości wód.
Niech mię nie zatapia nawałność wody, ani mię niech nie pożera głębokość ani niech nie
zawiera nade mną studnia wierzchu swego.
Wysłuchaj mię, Panie; bo łaskawe jest miłosierdzie twoje
według mnóstwa litości twoich wejrzyj na mię.
A nie odwracaj oblicza twego od sługi swego
bom jest w utrapieniu prędko wysłuchaj mię.
Przybliź się ku duszy mojej, a wybaw ją dla nieprzyjaciół moich wyrwij mię.
Ty znasz pohańbienie moje i zelżywość moję, i wstyd mój.
Przed oczyma twemi są wszyscy, którzy mię trapią urągania i nędze czekało serce moje.
I czekałem, ktoby się społem smęcił, a nie było i ktoby pocieszył, a nie znalazłem.
I dali zółć na pokarm mój a w pragnieniu mojem napawali mię octem.
Niechaj będzie stół ich przed nimi sidłem, i zapłaty, i na upadek.
Niech się zaćmią oczy ich, aby nie widzieli a grzbietu ich zawsze nachylaj.
Wylej na nie gniew twój i zapalczywość gniewu twego niech je ogarnie.
Mieszkanie ich niech się stanie puste a w przybytkach ich niechaj nie będzie,
kto by mieszkał.
Bo, któregoś ty zranił, prześladowali a na boleści ran moich naddawali.
Przydajże nieprawość ku nieprawości ich a niech nie wchodzą
do sprawiedliwości twojej.
Niechaj będą wymazani z ksiąg żywiących a niech z sprawiedliwymi nie będą wpisani.
Jamci jest ubogi i zbolały zbawienie twoje, Boże, wspomogło mię.
Będę chwalił imię Boże pieśnią i wielbić go będę chwałą.
A przyjemniej będzie Panu, niżli młode cielę któremu rogi i kopyta podrastają.
Niech widzą ubodzy, a niech się weselą szukajcie Boga, a będzie żyła dusza wasza.
Albowiem Pan wysłuchał ubogich a więźniami swymi nie wzgardził.
Niechaj go chwałą niebios, i ziemia, morze i wszystek płaz na nich.
Albowiem Bóg zbawi Syon i będą zbudowane miasta Juda.
I będą tam mieszkać, i dostaną jej dziedzictwem.
I nasienie sług jego otrzymają a którzy miłują imię jego, będą w niej mieszkać.

Antyfona II

Niech się obróć wstecz i zawstydzą się, którzy mi chcą zła.

Psalm 69

Boże, wejrzyj ku wspomżeniu memu Panie, pośpiesz się ku ratunku memu.

Niechaj będą zawstydzeni i pohańbieni, którzy szukają dusze mojej.

Niech się obróć nawstecz, a niech się zawstydzą, którzy mi chcą złego.

Niech się natychmiast obróć wstydać się, którzy mi mówią Ehej, Ehej.

Niech się wesela, i radują w tobie wszyscy, którzy cię szukają, a niech zawsze mówią

Niechaj uwielbion będzie Pan którzy miłują zbawienie twoje.

A jam jest ubogi i żebrak Boże, wspomóż mię.

Pomocnikiem moim, i wybawicielem jesteś ty moim Panie, nie omieszkajże.

Antyfona III

Boże mój wyrwij mnie z ręki grzesznika.

Psalm 70

W tobie, Panie, nadzieję miał, niech nie będę pohańbion na wieki w sprawiedliwości twojej wybaw mię, i wyrwij mię.

Nakłoń ku mnie ucha twego, a zbaw mię.

Bądź mi Bogiem obrońcą, miejscem obronnem abys mię zbawił,

Albowiem twierdza moja, i ucieczka moja, jesteś ty.

Boże mój, wyrwij mię z ręki grzesznika, i z ręki przeciw zakonowi czyniącego i niesprawiedliwego

Albowiem ty jesteś cierpliwość moja, Panie Panie, nadziejo moja od młodości mojej.

Przez ciebie jest umocniony skoro z żywota z żywota matki mojej tyś obrońcą moim.

Tobie śpiewanie moje zawsze jako dziwowisko stałem się mnogim a ty pomocnik mocny.

Niechaj będą napełnione usta moje chwałą, abych śpiewał sławę twoją cały dzień wielmożność twoją.

Nie odrzucaj mię czasu starości gdy ustanie siła moja, nie opuszczaj mię.

Albowiem mówili nieprzyjaciele moi przeciwko mnie a którzy strzegli na duszę moją, radę uczynili społem.

Mówiąc Bóg go opuścił, gońcie, a poimajcie go boć nie masz, ktoby wyrwał.

Boże, nie oddalaj się ode mnie Boże mój, pojrzyj ku pomocy mojej.

Niech będą zawstydzeni i niech ustana uwłaczający duszy mojej niech będą okryci

zelżywością i wstydem, którzy mi szukają złego.
A ja zawsze nadzieję mieć będę i przyczynię nad wszystkę chwałę twoję.
Usta moje opowiadać będą sprawiedliwość twoję cały dzień zbawienie twoje.
Iżem w piśmie ja nie biegły, wnidę w możliwości Pańskie Panie, będę wspominał
sprawiedliwość ciebie samego.
Boże, uczyłeś mię z młodości mojej i aż dotąd będę opowiadał cuda twoje.
I aż do starości i szędziwości Boże, nie opuszczaj mię,
Aż opowiem ramię twe wszelkiemu narodowi, który ma przyjść
Moc twoję, i sprawiedliwość twoję, Boże, aż do wysokości, wielkie rzeczy, któreś
uczynił Boże, któż podobien tobie?
Jako wielkie ukazałeś mi uciski mnogie i złe a nawróciwszy się, ożywiłeś mię
i z przepaści ziemskich zasię wywiodłeś mię.
Rozmnożyłeś wielmożność twoję a nawróciwszy się, pocieszyłeś mię.
Bo i ja wystawiać będę tobie na naczyniu pieśni prawdę twoję Boże, będąc grał na cytrze,
Święty Izraelski.
Rozradują się wargi moje, kiedyć będę śpiewał i dusza moja, którąś wykupił.
Ale i język mój cały dzień będzie rozmyślał sprawiedliwość twoję kiedy zawstydzeni
i zelżeni będą, którzy mi szukali złego.

Werset

Gryzła mnie żarliwość domu twego
I urągania urągających tobie na mnie spadły.

Ojczyzna nasz...

Lekcja I: Lamentacja I

I stało się potem, gdy w niewolę został uprowadzony Izrael i Jeruzalem opustoszało,
siedział Jeremiasz płacząc, i lamentował tym narzekaniem nad Jeruzalem, a gorzkim
sercem wzdychając i łkając mówił
Alef. Jakże samotnie siedzi miasto, pełne ludu! Stała się jakby wdową pani narodów,
księżna powiatów stała się hołdowną.
Bet. Płacząc płakała w nocy, a łzy jej na policzkach jej; nie ma, kto by ją pocieszał ze
wszystkich miłośników jej, wszyscy przyjaciele jej wzgardzili nią i stali się jej
nieprzyjaciółmi.
Gimel. Przeniósł się Juda z utrapienia i ze zbytku pańszczyzny, zamieszkał między
narodami i nie znalazł odpoczynku; wszyscy goniący pojмали go wśród ucisku.

Jeruzalem, Jeruzalem, nawróć się do Pana Boga Twego!

Responsorium I

Na Górze Oliwnej modlił się do Ojca: Ojcze, jeśli chcesz, zabierz ode Mnie ten kielich

* Duch wprowadzie jest ochoczy, ale ciało słabe.

V: Jednak nie moja wola, lecz Twoja niech się stanie!

Lekcja II: Lamentacja II

Dalet. Drogi Syjonu płaczą, bo nie ma, kto by siedł na święto uroczyste; wszystkie bramy jego zburzone,

kapłani jego wzdychający, panny jego znękanne, a sam gorzkością ściśniony.

He. Stali się przeciwnicy jego głową, nieprzyjaciele jego wzbogacili się, bo Pan odezwał się przeciw niemu dla mnóstwa nieprawości jego; dziatki jego zaprowadzono w niewolę przed obliczem trapiącego.

Wau. I odstąpiła od córki Syjońskiej wszystka ozdoba jej; stali się księżęta jej jak barany nie znajdujące paszy i poszli bez siły przed obliczem goniącego.

Zain. Wspomniało Jeruzalem na dni utrapienia swego i na przestępstwa, na wszystkie swe cenne rzeczy, które miało od dni dawnych, gdy padał lud jego z ręki nieprzyjacielskiej, a nie było pomocnika ; widzieli je nieprzyjaciele i naśmiewali się z sabatów jego.

Het. Ciężko zgrzeszyło Jeruzalem, dlatego się niestatecznym stało; wszyscy, którzy je czcili, wzgardzili

nim, bo ujrzeni hańbę jego, samo też wzdychając, obróciło się w tył.

Tet. Brud jego na nogach jego, a nie pomniało na swój koniec; poniżone jest bardzo nie mając pocieszyciela. „Obacz, Panie, utrapienie moje, bo się podniósł nieprzyjaciel!”

Jod. Rękę swoją wyciągnął nieprzyjaciel na wszystkie skarby jego; bo widziało pogan wchodzących do świątyni jego, tych, którym zakazałeś być wchodzić do kościoła twego.

Kaf. Wszystek lud jego wzdycha i szuka chleba, wydali wszystkie kosztowności na jadło dla posilenia duszy. „Wejrzyj, Panie, a obacz, żem się stała upodlona!

Lamed. O wy wszyscy, którzy idziecie przez drogę, obaczcie i przypatrzcie się, czy jest boleść jako boleść moja; bo mię jak winnicę obrał Pan, jak mówił, w dzień gniewu zapalczywości swojej.

Mem. Z wysoka spuścił ogień na kości moje i ukarał mię; zastawił sieć na nogi moje, obrócił mię w tył, uczynił mię spustoszoną, przez wszystek dzień żałością utrapioną”.

Jeruzalem, Jeruzalem, nawróć się do Pana Boga Twego!

Responsorium II

R: Smutna jest dusza moja, aż do śmierci: czekajcie tu i czuwajcie ze mną. *Oto ujrzycie tłum, który otoczy mnie: Wy uciekniecie, a ja będę ofiarowany za was.

V: Czuwajcie i módlcie się abyście ulegli pokusie.

Lekcja III: Lamentacja III

Nun. Ocknęło się jarzmo nieprawości moich w ręce jego, splotły się i włożone są na szyję moją, omdlała siła moja; podał mię Pan w rękę, z której nie będę mogła powstać.

Samech. Zabrał Pan wszystkich wielmożnych spośród mnie, przyzwał przeciwko mnie czas, aby zetrzeć wybranych moich; prasę deptał Pan pannie, córce Judzkiej.

Ain. Przeto ja płaczę, a z oczu moich płyną wody, bo się oddalił ode mnie pocieszyciel, nawracający duszę moją; stali się synowie moi straconymi, bo przemógł nieprzyjaciel.

Pe. Rozciągnął Syjon ręce swe, nie ma, kto by go pocieszał. Rozkazał Pan przeciw Jakubowi nieprzyjaciołom jego wokoło niego; stało się Jeruzalem między nimi jak splugawiona krwią miesięczną.

Sade. "Sprawiedliwy jest Pan, bo usta jego do gniewu przywiodłam. Słuchajcie, proszę, wszystkie narody, a obaczcie boleść moją dziewice moje i młodzieńcy moi poszli w niewolę.

Kof. Wołałem przyjaciół moich, oni mię zdradzili; kapłani moi i starcy moi w mieście zginęli, gdy szukali sobie jadła, aby posilić dusze swoje.

Resz. Obacz, Panie, żem uciśniona, wzruszyło się wnętrze moje, przewróciło się serce moje we mnie, bom gorzkości jest pełna. Na dworze miecz zabija, a w domu śmierć podobna jest.

Szin. Usłyszeli, że ja wzdycham, a niema, kto by mię pocieszył; wszyscy nieprzyjaciele moi usłyszeli o nieszczęściu moim, weselili się, żeś ty uczynił. Przywiedziesz dzień pociechy, a staną się podobni do mnie.

Tau. Niech wejdzie wszystko ich zło przed ciebie, a zbierz ich, jak mnie zebrałeś dla wszystkich nieprawości moich; bo liczne są wzdychania moje i serce moje smętne. Jeruzalem, Jeruzalem, nawróć się do Pana Boga Twego!

Responsorium III

R: Oto widzieliśmy go: nie ma urody ani piękności. Niepodobny jest do siebie. On grzechy nasze nosił, i za nas cierpiał. Sam zaś zraniony jest za nieprawości nasze: * Którego sinością uzdrowieni jesteśmy.

V: Prawdziwie choroby nasze On nosił, a boleści nasze On odnosił.

NOKTURN DRUGI

Antyfona I

Wybawił Pan ubogiego z mocy przemożnego, i nędznego, który nie miał pomocnika.

Psalm 71

Boże, daj sąd twój królowi a sprawiedliwość twoją synowi królewskiemu

Aby sądził lud twój w sprawiedliwości, a ubogie twe w rozsądku.

Niechaj przyjmą góry pokój ludowi a pagórki sprawiedliwość.

Będzie sądził ubogie z ludu, i wybawi syny ubogich a uniży potwarczę.

I będzie trwał z słońcem, i przed księżycem, na pokolenie i pokolenie.

Znidzie jako deszcz na runo a jako krople na ziemię kapiące.

Wznidzie za dni jego sprawiedliwość, i obfitość pokoju aż zginie miesiąc.

I będzie panował od morza aż do morza i od rzeki aż do krajów okręgu ziemi.

Przed nim będą padać Murzynowie a nieprzyjaciele jego ziemię lizać będą.

Królowie Tarsys i wyspy przyniosą dary królowi Arabscy i Saba przywiozą upominki.

I będą mu się kłaniać wszyscy królowie ziemscy wszyscy narodowie będą mu służyć.

Albowiem wybawi ubogiego tak możnego i nędznego, który nie miał pomocnika.

Przepuści ubogiemu i niedostatecznemu a dusze ubogich zbawi.

Z lichwy i nieprawości wykupi dusze ich a imię ich uczciwe przed nim.

A będzie żył, i dadzą mu z złota Arabskiego, i będą się zawsze kłaniać dla niego cały dzień będą go błogosławić.

I będzie utwierdzenie na ziemi na wierzchu gór, podniesie się nad Liban urodzaj jego i rozkwitną się z miasta jako zioła polne.

Niechaj będzie imię jego na wieki błogosławione przed słońcem trwa imię jego.

I będą w nim błogosławione wszystkie pokolenia ziemskie wszyscy narodowie wielbić go będą.

Błogosławiony Pan, Bóg Izraelski, który sam czyni dziwy

I błogosławione imię majestatu jego na wieki i będzie napełniona majestatem jego
wszystka ziemia stań się, stań się.

Antyfona II

Bezbożni myśleli i mówili złośliwie, o ucisku wyniośle mówili.

Psalm 72

Jako dobry Bóg Izraelczyków, tym, którzy są prostego serca!

Ale moje nogi mało się nie potknęły mało nie szwankowały kroki moje.

Iżem był ruszon zawiścią przeciw złośnikom, widząc pokój grzesznych.
Albowiem nie masz względu na śmierć ich ani przedłużenia w utrapieniu ich.
W pracy ludzkiej nie są, i z ludźmi nie będą karani.
I przetoż je pycha zjęła, okryli się nieprawością i niezbożnością swoją.
Wystąpiła jakoby z tłustości nieprawość ich puścili się za żądzami serca.
Myślili i mówili złość nieprawość ku gorze mówili.
Podnieśli w niebo usta swoje a ich język przechodził po ziemi.
I przetoż lud mój obróci się tu i dni pełne najdą się między nimi.
I mówili Jakoż wie Bóg, a jestli wiadomość na wysokości?
Oto ci grzesznicy, a obfitujący na świecie, otrzymali bogactwa.
I rzekłem Tomci tedy próżno usprawiedliwiał serce swe, i omywałem między niewinnymi
ręce moje
I byłem biczowan cały dzień, a karanie moje rano.
Jeżlim mówił Tak mówić będę otom rodzaj synów twoich potępił.
Myślałem, abych to zrozumiał, praca to przedemną
Aż wnidę do świątynie Bożej i zrozumie ich dokończenie.
Bo zaprawdę dla zdrad nagotowałeś im zrzuciłeś je, gdy się podnosili.
Jakóż spustoszeli, natychmiast ustali zginęli dla nieprawości swojej.
Jako sen ustawających, Panie, w mieście twem obraz ich wniwecz obrócisz.
Bo się zapaliło serce moje, i odmieniły się nerki moje i jam wniwecz obrócony,
a nie wiedziałem.
Jako bydlę stałem się u ciebie a ja zawsze z tobą.
Ująłeś mię za prawą rękę moją a według woli twojej prowadziłeś mię,
i przyjąłeś mię z chwałą.
Bo cóż ja mam w niebie? albo czegom chciał na ziemi oprócz ciebie?
Ustało ciało moje i serce moje Boże, serca mego, i części moja, Boże; na wieki.
Bo oto, którzy się oddalają od ciebie, zginą zatraciłeś wszystkie,
którzy cudzołożą, od ciebie.
Ale mnie dobrze jest trwać przy Bogu pokładać w Panu Bogu nadzieję moją
Abych opowiadał wszystkie chwały twoje, w bramach córki Syjońskiej.

Antyfona III

Powstań Boże, * rozsądź sprawę moją.

Psalm 73

Przecześnie, Boże, odegnał nas do końca: * rozgniewała się zapalczywość twoja na owce pastwiska twego?

Wspomnij na zgromadzenie twoje, * któreś posiadał od początku.

Odkupiłeś pręt dziedzictwa twego: * górę Syon, na którejś mieszkał.

Podnieś ręce twoje na pychy ich, na koniec: * jako wiele nabroił nieprzyjaciel w świątynicy!

I chlubili się, którzy cię nienawidzą: * w pośrodku święta uroczystego twego.

Położyli znaki swoje za znaki: * a nie poznali, jako na wyjściu na wierzch.

Jako w lesie drzew siekierami, wyrębowali drzewi jego pospołu: * toporem i oskardem obalili je.

Zapalili ogniem świątynicę twą: * na ziemi splugawili przybytek imienia twego.

Mówili w sercu swoim, rodzaj ich pospołu: * Uczyńmy, że ustaną wszystkie święta Boże z ziemie.

Znaków naszych nie widzieliśmy, już nie masz proroka: * i już nas więcej nie pozna.

Dokądże, Boże, nieprzyjaciel urągać będzie: * drażni przeciwnik imię twe do końca?

Czemuż odwracasz rękę twoją, i prawicę twoją, * z pośrodku zanadrza twego do końca?

Ale Bóg król nasz przed wieki: * sprawił zbawienie w pośrodku ziemie.

Tys utwierdził mocą twoją morze: * pokruszyłeś głowy smoków w wodach.

Tys potarł głowy smokowe: * dałeś go na pokarm ludziom Murzyńskim.

Tys przerwał źródła i potoki: * tys wysuszył rzeki Ethan.

Twójci jest dzień, i twoja jest noc: * tys udziałał zorzę i słońce.

Tys uczynił wszystkie granice ziemie: * lato i wiosnę, tys je sprawił.

Pamiętaj na to, nieprzyjaciel urągał Panu: * a lud bezrozumny drażnił imię twoje.

Nie podawaj bestyom dusz wyznawających tobie, * i dusz ubogich twoich nie zapominaj do końca.

Wejrzyj na Testament twój: * albowiem napełnieni są najpodlejsi na ziemi domów nieprawości.

Niech się nie wraca nędznik zawstydzony: * ubogi a niedostateczny będą chwalić imię twoje.

Powstań, Boże, rozsądź sprawę twoją: * pomnij na pohańbienia twoje, które się dzieją od głupiego cały dzień.

Nie zapominaj głosów nieprzyjaciół twoich: * pycha tych, którzy cię nienawidzą, ku górze idzie zawsze.

Werset

Boże mój wyrwij mnie z ręki grzesznika.

I z ręki przeciw prawu czyniącego i niegodziwego.

Ojcze nasz...

Lekcja IV: Augustyn z Hippony, Objasnienie psalmu 63²⁸⁶

Wysłuchaj, Boże. modlitwy mojej, kiedy znoszę utrapienie. Wybaw duszę moją od strachu przed nieprzyjacielem. Przeciwno męczennikom srożyli się nieprzyjaciele. O co błagał w tych słowach ciało Chrystusowego? O to prosił, żeby zostali uratowani przed nieprzyjaciółmi, żeby nie mogli ich zabić. A więc nie zostali wysłuchani, ponieważ zostali zabici. Czy więc opuścił Bóg swoje sługi mające serce skruszone i wzgardził pokładającymi w nim nadzieję? Broń Boże. Kto bowiem wzywał Pana i został opuszczony? Kto w nim pokładał nadzieję, a on go opuścił?

Responsorium IV

R: Jeden z uczniów moich wyda mnie dziś: biada temu, przez którego będę wydany: *
Lepiej by mu było, gdyby się nie narodził.

V: Ten, który macza ze mną rękę w misie, ten mnie wyda w ręce grzeszników.

Lekcja V

Zatem zostali wysłuchani i zamordowani. a mimo to zostali wybawieni od nieprzyjaciół. Inni bojaźliwi godzili się i przeżyli, a jednak właśnie oni przez nieprzyjaciół zostali pochłonięci. Stąd płynie ów głos zadowolenia: „Może żywcem pochłonęliby nas”. Wielu zostało pochłoniętych i to żywcem, wielu zmarłych zostało pochłoniętych. Ci, którzy sądzili, że wiara chrześcijańska jest próżna, zostali pochłonięci umarli.

Responsorium V

R: Oto nadszedł tłum, a ten, którego nazywają Judasz zbliżał się do Jezusa, aby go pocałować. Jezus mu powiedział: Judaszu pocałunkiem zdradzasz Syna Człowieczego
*na ukrzyżowanie?

V: Wprawdzie Syn Człowieczy odchodzi, tak jak o Nim jest napisane, lecz biada temu człowiekowi, przez którego Syn Człowieczy będzie wydany.

---

²⁸⁶Tłumaczenie: *Enarrationes in Psalmos*, wyd. E. Dekkers OSB, J. Fraipont (1956), przeł. J. Sułowski, oprac. E. Stanula, Warszawa 1986.

Lekcja VI

Natomiast ci, którzy wiedząc, że głoszenie Ewangelii jest prawdą, wiedząc, że Chrystus jest Synem Bożym i wierząc w to wewnętrznie uznając podporządkowali się bóstwom i złożyli im ofiarę, ci zostali pochłonięci żywi. Tamci zostali pochłonięci ponieważ martwi, ci zaś martwi ponieważ pochłonięci. Albowiem pochłonięci nie mogli żyć, chociaż żywi zostali pochłonięci. Jest to zatem głos męczenników: „Wybaw duszę moją od strachu przed nieprzyjacielem”.

Responsorium VI

R: Przyjaciół mój wydał mnie pocałunkiem. To ten, którego pocałuję, pochwyćcie go. Ten, który uczynił zły znak, pocałunkiem spowodował zabójstwo. * Nieszczęśnik odpłacił za krew i w końcu się powiesił.

V: Lepiej by mu było, aby się nie narodził ten człowiek.

NOKTURN TRZECI

Antyfona I

Mówię do niegodziwych nie mówcie przeciw Bogu nieprawości.

Psalm 74

Wyznawać ci będziemy, Boże wyznawać będziemy, i wzywać imienia twego.

Opowiadać będziemy dziwne sprawy twoje gdy wezmę czas, ja sprawiedliwości sędzić będę.

Roztopiła się ziemia i wszyscy, którzy mieszkają na niej jam umocnił filary jej.

Mówiłem nieprawym Nie czyńcie nieprawości a występny Nie podnoście rogu.

Nie podnoście ku górze rogu waszego nie mówcie przeciw Bogu nieprawości.

Bo ani od wschodu, ani od zachodu, ani od pustych gór albowiem Bóg jest sędzia.

Tego poniża, a owego podwyższa bo w ręce Pańskiej jest kielich wina szczerzego, pełen zmięszania.

I nachylił z tego w on wszakże drożdże jego nie wylały się będą pić wszyscy grzesznicy ziemie.

A ja będę opowiadał na wieki będę śpiewał Bogu Jakóbowemu.

I wszystkie rogi grzeszników połamię a rogi sprawiedliwego będą wywyższone.

Antyfona II

Ziemia się przeraziła i zamilkła, gdy powstał Bóg na sąd.

Psalm 75

Znajomy Bóg w Judzie w Izraelu wielkie imię jego.

I stało się w pokoju miejsce jego i mieszkanie jego na Syonie.

Tam połamał mocności łuków, tarczą, miecz, i wojnę.

Ty, oświecający dziwnie z gór wiekuistych strwożyli się wszyscy głupiego serca.

Zasnęli snem swoim a nic nie naleźli bogacze w rękach swoich.

Od fukania twego, Boże Jakób, drzemali ci, co wsiadli na konie.

Tys jest straszliwy, a któż się sprzeciwi tobie? odtąd gniew twój.

Z nieba dałeś słyszeć sąd ziemia zadrżała i zamilkła.

Gdy powstawał Bóg na sąd, aby wybawił wszystkie ciche ziemie.

Bo myśl człowiecza będzie wyznawała tobie a ostatki myśli będąc święto święcić.

Śluby czyńcie a oddawajcie Panu, Bogu waszemu wszyscy, którzy około niego, przynaszajcie dary.

Straszliwemu a temu, który odejmuje ducha książętom, straszniemu u królów ziemskich.

Antyfona III

W dzień mego utrapienia, szukałem Boga, rękami memi.

Psalm 76

Głosem moim wołałem do Pana głosem moim do Boga, i wysłuchał mię.

W dzień utrapienia mego szukałem Boga, rękami memi w nocy ku niemu
a nie jestem omylon.

Nie chciała się dać pocieszyć dusza moja, wspomniałem na Boga, i kochałem się,
i rozmyślałem i ustał duch mój.

Uprzedzały straże nocne oczy moje trwożyłem się, a nie mówiłem.

Rozmyślałem dni starodawne i roki wieczne miałem na pamięci.

I rozważałem w nocy w sercu mojem, i ćwiczyłem się, i umiałem ducha mojego.

Izali na wieki Bóg odrzuci czy nie przyda, aby jeszcze był łaskaw?

Czyli do końca odetnie miłosierdzie swoje, od rodzaju aż do rodzaju?

Czyli Bóg zapamięta zmiłować się? albo w gniewie swym zatrzyma litości swoje?

I rzekłem Terazem począł ta jest odmiana prawice Najwyższego.

Wspominałem na sprawy Pańskie bo będę pamiętał na dziwy twoje od początku.

I będę rozmyślał o wszystkich sprawach twoich i będę się ćwiczył
w wynalazkach twoich.

Boże, w świętości droga twoja któryż Bóg wielki, jako Bóg nasz?

Tys jest Bóg, który dziwy czynisz.
Oznajmiłeś między narody moc twoją odkupiłeś ramieniem twojem lud twój,
syny Jakób i Józeph.
Ujrzały cię wody, Boże, ujrzały cię wody i ulękły się, i wzruszyły się przepaści.
Wielkość szumu wód obłoki głos wypuściły.
Ale i strzały twoje przechodzą głos gromu twego na około.
Błyskawice twoje okrąg ziemi oświecały wzruszyła się, i zatrzęsała się ziemia.
Na morzu droga twoja, i ścieżki twoje na wodach wielkich a śladów twoich
znać nie będzie.
Prowadziłeś lud twój jako owce, przez rękę Mojżesza i Aarona.

Werset

Powstań, Panie.
Rozsądź sprawę moją.

Ojczy nasz...

Lekcja VII: Homilia św. Augustyna, biskupa, na Ewangelię według św. Jana [Homilia 112,1]²⁸⁷

Po zakończeniu wielkiej i rozbudowanej mowy, którą [Pan] po uczcie a przed bliskim wylaniem krwi za nas wygłosił do swych uczniów, którzy z nim razem byli zebrani, dodawszy także modlitwę, przez którą zwrócił się do Ojca, Ewangelista Jan tymi słowami rozpoczął opowiadanie Jego męki: *To powiedziawszy Jezus wyszedł z uczniami swymi za potok Cedron. Był tam ogród, do którego wszedł On i Jego uczniowie.* Po to aby zdrajca [go] znalazł, tak, że z własnej woli całkowicie się ofiarował.

Responsorium VII

R: Starsi ludu zwołali radę, żeby Jezusa podstępnie pojmać i zabić: * z mieczami i kijami wyszli jak na zbójcę.

V: Złość zgromadzili w sobie i wyszli na zewnątrz.

Lekcja VIII

Ten to wilk owczą skórę noszący – Judasz – otrzymawszy kohortę, przybył tam z latarniami, pochodniami i bronią. [Tam] następnie zdradził i pojmał Pana. Pan nasz i Zbawiciel, dla zbawienia naszego, ile doświadczył od tego momentu krzywd, nie tylko w drodze, ale także u Annasza, u Kajfasza w pałacu, w pretorium, u Heroda i u Piłata, od

---

²⁸⁷ Tłumaczenie: Karol Cetwiński OSB.

godziny, w której jak złoczyńca w nocy został pojmany, aż do godziny szóstej – ukrzyżowania, w której sprawiedliwy niesłusznie został ofiarowany.

Responsorium VIII

R: Niebiosa ukazały winę Judy, niech ziemia dlań stanie się wrogiem, a grzech zostanie ujawniony w dzień gniewu pańskiego razem z tymi, którzy mówili do Pana Boga:

Odejdź od nas, nie chcemy znać Twoich dróg.

V: Niechaj będzie stół ich przed nimi sidłem odpłatą i zgorszeniem.

R: Razem z tymi, którzy mówili do Pana Boga: Odejdź od nas, nie chcemy znać Twoich dróg.

Lekcja IX

Jak wiele oskarżeń, obelg, sprzeciwów, nieprzyjaznych oskarżeń od fałszywych świadków. Docieklive pytania najwyższego kapłana, skrybów i faryzeuszy prowadzące do ogłoszenia ukrzyżowania, jak wiele lekcji otwierają przed nami, najdrożsi bracia. Więc czemu nie mielibyśmy ich wyrazić? Wychodząc od Ewangelii naszego zbawienia? Niech rozbłyśka. Będzie naprawdę przyjęta? Pierwszym jest czas świętej Jego męki. Został bowiem umęczony Pan Jezus, miłość nasza, słodycz nasza, nadzieja i pociecha nasza w całym czasie, w całym ciele i w całym swoim działaniu.

Responsorium IX

R: O Judaszu, który porzuciłeś towarzyszy pokoju i naradzałeś się z Żydami, sprzedałeś krew sprawiedliwą za trzydzieści srebrników. I przyniosłeś pocałunek pokoju, którego nie masz w swoim sercu.

V: Prawda ukazana jest kłamcom, pobożnego biczują bezbożni.

LAUDES

Antyfona I

Abyś się usprawiedliwił Panie w mowach twych i zwyciężył, gdy cię osądzają.

Psalm 50

Zmiłuj się nade mną, Boże, według wielkiego miłosierdzia twego.

A według mnóstwa litości twoich, zgładź nieprawość moją.

Jeszcze więcej omyj mię od nieprawości mojej i od grzechu mojego oczyść mię.

Albowiem ja znam nieprawość moją i grzech mój jest zawsze przeciwko mnie.

Tobiem samemu zgrzeszyłem i uczyniłem złość przed tobą abyś się usprawiedliwił

w mowach twoich, a zwyciężył, gdy cię posądzają.
Oto bowiem w nieprawościach jestem poczęty a w grzechach poczęła mię matka moja.
Oto bowiem, umiłowałeś prawdę niewiadome i skryte rzeczy mądrości twojej
objawiłeś mi.
Pokropisz mię Hyzopem, a będę oczyszczony omyjesz mię, a będę nad śnieg wybielony.
Słuchowi memu dasz radość i wesele i rozradują się kości poniżone.
Odwróć oblicze twoje od grzechów moich a zgładź wszystkie nieprawości moje.
Serce czyste stwórz we mnie, Boże i ducha prawego odnów we wnętrznościach moich.
Nie odrzucaj mię od oblicza twego i Ducha Świętego twego nie bierz ode mnie.
Przywróć mi radość zbawienia twojego i duchem przedniejszym potwierdź mię.
Będę nauczał nieprawie dróg twoich a niebożni do ciebie się nawrócą.
Wybaw mię ze krwi, Boże, Boże zbawienia mego a język mój z radością będzie
wysławiał sprawiedliwość twoją.
Panie, otworzysz wargi moje a usta moje opowiadać będą chwałę twoją.
Albowiem gdybyś był chciał ofiary, wždybych był dał w całopalonych
nie będziesz się kochał.
Ofiara Bogu, duch strapiiony serca skruszonego i uniżonego, Boże, nie wzgardzisz.
Uczyń dobrze, Panie, Syonowi w dobrej woli twojej aby się zbudowały mury Jeruzalem.
Tedy przyjmiesz ofiarę sprawiedliwości, obiady i całopalenia tedy nakładą na ołtarz
twój cielców.

Antyfona II

Pan jako owca na zabicie wiedzion będzie, a nie otworzy ust swoich.

Psalm 89

Panie, stałeś się ucieczką nam od rodzaju do rodzaju.
Pierwej niżli stanęły góry, albo ziemia i świat był stworzony od wieku i aż do wieku,
ty jesteś Bóg.
Nie obracaj w poniżenie człowieka i rzekłeś Nawracajcie się synowie człowieczy.
Albowiem tysiąc lat przed oczyma twymi, jako dzień wczorajszy, który przeminął.
I straż nocna, co za nic nie stoi, ich lata będą.
Rano jako trawa niech przeminie, rano niech kwitnie i przeminie w wieczór niech
upadnie, stwardnieje i uschnie.
Bośmy ustali w gniewie twoim, i jesteśmy strwożeni w zapalczywości twojej.
Położyłeś nieprawości nasze przed oczyma swymi wiek nasz przed jasnością

oblicza twego.

Albowiem wszystkie dni nasze ustały i ustaliliśmy w gniewie twoim.

Lata nasze jako pajęczyna będą poczytane dni żywota naszego w nich siedmdziesiąt lat.

A jeżeli w możliwościach, ośmdziesiąt lat a nadto co więcej, praca i boleść.

Albowiem łaskawość nadeszła i będziem karani.

Któż wie możliwość gniewu twego i przed bojaźnią twoją gniew twój policzyć?

Prawicę twoją tak uczynź znajomą a wyćwiczonego serca w mądrości.

Nawróćże się, Panie, dokądże? a daj się ubłagać sługom twoim.

Napełniliśmy rano miłosierdzia twego i rozradowaliśmy się, i kochaliśmy się po wszystkie dni nasze.

Weseliliśmy się za dni, w któreś nas unżył za lata, któreśmy widzieli złe.

Wejrzyżże na sługi swoje, i na dzieła swoje a prowadź syny ich.

A niech będzie jasność Pana, Boga naszego, nad nami, a sprawy rąk naszych prostuj nad nami i dzieło rąk naszych prostuj.

Antyfona III

Skruszyło się serce moje we mnie, zadrżały wszystkie kości moje.

Psalm 62

Boże, Boże mój, do ciebie czuję na świtanium.

Pragnęła cię dusza moja, jako rozmaicie tobie i ciało moje.

W ziemi pustej i niedrożnej i bezwodnej jako w świątynicy stawilem się przed tobą, abych widział moc twoją i chwałę twoją.

Iż lepsze jest miłosierdzie twoje, niżli żywoty wargi moje będą ciebie chwalić.

Tak cię błogosławić będę za żywota mego a w imię twoje będę podnosił ręce moje.

Jako sadłem i tłustością niech będzie napełniona dusza moja a wargami wesołości będą wychwalać usta moje.

Jeźlim na cię pamiętał na łożu mojem, rano będę rozmyślał o tobie boś był pomocnikiem moim.

I w zasłonie skrzydeł twoich rozraduję się, przylgnęła dusza moja do ciebie broniła mię prawica twoja.

A oni próżno szukali dusze mojej, wnidą w niskości ziemie będą podani w ręce miecza, częściami liszek będą.

Ale król będzie się weselił w Bogu, i chlubić się będą wszyscy, którzy nań przysięgają bo zatkane są usta mówiących nieprawości.

Antyfona IV

Pobudziłeś nas w mocy twojej i w posileniu świętem twojem Panie.

Kantyk Mojżesza

Śpiewajmy Panu chwalebnie bowiem uwielbiony jest, konia i jeźdźca zrzucił w morze.

Moc moja i chwała moja Pan, i stał mi się zbawieniem.

Ten Bóg mój, i wielbić go będę Bóg ojca mego, i wywyższać go będę.

Pan jako mąż waleczny, Wszechmocny imię jego. Wozy Faraonowe, i wojsko jego wrzucił w morze.

Celniejsze książęta jego potonęły w Czerwonym morzu głębokości okryły je, poszli w głębią jako kamień.

Prawica twoja, Panie, uwielbiona jest w mocy prawica twoja, Panie, uderzyła nieprzyjaciela. A w wielkości chwały twojej złożyłeś przeciwniki twoje

Spuściłeś gniew twój, który je pożarł jako słomę. A w duchu zapalczywości twojej zgromadziły się wody

Stała woda płynąca, skupiły się głębokości w pośród morza.

Rzekł nieprzyjaciel Będę gońić i poimam, rozdzielę korzyści, nasyci się dusza moja

Dobędę miecza mego, i pobije je ręka moja.

Wionął wiatr twój, i okryło je morze potonęli jako ołów w wodach gwałtownych.

Któż podobien tobie między mocarzami, Panie? Kto podobny tobie? wielmożny w świętości, straszny i chwalebny, czyniący dziwy?

Ściągnąłeś rękę twoją, i pożarła je ziemia. Byłeś wodzem w miłosierdziu twojem ludowi, któryś odkupił

I niosłeś go w mocy twojej, do mieszkania twego świętego.

Ruszyli się narodowie, i rozgniewali się boleści objęły obywatele Philistyńskie.

Tedy się strwożyły książęta Edom, mocarze Moab strach zdjął zdrętwieli wszyscy obywatele Chananejscy.

Niech padnie na nie strach i lękanie, w wielkości ramienia twego

Niech się staną nieruchomi jako kamień, aż przejdzie lud twój, Panie, aż przejdzie lud twój ten, któryś otrzymał.

Wprowadzisz go i wsadzisz na górze dziedzictwa twego, w najmocniejszym mieszkaniu twojem, któreś urobił, Panie

Świątynia twoja, Panie, którą umocniły ręce twoje, Pan będzie królował na wieki i dalej.

Wjechał bowiem konny Pharao, z wozmi i z jezdnyimi swymi w morze

i wrócił na nie Pan wody morskie

A synowie Izraelowi chodzili po suszy przez pośrodek jego.

Antyfona V

Ofiarowan jest iż sam chciał i grzechy nasze on nosił.

Psalm 148

Chwalcie Pana na niebiesiech: * chwalcie go na wysokości.

Chwalcie go wszyscy Aniołowie jego: * chwalcie go, wszystkie wojska jego.

Chwalcie go słońce i księżyc: * chwalcie go wszystkie gwiazdy i światłości.

Chwalcie go niebiosa nad niebiosy: * i wody, które są na niebie, niech imię Pańskie chwalą.

Albowiem on rzekł, i uczynione są: * on rozkazał, i stworzone są.

Postanowił je na wieki i na wieki wieków: * ustawę dał i nie przeminie.

Chwalcie Pana z ziemi: * smokowie i wszystkie przepaści:

Ogniu, gradzie, śniegu, lodzie, i wietrze gwałtowny: * które czynią słowo jego:

Góry i wszystkie pagórki: * drzewa owoc dające, i wszystkie cedry.

Zwierzęta, i wszystko bydło: * rzeczy płazające, i ptastwo skrzydłaste.

Królowie ziemscy, i wszyscy narodowie: * książęta, i wszyscy sędziowie ziemscy.

Młodzieńcy i panienki: starzy i młodzi, niech imię Pańskie chwalą: * bo wywyższyło się imię jego samego.

Wyznanie jego na niebie i na ziemi: * i wywyższył róg ludu swego.

Chwała wszystkim świętym jego: * synom Izraelskim, ludowi przybliżającemu się do niego.

Psalm 149

Śpiewajcie Panu pieśń nową: * chwała jego w zgromadzeniu świętych.

Niech się weseli Izrael w tym, który go stworzył: * a synowie Syońscy niech się radują w królu swoim.

Niechaj imię jego chwalą w śpiewaniu społecznym: * na bębnie i na arfie niechaj mu grają.

Bo się kocha Pan w ludu swoim: * i podwyższy ciche ku zbawieniu.

Rozweselą się święci w chwale: * rozradują się w łożnicach swoich.

Wysławiania Boga w gardlech ich: * a miecze z obu stron ostre w rękach ich:

Aby czynili pomstę nad poganymi: * skaranie między narody.

Aby powiązali króle ich pętami: * a szlachtę ich okowami żelaznymi.

Aby uczynili o nich prawo napisane: * tać jest chwała wszystkim świętym jego.

Psalm 150

Chwalcie Pana w świętych jego: * chwalcie go na utwierdzeniu mocy jego.

Chwalcie go w możnościach jego: * chwalcie go według mnóstwa wielkości jego.

Chwalcie go głosem trąby: * chwalcie go na arfie i na cytrze.

Chwalcie go na bębnie i na piszczalce: * chwalcie go na strónach i na organiech.

Chwalcie go na cymbalech głośnych: chwalcie go na cymbalech krzykliwych: * wszelki duch niechaj Pana chwali.

Antyfona do Benedictus

Zdrajca zaś dał im był znak mówiąc: „Którégokolwiek pocałuję, ten jest, imajcie go”.

Kantyk Zachariasza

Błogosławiony Pan, Bóg Izraelski iż nawiedził i uczynił odkupienie ludu swego.

I podniósł róg zbawienia nam w domu Dawida, służebnika swego.

Jako mówił przez usta świętych, którzy od wieku są, proroków swoich.

Wybawienie od nieprzyjaciół naszych, i z ręki wszystkich, którzy nas nienawidzą.

Aby uczynił miłosierdzie z ojcy naszymi i wspomiał na testament swój święty.

Przysięgę, którą przysiągł Abrahamowi, ojcu naszemu, że nam dać miał

Iżbyśmy, wybawieni z ręki nieprzyjaciół naszych, bez bojaźni mu służyli.

W świętobliwości i w sprawiedliwości przed nim, po wszystkie dni nasze.

A ty dzieciątko, prorokiem Najwyższego będziesz nazwane bo uprzedzisz przed oblicznością Pańską, abyś gotował drogi jego

Iżbyś dał naukę zbawienia ludowi jego na odpuszczenie grzechów ich

Dla wnętrzości miłosierdzia Boga naszego przez które nawiedził nas Wschód z wysokości

Aby zaświecił tym, którzy w ciemności i w cieniu śmierci siedzą ku wyprostowaniu nóg naszych na drogę pokoju.

TROPY

Kyrie eleison (s. 88)

Hymn (s. 89)

Antyfona/Graduał

Dla nas Chrystus stał się posłuszny aż do śmierci, a była to śmierć Krzyżowa.

V:Dlatego Bóg wywyższył Go nad wszystko i dał Mu Imię, które jest ponad wszelkie Imię.

Ojciec nasz...

Psalm 50 (s. 219)

Oracja

Wejrzyj, prosimy Cię, Panie, na tę czeladkę Twoją, za którą Pan nasz Jezus Chrystus nie zawahał się ponieść męki krzyżowej i oddać się w ręce grzeszników.

WIELKI PIĄTEK

MATUTINUM

NOKTURN PIERWSZY

Antyfona I

Stanęli wspólnie królowie i książęta zeszli się gromadnie przeciw Panu i przeciw Chrystusowi jego.

Psalm 2

Czemu się wzburzyli poganie a ludzie rozmyślali próżne rzeczy?

Stanęli wspólnie królowie ziemscy, a książęta zeszli się w gromadę przeciw Panu, i przeciw Chrystusowi jego.

Potargajmy związki ich i zrzucimy z siebie jarzmo ich.

Który mieszka w niebieszech, naśmiej się z nich a Pan szydzić z nich będzie.

Tedy będzie mówił do nich w gniewie swoim, i w zapalczywości swej potrwoży je.

A jam jest postanowion królem od niego nad Syonem, górą świętą jego, opowiadając przykazanie jego.

Pan rzekł do mnie Tyś jest synem moim, Jam ciebie dziś zrodził.

Żądaj ode mnie, i dam ci pogany dziedzictwo twoje, a osiadłość twą kraje ziemie.

Będziesz je rządził laską żelazną a jako naczynie garncarskie pokruszysz je.

A teraz królowie rozumiejcie ćwiczcicie się, którzy sądzicie ziemie.

Służcie Panu w bojaźni a radujcie się mu ze drżeniem.

Chwyćcie się nauki, by się kiedy nie rozgniewał Pan

i nie poginęliście z drogi sprawiedliwej.

Gdyby się w krótkce zapalił gniew jego błogosławieni wszyscy, którzy w nim ufają.

Antyfona II

Rozdzielili sobie szaty moje, a o suknię moją los miotali.

Psalm 21

Boże, Boże mój, wejrzyj na mnie czemuś mię opuścił? daleko od zbawienia mego słowa grzechów moich.

Boże mój, będę wołał we dnie, a nie wysłuchasz i w nocy, a nie ku głupstwu mnie.

A ty mieszkasz w świątynicy, chwało Izraelska.

W tobie nadzieję mieli ojcowie nasi nadzieję mieli, i wybawiłeś je.

Do ciebie wołali, i zbawieni są w tobie nadzieję mieli, a nie są zawstyżeni.

A jam jest robak a nie człowiek pośmiewisko ludzkie i wzgarda pospólstwa.

Wszyscy, którzy mię widzieli, naśmiewali się ze mnie mówili usty i kiwali głową.

Nadzieję miał w Panu, niechaj go wyrwie niechaj zbawi, ponieważ chce go.

Albowiem tyś jest, któryś mię wyciągnął z żywota nadziejo moja od piersi matki mojej. Na cię porzucony jestem

Żywota matki mojej, tyś jest Bogiem moim, nie odstępuj ode mnie

Albowiem utrapienie bliskie jest bo nie masz, ktoby ratował.

Obtoczyli mię cielcy mnodzy bycy tłuści oblegli mię.

Otworzyli na mię gębę swą, jako lew porywający i ryczący.

Wylanym jest jako woda i rozsypały się wszystkie kości moje.

Stało się serce moje jako воск topniejący w pośród żywota mego.

Wyschła jako skorupa siła moja, a język mój przysechł do podniebienia mego i obróciłeś mię w proch śmierci.

Albowiem obścąpili mię psi mnodzy zbór złośników obiegł mię.

Przebodli ręce moje i nogi moje policzyli wszystkie kości moje.

A oni przypatrowali się i patrzyli na mię rozdzielili sobie szaty moje, a o suknię moją los miotali.

Ale ty, Panie, nie oddalaj ode mnie wspomżenia twego wejrzyj na obronę moją.

Wyrwij od miecza, Boże, duszę moją a z ręki psiej jedynaczkę moją

Wybaw mię z paszczeki lwiej a od rogów jednorożcowych uniżenie moje.

Będę opowiadał imię tve braciej mojej w pośród kościoła będę cię chwalił.

Co się Pana boicie, chwalcie go wszystko nasienie Jakóbowe wysławiajcie go.

Niech się go boi wszystko nasienie Izraelskie albowiem nie wzgardził, ani odrzucił
prośby ubogiego
Ani odwrócił oblicza swego ode mnie a gdym wołał do niego, wysłuchał mię.
U ciebie chwała moja w kościele wielkim śluby moje oddam przed oczyma bojących
się jego.
Będą jedli ubodzy, i najedzą się i będą chwalić Pana, którzy go szukają będą żyć
serca ich na wieki wieków.
Wspomną i nawrócą się do Pana wszystkie kraje ziemie
I będą się kłaniać przed oblicznością jego wszystkie familie pogańskie.
Albowiem Pańskie jest królestwo i on będzie panował nad pogany.
Jedli i kłaniali się wszyscy tłuści ziemscy przed oblicznością jego będą padać
wszyscy, którzy zstępują w ziemię.
A dusza moja jemu będzie żyła i nasienie moje będzie mu służyć.
Będzie opowiadano Panu rodzaj przyszyły i będą opowiadać niebiosa sprawiedliwość
jego ludowi, który się narodzi, który uczynił Pan.

Antyfona III

Powstali na mnie świadkowie fałszywi i zakłamała się nieprawość.

Psalm 26

Pan oświecenie moje, i zbawienie moje, kogóż się będę bał?
Pan obrońca żywota mego, kogóż się będę lękał?
Gdy się przybliżają na mię szkodnicy, aby żarli ciało moje
Którzy mię trapią, nieprzyjaciele moi, sami zemdleli i upadli.
Choćby stanęły przeciwko mnie wojska, nie będzie się bało serce moje.
Choćby powstała przeciwko mnie bitwa, w tem ja nadzieję pokładać będę.
O jedną prosiłem Pana, tej szukać będę, abych mieszkał w domu Pańskim po
wszystkie dni żywota mego
Abych patrzył na rozkosz Pańską, i nawiedzał kościół jego.
Albowiem skrył mię w przybytku swoim we dni złe obronił mię w skrytości
przybytku swego.
Na skale wywyższył mię a teraz wywyższył głowę moją nad nieprzyjacioły mymi.
Obszedłem i ofiarowałem w przybytku jego ofiarę krzykliwą
będę śpiewał i psalmy grał Panu.
Wysłuchaj, Panie, głos mój, którym wołam do ciebie zmiłuj się nade mną,

a wysłuchaj mię.

Tobie rzekło serce moje, szukało cię oblicze moje oblicza twego, Panie, szukać będę.

Nie odwracaj oblicza twego ode mnie nie odstępuj w gniewie od sługi twego.

Bądź pomocnikiem moim nie opuszczaj mię, ani mię wzgardzaj, Boże,
zbawicielu mój.

Albowiem ojciec mój i matka moja opuścili mię ale Pan przyjął mię.

Zakon mi ustaw, Panie, w drodze twojej i prowadź mię prostą ścieżką dla
nieprzyjaciół moich.

Nie podawaj mię na dusze trapiących mię albowiem powstał przeciwko mnie
świadkowie fałszywi, i skłamała nieprawość sobie.

Wierzę, iż oglądam dobra Pańskie w ziemi żywiących.

Oczekawaj Pana, mężnie czyn i niech się zmocni serce twoje, a czekaj na Pana.

Werset

Rozdzielili sobie szaty moje

A o suknię moją los miotali.

Ojcze nasz...

Lekcja I: Lamentacja IV

Alef. Jam mąż, widzący nędzę swoją w różdze zagniewania Jego.

Alef. Zaprowadził mię i zawiódł do ciemności, a nie do światła.

Alef. Tylko przeciw mnie się obrócił i obraca rękę swą przez cały dzień.

Bet. Starą uczynił skórę moją i ciało moje, połamał kości moje.

Bet. Obudował mnie wkoło i ogarnął mię żółcią i trudem.

Bet. W ciemnościach posadził mię jak u umarłych na wieki.

Gimel. Obudował przeciwko mnie, żebym nie wyszedł, obciążył okowy moje.

Gimel. Ale i gdy wołać będę i prosić, odrzuci modlitwę moją.

Gimel. Zagroził drogi moje kamieniem kwadratowym, ścieżki moje wywrócił.

Jeruzalem, Jeruzalem, nawróć się do Pana Boga twego!

Responsorium I

R: Wszyscy przyjaciele moi mnie opuścili i przechwalali się czyhający na mnie.

Wydał mnie ten, którego miłowałem: Zadawszy mi srogie rany, strasznym wzrokiem
patrzyli na mnie * i octem poili mnie.

V: Dodali żółci do mego pokarmu, a w pragnieniu moim...

Lekcja II: Lamentacja V

Dalet. Stał mi się jak niedźwiedź w zasadzce, jak lew na skrytych miejscach.

Dalet. Ścieżki moje wywrócił i złamał mię, uczynił mi spustoszenie.

Dalet. Naciągnął łuk swój i postawił mię jako cel dla strzały.

He. Wystrzelił w nerki moje córki sajdaka swego.

He. Stałem się pośmiewiskiem wszystkiemu ludowi memu, pieśnią ich przez cały dzień,

He. Napełnił mię gorzkościami, napoił mię piołunem.

Wau. I połamał do jednego zęby moje, nakarmił mię popiołem.

Wau. I odepchnięta jest od pokoju dusza moja, zapomniałem dobra.

Wau. I rzekłem „Zginął koniec mój i nadzieja moja od Pana”.

Zain. Wspomnij na nędzę i na przestępstwa moje, na piołun i na żółć.

Zain. Pamiętać zawsze będę i uschnie we mnie dusza moja.

Zain. To wspominać będę w sercu moim, dlatego nadzieję mieć będę.

Het. Miłosierdzie Pańskie, żeśmy nie zniszczyli, bo nie ustały litości jego!

Het. Nowe są co rano, wielka jest wierność twoja!

Het. Działem moim Pan, rzekła dusza moja, dlatego nań czekać będę

Jeruzalem, Jeruzalem, nawróć się do Pana Boga twego!

Responsorium II

R: Zastłona kościelna rozdarła się. i wszystka ziemia zadrżała: łotr z krzyża wołał, mówiąc: * „Panie, pomnij na mnie, gdy przyjdiesz do Królestwa Twego”.

V: Zastłona kościelna rozdarła się i wszystka ziemia zadrżała.

Lekcja III: Lamentacja VI

Tet. Dobry jest Pan dla mających nadzieję w nim, dla duszy szukającej go.

Tet. Dobrze jest oczekiwać w milczeniu zbawienia Bożego.

Tet. Dobrze jest mężowi, gdy nosi jarzmo od młodości swojej.

Jod. Siedzieć sam i milczeć będzie, bo poniósł na sobie.

Jod. Położy w prochu usta swe może jest nadzieja.

Jod. Nadstawi bijącemu go policzek, nasycony będzie urąganiem.

Kaf. Albowiem nie odrzuci Pan na wieki.

Kaf. Bo jeśli odrzucił, zmiłuje się też według mnóstwa miłosierdzia swego.

Kaf. Bo nie unżył ze serca swego i nie odrzucił synów człowieczych,

Lamed. aby zetrzeć pod nogami swymi wszystkich więźniów ziemi;

Lamed. aby uchylić sąd męża przed obliczem Najwyższego;
Lamed. aby wyrzucić człowieka w sędzie jego, Pan nie wiedział.
Mem. Któż to jest, który rzekł, aby się stało, gdy Pan nie rozkazał?
Mem. Z ust Najwyższego nie wyjdzie ani złe ani dobre?
Mem. Cóż szemrał człowiek żyjący, mąż za grzechy swoje?
Nun. Badajmy drogi nasze, a szukajmy i nawróćmy się do Pana.
Nun. Podnieśmy serca nasze z rękoma do Pana w niebo.
Nun. Myśmy nieprawość czynili i do gniewu pobudzaliśmy, przeto jesteś nieubłagany.
Samech. Okryłeś się zapalczywością i ubiłeś nas, zabiłeś nie oszczędzając.
Samech. Zastawiłeś się obłokiem, aby nie przeszła modlitwa.
Samech. Wykorzeniem i odrzuceniem uczyniłeś mię wpośród narodów.
Pe. Otworzyli na nas usta swe wszyscy nieprzyjaciele.
Pe. Strachem i sidłem stało się nam prorocstwo i skruszeniem.
Pe. Potoki wód wypuściło oko moje nad zagładą córki ludu mego.
Ain. Oko moje strapione jest a nie umilkło, przeto że nie ma odpoczynku,
Ain. ażby spojrział i ujrzał Pan z nieba.
Ain. Oko moje złupiło duszę moją z powodu wszystkich córek miasta mego.
Jeruzalem, Jeruzalem, nawróć się do Pana Boga twego!

Responsorium III

R: Winnico moja wybrana, ja cię zasadziłem; * dlaczego to zwróciłaś się ku gorzkości, aby mnie ukrzyżować, a wypuścić Barabasa?

V: Zaprawdę, zasadziłem cię w mojej winnicy wybranej, każde ziarno prawdziwe.

NOKTURN DRUGI

Antyfona I

Gwałt czynili szukający duszy mojej.

Psalm 37

Panie, nie w zapalczywości twojej strofuj mię, ani w gniewie twoim karz mię.

Albowiem strzały twoje utknęły we mnie i zmocniłeś nade mną rękę twoją.

Nie masz zdrowia w ciele mojem od oblicza gniewu twego nie masz pokoju kościom moim od oblicza grzechów moich.

Albowiem nieprawości moje przewyższyły głowę moją a jako brzemię ciężkie

obciążały na mnie.
Pogniły i popsowały się blizny moje, od oblicza głupstwa mego.
Znędziałem i skurczyłem się aż do końca cały dzień chodziłem zasmucony.
Albowiem biodra moje napełnione są naigrawania a nie masz zdrowia
w ciele mojem.
Jestem strapiiony i bardzo uniżony ryczałem od wzdychania serca mego.
Panie, przed tobą wszelka żądność moja i wzdychanie moje przed tobą
nie jest skryte.
Serce moje strwożone jest, opuściła mię siła moja a jasności oczu moich, i tej nie
masz przy mnie.
Przyjaciele moi i bliscy moi naprzeciwko mnie przybliżali się i stanęli.
A którzy przy mnie byli, z daleka stanęli a gwałt czynili, którzy szukali dusze mojej.
A którzy mi szukali złego, mówili marności a zdrady cały dzień wymyślali.
A ja jako głuchy nie słyszałem a jako niemy, nie otwierający ust swoich.
I stałem się jako człowiek niesłyszący i nie mający odporów w usciech swoich.
Albowiem w tobiem, Panie, nadzieję miał ty mię wysłuchasz, Panie, Boże mój.
Bom mówił By się kiedy nie weselili nade mną nieprzyjaciele moi i gdy szwankują
nogi moje, przeciwko mnie wielkie rzeczy mówili.
Bom ja na bicze gotów jest i ból mój przed oblicznością moją jest zawsze.
Albowiem nieprawość moję oznajmię i będę myślał za grzech mój.
Lecz nieprzyjaciele moi żywią i zmocnili się nade mną i rozmnożyli się, którzy mię
nienawidzą niesprawiedliwie.
Którzy oddawają złe za dobre, uwłaczali mi iżem naśladował dobroci.
Nie opuszczaj mię, Panie, Boże mój nie odstępuj ode mnie.
Bądź gotów na ratunek mój, Panie, Boże zbawienia mego.

Antyfona II

Niech będą zawstydzeni i zesromoceni, którzy szukają duszy mej, aby ją odjęli.

Psalm 39

Czekając, czekałem Pana, i skłonił się ku mnie.
I wysłuchał prośby moje i wywiódł mię z dołu nędzy, i z błota łu.
I postawił na skale nogi moje i naprostował kroki moje.
I wypuścił nową pieśń w usta moje, hymn Bogu naszemu.
Ujrzą mnodzy, i będą się bać i będą mieć nadzieję w Panu.

Błogosławiony mąż, którego nadzieja jest imię Pańskie a nie oglądał się na marność i na szaleństwa omylne.

Wieleś uczynił ty, Panie, Boże mój, cudów twoich a w myślach twoich nie jest, ktoby był podobien tobie.

Opowiadałem i mówiłem rozmnożyli się nad liczbę.

Ofiary i obiady nie chciałeś a uszy uczyniłeś mi doskonałe.

Całopalenia i za grzech nie żądałeś tedym rzekł Oto idę.

W summie ksiąg napisano o mnie, abych czynił wolą twoją Boże mój, pragnąłem, i zakon twój w pośród serca mego.

Opowiadałem sprawiedliwość twoją w kościele wielkim, oto warg moich nie będę hamował Panie, tyś wiedział.

Sprawiedliwości twojej nie skryłem w sercu mojem prawdę twoją i zbawienie twe opowiadałem.

Nie tailem miłosierdzia twego i prawdy twojej przed zgromadzeniem wielkiem.

A ty, Panie, nie oddalaj zmiłowania twego ode mnie miłosierdzie twoje i prawda twoja, zawsze mię broniły.

Albowiem obtoczyły mię złe, którym nie masz liczby poimały mię nieprawości moje, i nie mogłem przejrzeć.

Rozmnożyły się nad włosy głowy mojej i serce moje opuściło mię.

Niech ci się podoba, Panie, abyś mię wyrwał Panie, ku ratunku memu wejrzyj.

Niechaj będą zawstydzeni i zesromoceni spólem, którzy szukają dusze mojej, aby ją odjęli.

Niech się obróć nawstecz, a niech się zawstydzą, którzy mi życzą złego.

Niechaj odniosą natychmiast zelżywość swą, którzy mi mówią Ehej, ehej!

Niech się rozradują i uweselą w tobie wszyscy, którzy cię szukają i niech mówią zawsze Niechaj będzie uwielbiony Pan którzy miłują zbawienie twoje.

Ja lepak jestem żebrak ubogi Pan stara się o mię.

Pomocnikiem moim, i obrońcą moim jesteś ty Boże mój, nie omieszkiwajże.

Antyfona III

Obcy powstał przeciwko mnie i mocarze szukają duszy mojej.

Psalm 53

Boże, w imię twoje zbaw mię a w mocy twojej sądz mię.
Boże, wysłuchaj modlitwę moję przyjmij w uszy słowa ust moich.
Albowiem obcy powstali przeciwko mnie a mocarze szukali dusze mojej a nie kładli
Boga przed oczyma swemi.
Bo oto Bóg mię podpomaga a Pan jest obrońcą dusze mojej.
Odwróć złe na nieprzyjaciele moje a zatrać je według prawdy twojej.
Dobrowolnie będę ofiarował tobie, i będę wyznawał imieniowi twemu; albowiem
dobre jest.
Bo ze wszelkiego utrapienia wyrwałeś mię a oko moje wzgardziło
nieprzyjacioły moje.

Werset

Powstali na mnie świadkowie fałszywi.
I zakłamała się nieprawość.

Ojcie nasz...

Lekcja IV: Kazanie 155 przypisywane Augustynowi. O męce Pańskiej, VI²⁸⁸

W dniu dzisiejszym nasz Pan zawisł na krzyżu, a my świętujemy, aby nauczyć się, że krzyż Chrystusa to święto i szczególnie [duchowy] dzień targowy. Dawniej bowiem krzyż był symbolem potępienia, a teraz jest czymś zaszczytnym; kiedyś stał ku potępieniu przekłętogo, teraz został postawiony z okazji zbawienia.

Responsorium IV

R: Jak na złoczyńcę wyszliście z mieczami i kijami aby mnie pojmać. Każdego dnia byłem w świątyni, nauczając, a nie pojмалиście mnie: a oto ubiczowawszy mnie, wywiedliście * na ukrzyżowanie,

V: Wprawdzie Syn Człowieczy odchodzi, jak o Nim jest napisane, lecz biada temu człowiekowi, przez którego będzie wydany.

Lekcja V

Ten bowiem krzyż stał się dla nas przyczyną niezliczonych dobrodziejstwa: on wyzwolił nas od błędu, on oświecił nas, siedzących w ciemnościach, on [oderwał] od diabła-zdobywcy i pojednał z Bogiem, z obcych uczynił nas domownikami, dalekich bliskimi, z wygnańców obywatelami. On jest bowiem dla nas wykupieniem

---

²⁸⁸ Tłumaczenie: Beda K. Kisiel OSB.

(wyniszczeniem?) nieprzyjaźni, umocnieniem pokoju i skarbem wszystkich dóbr. Dzięki niemu już nie błądzimy na pustkowiach, poznaliśmy bowiem drogę prawdy.

Responsorium V

R: Barabasz łotr zostaje uwolniony a niewinny Chrystus zostaje zamordowany; ponieważ Judasz był także przywódcą zbrodni, który znakiem pokoju wprowadził wojnę. * Pocałunkiem zdradził Pana Jezusa Chrystusa.

V: Oto nadszedł tłum, a ten, którego nazywają Judasz zbliżał się do Jezusa.

Lekcja VI

Nie jesteśmy już poza królestwem, weszliśmy przez wrota Króla. Już nie lękamy się płonących strzał diabła, ponieważ znaleźliśmy źródło życia, w którym gasimy ogień. Dzięki niemu nie jesteśmy już wdowami, bo otrzymaliśmy małżonka. Nie drżymy przed wilkiem, bo znaleźliśmy dobrego pasterza – mówi bowiem: Ja jestem dobrym pasterzem. Dzięki niemu nie boimy się tyrana, przyłączyliśmy się bowiem do Króla. Dzięki niemu mamy dzień świąteczny, oddając cześć pamięci krzyża.

Responsorium VI

R: Oczy moje zaszyły mgłą od płaczu mego, albowiem oddalił się ode mnie ten, który mnie pocieszał. Zobaczcie wszystkie narody. * Czy jest boleść podobna do boleści mojej!

R: Wy wszyscy, którzy idziecie drogą, spójrzcie i zobaczcie, czy jest boleść podobna do boleści mojej.

NOKTURN TRZECI

Antyfona I

Od powstających przeciwko mnie wybaw mnie, Panie, ponieważ zajęli duszę moją.

Psalm 58

Wyrwij mię od nieprzyjaciół moich, Boże mój i od powstawających przeciwko mnie wybaw mię.

Wyrwij mię od tych, którzy broją nieprawość i od mężów krwawych wybaw mię.

Boć oto ułowili duszę moją rzucili się na mię moiżni.

Ani nieprawość moja, ani grzech mój, Panie bez nieprawości biegałem i prostom postępowałem.

Powstań, abyś mi zabiegał, i obacz a ty, Panie, Boże zastępów, Boże Izraelski.

Udaj się na nawiedzenie wszech narodów nie miej litości nad wszystkimi, którzy
broją nieprawość.
Nawróć się ku wieczorowi i będą mrzeć głód, jako psi, i będą chodzić około miasta.
Oto będą mówić usty swemi, a miecz w usciech ich bo któż słyszał?
A ty, Panie, naśmiejesz się z nich wniwecz obrócisz wszystkie narody.
Moc moję u ciebie strzedz będę, albowiem, Boże, jesteś obrońca mój Bóg mój,
miłosierdzie jego uprzędzi mię.
Bóg pokaże mi nad nieprzyjacioły mymi, nie zabijaj ich by kiedy nie zapomnieli
ludzie moi.
Rozprósz je mocą twoją i zrzuc je, obrońco mój, Panie
Grzech ust ich, mowę warg ich a niech będą poimani w hardości swojej.
I dla złorzeczenia i kłamstwa będą opowiedzeni na stracenie w gniewie zatracenia,
i nie będzie ich.
I doznają, iż Bóg będzie panował Jakóbowi i krajom ziemie.
Nawróć się ku wieczorowi i będą mrzeć głód, jako psi, i będą chodzić około miasta.
Ciąż rozbieżą się ku jedzeniu a jeżeli się nie najedzą, będą szemrać.
Ale ja będę śpiewał moc twoję i będę z radością wychwalał rano miłosierdzie twoje.
Boś się stał obrońcą moim, i ucieczką moją w dzień utrapienia mego.
Pomocniku mój, tobie będę śpiewał, iżes ty, Boże, obrońca mój Bóg mój,
miłosierdzie moje.

Antyfona II

Oddaliłeś ode mnie znajomych moich, zdradzony jestem i wyjść nie mogę.

Psalm 87

Panie, Boże zbawienia mego we dniu wołał i w nocy przed tobą.
Niechaj modlitwa moja przyjdzie przed obliczność twoję nakłoń ucha twego ku
prośbie mojej
Albowiem dusza moja napełniona jest złem a żywot mój przybliżył się do piekła.
Poczytano mię z stępującymi do dołu stałem się jako człowiek bez pomocy, między
umarłymi wolny.
Jako zranieni, którzy śpią w grobiech, na które więcej nie pamiętasz i oni z ręki twej
wyrzuceni są.
Wsadzili mię w dół głębszy do ciemności i do cienia śmierci.
Zmocnił się gniew twój nade mną i przywiodłeś na mię wszystkie nawałności twoje.

Oddaliłeś ode mnie znajome moje uczynili mię obrzydzeniem sobie.
Jestem podan, i nie wychodziłem oczy moje zemdlały dla nędzy.
Wołałem ku tobie, Panie, cały dzień wyciągałem do ciebie rękę moje.
Izali umarłym cuda czynić będziesz albo lekarze wskrzeszą, i wyznawać ci będą?
Izali kto w grobie będzie opowiadał miłosierdzie twoje, i prawdę twoją w zginieniu?
Izali poznane będą w ciemnościach cuda twoje, a sprawiedliwość twoja w ziemi zapamiętania?
A jam, Panie, wołał ku tobie a modlitwa moja uprzedzi cię rano.
Przecześnie, Panie, odrzucasz modlitwę moją odwracasz oblicze twe ode mnie?
Jamci jest ubogi, i w pracach od młodości mojej a będąc wywyższony, jestem poniżony i zatrwożony.
Na mię się przeniosły gniewy twoje a strachy twoje zatrwożyły mię.
Ogarnęły mię cały dzień jako woda obtoczyły mię społem.
Oddaliłeś ode mnie przyjaciela i bliskiego i znajome moje dla nędzy.

Antyfona III

Zasadzają się na duszę sprawiedliwego, a krew niewinną potępiają.

Psalm 93

Bóg pomsty, Pan Bóg pomsty wolno poczynał.
Wywyższ się, który sądzisz ziemię oddaj zapłatę pysznym.
Dokądże grzesznicy, Panie, dokąd grzesznicy będą się chlubić
Będą świegotać, i mówić nieprawości będą mówić wszyscy, którzy broją niesprawiedliwość?
Lud twój, Panie, poniżyli i dziedzictwo twoje utrapili.
Wdowę i przychodnia zabili i sieroty pomordowali.
I mówili Nie ujrzy Pan, ani zrozumie Bóg Jakób.
Zrozumiecież, głupi między ludźmi a bezrozumni, miejcie kiedy rozum.
Który wszczepił ucho, nie usłyszy? albo który uformował oko, nie ujrzy?
Który strofuje narody, zaż nie będzie karał który uczy człowieka mądrości?
Pan zna myśli człowiecze, że są marne.
Błogosławiony człowiek, którego ty, Panie, wyćwiczysz a nauczysz go zakonu swego.
Abyś mu ulżył ode złych dni aż wykopają dół grzesznikowi.
Boć nie odrzuci Pan ludu swego a dziedzictwa swego nie opuści.

Aż się sprawiedliwość w sąd obróci a którzy przy niej, wszyscy, którzy są serca prawego.

Któż mi powstanie przeciw złošnikom? albo kto przy mnie stanie przeciw czyniącym nieprawość?

Jedno, że mię Pan wspomógł mało by była dusza moja nie mieszkała w piekle.

Jeźlim mówił Zachwiała się noga moja miłosierdzie twoje, Panie, wspomagało mię.

Według mnóstwa boleści moich w sercu mojem twoje pociechy uweseliły duszę moję.

Izali dzierży się ciebie stolica nieprawości który tworzysz pracą w przykazaniu?

Zasadzą się na duszę sprawiedliwego a krew niewinną potępią.

I stał mi się Pan ucieczką a Bóg mój obroną nadzieje mojej.

I odda im nieprawość ich a we złości wytraci je wytraci je Pan, Bóg nasz.

Werset

Obcy powstali przeciwko mnie

I mocni szukali duszy mojej.

Ojcze nasz...

Lekcja VII: Będą Czciogodny, Homilia II,5 na Wielki Czwartek (J 13,1–17)²⁸⁹

Ewangelista Jan, mając opisać pamiętną posługę Pana, w której w czasie Paschy, przed pójściem na mękę, zechciał obmyć uczniom nogi, najpierw postarał się objaśnić, co mistycznie oznacza sama nazwa Paschy. Tak więc zaczyna: Było to przed Świętem Paschy. Jezus wiedząc, że nadeszła godzina Jego, by przeszedł z tego świata do Ojca, umiłowawszy swoich na świecie, do końca ich umiłowal.

Responsorium VII

R: Wydali mię w ręce bezbożnych i między złoczyńców porzucili mnie i nie przepuścili duszy mojej. Zgromadzili się przeciwko mnie mężni: * Jako olbrzymi stanęli przeciwko mnie.

V: Powstali królowie ziemscy i książęta zgromadzili się.

Lekcja VIII

Pascha bowiem tłumaczy się jako „przejście”. Ta dawna nazwa pochodzi od tego, że Pan przeszedł w tym dniu przez Egipt, zabijając pierworodnych Egipcjan i wybawiając Izraelitów, a także od tego, że tej nocy sami synowie izraelscy wyszli z niewoli

---

²⁸⁹ Tłumaczenie: Beda K. Kisiel OSB.

egipskiej, aby przejść do od dawna obiecannej ziemi dziedzictwa i pokoju. Mistycznie oznacza to, że i tym dniu Pan ma przejść z tego świata do Ojca, a za jego przykładem wierni powinni przez wytrwałe oddanie się cnotom przejść do obietnicy niebieskiej ojczyzny, porzuciwszy doczesne pragnienia i służbę grzechom.

Responsorium VIII

R: Jezusa zdradził bezbożny i wydał arcykapłanom i starszym ludu. A Piotr szedł za nim z daleka, * aby zobaczyć koniec.

V: A Piotr wszedł na dziedziniec arcykapłana.

Lekcja IX

Ewangelista pięknymi słowami wskazuje, w jaki sposób Jezus przeszedł z tego świata do Ojca, gdy mówi: Umiłowawszy swoich na świecie, do końca ich umiłował. To znaczy: Tak bardzo umiłował, że z tej miłości w wyznaczonym czasie zakończył życie cielesne, by natychmiast przejść ze śmierci do życia, z tego świata do Ojca.

Responsorium IX

R: Stały się ciemności, gdy Żydzi ukrzyżowali Jezusa, a około dziewiątej godziny zawołał Jezus głosem wielkim: „Boże mój, czemuś mię opuścił?” I skłoniwszy głowę, oddał ducha.

Ojcze nasz.....

Wierzę w Boga...

Wtedy jeden z żołnierzy przebił mu bok włócznią i natychmiast wypłynęła krew i woda.

V: R: I zasłona kościelna rozdarła się. * I cała ziemia zadrżała.

LAUDES

Antyfona I

Własnemu Synowi swemu nie przepuścił Bóg, ale go za nas wszystkich wydał.

Psalm 50 (s. 219)

Antyfona II

Zafrasował się duch mój, serce me strwożyło się we mnie.

Psalm 142

Panie, wysłuchaj modlitwę moję przyjmij w uszy prośbę moję w prawdzie twej
wysłuchaj mię w sprawiedliwości twojej.

A nie wchódź do sądu z sługą twoim; albowiem nie usprawiedliwi się przed tobą
żaden żywiący.

Albowiem prześladował nieprzyjaciel duszę moję poniżył na ziemi żywot mój.

Posadził mię w ciemnych miejscach, jako zdawna pomarłe i zfrasował się o mię duch
mój serce moje we mnie się strwożyło.

Pamiętałem na dni stare, rozmyślałem o wszystkich sprawach twoich i uczynki rąk
twoich rozbierałem.

Wyciągnąłem ku tobie ręce swoje dusza moja jako ziemia bez wody tobie.

Wysłuchajże mię prędko, Panie duch mój ustał.

Nie odwracaj oblicza twego ode mnie i będę podobnym zstępującym do dołu.

Daj mi usłyszeć rano miłosierdzie twoje; bom w tobie nadzieję miał.

Ukaż mi drogę, którą bych miał chodzić bom ku tobie podnosił duszę moję.

Wyrwij mię od nieprzyjaciół moich, Panie, do ciebie się uciekłem naucz mię czynić
wołą twoję; albowiem tyś jest Bogiem moim.

Duch twój dobry poprowadzi mię do ziemie prawej dla imienia twego, Panie,
ożywisz mię w sprawiedliwości twojej.

Wywiedziesz z utrapienia duszę moję a z miłosierdzia twego wytracisz
nieprzyjacioły moje.

I zagubisz wszystkie, którzy dręczą duszę moję bociem ja sługa twój.

Antyfona III

Rzekł łotr do łotra My godną zapłatę za uczynki odnosimy, ten zaś co uczynił? Panie,
pomnij na mię, gdy przyjdiesz do królestwa twego.

Psalm 62 (s. 219)

Antyfona IV

Gdy będzie strwożona dusza moja Panie, wspomnisz na miłosierdzie.

Kantyk Habakuka

Panie, słyszałem słuch twój, i ulękłem się.

Panie, dzieło twoje, w pośrodku lat ożyw je.

W pośrodku lat oznajmisz gdy się rozgniewasz, wspomnisz na miłosierdzie.

Bóg od południa przyjdzie, a Święty z góry Pharan
Okryła niebiosa chwała jego a wysławiania jego pełna jest ziemia.
Blask jego jako światłość będzie rogi w ręku jego
Tam jest zakryta moc jego przed obliczem jego pójdzie śmierć.
I wynidzie diabeł przed nogami jego Staął, i rozmierzył ziemię.
Pojrzał i rozwiązał narody i skruszone są góry wieku.
Zniżyły się pagórki świata, przed drogami wieczności jego.
Dla nieprawości widziałem namioty Murzyńskie, strwożą się skóry ziemie Madyan.
Izali na rzeki rozgniewałeś się, Panie? albo na rzeki zapalczywość twoja? albo na
morze rozgniewanie twoje?
Który wsiedzisz na konie twoje a poczwórne twoje zbawienie.
Wzbudzając wzbudzisz łuk twój przysięgi pokoleniom, któreś rzekł.
Rzeki przerwiesz ziemię widziały cię i bolały góry nawałność wód przeminęła.
Wydała przepaść głos swój wysokość podniosła ręce swoje.
Słońce i księżyc stanęły w mieszkaniu swoim, w światłości strzał twoich, pójdą
w blasku błyskającej się włocznie twojej.
W zagniewaniu podepcesz ziemię w zapalczywości uczynisz zdumiałe narody.
Wyszedłeś na zbawienie ludu twego na zbawienie z Chrystusem twoim.
Zbiłeś głowę z domu niezbożnego obnażyłeś grunt jego aż do szyje.
Przekląłeś berła jego, głowę waleczników jego, przychodzących jako wichry, aby
mię rozproszyli.
Radość ich jako tego, który pożera ubogiego w skrytości.
Uczyniłeś w morzu drogę koniom twoim, na błocie wód wielkich.
Usłyszałem, a wzruszył się żywot mój od głosu zadrżały wargi moje.
Niech wnidzie zgniłość w kości moje, a podemną niech się zamnoży.
Abych odpoczął w dzień utrapienia abych wstąpił do ludu naszego przepasanego.
Albowiem figa nie zakwitnie a nie będzie owoców w winnicach.
Omyli roboty oliwy i pola nie dadzą żywności.
Odcięty będzie z owczarni drób i nie będzie skotu u żłobów.
A ja będę się w Panu radował i będę się weselił w Bogu, Jezusie moim.
Bóg Pan jest moc moja i postawi jako jeleń nogi moje.
I po wysokościach moich poprowadzi mię zwycięzca psalmy śpiewającego.

Antyfona V

Panie pomnij na mnie * gdy przyjdiesz do królestwa Twego.

Psalm 148, 149, 150

(s. 222)

Antyfona do Benedictus

I włożyli na głowę jego winę jego napisaną Ten jest Jezus Król żydowski.

Benedictus (s. 223)

WIELKA SOBOTA

MATUTINUM

NOKTURN PIERWSZY

Antyfona I

W pokoju pospołu będę spał i spoczywał.

Psalm 4

Kiedym wzywał, wysłuchał mię Bóg sprawiedliwości mojej w uciśnieniu rozprzestrzeniłeś mi.

Zmiłuj się nade mną, a wysłuchaj modlitwę moję.

Synowie człowieczy, pókiż ciężkiego serca? przecz miłujecie marność, i szukacie kłamstwa?

Wiedzieć, iż dziwnym uczynił Pan świętego swego wysłucha mię Pan, gdy zawołam do niego.

Gniewajcie się, a nie grzeszcie co mówicie w sercach waszych, na łózkach waszych żałujcie.

Ofiarujcie ofiarę sprawiedliwości, a ufajcie w Panu. Wiele ich mówią Któż nam okazał dobra?

Naznamionowana jest nad nami światłość oblicza twego,

Panie dałeś wesele w sercu mojem.

Od urodzaju zboża, wina i oliwy swej rozmnożeni są.

W pokoju pospołu będę spał i odpoczywał
Bo ty, Panie, osobiwie w nadziei postanowiłeś mię.

Antyfona II

Zamieszka w przybytku twoim, odpocznie na górze twojej świętej.

Psalm 14

Panie, któż będzie mieszkał w przybytku twoim? albo kto odpocznie na górze twojej świętej?

Który chodzi bez zmazy, i czyni sprawiedliwość.

Który mówi prawdę w sercu swoim, który nie czyni zdrady językiem swoim

Ani uczynił bliźniemu swemu złego, i zelżywości nie przyjął przeciw bliźnim swoim.

Wniwecz obrócony jest w oczach jego złośliwy a bojących się Pana wysławia.

Który przysięga bliźniemu swemu, a nie zdradza, który pieniędzy swych nie dał na lichwę, i darów na niewinne nie przyjmuje.

Kto to czyni nie będzie poruszony na wieki.

Antyfona III

Ciało moje w nadziei odpoczywać będzie.

Psalm 15

Zachowaj mię, Panie; bom nadzieję miał w tobie. Rzekłem Panu Tyś jest Bogiem moim; albowiem dóbr moich nie potrzebujesz.

Świętym, którzy są na ziemi jego, dziwne uczynił wszystkie chęci moje ku nim.

Rozmnożyły się niemocy ich, potem się kwapili.

Nie będę zgromadzał schadzek ich ze krwi, i nie będę wspominał imion ich usty memi.

Pan częśćka dziedzictwa mego i kielicha mego tyś jest, który mi przywrócisz dziedzictwo moje.

Sznury przypadły mi na osobliwych albowiem dziedzictwo moje jest mi znamienite.

Będę błogosławił Pana, który mi dał rozum ktemu aż do nocy ćwiczyły mię nerki moje.

Miałem Pana zawsze przed oczyma swemi bo mi jest po prawicy, abych nie był poruszony.

Przetóż się uweseliło serce moje, i rozradował się język mój nadto i ciało moje w nadziei odpoczywać będzie.

Albowiem nie zostawisz dusze mojej w piekle ani dasz świętemu twemu

ogłądać skażenia.

Oznajmiłeś mi drogi żywota, napełnisz mię weselem z obliczem twojem
rozkoszy na prawicy twej aż do końca.

Werset

W pokoju pospołu

Będę spał i spoczywał.

Ojczy nasz...

LEKCJA I: Lamentacja VII

Alef. Jakże pośniedziało złoto, zmieniła się barwa najlepsza, rozmiotano kamienie
świątyni po rogach wszystkich ulic!

Bet. Synowie Syjonu szlachetni i ubrani w przedniejsze złoto jakże poczytani są za
naczynia gliniane za robotę rąk garncarzowych!

Gimel. Nawet jędze odkryły piersi, karmiły szczenięta swe; córka ludu mego okrutna
jak struś na puszczy.

Dalet. Przysechł język ssącego do podniebienia jego dla upragnienia, dzieci prosiły
chleba, a nie było, kto by im ułamał.

He. Którzy jadal rozkosznie, ginęli po drogach, którzy się wychowali w szkarłacie,
obląpiali gnój.

Wau. I stała się nieprawość córki ludu mego większa niżli grzech Sodomy, która
wywrócona została w okamgnieniu, a nie dotknęły jej ręce.

Jeruzalem, Jeruzalem, nawróć się do Pana Boga Twego!

Responsorium I

R: Gdy uczniowie pogrzebali Pana, przed wejściem do grobu zatoczyli wielki
kamień, arcykapłani opieczętowali go i ustawili żołnierzy, aby strzegli grobu

V: Aby przypadkiem nie przybyli uczniowie jego, nie ukradli ciała i nie powiedzieli
ludowi: „Powstał z martwych”.

LEKCJA II: Lamentacja VIII lub *Alleph, Vere, vere hodierna dies* (s. 96)

Zain. Bielsi nad śnieg nazarejczycy jej, jaśniejsi nad mleko, bardziej rumiani niż stara
kość słoniowa, piękniejsi niżli szafir.

Het. Szczerniało nad węgle oblicze ich, i nie poznano ich na ulicach ; przyschła skóra
ich do kości, wyschła i stała się jak drewno.

Tet. Lepiej było pobitym od miecza, niżli pozabijanym od głodu; bo ci uwiędli strawieni dla niepłodności ziemi.

Jod. Ręce niewiast litościwych warzyły dzieci swe, były im pokarmem w skruszeniu córki ludu mego.

Kaf. Wykonał Pan popędliwość swoją, wylał gniew zapalczywości swej i zapalił ogień na Syjonie, i pożarł fundamenty jej.

Lamed. Nie wierzyli królowie ziemi i wszyscy mieszkańcy świata, żeby miał wejść nieprzyjaciół i przeciwnik przez bramy Jeruzalem

Mem. dla grzechów proroków jego i dla nieprawości kapłanów jego, którzy wylewali wśród niego krew sprawiedliwych.

Nun. Błądzili ślepo po ulicach, zmazali się krwią, a gdy nie mogli, trzymali się za szaty swoje.

Samech. „Odstąpcie, nieczyści!” wołano na nich. „Ustąpcie, idźcie precz, nie dotykajcie się!” Bo się swarzyli i wzruszeni mówili między narodami „Nie przyjdą więcej mieszkać między nimi”.

Pe. Oblicze Pańskie oddzieliło ich, nie spojrzeli więcej na nich. Oblicza kapłanów nie wstydzili się ani się nie zlitowali nad starymi.

Ain. Gdyśmy jeszcze stali, tęskniły oczy nasze za pomocą dla nas na próżno, gdyśmy się oglądali pilnie na naród, który zbawić nie mógł.

Sade. Ślizgały się nogi nasze po drodze ulic naszych; przybliżył się koniec nasz, wypełniły się dni nasze, bo przyszedł koniec nasz.

Kof. Prędsi byli goniący nas, niż orły powietrzne, po górach gonili nas, w puszczy zasadzkę czynili na nas.

Resz. Tchnienie ust naszych, Chrystus Pan, pojmany został dla grzechów naszych, on, któremuśmy mówili „W cieniu twoim żyć będziemy między narodami”.

Szin. Raduj się i wesel się, córko Edom, która mieszkasz w ziemi

Hus. Do ciebie też przyjdzie kielich, upijesz się i obnażona będziesz.

Tau. Skończyła się nieprawość twoja, córko Syjon; już cię więcej nie zaprowadzi.

Nawiedził nieprawość twoją, córko Edom; odkrył grzechy twoje.

Jeruzalem, Jeruzalem, nawróć się do Pana Boga Twego!

Responsorium II

R: Jeruzalem płacz, a zawlecz się z odzienia i wesołości, wdziej na siebie popiół i włosienicę, * albowiem w tobie zabity jest zbawiciel Izraela.

V: Wyjcie pasterze, obleczcie się w wór pokutny i popiół.

Lekcja III: Lamentacja IX lub *De Misericordia* (s. 98)

Wspomnij, Panie, na to, co nas spotkało, wejrzyj, a obacz zelżywość naszą!

Dziedzictwo nasze obróciło się do cudzych, domy nasze do obcych.

Sierotami zostaliśmy bez ojca, matki nasze jak wdowy.

Wodę naszą piliśmy za pieniądze, drwa nasze za pieniądze kupowaliśmy.

Za szyje nasze gnano nas, utrudzonym nie dawano odpoczynku.

Do Egiptu wyciągaliśmy rękę i do Asyryjczyków, żeby się najeść chleba.

Ojcowie nasi zgrzeszyli i nie ma ich, a my ponieśliśmy nieprawości ich.

Niewolnicy zapanowali nad nami, nie było, kto by z rąk ich wykupił.

Z niebezpieczeństwem dusz naszych przynosiliśmy sobie chleb przed mleczem w pustyni.

Skóra nasza jak piec zgorzała od gwałtownego głodu.

Niewiasty na Syjonie poniżono i dziewice w miastach judzkich.

Książęta ręką są powieszeni, nie wstydzono się oblicza starców.

Młodzieńców na psotę używano, a pacholęta pod drwami legły.

Starcy zniknęli z bramy, młodzieńcy z tańca śpiewających.

Ustało wesele serca naszego, odmienił się w żalobę taniec nasz.

Spadła korona z głowy naszej; biada nam, bośmy zgrzeszyli!

Dlatego stało się smętne serce nasze, dlatego zaćmiły się oczy nasze,

Dla góry Syjon, że zginęła; lisy chodziły po niej.

A ty, Panie, na wieki trwać będziesz, stolica twoja od pokolenia w pokolenie.

Czemu nas na wieki zapominasz, opuszczasz nas na długie dni?

Nawróć nas, Panie, ku sobie, a nawrócimy się, odnow dni nasze jak pierwiej!

Ale zupełnie odrzuciłeś nas, rozgniewałeś się na nas bardzo.

Jeruzalem, Jeruzalem, nawróć się do Pana Boga Twego!

Responsorium III

R: Płacz jak dziewica, mój ludu, Wyjcie pasterze w worze pokutnym i popiele * w wielki i gorzki dzień, w którym przyjdzie Pan.

V: W dłonie klaszczą nad tobą, wszyscy, co drogą przechodzą, gwiżdżą i kiwiają głowami.

NOKTURN DRUGI

Antyfona I

Podnieście się bramy wieczne, a wnijdzie król chwały.

Psalm 23

Pańska jest ziemia, i napełnienie jej okrąg ziemi, i wszyscy, którzy mieszkają na nim.

Bo go on nad morzami ugruntował i nad rzekami nagotował go.

Któż wstąpi na górę Pańską? albo kto będzie stał na świętem miejscu jego?

Niewinnych rąk a czystego serca, który nie wziął na marność dusze swojej, ani przysięgał na zdradzie bliźniemu swemu.

Ten weźmie błogosławieństwo od Pana i miłosierdzie od Boga, zbawiciela swego.

Ten jest naród szukających go, szukających oblicza Boga Jakóbowego.

Podnieście książęta bramy wasze, i podnoście się bramy wieczne i wnijdzie król chwały.

Któryż to jest król chwały? Pan mocny i możny, Pan możny na walce.

Podnieścież książęta bramy wasze, i podnoście się bramy wieczne i wnijdzie król chwały.

Któryż to jest król chwały? Pan zastępów, tenci jest król chwały.

Antyfona II

Wierzę, iż oglądać będę dobro Pańskie w ziemi żyjących.

Psalm 26

Pan oświecenie moje, i zbawienie moje, kogóż się będę bał?

Pan obrońca żywota mego, kogóż się będę lękał?

Gdy się przybliżają na mię szkodnicy, aby żarli ciało moje

Którzy mię trapią, nieprzyjaciele moi, sami zemdleli i upadli.

Choćby stanęły przeciwko mnie wojska, nie będzie się bało serce moje.

Choćby powstała przeciwko mnie bitwa, w tem ja nadzieję pokładać będę.

O jedną prosiłem Pana, tej szukać będę, abych mieszkał w domu Pańskim po wszystkie dni żywota mego

Abych patrzył na rozkosz Pańską, i nawiedzał kościół jego.

Albowiem skrył mię w przybytku swoim we dni złe obronił mię w skrytości przybytku swego.

Na skale wywyższył mię a teraz wywyższył głowę moję nad nieprzyjacioły mymi.

Obszedłem i ofiarowałem w przybytku jego ofiarę krzykliwą będę śpiewał i psalmy grał Panu.

Wysłuchaj, Panie, głos mój, którym wołam do ciebie zmiłuj się nade mną, a wysłuchaj mię.

Tobie rzekło serce moje, szukało cię oblicze moje oblicza twego, Panie, szukać będę.

Nie odwracaj oblicza twego ode mnie nie odstępuj w gniewie od sługi twego.

Bądź pomocnikiem moim nie opuszczaj mię, ani mię wzgardzaj, Boże, zbawicielu mój.

Albowiem ojciec mój i matka moja opuścili mię ale Pan przyjął mię.

Zakon mi ustaw, Panie, w drodze twojej i prowadź mię prostą ścieżką dla nieprzyjaciół moich.

Nie podawaj mię na dusze trapiących mię albowiem powstałi przeciwko mnie świadkowie fałszywi, i skłamała nieprawość sobie.

Wierzę, iż oglądam dobra Pańskie w ziemi żywiących.

Oczekawaj Pana, mężnie czyn i niech się zmocni serce twoje, a czekaj na Pana.

Antyfona III

Panie wywiodłeś z piekła duszę moją.

Psalm 29

Wywyższać cię będę, Panie, żeś mię przyjął a nie dał pociechy nieprzyjaciołom moim nade mną.

Panie, Boże mój, wołałem do ciebie, i uzdrowiłeś mię.

Panie, wywiodłeś z piekła duszę moję wybawiłeś mię od zstępujących do dołu.

Śpiewajcie Panu święci jego a wyznawajcie pamiętce świątobliwości jego.

Bo gniew w zapalczywości jego, a żywot na woli jego.

Do wieczora i będzie trwał płacz a do poranku wesele.

A jam rzekł w dostatku moim Nie będę poruszony na wieki.

Panie, według woli twojej, dałeś moc ozdobie mojej.

Odwróciłeś oblicze swe ode mnie, i stałem się zatrwożonym.

Do ciebie. Panie, wołać będę i do Boga mego modlić się będę.

Cóż za pożytek we krwi mojej, gdy zstępuję do skażenia?

Izali proch wyznawać ci będzie, albo opowiadać będzie prawdę twoją?
Usłyszał Pan i zmiłował się nade mną Pan się stał pomocnikiem moim.
Odmieniłeś mi płacz mój w wesele zdarłeś wór mój, a oblókłeś mię weselem
Aby tobie śpiewali, chwała moja, a nie żałowałbym Panie, Boże mój, na wieki
wyznawać ci będę.

Werset

Ale ty, Panie, zmiłuj się nade mną.

I wzbudź mnie, a oddam im.

Ojcze nasz...

Lekcja IV: Mowa przypisywana św. Augustynowi, Homilia na Wigilię Paschalną²⁹⁰

Wesel się niebo i ziemio bądź w radości, ponieważ ten dzień [chwalebny] zabłysnął
nam z ciemności śmierci, jak słońce rozbłysnął. Piekło rozpacza [krzyczy z radości],
ponieważ [ze względu na swoje zstąpienie do bezbożności] zostało rozwiązane.
Niech się raduje, ponieważ [przez Pana schodzącego ze swych komnat] zostało
nawiedzone. [Niech się raduje {pierwszy} człowiek Adam] Niech skacze
{z radości}, ponieważ po wielu wiekach ujrzał nieznanne światło, i po [podczas]
głębokich mrokach nocy [duszających ciemnościami] odetchnął. O piękne światło!
Które [z] przejrzystości nieba szczytu nieba promieniuje, i po [wodospadzie
purpurowym] niekończącej się śmierci siedzący w ciemności i mrokach śmierci nową
światłością się odziali.

Responsorium IV

R: Odszedł nasz Pasterz, źródło wody żywej, a przy Jego śmierci zaćmiło się słońce.

Do niewoli został wzięty ten, który w niewoli trzymał pierwszego człowieka. *

Dzisiaj nasz Zbawiciel wyrwał nas z mocy śmierci.

V: Rozerwał pęta Otchłani i złamał potęgę szatana.

Lekcja V

Natychmiast więc wieczna noc piekła, {z powodu} schodzącego Chrystusa,
zabłysnęła. Zamilkło to skrzypienie żałoby. Strzaskane na kawałki {zostały} kajdany
potępionych. Oszołomione umysły zdrętwiałych katów, każdy bezbożny zadrzał

---

²⁹⁰ Tłumaczenie: Karol Cetwiński OSB.

w swym warsztacie, kiedy zobaczył Chrystusa zstępującego nagle ze swych komnat. Ponieważ powiedział, ten budzący trwogę i mieniający się śnieżnym przepychem.

Responsorium V

R: Oto jak umiera sprawiedliwy, ale nikt nie bierze tego do serca, mężowie sprawiedliwi odchodzą, a nikt się nie zastanawia przez niegodziwość został zgładzony * i w pokoju będzie o nim pamięć.

V: W pokoju jest Jego przybytek, a na Syjonie jego mieszkanie.

Lekcja VI

Nasze piekło nigdy nie otrzymało kogoś takiego, nigdy nikt taki nie został nam zwrócony ze świata. Bowiem on jest najeźdźcą, nie jest dłużnikiem, jest wyzwolicielem, i nie jest grzesznikiem. Sędziego widzimy, nie podsądnego. Przyszedł walczyć, nie ulegać, wydostawać a nie pozostawać. Tam gdzie myśleliśmy, że nasi odźwierni spali, kiedy ten wojownik nękał wszystkie bariery? Gdyby był winny, nie byłby śmiały. Jeśli byłaby go pokryła śnieź jakiegokolwiek przewinienia, nigdy nie rozproszyłby naszej ciemności swoim blaskiem. Ale jeśli jest Bogiem, dlaczego tu przychodzi [co robi on w grobie]? A jeśli jest człowiekiem, to dlaczego uwalnia więźniów?

Responsorium VI

R: O wy wszyscy, którzy przechodzicie drogą, spójrzcie i zobaczcie, czy jest taka boleść, jak boleść moja!

V: Spójrzcie, wszyscy ludzie, czy jest taka boleść, jak boleść moja.

NOKTURN TRZECI

Antyfona I

Oto Bóg mnie wspomaga, a Pan jest obrońcą mej duszy.

Psalm 53

Boże, w imię twoje zbaw mię a w mocy twojej sądz mię.

Boże, wysłuchaj modlitwę moją przyjmij w uszy słowa ust moich.

Albowiem obcy powstali przeciwko mnie a mocarze szukali dusze mojej a nie kładli Boga przed oczyma swemi.

Bo oto Bóg mię podpomaga a Pan jest obrońcą dusze mojej.

Odwróć zło na nieprzyjaciela moje a zatrać je według prawdy twojej.

Dobrowolnie będę ofiarował tobie, i będę wyznawał imieniowi twemu;
albowiem dobre jest.

Bo ze wszelkiego utrapienia wyrwałeś mię a oko moje wzgardziło
nieprzyjacioły moje.

Antyfona II

W pokoju jest Jego przybytek, a na Syjonie jego mieszkanie.

Psalm 75

Znajomy Bóg w Judzie w Izraelu wielkie imię jego.

I stało się w pokoju miejsce jego i mieszkanie jego na Syonie.

Tam połamał mocności łuków, tarczą, miecz, i wojnę.

Ty, oświecający dziwnie z gór wiekuistych strwożyli się wszyscy głupiego serca.

Zasnęli snem swoim a nic nie naleźli bogacze w rękach swoich.

Od fukania twego, Boże Jakób, drzemali ci, co wsiadli na konie.

Tyś jest straszliwy, a któż się sprzeciwi tobie? odtąd gniew twój.

Z nieba dałeś słyszeć sąd ziemia zadrżała i zamilkła.

Gdy powstawał Bóg na sąd, aby wybawił wszystkie ciche ziemie.

Bo myśl człowiecza będzie wyznawała tobie a ostatki myśli będąc święto święcić.

Śluby czyńcie a oddawajcie Panu, Bogu waszemu wszyscy, którzy około niego,
przynaszajcie dary.

Straszliwemu a temu, który odejmuje ducha książętom, strasznemu
u królów ziemskich.

Antyfona III

Jestem jak człowiek bez pomocy jak wolny wśród umarłych.

Psalm 87

Panie, Boże zbawienia mego we dzień wołał i w nocy przed tobą.

Niechaj modlitwa moja przyjdzie przed obliczność twoją nakłoń ucha twego ku
prośbie mojej

Albowiem dusza moja napełniona jest złem a żywot mój przybliżył się do piekła.

Poczytano mię z stępującymi do dołu stałem się jako człowiek bez pomocy, między
umarłymi wolny.

Jako zranieni, którzy śpią w grobiech, na które więcej nie pamiętasz i oni z ręki twej
wyrzuceni są.

Wsadzili mię w dół głębszy do ciemności i do cienia śmierci.

Zmocnił się gniew twój nade mną i przywiodłeś na mnie wszystkie nawałności twoje.
Oddaliłeś ode mnie znajome moje uczynili mię obrzydzeniem sobie.
Jestem podan, i nie wychodziłem oczy moje zemdlały dla nędzy.
Wołałem ku tobie, Panie, cały dzień wyciągałem do ciebie ręce moje.
Izali umarłym cuda czynić będziesz albo lekarze wskrzeszą, i wyznawać ci będą?
Izali kto w grobie będzie opowiadał miłosierdzie twoje, i prawdę twoją w zginieniu?
Izali poznane będą w ciemnościach cuda twoje, a sprawiedliwość twoja w ziemi
zapamiętania?
A jam, Panie, wołał ku tobie a modlitwa moja uprzedzi cię rano.
Przeczeń, Panie, odrzucasz modlitwę moją odwracasz oblicze twe ode mnie?
Jamci jest ubogi, i w pracach od młodości mojej a będąc wywyższony, jestem
poniżony i zatrwożony.
Na mię się przeniosły gniewy twoje a strachy twoje zatrwożyły mię.
Ogarnęły mię cały dzień jako woda obtoczyły mię społem.
Oddaliłeś ode mnie przyjaciela i bliskiego i znajome moje dla nędzy.

Werset

W pokoju jest Jego przybytek,
a na Syjonie jego mieszkanie.

Ojcze nasz...

Lekcja VII: Beda Czciogodny, Homilia II,7 na Wielką Sobotę (Mt 28,1–10)²⁹¹

Najdrożsi bracia, jak usłyszeliśmy w ewangelicznym czytaniu, Wigilia tej
najświętszej nocy jest poświęcona zmartwychwstaniu naszego Pana i Zbawiciela.
Słusznie zatem obchodzimy ją przez wigilie i hymny z miłości do tego, kto z miłości
do nas zechciał w niej zasnąć ku śmierci i ze śmierci powstać. Albowiem, jak mówi
Apostoł: *Umarł za nasze grzechy i został wskrzeszony dla naszego
usprawiedliwienia.*

Responsorium VII

R: Poczytano mnie z zstępującymi do dołu: * stałem się jak człowiek bez pomocy,
między umarłymi wolny.

V: Tak jak zabitych, którzy leżą w grobie, o których już nie pamiętasz i którzy
wypadli z Twojej ręki.

---

²⁹¹ Tłumaczenie: Beda K. Kisiel OSB.

Lekcja VIII

Ukazał to również samym czasem, w którym umarł na krzyżu i powstał z martwych. Bowiem wypełnił tajemnicę zwycięskiej męki około godziny dziewiątej, kiedy to dzień zbliżył się ku wieczorowi, a blask (okrąg) słońca jest rozgrzany od żaru południa. W ten sposób wyraźnie pokazał, że dźwignął jarzmo krzyża, aby usunąć grzechy, z powodu których odpadliśmy od Boskiego światła i miłości, a [wpadliśmy] w tę noc wygnania.

Responsorium VIII

Chrystus Baranek Boży został złożony w ofierze na zbawienie świata.

Gdy praojciec zbuntowany²⁹²

Wziął w swe usta zgubny owoc,

Uległ śmierci w nim ukrytej;

Wtedy Stwórca się zmiłował

Wybierając nowe drzewo,

By dawnego zniszczyć skutki

V: Dla nas Chrystus stał się posłuszny aż do śmierci, śmierci na krzyżu.

Lekcja IX

Zmartwychwstał zaś wczesnym rankiem szabatu, który teraz nazywa się niedzielą. Tym samym w oczywisty sposób pouczył, że poprowadzi nas – wybudzonych ze śmierci duszy – ku światłu wiecznego szczęścia. Jednak postarał się On przekazać nam przez czas swojej męki, pogrzebania i zmartwychwstania także inną godną wspomnienia tajemnicę. Został ukrzyżowany w szósty dzień tygodnia, odpoczął w grobie w czasie szabatu i powstał z martwych w niedzielę. Ukazał w ten sposób, że jego wybrani przez sześć wieków tego świata muszą męczyć się pośród niebezpieczeństw prześladowań i wierzyć w spoczynek dusz w innym życiu – niczym w wiecznym szabacie.

Responsorium IX

R: Jako owca na zabicie jest prowadzony; a gdy ze złością się z Nim się obchodzono, nie otworzył ust swoich; Wydany jest na śmierć, * aby ożywić swój lud.

V: I stało się w pokoju miejsce jego: * i mieszkanie jego na Syonie.

---

²⁹² Tłumaczenie własne oraz LG tom II (Pallottinum 1984), s. 318.

LAUDES

Antyfona I

O śmierci, śmiercią twą będę, o piekło, śmiertelnym ciosem twym będę.

Psalm 50

(s. 219)

Antyfona II

Będą go opłakiwali jako jednorodzonego albowiem Pan niewinny jest zabity.

Psalm 91

Dobrze jest wyznawać Panu: * i śpiewać imieniowi twemu, Najwyższy.

Aby było opowiadane rano miłosierdzie twoje: * i prawda twoja przez noc.

Na instrumencie o dziesięci strónach, na arfie: * z śpiewaniem, na cytrze.

Boś mię ucieszył, Panie, w stworzeniu twojem: * i będę się radował w uczynkach rąk twoich.

O jako wielmożne są, Panie, sprawy twoje! * nazbyt głębokie stały się myśli twoje.

Mąż bezrozumny nie pozna: * a głupi nie zrozumie tego.

Gdy grzesznicy wyrosną jako trawa: * i okażą się wszyscy, którzy nieprawość czynią:

Aby zginęli na wieki wieków: * a ty Najwyższy, na wieki Panie.

Albowiem oto nieprzyjaciele twoi, Panie, bo oto nieprzyjaciele twoi zginą: * i będą rozproszeni wszyscy, którzy czynią nieprawość.

I będzie wywyższon róg mój jako jednorozców: * a starość moja obfitem miłosierdziem.

I wzgardziło oko moje nieprzyjacioły moje: * a o powstających na mię złośnikach usłyszysz ucho moje.

Sprawiedliwy jako palma rozkwitnie: * jako drzewo cedrowe na Libanie rozmnoży się.

Wsadzeni w domu Pańskim, * rozkwitną się w ziemiach domu Boga naszego.

Jeszcze się rozmnożą w kwitnącej starości: * i dobrze zdrowi będą, aby opowiadali:

Iż prawy Pan, Bóg nasz: * a nieprawości w nim nie masz.

Antyfona III

Uważajcie wszystkie narody i patrzcie na boleść moją.

Psalm 62

(s. 219)

Antyfona IV

Od wrót piekielnych wybaw Panie duszę moją.

Kantyk

Jam rzekł: W połowicy dni moich pójdę do bram piekielnych.

Szukałem ostatka lat moich. Rzekłem Nie ujrzę Pana Boga na ziemi żywiących.

Nie oglądam więcej człowieka, i obywatela pokoju.

Wiek mój przeminął i zwinion jest ode mnie, jako namiotek pasterski.

Przerzniony jest jako od tkacza żywot mój gdym jeszcze zaczynał, przerznął mię od zarania aż do wieczora dokonasz mię.

Miałem nadzieję aż do zarania, jako lew, tak połamał wszystkie kości moje

Od zarania aż do wieczora dokonasz mię jako młode jaskółcze, tak będę szczebiotał, a będę stękał jako gołębica

Zemdlały oczy moje, pogładając ku górze.

Panie, gwałt cierpię, odpowiedz za mię. Cóż rzekę, albo co mi odpowie, gdyż sam uczynił?

Będę rozmyślał wszystkie lata moje w gorzkości dusze mojej.

Panie, jeżeli tak żywią, i tak żywot ducha mego, pokarzesz mię i ożywisz mię. Oto w pokoju gorzkość moja najgorzciejsza

Aleś ty wyrwał duszę moją, aby nie zginęła zarzuciłeś w tył twój wszystkie grzechy moje.

Albowiem nie piekło wyznawać ci będzie, ani śmierć chwalić cię będzie nie będą czekać, którzy w dół wstępują, prawdy twojej.

Żywy, żywy, ten ci wyznawać będzie, jako i ja dzisiaj ojciec synom będzie opowiadał prawdę twoją.

Panie, zachowaj mię a Psalmy nasze śpiewać będziemy w domu Pańskim po wszystkie dni żywota naszego.

Antyfona V

O wy wszyscy którzy idziecie przez drogę, obaczcie a przypatrzcie się, jeśli jest boleść jako boleść moja.

Psalmy 148, 149, 150

(s. 222)

Antyfona do Benedictus

Niewiasty siedziały i płakały przy grobie, oplakując Pana.

Benedictus

(s. 223)

2. OPIS NAGRANIA²⁹³

Koncert – widowisko *O vos omnes, qui transitis per viam* odbył 14.08.2019 roku w opactwie oo. Benedyktynów w Tyńcu, w ramach festiwalu *Cracovia Sacra*. Wykonawcami byli: żeński zespół wokalny *Flores Rosarum* w składzie: Susi Ferfoglja (dyr. art.), Adrianna Bujak-Cyran, Maria Klich, Anita Pyrek-Nackiewicz, Katarzyna Śmiałkowska, Katarzyna Wiwer, a także Rafał Tyliba – improwizacje na instrumentach perkusyjnych oraz Bartosz Waga – recytacje.

Na koncercie zostały wykonane śpiewy z I i II nokturnu *Officium Tenebrarum* Wielkiej Soboty. Ze względu na obszerność materiału, śpiewy wykonano w wersji skróconej: w przypadku wszystkich psalmów zostały wykonane 4 pierwsze wersety, responsoria zostały wykonane bez powtórzenia responsu (solistka intonuje respons podejmowany następnie przez chór) oraz bez zdwojenia w przypadku trzeciego responsorium. W ramach lekcji VIII i IX wykonane zostały śpiewy paralammentacyjne. *Alleph: Vere, vere hodierna dies* oraz *De Misericordia*. W Lamentacji VII oraz śpiewach paralammentacyjnych, podczas wykonywania liter hebrajskich dodane zostały głosy bourdonowe, niewystępujące w rękopisach. Koncert był widowiskiem z udziałem publiczności, która w trakcie koncertu podążała za wykonawcami w różne miejsca kościoła krużganków oraz dziedzińca, stąd na nagraniu występują zmiany poziomów głośności oraz zakłócenia.

1. Antyfona I: *In pace in idipsum*, Psalm 4: *Cum invocarem exaudivit me*
Solo: Susi Ferfoglja
2. Antyfona II: *Habitabit in tabernaculo tuo*, Psalm 14: *Dómine, quis habitabit*
Solo: Katarzyna Śmiałkowska
3. Antyfona III: *Caro mea requiescet in spe*, Psalm 15: *Consérva me, Dómine*
Solo: Maria Klich
4. Lamentacja VII *ALEPH. Quomodo obscuratum est aurum*

---

²⁹³ Nagrania dostępne również pod linkiem: https://upjp2edupl-my.sharepoint.com/personal/anita_pyrek-nackiewicz_doktorant_upjp2_edu_pl/_layouts/15/onedrive.aspx?id=%2Fpersonal%2Fanita%5Fpyrek%2Dnackiewicz%5Fdoktorant%5Fupjp2%5Fedu%5Fpl%2FDocuments%2FCiemne%20Jutrznie%20Tyniec%202019&ga=1

- Solo: Anita Pyrek-Nackiewicz
5. Responsorium I: *Sepulto Domino*
Solo: Susi Ferfaglia
6. *ALLEPH Vere, vere hodierna dies*
Solo: Katarzyna Wiwer, Susi Ferfaglia, Adrianna Bujak-Cyran, Maria Klich, Katarzyna Śmiałkowska, Anita Pyrek-Nackiewicz
7. Responsorium II: *Ierusalem luge*
Solo: Katarzyna Śmiałkowska
8. LEKCJA III: *De Misericordia*
Misericordia – Maria Klich, *Iustitia* – Adrianna Bujak-Cyran, *Christus* – Susi Ferfaglia, Narrator – Anita Pyrek-Nackiewicz, Katarzyna Śmiałkowska, Katarzyna Wiwer
9. Responsorium III: *Plange quasi virgo*
Solo: Katarzyna Wiwer
10. Antyfona I: *Elevamini, portae aeternales, Psalm 23: Dómini est terra, et plenitudo eius*
Solo: Adrianna Bujak-Cyran
11. Antyfona II: *Credo videre bona Domini*, Psalm 26: *Dóminus illuminatio mea, et salus mea*
Solo: Anita Pyrek-Nackiewicz
12. Antyfona III: *Domine, abstraxisti ab inferis animam meam, Psalm 29: Exaltabo te, Domine*
Solo: Katarzyna Wiwer
13. Responsorium II: *O vos omnes*
Solo: Adrianna Bujak-Cyran
14. Responsorium III: *Ecce quomodo moritur iustus*
Solo: Anita Pyrek-Nackiewicz

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
Wydział Historii i Dziedzictwa Kulturowego
Anita Pyrek-Nąckiewicz

O Ś W I A D C Z E N I E

Niniejszym wyrażam zgodę na udostępnienie przez Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie mojej pracy doktorskiej zatytułowanej *Rekonstrukcja Officium Tenebrarum w katedrze wawelskiej w XV wieku na podstawie rękopisów zachowanych w Archiwum Kapitulnym*, zgodnie z obowiązującymi na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie zasadami udostępniania prac z jego Archiwum.

.....
(czytelny podpis autora pracy)

OŚWIADCZENIE PROMOTORA

Niniejsza praca została przygotowana pod moim kierunkiem i może być podstawą postępowania o nadanie jej autorce tytułu doktora.

.....

Data

.....

Podpis kierującego pracą

OŚWIADCZENIE AUTORA PRACY

Świadoma odpowiedzialności prawnej oświadczam, że praca doktorska zatytułowana *Rekonstrukcja Officium Tenebrarum w katedrze wawelskiej w XV wieku na podstawie rękopisów zachowanych w Archiwum Kapitulnym* została napisana przeze mnie samodzielnie i nie zawiera treści uzyskanych w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami.

Oświadczam również, że przedstawiona praca nie była wcześniej przedmiotem procedur związanych z uzyskaniem tytułu zawodowego w wyższej uczelni.

Wersja pracy przedstawiona do obrony jest identyczna z załączoną na optycznym nośniku danych wersją elektroniczną.

.....

Data

.....

(czytelny podpis autora pracy)